
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01170042 4

Blednoucí obrázky.

SEBRANÉ SPISY

IGNÁTA HERRMANNA

DÍL I.

BLEDNOUCÍ OBRÁZKY.

V PRAZE.
NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC
1905.

Blednoucí Obrázky

VZPOMÍNKY NEJSTARŠÍ

A DROBNÉ EPISODY Z MALOMĚSTSKÉ KRONIKY.

NAPSAL

IGNÁT HERRMANN.

V PRAZE.

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC

1905.

Tiskem »Unie« v Praze

Milované obci otcovské — —
královskému věnnému městu

HRADCI KRÁLOVÉ

a milým jeho občanům

ve vděčném vzpomínání připisuje

I. H.

V Praze, 1. března 1905.

KDYŽ SI NÁŠ DĚDEČEK BABIČKU BRAL . . .

Několik stránek z rodinné kroniky.

1891.

I.

Byl jsem z nejmladších jeho vnuků — vňoučat, jak říkal děd. Schylovalo se téměř ke zlaté jeho svatbě, když jsem uzřel světlo světa. A po nemnoha letech, když jsem počínal chápati život a rozuměti svému okolí, stál děd náš nad hrobem. Zemřel v osmdesátém čtvrtém roce života — já ho pamatuji asi osm, deset posledních let.

Jen jako ve snách, v nedozírné dáli vidím vysokou, přímou jeho postavu plně vypjatou, ráznou, pevnou. Pak skláněl se víc a více, holou lebku pokrývala tmavě ryšavá, skoro kaštanová vlásenka, v obličej ryla se vráska vedle vrásky, jedna hlubší, delší druhé, nesčetnými rýhami obemykaly jeho ústa, skoro již bezzubá, a stahovaly rty vždy níže ke bradě. Někdejší lesk živých, výrazných očí hasl. Pod tím šedým obočím podobaly se zraky jeho uhasínajícím, mroucím jiskrám pod popelem.

Slábly oči, chvěly se starobou ruce, nohy nejistě, třesavě kráčely. A když zemřela po šedesátiletém téměř manželství věrná družka jeho, dobrá, milující a milovaná babička Kateřina, která obdařila děda čtrnácti dětmi, byl sklácen nadobro a zbytek života jeho byl již krátkou, rovnou cestou ke hrobu. Přežil choť svoji o několik jen let a konečně také jej doprovodili jsme ku věčnému odpočinku do Kuklen.

Tak znal jsem děda našeho skoro již jen v úpadku tělesném, duševním i hmotném. Nestrádal sice, ale ve vlastní jeho domácnosti již nebylo stopy po někdejším blahobytě. Pracoval kdys neúnavně, zvláště na počátku své samostatnosti, a opatřil téměř všecky svoje děti, položiv pevné základy k dalšímu jejich bezpečnému, čestnému bytí, a po plodném a záslužném životě svém umíral skoro chud — chudý, jako byl, když skvělou svoji životní dráhu nastupoval.

Znal jsem děda již na sklonku jeho života. Ale jak jsem ho znal a jak ve mně obraz jeho líčením a vzpomínkami rodinnými byl doplněn, nebyl děd náš „dědouškem", měkkým, rozplývavým, chatrným dědouškem, jako bývají druhdy starouškové. Jej na samém konci početných let zlomil jen věk, na krátko, na chvíli před hrobem.

Děd náš byl povahy rázovité, úporné a nepoddajné. Ve své rodině byl vždy velícím samovládcem.

Je nepochybno, že sukovitý základ povahy byl mu vrozen, nedostatečné vychování a vzdělání škol-

ní nevyhladilo všechny její hrany a drsnosti, neobyčejné úspěchy, o nichž se mu na počátku asi nesnilo, sesílily jeho sebevědomí. Byl ve svém okolí malým potentátem a babička skutečně ve chvílích rozmrzelosti říkávala hořce: Náš pantáta, to je potentát!

Snad bylo to výsledkem všech okolností životních. Snad tím, že se stal zakladatelem přečetné rodiny, kterouž chtěl ovládati pevnou rukou, že velel ještě veliké řadě lidí cizích, dělníkům svým, a že zastával neobyčejně význačné místo v životě veřejném téměř po celý lidský věk. Miloval choť i děti, byl dobrým pánem svým pomocníkům i čeledi, ale vše to ovládal kázní železnou, vše mělo se před ním třásti. Ba, třáslo se. Ještě v pozdních letech hřmíval jeho hlas, jeho vysoká postava tyčila se neodolatelně, převyšujíc o hlavu veškeré své okolí, v pohněvání sršely jeho oči blesky, nikdo neodvážil se odmlouvati. Nestrpěl v říši své — v rodině i v dílně — nejmenšího odporu, a v popuzení mnohé drsné, hrotité slovo splynulo s jeho rtů, ruka časem se rozpřáhla, často taky dopadla.

Jiná, nám již neznámá doba vytvořila tuto postavu a povahu. Ráznou hlavou svojí, pevnou vůlí provedl děd náš, co by se stům jiných nebylo zdařilo. Jeho konání, jeho podnikání neslo již za života dědova vzácné ovoce, a strom, jejž zasadil, vydává ovoce stále nové a nové. Po celá dlouhá desetiletí bylo jeho jméno heslem veškerého ušlechtilého duševního života v Čechách. Zraky i snahy všech pracovníků na omladlé, čerstvě zkypřené

literární roli nesly se ke Hradci Králové, kde sídlil a započal, později ku Praze, kam také činnost svoji přenesl Jan Hostivít Pospíšil.

*

Ale děd náš také byl mlád, jako všichni dědečkové na světě. Otvírám starou (a podivno, že německou!) modlitební knihu v deskách ze zeleného aksamítu, s ocelovým kováním, knihu památnou, která byla slavnostním nějakým darem mé matce z rukou rodičův. Umělou prací zhotovil dávný mistr knihař desky dvojité, otvírající se jako domácí oltáříček, a v těchto deskách uvnitř zasazeny jsou pod sklem dvě drobnomalby s počátku tohoto století, obrázky matčiných rodičů, Jana a Kateřiny.

Patřím na drobný, dosud nevybledlý obrázek dědův. Tehdáž ovšem ještě nebyl dědečkem, snad ani ne tatínkem. Hledí na mne svěží, růžolící obličej mladého muže, téměř jinocha, přes jehož vysoké čelo splývají prostředkem dlouhé kučery bohatých plavých vlasů v starosvětském účesu. Od spánků prodlužují se tyto vlasy v první měkké licousy, zakrývající uši. Ostatní obličej jest hladký, rázovitá brada má uprostřed vroubek, jako rozpoltění jedva patrné. Veliké, modré oči hledí jasně a klidně, jako v lehkém zadumání. Až ke bradě sahá vysoký, bílý, několikráte ovinutý nákrčník, jehož uzel se ztrácí ve vysokém, tuhém límci kabátu.

Tak asi vypadal děd, když se ženil — podivně ženil. Je to hotová povídka, jeho ženitba, i nejbližší události další, neznámá dosud povídka, kterou chci dle pamětí a vypravování starších v rodině načrtati, pokud vlastní pamět moje stačí. Pamětníka těch dnů již není, leda že byl tehdy dítětem. A tak jen od úst k ústům přenáší se stará ta událost, kterou dědeček zahájil svůj mužný život a pozdější svoji plodnou činnost.

II.

Bylo to na počátku tohoto století.

V staroslavné Kutné Hoře usedlá byla rodina Ptačovských. Starý František Ptačovský, řemesla svého provazník, byl měšťan kutnohorský a majetník polností, člověk zámožný. Ale také člověk starého rázu. Vlastní přičinlivostí domohl se slušného majetku. Nejen o něm, ale i jemu samému platilo staré přísloví, že „řemeslo má zlaté dno". Měl malé požadavky pro vlastní osobu, vstával s kuropěním a pracoval neúnavně do večera. Pracoval především, aby se mu vedlo dobře a aby zachoval něco dětem. Měltʼ syna a pět dcer, a jedinou jeho snahou bylo, aby je do života řádně opatřil.

Rozličných novot, lichotivých řečí, marného pozlátka Ptačovský nemiloval. Pronikavými zraky hleděl na věci i na osoby jako skrze sklo, a nebylo s ním řečí, nejevilo-li se mu za tím sklem slušné

pozadí. Jeho pořekadlem bylo: „Co do pěkné mísy, když nic na ní!"

Měl rád svoji rodinu, ale měl ji rád po starodávnu. Nehověl zvláštním citům a ohledům. Nasytil, ošatil své děti, ale nemazlil se s nimi, neuměl to. Chtěl býti rodině své skutečnou hlavou, jejíž vůle by platila na prvním i na posledním místě. „Není kuřete, aby bylo chytřejší slepice," říkával.

Tak byl starý Ptačovský drsným, skoro bezohledným vládcem ve svém domě. Dráždilo jej, nemělo-li vše jíti po jeho rozumu. Přece však neměl tolik rozhodnosti, aby rázem přetrhl, co nebylo po jeho vůli.

A proti mysli byla mu známost, kterou zapředla dcera jeho panna Kateřina. Panna Kateřina narodila se mu 26. října 1788 a bylo jí asi osmnáct anebo devatenáct let, když otec Ptačovský zvěděl, že se v ní zalíbilo mládenci Janu Pospíšilovi, asi o tři léta staršímu.

Kterak a kde se mladí lidé seznámili, nevěděl mistr provazník. Ale řádil zle, když zpozoroval, že mu Pospíšil za dcerou chodí. Domníval se, že nějakým zahromováním známost zažehná. Zmýlil se v tom. Nepočítal předně s dcerou, která se již hluboko zadívala do modrých, velikých očí Pospíšilových, a nepočítal s manželkou svojí, která známosti přála. Konečně také nepočítal s mladým Pospíšilem, který si umínil, že od panny Kateřiny neupustí.

„Jaká to známost!“ hněval se Ptačovský s manželkou. „Nic nevím, co se za mými zády kuje! Schází se s jakýms takýms, a co z toho má být? Snad nemyslí Kačenka na vdavky?“

„A nač by myslila mladá holka, pantáto?“ odpovídala otázkou matka Barbora Ptačovská. „Spíše myslí na vdavky než na ocet. A proč by se neměla Kačenka vdávat?“

„Vdávat, vdávat!“ horlil mistr Ptačovský. „Ale jak vdávat! Je řemeslníkem ten mládenec? Není! Má dům? Nemá! Je hospodář? Není hospodář! Čím je, matko zaslepená, že k němu máme přivázati dceru? Ptám se, čím je?“

„Víte dobře, pantáto, čím je. Písařem u šepmistra Davida...“

„Písař! Písař!“ horlil otec Ptačovský. „Pěkná věc! A co myslíte, uživí ženu brky, kterými píše? Dnes je písař, zejtra jím nebude!“

„Ale pantáto, nebuďte zlý. Je písař — také písař je člověk, aby byl živ. Je pořádný člověk, podívejte se, jak si chodí, jak na sebe dbá!“

Ani tím důvodem nenaklonila panímáma Ptačovská svého manžela o píď mládenci Pospíšilovi.

„Bodejť by si nechodil!“ rozkřikl se otec Ptačovský. „Tím vás ženštiny každý chytí! Aby na sebe nedbal! Takový mladík! Co by z něho zbylo, kdyby na sebe nedbal? Vás ano, ale mne tím neoslepí. Může bydlit ve svém kabátě? Může na něm spát? Může jím přikrývat ženu? A nají se z něho? Vydrží kabát dlouho pěkný, ale ne tak žaludek prázdný! Že vypadá hezky, povídáte, pa-

nímámo. Ale co do pěkné mísy, když nic na ní! Slyšíte, nechci, aby chodil za Kačenkou, a Kačenku mu nedám... Ať mi nechodí na oči!"

Dohorlil — a aby mu zůstalo poslední slovo, skočil starý Ptačovský do druhé světnice a práskl za sebou dveřmi.

Hleděla chviličku za ním panímáma, jako by viděla skrze dvéře, pohodila pak hlavou a ulehčila si:

„K čemu takového dovádění! Řeči se namluví a pak přece bude po její hlavě."

Myslila tím dceru. Ale měla dodati ještě: A po mé! Neboť byla spojencem své dcery; panímámě se mladý Pospíšil líbil.

Co bylo platno pantátovi Ptačovskému, že řekl: nechci, aby mně za Kačenkou chodil — nedám mu ji — ať mi nejde na oči. Neboť když pak mladý Pospíšil zase přišel, tak nesměle, ostýchavě jako vždy, když otce dívčina uctivě pozdravil a měkké, modré oči na něj tak prosebně upřel — zasmušil se sice Ptačovský, ale sklopil zraky a mruče něco odplížil se brzy do své světnice. Nebyl s to, aby nemilému nápadníku dvéře ukázal.

Zůstala jen panímáma ve světnici jako strážný anděl milenců, zůstala panna Kateřina, vyšívající zlaté čepce, a obě naslouchaly písaři Pospíšilovi, který se ostýchavě posadil a skromně hovořil. A když po hodině odcházel, vyprovázela jej panímáma do síně.

„Že nemá holka rozumu, nedivím se," říkal vždy po takové návštěvě starý Ptačovský. „Ale že vy, panímámo nemoudrá, jí v tom tak naddržu-

jete, nejde mi na rozum. Ruce prázdné, kapsy prázdné, do smrti skřípání pérem. Hezká by to byla muzika v manželství!"

Ať se jak chtěl durdil, známost nepřetrh' otec Ptačovský. Pospíšil docházel do domu vždy častěji a vždy déle pomeškával.

A bylo ještě bouří mnoho. Pannu Kateřinu chtěl nějaký starý hejtman. Ale když s tím otec na dceru dokročil, rozplakala se panna Kateřina.

„Pantáto, nevnucujte mi takového starého ženicha!" prosila sepjatýma rukama.

„Kdyby byl holobrádek, nebyl by hejtmanem. A však ty sestárneš také!"

„No dobře, pantáto," vložila se matka, „ale nechte ji sestárnout vedle mladého, jí rovného!"

„Hejtman má živobytí!" odsekl otec.

„Ano, a Kačenka vedle něho do roka uchřadne!"

„A s mladým uchřadne nouzí a bídou!" narážel otec jedovatě na nemajetného Pospíšila.

„Což jsme žebráky?" namítala matka. „Buď Bohu chvála, požehnal nám — máme tři domky."

„Z těch bych mu nedal ani šindele!" odpovídal pantáta. „Přišlo by to do pěkných rukou — beztoho že to jeho špekulace!"

Hejtman byl odbyt, nechtěla o něm slyšet panna Kateřina. Ale za krátko vyskytl se jiný nápadník, barvíř nějaký, měšťan kutnohorský. Ale i proti tomu stejně se vzepřela panna Kateřina.

„Proč toho ne, dítě?" ptala se soucitně matka, když se jí Kačenka rozplakala do zástěry.

„Ne, panímámo, ne! Třesu se celá, když mě chce vzít za ruku — ty jeho ruce...“

Chudák barvíř měl modré ruce od věčného máchání se v indychu a pryzile, ty modré ruce a nehty skoro černé naplňovaly pannu Kateřinu odporem. Ani jednou mu ruky nepodala, nemohla se přemoci. Ovšem, Pospíšil měl bílé, hebké ruce, jako sametové.

Konečně přišel jednoho dne Pospíšil, ustrojen svátečně a pečlivěji než jindy. Jeho obličej, jindy zarůžovělý, byl dnes bledý, modré oči hleděly tak vážně.

Vstoupil do světnice, zamířil přímo k otci Ptačovskému, chopil se jeho ruky a než mohl starý zabránit, políbil mu ji. Políbil pak ruku i panímámě.

Panna Kateřina se začervenala, rozechvěla se. Věděla, co to znamená. Jan Pospíšil přicházel, aby o ni požádal.

Starý Ptačovský byl zmaten tím políbením ruky. Také on rozuměl, k čemu ta předehra. Byl by rád unikl, ale mladík postavil se tak, že mu útěk zamezil.

A hlasem stísněným poněkud, ale pevně a zřetelně přednášel Jan Pospíšil svoji žádost. Miluje pannu Kateřinu, doufá, že také ona je mu nakloněna, a proto prosí pana otce, aby mu ji svěřil, a vyprošuje si od Pánaboha, aby jeho i pannu Kateřinu životem provázel a manželství jejich požehnal, bude-li v tom vůle pánů rodičů. Stejné proslovení učinil milenec k panímámě, k níž promluvil tklivěji a pohnutlivěji. Panímáma se rozplakala,

dcera rozeštkala. Starý Ptačovský hleděl zamračeně. Drobné potyčky s panímámou, které předcházely, plané hubování a durdění jej bylo unavilo, vysílilo — dneškem byl dokonce přemožen, ale nikoli oblomen. Již neuvažoval chladně — vzkypěl v něm vzdor. Ať se to tedy rázem skončí! A když promluvil, byl jeho hlas chraptivý:

„Tak dobře! Dobře! Vědí, mám toho všeho už dost. Nechci se dále potýkat a nechci, aby se řeklo, že jsem tyran. Myslil jsem to dobře i s dcerou i s nima. Oni mají na ženění čas, poněvadž se nemají nač ženit. Moje dcera také si mohla vybrat jinak, lépe, do tepla — ale spěchá raděj do nahoty. Komu není rady, tomu není pomoci. Tak dobře! Vemte se — ale pak také hleďte, jak se uživíte. Otec, proti jehož vůli se berete, nezná vás a nedá vám nic. Najezte se té lásky, zatopte si ní — — —"

Dopověděl starý Ptačovský, chraptěl při tom víc a více, až mu konečně hlas přeskočil. Potom prchal ze světnice a bouchl za sebou dveřmi, jako by nechtěl dále slyšeti a věděti o neštěstí, které tu nadchází.

Bylo to smutné chystání na svatbu v domě Ptačovských. S pantátou nesmělo se o ničem mluvit. Ode dne, kdy se věc rozhodla, hleděl nevlídněji než kdy jindy, nemluvil na ženu, nemluvil na dceru — vyhýbal se vůbec rodině. Sháněla matka, co pro pannu Kateřinu sehnati mohla, a vše se před otcem Ptačovským ukrývalo, jako by bylo kradené. Nikdo se neodvážil podrážditi ho.

Ženich Pospíšil přicházel nyní co nejopatrněji v hodinách, kdy nebyl starý doma, aby ho svojí přítomností nepopudil, a pantáta mu ostatně tyto návštěvy usnadňoval. Zmizel pokaždé, když měl přijít nastávající zeť, jako by se do země propadl, a objevil se zase, kdy Pospíšil dávno byl odešel.

Hryzlo otce Ptačovského, že dcera jeho vyvolila si písaře. Písaře! Může mít ručičky vymydlené, když nic nedělá, jen brkem si pohrává. Jaká to práce! Nijaká, ničemná. Co písař, samý zběhlý člověk. Nevonělo mu asi žádné řemeslo, nechtělo se mu patrně nikdy do vážné práce. Ale jako se písař ničemu nenaučil, tak na nikoho a na nic nepřiroste a každé chvíle může být bez chleba. Z každého lehkomyslníka může být písař, ale ne z písaře řádný dělník, řemeslník. Kterak — když nic neumí! A pak bude bída a hlad. Ale ať padnou do záhuby, když se do ní tak řítí.

Tak o tom smýšlel otec Ptačovský, tak se sám násilně utvrzoval ve své nenávisti ke mladému Pospíšilovi. Měl k němu takovou nechuť, že se ani nezeptal po jeho minulosti, že se neotázal, jakých nadějí má do budoucnosti, jakými záměry se obírá, jak chce dále žíti.

Hryzlo jej, že se všichni proti němu spikli. Matka, dcera — i ten cizí člověk, který přichází a dceru mu ukrádá.

Tak nadcházel a konečně nadešel den svatební.

Bylo v předvečer sňatku, dne 18. července r. 1808. U Ptačovských bylo smutno, truchlivo. Zádumčivě chodila po domě panímáma, panna Ka-

teřina poplakávala. Takovým způsobem má odejíti z domova otcovského!

Nadešel večer — posledně přišel na návštěvu k nevěstě Pospíšil. Doufali oba, že otec v poslední chvíli se smíří, ale pantáta Ptačovský zmizel jak obyčejně. Nemluvil s dcerou, nechtěl viděti ženicha.

Vykonány poslední přípravy, umluveny poslední podrobnosti. Pospíšil dávno odešel, ženské ještě potají šukaly, skládaly, rovnaly, když se pozdě odkudsi navrátil pantáta a slova nepromluviv ulehl.

Sňatek ustanoven byl na časnou hodinu ranní — musilť pak Pospíšil do svého úřadu — kromě toho obřadu byl to pro něj všední den jako jindy, o nějakých radovánkách nebylo řeči. Kde se měly slavit? Ženich domácnosti neměl, Ptačovský ve svém domě toho nestrpěl.

Rozčilena, uplakána ukládala se na lůžko panna Kateřina, umiňujíc si pevně, že vstane s prvním kuropěním, aby poprosila otce, by jí požehnal. Toho jí neodepře!

Ráno o třetí hodině vyzváněli na horníky. V tu dobu vstával také pokaždé starý Ptačovský a modlíval se, bylť člověk pobožný. A častěji chodíval do kláštera, kde mívali horníci mši, nežli sestupovali do šachet.

Panna Kateřina měla nepokojné spaní a jak zazněl zvuk zvonu, vyskočila s postele, oblékla se rychle a spěchala do ložnice otcovy. Chystala se, kterak něžně, prosebně otce osloví, na kolena před

ním padne, aby jí vložil ruce na hlavu, aby jí požehnal.

Chvěla se, když stanula přede dveřmi a s tlukoucím srdcem naslouchala, hýbe-li se cos v pokoji, je-li otec vzhůru. Bylo ticho. Stiskla tedy dívka kliku a vstoupila po prstech do ložnice. Ale stanula jako zmrazena.

Lože otcovo bylo prázdné, vychladlé, pantáta Ptačovský zmizel.

Panna Kateřina vypukla v usedavý pláč a potácela se jako v mrákotách ze světnice, k matce, která marně se snažila, aby dceru upokojila.

Otec uprchl z domu — i požehnání odepírá dceři...

„Neplač, Kačenko, neplač!" konejšila matka dceru. „Tatínek šel asi do kostela — ba právě že šel, dnes, kdy se vdáváš, aby se za tebe pomodlil. Vždyť jsi slyšela, zvonili na havíře, tatínek šel na mši..."

Ale dceřino neblahé tušení bylo silnější než matčino ujišťování. Nevěřila slovům panímáminým — ostatně si nevěřila valně sama panímáma. Byl Ptačovský takový podivín, aby utekl dceři nepožehnav, aby nešel na její oddavky.

Plynula hodina za hodinou — otec nepřicházel.

Panna Kateřina byla již ustrojena do kostela, zcela prostě, v třesoucích se rukou držela modlitební knihu, tvář její byla bledá, uplakané oči její hleděly ke dveřím, zda se neotevrou a zda nevejde konečně pantáta, aby se usmířil a dceři požehnal. Hleděly marně. Nebylo po něm památky v domě,

aniž kdesi v sousedstvu — jako by se byl do země propadl.

Tak dospěla rafije starých hodin na šestou, a přišel Jan Pospíšil. Již v síni zvěděl, co se přihodilo, a stará matka žádala ho, aby svoji nevěstu upokojil, aby jí vymluvil. Chtělať panna Kateřina, aby se svatba odložila.

„Nepůjdu do kostela bez tatínkova požehnání!"

Mluvila do ní matka, mluvil ženich.

„Nu, tak nám požehná tatínek, až se vrátíme," hovořil Pospíšil, nutě se do rozmaru, ač mu do smíchu nebylo. Věděltě, jak nevítaným, nemilým je pantátovi ženichem, ale tak smutně si svatbu svoji nemaloval.

Přišla také starší vdaná sestra panny Kateřiny, přišla i druhá, přišli svaci, ještě nějaká teta a kmotra, a domlouvání všechněch zdařilo se konečně, že se Kačenka odhodlala do kostela. A tak vybral se malý průvod za časného rána a pěšky dospěl kostela.

Nevěsta vypadala jako vosková panna. Bledá její pleť byla skoro průhledná, rty namodralé. Jednou rukou držela se ženicha, druhou svírala křečovitě knihu modliteb, a již byl čas, že dospěla k oltáři, neboť tu ji síly opouštěly a panna Kateřina klesla na kolena.

Přes časnou hodinu byl kostel dosti hustě naplněn. Proskočiloť přes veškeru mlčelivost ve blízkém i vzdálenějším sousedstvu, kterak si odvádí Pospíšil dceru proti vůli otcově, a bylo mnoho zvědavců, kteří chtěli viděti, jak taková svatba do-

padá. Počítali svatebčanům kroky, dávali pozor na svíce, naslouchali, přeřekne-li se kněz anebo ženich nebo nevěsta, očekávali nějaké znamení, které by mohli vyložit za věštbu do budoucnosti. Ale nestalo se nic takového. Rozplakala se sice panna Kateřina upřímně při slovech knězových, ale vážné, dobrotivé jeho proslovení vracelo jí znenáhla klid a pevně, určitě vyřkla pak svoje „ano".

Plakala i matka, plakaly sestry nevěstiny — a plakal ještě někdo. Vzadu v chrámě za pilířem blíže dveří, v temném koutě pod kůrem stál — starý Ptačovský. Nikdo ho neviděl do kostela vcházet, nikdo si ho dříve nepovšiml. Ale když z tmavého zákoutí zaznělo vzlykání, obrátili se diváci v tu stranu a spatřili pantátu. Stál o zeď opřený, brada mu drkotala, slané slzy splývaly mu po tváři a spodní ret je zachycoval. A pak zvedala se jeho drsná ruka a stírala nové a nové slzy, které jako hrachy z očí se valily.

Nastal šum, od diváka k diváku ševelila zpráva, že je také otec v kostele, že stojí pod kruchtou, a donesla se konečně k uchu bledé nevěsty.

Bylo právě po obřadu, a panna Kateřina uchopivši za ruku ženicha spěchala v tu stranu, kde stál otec. Nyní jim požehná. Přece tedy nezatvrdilo se jeho srdce nadobro. Chvatně prodírala se zástupem, aby již byla na místě, aby před pantátou poklekla. Ale když snoubenci došli pod kruchtu — nebylo tu již otce Ptačovského. Jak nepozorovaně přišel, tak zase zmizel, aniž kdo věděl, kudy a kam. V kostele nebyl.

Mlčky, zasmušile, jako dříve do kostela, ubíral se nyní průvod svatební k domovu. Tam potřásli přátelé a známí snoubencům rukou, ženštiny se políbily, pronesly přání do nového stavu a — všichni se rozešli.

Jan Pospíšil doprovodil mladou choť do světnice, políbil ji, políbil ruce panímámě a — odcházel také. Kráčel do úřadu, ku psacímu svému stolu. Kateřina zůstala doma, a když po drahné chvíli posnídala polévky, usedla — zase již v domácích svých šatech — ke stolku svému a pracovala dále na zlatém čepci. Bylať Kateřina Ptačovských výbornou „štykerkou" a vyšívala přeuměle zlaté čepce. Nemusila tak činiti pro výdělek; práce ta byla jí zálibou, jemné její prsty tak dokonale uměly zacházeti s jehlou a tenkou zlatou přízí i něžnými plíšky. Ovšem pak hotové čepce prodávala známým paním a sousedkám, a honosila se každá, že zdobí hlavu svou výrobkem panny Kateřiny Ptačovských.

Svatební ten den náležel zajisté k nejsmutnějším, nejtrudnějším v životě Kačenčině. Nebylo hodu, nebylo radovánky — ani potuchy. Panímáma hleděla si domácnosti, a kde pantáty konec — nikdo nevěděl. Přišel domů až k večeru a sotva že promluvil. Teprve později vyjevilo se, že ráno meškal na svém poli a den že strávil ve stodole zavřen, utajen, nepřístupen, jen v mrzutých myšlenkách prací nějakou se obíraje. Cítil, že vyvedl dceři nepěknou věc, uprchnuv z domu a neuděliv jí požehnání, ale nemohl se přemoci. Byl naplněn hoř-

kostí, že nedáno na jeho slova, a přes to, že Kačenka již náležela Pospíšilovi, nemohl se s ním spřátelit.

Že jí otec nepožehnal, těžce nesla Kateřina. Pokládala to za zlou věštbu do budoucnosti a nikdy nezapomněla na tuto neblahou okolnost. A kdykoli později, a již po mnohých letech, potkala ji nějaká nehoda, kdykoli ji něco zklamalo, podnik nějaký se nezdařil, kdykoli ji stihla rána úmrtím dítěte, ztrátou na jmění, když nastala nevůle v rodině, říkávala Kateřina Pospíšilová:

„To proto, že jsem šla k oltáři bez požehnání otcova!"

Byla přesvědčena, že ji tato kletba svatebního dne bude provázeti až ke hrobu.

Ale také Jan Pospíšil neměl veselý den svatební.

Psal v kanceláři dopoledne — věděl málokdo, že se ráno ženil — a v zamyšlení potom kráčel městem. Žaludek se ozýval, v kapse nebylo peněz, a co bylo, musilo býti zachováno na zejtřek a pozejtřek. Vždyť musí se nyní starati také — o ženu!

A bylo po poledni, když Pospíšil, sám nevěda, kam směřuje, šel kolem hostince Rappova. Ve dveřích stál hostinský Rapp a z daleka již pozoroval a měřil mladého manžela. A když se mladík přiblížil, zvolal na něj dobrák Rapp:

„Pane Pospíšil! Oni měli dnes svatbu, že jo?"

Pospíšil přisvědčil kývnutím.

„A já vidím, že neobědvali. Nechtěli by k nám na lžíci polévky? Jdou dál, jdou!"

Pospíšil ostýchal se, ale pan Rapp přiskočiv ujal ho za ruku, vevedl jej do šenkovny, a za krátko kouřilo se před Pospíšilem z talíře a z mísy. Šlechetný hostinský připravil mu svatební hostinu. A jak Pospíšil u cizího tohoto muže pojídal, skanula mu mnohá slza do talíře. Myslil na pannu Kačenku, na smutnou svoji ženitbu.

Smutný — smutný to byl den svatební pro pannu Kateřinu. Seděla sama, bez ženicha, bez veselých hodovníků v tiché světnici. Nad hlavou tikaly jí staré hodiny. A jak navlékala bledá nevěsta zlaté nitky, jak nabírala jemnou jehlou kroužky a plíšky, kanuly jí na prsty a na zlatý čepec bohaté slzy, které — než se rozplizly — vypadaly na lesklém zlatém tkanivu jako zářivé diamanty. A chvílemi zaplavily se mladé „štykerce" oči tak hojně, že musila práce nechat a trudně se zamyslila.

Neveselo bylo také staré panímámě Ptačovské. Před tím již třem svým dcerám byla vystrojila veselky, ale tato čtvrtá nepodobala se předešlým v ničem. Přecházela z kuchyně do světnice a po domě skoro po špičkách, zahleděla se časem úkradmo na Kačenku, povzdechla a zase šla po svém. Ale také jí vše padalo z ruky. Co chvíli pootvíraly se svadlé její rty a šeptaly jako modlitbou:

„Ježíši Kriste, neopouštěj nás! To jsou smutné svatby!"

A zase chvílemi myslila na svého manžela a rty její pak pošeptávaly:

„Ach, palice tvrdá, paličatá! Tak nás všecky trápit! Jsme tu všichni ve světě na chvíli, a on si

otravuje den a noc pelyňkem! Odpusť mu Pánbůh!“

A vyčítala si, že nezakročila nějak rázněji, že sama dříve nevstala, pantátu doma nezadržela, k požehnání ho nepřiměla, do kostela třeba mocí nedovedla. Však že by nebyl odolal, až by byli přišli všichni ostatní.

Ale pak zase trýznila se pomyšlením, zdali sama nechybila, že dceři proti vůli otcově povolovala, byla-li v tom vůle boží, aby si Kačenka vzala Pospíšila? Začíná velmi smutně to mladé manželství — nedej, Bože, aby dále bylo také tak a snad hůře. A když tato myšlenka jí přišla, utekla panímáma ze světnice do kuchyně, neboť již nemohla zadržeti pláč. Vzpomínala na starší dceru svou, která před několika lety se vdala za řezníka Vovsa. To smutně skončilo. Drahný čas již odpočívá tato dcera na hřbitově, vedle ní leží manžel její Voves, do téhož hrobu uloženy jsou i děti jejich. Vypuklyť tehdáž v Kutné Hoře „peteče“, zlé to černé neštovice, a v několika dnech také celá rodina Vovsova jimi zahynula. A ta dcera vdávala se s požehnáním otcovým — a přece ji potkal takový osud! Nedej, Pane, by také na Pospíšilovy něco podobného čekalo!

Tak vše vypadalo toho dne u Ptačovských ne jako by se slavila svatba, ale jako by se chystali na funus. Divné, podivné to byly radovánky! Však také Kateřina Pospíšilová nikdy nezapomněla na tento trudný vstup do života a ještě po ade-

sáti letech, jako stará babička, matka přečetného rodu, říkávała s povzdychnutím:

„O mé svatbě ani pes o kosti nezvěděl!"

— — — — — —

Po smutném, skoupém obědě, k němuž marně čekaly ženštiny otce Ptačovského, a k němuž zasedaly, kdy již vychládal, chystala se nevěsta z domu otcovského. Skládala prádlo a šaty, nějaké ty malé, nebohaté šperky, navrch modlitební knihu. Vše dělo se tak mlčky, tiše a chvatně, jako by měla odnášeti kradené. Okolnosti, za jakých se vdávala, nedopouštěly, aby se mladí manželé ubytovali tuto pod střechou pantáty Ptačovského. Nechtěl jich viděti, nechtěl jich míti na očích. Kam jíti? Kde se usídliti? Ženich Pospíšil, tehdáž třiadvacetiletý, měl jako písař nepatrné služné, něco málo zlatých — sotva že to stačilo na živobytí. Z čeho platit byt sebe skrovnější?

V těch rozpacích a již před svatbou věděl rady a pomohl zeť Ptačovského, manžel starší jeho dcery Toničky a nyní svak Pospíšilův, pasířský mistr Riedl. Byl již déle ženat a bydlil ve velikém domě kdesi výše ve městě, v domě, jejž převzal od otce Ptačovského, spláceje za něj ustanovený obnos pro ostatní děti tchánovy. Mistru Riedlovi dobře se dařilo a měl srdce na pravém místě.

„Vědí co, Pospíšile?" řekl mu, když všechnu tu smutnotu pozoroval. „Budou zůstávat u nás. Tančírny pro sebe a pro Kačenku nepotřebujou; než dá Pánbůh děti, srovnáme se tam. Nějaká sednice se v domě najde!"

Našla se — a když čeleď odpůldne odnesla, co panně Kateřině náleželo, přišel večer Jan Pospíšil rovnou z kanceláře pro svoji choť, stará panímáma ještě jednou dětem požehnala, poznamenala je třemi křížky a hleděla pak ve štkavém pláči, kterak mladý zeť odvádí navždy z domu čtvrtou její dceru Kačenku.

Pantáta Ptačovský ještě nebyl doma...

III.

Tiše, nehybně plynul čas.

Manželé Pospíšilovi žili v skromném ústraní, bez okázalosti, trávíce z chudého výdělku. Stará matka Ptačovská časem poslala, přinesla, podstrčila něco dceři do kuchyně — vždy jako by to byla ukradla. Pantáta nesměl o tom vědět, anebo se tvářil, jako by nevěděl.

Zeť Pospíšil s ním styků neměl, jeden druhému se vyhýbal. Stále hnětl Ptačovského „ten písař".

Ptal-li se někdo pantáty na jeho děti, na dcery, na zetě, jmenoval vždy jenom dva. Mistra Riedla v Hoře a Kahreho, který měl druhou dceru a byl „frlégrem", abaldistou v Polné.

„A co Kačenka, pane Ptačovský? Ta už je také z domu, je-li pravda?"

„A co ta," zamračil se Ptačovský. „Ta se odevzdala tomu škrabáku — tomu písaři Pospíšilovi...!"

A dále nemluvil. Jako by byla Kačenka utekla s cikánem.

Ale jednoho dne otevřel Ptačovský oči.

Uběhl asi rok od svatby Pospíšilovy — snad méně, snad více — když jednoho nedělního odpůldne přišel ku Ptačovskému na návštěvu zeť Riedl, v svátečném oděvu, s jistou vážností ve tváři.

Mluvil o ledačem, posedával, popocházel a chvílemi zadíval se upřeně na tchána, kterému nebylo mnoho do řeči. Starý Ptačovský byl nemluva. Zdálo se, jako by měl Riedl něco za lubem. Až konečně po všelikých úvodech pojednou řekl:

„Pantáto, v Hradci je na prodej impressí!"

A díval se na tchána vyčkávavě.

Ptačovský utřel modrým šátkem nos, zafuněl, zvedl hlavu, podíval se na Riedla a odpověděl:

„Proč mi to povídaj'?"

Riedl odkašlal a pokračoval:

„Že by byla lacino k dostání, ta impressí!"

„A co je mně do toho?" vyhrkl Ptačovský, nechápaje, proč mu s tím Riedl přichází.

„Že by se mohla koupit..." mluvil Riedl.

„Tak si ji koupěj'!" utrhl se Ptačovský.

„Já myslím, že oni by ji mohli koupit," pronesl rychle Riedl.

Pantáta všecek zvyjeven podíval se na Riedla. Což pak se zbláznil?

„Proč mně to povídaj', Riedl?" mluvil skoro podrážděn. „Co bych dělal s impressí já, provazník...?"

Riedl mlčel chvilku, ale konečně tedy se odvážil hlavního.

„Já myslím, že by ji mohli koupit pro — Pospíšila!"

Ale teď se Ptačovský rozčepejřil.

„A co by dělal s impressí Pospíšil!" vyhrkl nakvašen. „Maj' rozum, že mi to povídaj'? Nechtěli by, abych mu koupil Pardubice? Škrabákovi? Co by s ní dělal!"

Riedl se zarazil, ale ještě se nevzdal. Co by s ní dělal! To je otázka! I prohodil:

„Co by s ní dělal! Vždyť je přece impressor!"

Nyní vyvalil oči Ptačovský.

„Pospíšil že je impressor?" zvolal v největším udivení.

„No ovšem že je, pantáto."

„On je impressor?" opakoval Ptačovský rozčilen. „A proč pak to neřekl hned?"

„Oni to nevěděli?" divil se Riedl.

„Jak jsem to měl vědět," volal Ptačovský, „když mi to nikdo neřek'! Vždyť je písařem!"

„No písařem, když neměl práci a když umí dobře psát," odpovídal Riedl. „Ale kdyby měl impressí..."

Ptačovský se zatím vzchopil a běhal po světnici. Pospíšil je tedy impressor! Není tedy jen písařem, umí něco — a něco takového! A náhle se obrátil k Riedlovi:

„Kde ho maj', Pospíšila?"

„Může přijít?" tázal se Riedl ještě trochu nedůvěřivě, netuše, jaký obrat se v tchánovi děje.

„No, aby taky on něco řek'!" přisvědčoval Ptačovský.

Pospíšil nebyl daleko. Čekal kdesi na blízku, chvěje se rozčilením a nejistotou, jak pořídí svak Riedl. A když zočil Riedla, kterak se blíží, poznal již z výrazu jeho, že nenese zlou novinu.

„Jdou, jdou se mnou k pantátovi!“ volal Riedl. „Vždyť on nevěděl, čím jsou. Co pak mu to neřekli?“

Pospíšil se začervenal. Nepochlubil se dříve skutečně, čím je vyučen. Zdálo se mu vždy, že písař je větším pánem než impressorský „subjekt“, k tomu bez práce a naděje, že se na vlastní impressí vzmůže. Bylo v tom kus nemístného studu a snad i kus marnivosti. Odjakživa byl písař pokládán za většího pána než řemeslník — také Jan Pospíšil propadl tomu bludnému mínění. Však je trpce odpykal vším, co následovalo od jeho vstupu do domu Ptačovského, co snášel po celou dobu své známosti s pannou Kateřinou, i mnohou strázní v prvním roce manželství.

Ale i teď ještě, když kráčel po boku Riedlově k tchánu Ptačovskému, netušil, že dnešní den učiní konec všemu nedorozumění a vší té bídě, kterou zavinil, zatajiv své pravé povolání.

Starý Ptačovský byl jako vyměněn. Když zeť Riedl odešel, aby přivedl svaka Pospíšila, přecházel pantáta rychlými kroky světnicí.

Za hovoru s Riedlem vjel si několikráte do řídkých vlasův, učesaných tak, aby zakrývaly značnou lysinu, a přivedl je v nepořádek. Mohutné okuláry s kostěnou obrubou měl pošinuty vysoko

na čelo. Vše nasvědčovalo, kterak ho nehorázná novina vyvrátila z míry.

Bylo tomu skutečně tak. Již úvod řeči Riedlovy, jeho pobízení, aby koupil tiskárnu hradeckou — čemuž starý nerozuměl — páčilo jej z rovnováhy — následovavší vysvětlení Riedlovo ohledně Pospíšila stupňovalo jeho rozčilení. Padlo tak náhle do jeho jednotvárného, vlekoucího se života, bylo neobyčejným překvapením pro jeho mysl, nezvyklou takovýmto obratům.

Připadalo mu, jako by mu byl někdo přinesl veliký dar. Ve své řemeslnické, jinak chvalitebné pýše nesl těžce, že jednu dceru „zahodil" na člověka, který ničím není. Pokládal ji jako za ztracenu. Počítal stařec, že co má, vydělal svýma rukama, které znaly určitou, poctivou práci. Přitáhni, přituž je — více napracují, více vydělají. A kde písař? Byť napsal sebe víc, dostane měsíčně, co mu vyměřeno, nikdy víc. Prodává jen své ruce, ale nemůže prodávati svoji práci. A tak dcera jeho s písařem odsouzena k věčnému živoření. Ba ano že!

A tu náhle: Pospíšil je impressorem!

Starý Ptačovský pohlédl na ženu:

„Slyšela jsi? Pospíšil je impressor!"

„No, slyšela, zaplať Pánbůh!" odpovídala panímáma.

„A cože?" vyhrkl Ptačovský. „Tys o tom nevěděla?"

„Pantáto, nevěděla. Kde bych věděla, když nic neřekl?"

Náhle bleskla mozkem Ptačovského nedůvěra.

„Co myslíte, panímámo," — když mluvil neobyčejně vážně nebo hněvivě, vykal starý Ptačovský ženě, jako ona jemu, — „co myslíte, není v tom nějaký klam? Je on impressor do opravdy? Není to řeč, aby ze mne vytáhl nějaké peníze? A dám je, koupím impressí — a on je proimpressoruje?"

A bodavým, skoro zlým zrakem hleděl na manželku, jako by se opíral o onoho domnělého lháře.

Panímáma zůstala však klidna.

„Pantáto," mluvila konejšivě, „proč by říkal, že je, kdyby nebyl. Byla by to hříšná řeč a lež by vyšla na jevo..."

„Ale pozdě!" zvolal Ptačovský. „Peníze pak v pekle! Rok nic neříkal — najednou je impressor!"

„Neříkal, neříkal," odpovídala klidně panímáma. „Nikdo se ho neptal. A kdyby byl řekl — byl byste mu dal impressí? Kde byla jaká?"

Tu zaduněly na síni kroky, dvéře se otevřely a vstoupil Riedl, za ním Pospíšil.

Pantáta Ptačovský změřil pronikavě mladšího zetě svého a bez úvodu otázal se skoro příkře:

„Je to pravda, Pospíšil? Jsou oni impressor?"

Pospíšil vstoupil, políbil panímámě ruku, po otázce tchánově vzpřímil se a odvětil pevně:

„Ano, pantáto, je to pravda. Vždyť mám atesty!"

„A kde se učili?" tázal se Ptačovský.

„Tady, pantáto, v Hoře — u Korce."

„A proč při tom nezůstali?"

„Nebylo práce, pantáto. Stál na zahálce sám principál, nepotřeboval subjekta. Chytil jsem se, čeho bylo..."

A potom vypověděl Pospíšil stručně svoji historii. Narodil se 30. května 1785 „na Přítokách", na předměstí kutnohorském Čechu, v chudobném domku, kde žil otec jeho, vyučený zedník a bývalý poslední šafář někdejšího arciděkanského dvora „na Přítokách".

Rodiče jeho byli prachudi. Ani ten domek jim nepatřil, byli nájemníky. Jan byl nejstarší syn a již v útlém věku musil pásti jedinou krávu, která byla starým Pospíšilovům částečným zdrojem výživy.

Tím pasením zanedbával školu. Nuzně vychodil tři třídy, ale co věděl, vštípil si ponejvíce syn čítáním a opakováním z knížek na pastvě.

Matka Jeníkova nosívala denně časně z rána džbánek smetany do Hory tamnímu knihtiskaři Korcovi a na těch cestách často ji provázel synek. A co služka Korcova přejímala a měřila smetanu, vplížil se Jeník obyčejně do tiskárny a hleděl dychtivě, kterak sazeči vybírají z kas literky, kterak tiskaři zatahují lis. Tak v mladém věku probudila se v malém Jeníku láska k tiskařskému umění, i řekl několikrát matce své, že by chtěl býti v impressí.

Konečně se tedy matka odhodlala a přednesla Korcovi prosbu, aby vzal chlapce do učení.

Principál pohovořil s chlapcem a shledávaje ho čiperným, přijal jej do učení — a po celý čas učení neměl příčiny k nespokojenosti.

Principál Korec sám byl člověk vzdělaný. Studoval na gymnasiu a vstoupil do theologie, s níž však ve třetím ročníku sešel a ujal se tiskárny. Jan Pospíšil vzpomínal na tohoto svého principála s vděčnou láskou a po celý svůj život choval ho v uctivé paměti.

Po vyučení svém však neměl Pospíšil dost práce a neuspokojovala ho vůbec obmezená činnost tiskárny Korcovy. Kromě písniček a jiných nepatrností netisklo se nic jiného. I nalezl si u magistrátu zaměstnání jako písař a — posel úřadní.

Ale ani tuto dlouho nesetrval. Rušná doba válečná vznítila i jeho mysl — Jan Pospíšil vstoupil roku 1804 v dobrovolný sbor myslivecký. Byl veliké, statné postavy, čilého ducha, uměl bezvadně psáti — povýšili jej ihned na desátníka. Ale nebyl dlouho vojákem. Asi po půl roce byl sbor dobrovolných myslivců rozpuštěn, následkem uzavřeného příměří, a Pospíšil vrátil se s pole válečného do Kutné Hory. Ani teď však nenalezl místa v tiskárně — bouřlivé doby válečné nepřály rozkvětu těmto podnikům, o literatuře bylo málo slechu. Tak vrátil se Pospíšil k zaměstnání písařskému a stal se písařem u šepmistra Davida. A v této službě zasnoubil se a oženil s pannou Kateřinou Ptačovských.

Panímáma naslouchala vypravování Pospíšilovu a do očí draly se jí chvílemi slzy.

Pozorně naslouchal i pantáta Ptačovský svému zeti, a když tento skončiv sáhl do záprsí a vyňal svůj atest od mistra Korce, přečetl si jej Ptačovský pozorně.

Potom ho opatrně složil, vrátil Pospíšilovi, posunul okuláry na nos a v jistých rozpacích odfuněv, podal zeti ruku.

„Já jich neměl rád, Pospíšil, nemaj' mně za zlé! Já nevěděl, čím jsou, a oni to měli říct. Snad myslili, že jsou větším pánem, jako písař, ale já ne, vědí. Řemeslo má zlaté dno, Pospíšil — písařství je chybná reputace. Čistý kabát — pěkná mísa, ale nic na ní. A impressorství je také dobré řemeslo, říká se, že kumšt. Dobrá! Myslej' oni, že by s tím něco svedli?"

„Ano, pantáto," odpovídal Pospíšil zcela pevně, „a nemám jiné žádosti, než mít impressí. V tom jsem vyrost', v tom bych rád pokračoval a umřel."

„A jaká je to impressí, o které mluvili?" tázal se Ptačovský vážně, aby posoudil, může-li podniku důvěřovat.

„V Hradci Králové," odpovídal Pospíšil. „Impressí po Tibellym, kterou vedla potom jeho vdova, a nyní ji drží František Bouček. Ale nemá peněz a je v úzkých — pořek' se, že by ji hned prodal."

Pospíšil věděl vše zevrubně. Staral se o to, vlastní impressí byla mu vždy nejvyšším cílem života.

„Myslej', že by jich uživila?" zkoumal Ptačovský dále.

„S pomocí boží uživí," odpovídal Pospíšil. „Hradec je krajské město, mnoho studentů, profesorů,

úřadnictva a kněží — bohatý kraj. A já doufám, že z ní s Pánembohem něco udělám!"

Pospíšil pronesl ta slova jako v nějakém prorockém nadšení.

Ptačovský hleděl naň chvíli a v tom okamžiku stál před ním jiný Pospíšil, než jak jej dosud byl znal. Statečný, sebevědomý, odhodlaný, jistý. Ptačovský neuměl mnoho čísti v duši lidské, bylť prostým provazníkem, dobrým hospodářem, pohybujícím se v úzkém okruhu, jejž mu život vymezil — ale nyní jistým pudem vytušil, že nejedná již s písařem, nýbrž s pracovníkem, který zná sílu svých rukou a cenu své práce.

„Zač je ta impressí?" otázal se ještě.

„Je lacino na prodej," odvětil Pospíšil, který nabýval vždy více jistoty. „A je nejvyšší čas, než se přihlásí někdo jiný a než se Bouček jinak rozmyslí."

Ptačovský rychle se rozhodl.

„Jdou, objednaj' diligenci, Pospíšil — ráno pojedeme do Hradce..."

A od okamžiku, kdy pro něj přišel na ulici Riedl, aby jej tchánovi přivedl, ode chvíle, kdy na něj starý Ptačovský promluvil a pak při každém slově dalším — po celý ten čas cítil Pospíšil, kterak pantáta, jenž ho dříve skoro nenáviděl, hude dnes do jiné noty, kterak se vítr příznivě otáčí. Jako by byl do té dosavadní tvrdosti tchánovy šlehl kouzelným proutkem, když projevil, že je impressorem. Ale přes to vše náhlé, úsečné zakončení tchánovo přišlo nenadále a neočekávaně, a když

Ptačovský zvolal: — ráno pojedeme do Hradce! — rozechvěly se mu svaly ve tváři, kolem úst mu potrhovalo, v očích jej zasvrbělo. Tak rychle to nečekal. Rázem zapomněl na všechnu nepřízeň, na všechny ty trudné, těžké chvíle, a jak hleděl na Ptačovského, byl by mu padl kolem krku, byl by mu zlíbal ruce...

Ale Ptačovský nebyl přístupen takovýmto něžnostem, neznal takových unášejících pocitů, mrzutý výraz jeho svraštělé tváře jako by odrážel povelem: Jen žádných hubiček, žádného mazlení! Nejsme děti!

Rychlé rozhodnutí pantátovo překvapilo také jeho manželku. Povstala a hledíc láskyplně na Pospíšila pronášela hlasem, v němž se chvěl pláč — ale pláč nyní radostný:

„Tak vida, Jeníčku, tak vida! Pantáta s nima pojede do Hradce. To bude Kačenka koukat!"

A tu, vzpomněvši dcery a vidouc v duchu, k jakému konci to vede, nemohla již zadržeti pláče a náhle řekla lítostivě:

„Zas přijdu o jednu dceru! Zas bude daleko od nás... Jedna za druhou..."

Pantáta Ptačovský spěchal, aby přetrhl podobné úvahy nyní, kdy běželo o věc nejdůležitější, i pobídl zetě:

„Jdou, jdou, Pospíšil, uchystaj' se, objednaj' diligenci, zavonačej' si vše, aby mohli jet, povědí to v úřadě. Má-li to být, neotálejme! Ráno vyjedeme..."

Pospíšil pozdravil a odcházel se svakem Riedlem, který si mnul ruce radostí, že to tak dopadlo, a domýšlel si něco na to, že při tom byl nápomocen, že to Pospíšilovi vyjednal.

Než dovřeli dvéře světnice, chytila panímáma Ptačovská za kliku, vyšla tiše a rychle za zeti do síně a tu uchopivší Pospíšila za rameno, pronesla chvatně — a brada jí pláčem drkotala:

„Ať sem přijde Kačenka, Jeníčku...“

Pospíšil kývl hlavou a rychle odcházel. Nemohl se dočkati, až tu zprávu donese ženě své. A panímáma potahujíc a oči zástěrou utírajíc vcházela šoulavým krokem do světnice.

Ptačovský nerad viděl pláč a rozlítostnění, a tak nyní místo chlácholení řekl krátce a drsně:

„Schystejte mně, panímámo, čeho třeba. Prádlo, plášť — však už víte. A časně připravte večeři! Abych se vyspal!“

Potom se oblékl a kráčel do kostela, na požehnání.

Mladá paní Kateřina Pospíšilová sotva sluchu věřila, když jí manžel i svak Riedl — jeden přes druhého — spěšně vyprávěli, jak dopadla návštěva u tchána.

Jan Pospíšil dlouho se doma nezdržel. Nařídiv také manželce, aby mu připravila cestovní potřeby, opustil zase příbytek, aby zašel k panu šepmistrovi o dovolenou na cestu, načež objednal povoz, „diligenci“, jak starý Ptačovský řekl. Na těch pochůzkách doprovázel Pospíšila svak Riedl, který

byl v růžovém rozmaru. Zdálo se mu, že vykonal dnes neobyčejný čin.

„Až tam budou, švaře, v tom Hradci," povídal již asi po desáté, „to se tam taky jednou podívám. Tam je vojáků! A muziky je tam! A veselý život. Tam je to jiné!"

Pospíšil sotva že poslouchal. Byl již myslí v Hradci, v tiskárně, stál v duchu u kasy a u „presu", sázel a tiskl a dělalo se mu bělo před očima, jaké množství potištěných archů se před ním chumelilo. Pojede, aby koupil vlastní impressí! Jak se vyplňuje, o čem se mu vždy zdávalo!

Když vše obstaral, zamířil zase k domku tchánovu, aby si odvedl ženu domů. Neboť sotva že odešel a sotva paní Kateřina shledala, co měl zítra vzít na sebe a s sebou, spěchala k panímámě, a s ní také sestra její, Riedlová. Pantáta byl dlouho v kostele, ženy se mohly do syta vypovídat — a popřály si toho. Tolik radostného vzrušení nebylo už dávno pod pochmurnou tou střechou, ale vzrušení tlumeného často pohnutím a přerývaného pláčem. Neboť pořídí-li mužové v Hradci dobře, bylo jisto, že Kačenka v Hoře dlouho nepobude.

IV.

Ráno přihrčel k domu Ptačovského vůz, z něhož vystoupil Pospíšil, aby tchána odvedl. Ptačovský byl po snídaní, oblečen, připraven. Pod kabátem, těsně upjatým, pode dlouhou vestou obe-

pínal tělo jeho opasek, v němž byly peníze — peníze na impressí. Ptačovský byl zamlklejší než jindy, ale ne tak nevrlý. Vážnost podniku, zahalená budoucnost, starost, naděje a zas obava, vše to naladilo mysl jeho jaksi tklivěji. Louče se s manželkou vtiskl na svadlé její rty teplejší políbení než jindy, potřásl jí rukou, a neopomenul vykročiti ze světnice pravou nohou.

Pospíšil políbil panímámě ruku, sklonil hlavu, aby jej mohla pokřižovati na čele, a vycházel za tchánem. Vsedli do vozu, opatřeného vzadu důkladnou otepí sena, kočí práskl do koní — a za krátko byli cestovatelé z brány a za městem.

Nebyla to diligence poštovní, rychlá, s „podloženými“ koni, nýbrž obyčejný těžký kočár, který jel míli za mílí a potřeboval do Hradce dva dny.

Přijeli na Pražské Podměstí, vzdálené od Hradce Králové malou čtvrthodinu, druhého dne večer, a zvěděli tu, že brány pevnosti jsou již zavřeny a že se povozy večer do Hradce nevpouštějí.

Blížili se k Hradci již za šera, a Jana Pospíšila ovládaly nejrůznější pocity, když shlédl místo budoucího svého působení, místo, které se mu mělo státi novým domovem. Na návrší vystupoval Hradec, jehož znamenitá silhueta rýsovala se na obzoru, k nebi čněla vysoká, mohutná Bílá věž, ovládající město, po její pravé straně zasmušilé, staré věže hlavního chrámu svatého Ducha, po straně levé zvláštní kopule kaple svatého Klimenta. Pod městem betlémovitě skupeným rozkládaly se ponuré valy pevnostní ochranným kamenným kru-

hem. Z Hradce ozývala se právě vojenská večerka, zvuky dvanácti polnic široko daleko třepetaly se vzduchem, tu tam vyskočila světla...

Pospíšila zmocnilo se divné pohnutí, mocné rozechvění. Hleděl na město, nemoha se dočkati okamžiku, až v ně vstoupí — a dnes tam již nesměl, musil přenocovati na Podměstí. Bylo mu, jako by každým okamžikem prchalo kus jeho života, třásl se obavou, zda právě nyní, v této chvíli, nevyjednává s Boučkem někdo jiný, a až k němu přijde zítra ráno on, Pospíšil, uslyší zdrcující zprávu: impressí je prodána!

Tchán a zeť zajeli do Nové hospody Řehákovy pod Hradcem na Podměstí, a tu přenocovali. Pospíšilovi nebylo do jídla ani do pití. Seděl u okna a hleděl v zamyšlení na Hradec jako na začarovaný hrad, a když se s pantátou odebral do společné ložnice, seděl ještě dlouho vysvlečen na lůžku a zíral k městu. Dávno ozývalo se chrupání tchánovo — Pospíšil dosud nespal, nemohl oka zamhouřiti.

Pak často v životě, i v pozdním věku svém vzpomínával na tuto první noc, strávenou pod Hradcem, a vypravovával, jak celou jeho bytostí lomcovaly střídavě nepokoj a nejistota, naděj a beznaděj, a kterak teprve k ránu na krátko oči zamhouřil.

Vzešlo jitro. Pospíšil byl první vzhůru, budil tchána, hartusil na snídani a potom tedy jeli do města. Na Nové hospodě zvěděl už, že tiskárna Boučkova je na Malém rynku. Přejeli kamenný

most přes Labe, projeli hlubokou, nízkou branou pevnostní, za okamžik potom starobylou kamennou branou městskou, Pražskou — nyní již dávno s povrchu smetenou — vůz drkotal přes hrbolatou dlažbu plácku Svatojanského a tu stanuli před zájezdným hostincem, vystoupili a vydali se na Malý rynk.

Tiskárna Boučkova byla ve starém, úzkém domě, brzy ji našli. František Bouček, bývalý faktor vdovy Tibelky, od níž tiskárnu převzal, unavil se brzy svojí samostatností. Bylť začal teprve před devíti měsíci — a již měl tiskárny dost. Byla mu slibována práce krajského úřadu — ale nepřicházela. Byla mu slíbena práce z biskupské konsistoře — také na něj zapomněli. Bouček byl vyčerpán, ano zadlužen, práce víc a více ubývalo, konečně zbyl Bouček ve své tiskárně sám, sázel písničky a jalové povídačky, sám je tiskl, cizích zakázek nebylo. Bouček čekal na slíbenou půjčku od tety — čekal také marně.

Tu přicházel Pospíšil s tchánem Ptačovským. Jednání netrvalo dlouho — Bouček žádal za vše, jak stálo a leželo, půlšesta tisíce zlatých, šajnů — a Pospíšil řekl:

„Tak my ji koupíme."

„Jen všecko prohlédnou, Pospíšil," stále napomínal pantáta Ptačovský, „dobře prohlédnou. Oni tomu rozuměj', já ne, já jsem provazník."

Pospíšil prohlédl, prozkoumal a pohlédl významně na tchána, že je dobře, že je vše v pořádku. A co není, však se do pořádku dá,

Bouček řekl poslední slovo, podali si ruce, pantáta Ptačovský sáhl do opasku, dal závdavek — a pak se psal „kontrakt".

Impressí hradecká náležela Pospíšilovi!

Tak došel Jan Pospíšil vytouženého cíle. Stal se samostatným mužem, majetníkem tiskárny — náležela mu hradecká impressí!

Co znamenala tato skutečnost pro mladého, podnikavého, po práci dychtícího muže! Jaký obrat nastával v jeho životě! Byl uveden na místo, na němž se vyznal, v působnost jemu přiměřenou a jedině mu vyhovující, měl hodit písařským pérem, aby se chopil „vinklháku", byl mu učiněn přístupným zdroj blahobytu vlastního a blahobytu celé pozdější rodiny — rodiny až do několikátého kolena.

Ovšem tehdáž běželo jen o soukromý podnik, o zabezpečení výživy Pospíšilovi a jeho mladé choti. Jakého významu nabude tiskárna v rukou Pospíšilových pro život veřejný, národní, pro českou literaturu, jaké ovoce ponese do pozdních let, až jeho tělo dávno bude tlíti na hřbitově kuklenském, toho netušil ani sám Pospíšil, tím méně tchán jeho, bodrý provazník kutnohorský Ptačovský.

Ze všeho toho bylo Ptačovskému nejvyšším uspokojením, že se ze zetě písaře vyloupl řádný živnostník, po jakém toužil, a tomu že dána příležitost, aby neobmezeně vydělával, jak si přál. Že bude kdysi jméno Jana (Hostivíta) Pospíšila zaznamenáno trvale, nezničitelným písmem v dějinách českého života, ani se mu nezazdálo, Pta-

čovský neměl ostatně ponětí o takovém nehynoucím významu, neobíral se tím. A — bohužel — nedočkal se proslulosti a slávy svého zetě. Byl na to stár.

Když na to vše nyní pohlížel a když celou tou příhodou starý, upracovaný svůj mozek zaměstnával, nemohl pochopiti, kterak se událo, že nezvěděl, komu dává svoji dceru.

„Proč pak to neřekli, Pospíšil?"

„Pantáto, neptali se na to," odpovídal Pospíšil, který tchána svého pojednou miloval. „Vždyť se mnou nechtěli ani mluvit!"

„Ale dobře, Pospíšil," namítal stařec ve zdánlivém rozdurdění. „Ale že také ženské nic? A ženské všechno vyčmuchají..."

„No jo, pantáto, ale s nima byla těžká řeč!" odpovídal směleji Pospíšil. „A ostatně — však by mi byli Kačenku zrovna tak zbraňovali jako impressorskému subjektu, jako ji zbraňovali písaři. Vždyť kde pak jsem hned měl vzít impressí?"

Ptačovský potřásl hlavou, zamžoural na Pospíšila a podávaje mu umozolenou svoji ruku řekl:

„Požehnej jim Pánbůh, Pospíšil! Co já měl a mohl udělat, udělal jsem. Maj' impressí. O další se postarají sám. Řemeslo má zlaté dno. Na základě jsou, hleděj' si toho. Já tu už dlouho nebudu, ale oni maj' ke hrobu daleko. Kéž ho dojdou tak spokojeně a bezpečně, jako já."

Pozdrželi se v Hradci přes den, vyjednali s Boučkem, kdy má impressí odevzdat, a vydali se na zpáteční cestu. Pospíšil spěchal, aby už byl

doma a pak zase v Hradci. Každá hodina mu byla drahá. Nemohl se dočkat, až si stoupne ke „kase“. Nyní ovšem nemohl se také dočkat, co tomu všemu řekne Kačenka.

Byla to znamenitá novina v Hoře pro rodinu Ptačovského a nejbližší příbuzenstvo a známé, když s vracející se „diligencí“ roznesla se zpráva, že je koupena pro Pospíšila hradecká tiskárna. Hle, z nevšímaného písaře pojednou impressor! Kačenka paní impressorkou! Znamená-li dnes něco majetnictví pěkné tiskárny, což teprve tehdáž! Bylo v tom povolání něco tak tajemného, jisté kouzelné příšeří a zároveň jakási vznešenost. Kterak se ta práce vykonává, kterak vzniká tlustá kniha z těch tisíců mžikavých písmenek, kterak se seřaďují, aby se nerozběhly — o tom všem málokdo měl ponětí. Vídělo se často, kterak bednář stahuje sudy, kterak jirchář pere kože, kterak kovář v otevřené kovárně zápolí s perlíkem, i kterak zlatník spájí kovy — ale impressor? Kdo jej viděl při práci? Jen málo zasvěcencův. A předmět, jaký vyrábí: písnička, kniha, modlitby, vše to rozletující se v tisících výtisků do světa z tajůplné dílny v kterémsi přitmělém nádvoří, kam nevstoupí noha zvědavcova, a vše to rozmlouvající a hřímající jako tisíci jazyky k lidu — ten předmět i způsob, jakým vznikal, halil práci impressorovu v šero téměř posvátné. A tuto práci bude nyní konati Jan Pospíšil, zeť provazníka Ptačovského!

Brzy se vypořádal Pospíšil ve svém úřadě, poděkoval šepmistru Davidovi, rozloučil se s ním

srovnal své věci, objednal starodávného formana a po tklivém rozloučení se starými opouštěl s chotí Kateřinou Kutnou Horu navždy — a po několika dnech vjížděl opětně do Hradce, v nový svůj domov, a ujal se tiskárny druhdy Boučkovy.

Byli bychom na konci svého vypravování, kterak bylo, když si náš dědeček babičku bral, kterak se projevilo vlastní jeho povolání a kterak se stal pánem hradecké impressí, což vše se událo jako v nějaké vymyšlené povídce a vypadá jako povídka, ač vše, co tuto vypověděno, přihodilo se skutečně. Byly jiné časy, jiní lidé.

Ale v prvních letech nového působení dědečka Jana Pospíšila, než se nadobro a trvale v novém sídle upevnil, udály se ještě některé podrobnosti, které nemají sice pro veřejnost významu, ale pro soukromý život Pospíšilův jsou dosti zajímavy.

V.

Peníze, které měly v životě a v mudrosloví starého tatíka Ptačovského takovou důležitost — peníze nepršely hned na počátku do klínu Pospíšilova, a první jeho začátky byly hodně trudny, neutěšené, neslibné!

„Zaplať Pánbůh!" řekl František Bouček, když shrábnuv kupní cenu od Pospíšila odevzdal mu tiskárnu a s lehkým srdcem z ní odcházel. „Zaplať Pánbůh, že jsem se jí zbavil — byl bych se v ní pochoval!" —

Tato slova — Bouček netušil, že za krátko jinak bude volat — nasvědčují, v jakém stavu byl závod.

Pospíšil vstoupiv nyní do své přitmělé impressi nalezl chladnou, ponurou, liduprázdnou místnost. Nebylo tu subjektů neb učnů — neměli co dělat. Nebylo práce určité, nebylo zakázek. Vše stálo a leželo, jako ve spánek pohříženo, nade vším jako by ohromný pavouk byl rozpřádal obrovskou pavučinu. Pospíšil jal se tu pavučinu trhat a smýčit. Uklidil všude nejdříve, urovnal dle svého a zatím tedy pokračoval tam, kde nešťastný Bouček přestal.

Sázel písničky, modlitbičky, a když vysázel, nahnul malé formy sám na fundament a sám tiskl. Byl sazečem, korektorem, tiskařem a impressorem v jediné osobě. Později odvážil se na malé knížečky, a jedním z prvních „děl", které sám vysázel, byla Klodyna neb Oklamaná nevinnost — uvádíme-li název správně.

Ale brzy nastal obrat. Pojednou dány tiskárně Pospíšilově zakázky, na něž bývalý majetník Bouček marně po tři čtvrti léta čekal — práce pro krajský úřad, a brzy po té přišla i práce biskupská, pro konsistoř. Již bylo v impressi místa a díla pro dva páry rukou a Jan Pospíšil přijal prvního učně.

(Tímto prvním učněm Pospíšilovým byl Václav Váša, který se později stal obchodvedoucím hradeckého Pospíšilova knihkupectví a po předlouhé (prý čtyřicetileté) službě v domě Pospíšilově zřídil vlastní knihkupectví v Chrudimi, v Klá-

šterské ulici, v domě kupce Kroutila, přeložil je však po několika letech do Čáslavi. Václav Váša pojal za choť Annu Riedlovu, dceru Pospíšilova svaka, pasíře Riedla v Hoře.)

Práce přibývalo, impressí Pospíšilova se vzmáhala, a někdejší její majetník Fr. Bouček chodil jako zmámený a říkával prý:

„Já se utopím, pro Pánaboha, já se utopím! Prodal jsem impressí! Co jsem to udělal!"

Bylo pozdě. Prodáno — prodáno.

Roku 1809 narodilo se manželům Pospíšilovým první dítě, dcera Anna, kteráž se později provdala za Jana Vávru (Lomnického), profesora české řeči v Praze a spisovatele, a zůstavila četnou rodinu.

Tiskárna Boučkova byla tehdáž v starém domě č. 9 na „Podsíni" na Malém rynku (nyní majetek páně Wintrův), který náležel jisté vdově Řehákové, jež pekla zvláštní koláče, tak nazvané „maltoše". Stará ta pekárna dosud je v tom domě.

Když práce přibývalo a závod se rozšiřoval, neměl Jan Pospíšil vroucnějšího přání, než aby byl pod vlastní střechou, aby mu náležel dům, v němž impressí stojí, aby si vše zařídil dle svého vkusu a pohodlí.

Tu zvěděl po čase, že by Řehačka dům prodala. Neotálel, spěchal k ní:

„Co by požadovali za ten dům, paní domácí?"

Dohodli se na pěti tisících, a Pospíšil dům koupil. Pak si pozval jednou stavitele, aby se poradil,

co by měl s domem podniknout, aby jej novým potřebám přizpůsobil a řádně opravil.

Ale co shledal znalec, nepotěšilo Pospíšila. Dům byl stará rachota, schody vetché, skoro na spadnutí, všady bylo třeba velikých, drahých oprav, skoro úplného přestavění.

„Nekoupili dobře," povídal stavitel, „nekoupili dobře, pane Pospíšil. Musí se to vykuchat — a nové to přece nebude."

Janu Pospíšilovi vyrážel pot na čele. Tolik ještě neměl, aby se drahé přestavby odvážil. V tom stavu se mu dům nehodil, velikým nákladem mohl se majetník strhnouti, sotva že se poněkud povznesl.

Z tohoto nepříjemného postavení novou šťastnou náhodou vyvázl. Za kratičko po koupi domu donášelo se mu k uchu s různých stran, že Řehačka velice naříká, že je nešťastna.

„Proč pak? Co se jí stalo?" tázal se.

„I že jim ten dům prodala, pane Pospíšil. Ukvapila se s tím..."

Bylo tomu tak. Vstávajíc lehajíc a kudy chodila naříkala Řehačka, že dům prodala, že si to nerozmyslila, že v něm chtěla a měla umřít a že se jí hříšně zachtělo peněz.

Jan Pospíšil opětně se vydal k Řehačce.

„Paní Řeháková, slyším, že litují toho prodeje."

„A pane Pospíšil, jak bych nelitovala! Vždyť jsem tam sestarala, tam jsem chtěla oči zavřít. Přenáhlila jsem se — aby mne Pánbůh netrestal, kam jsem rozum dala!"

„No, byla by pomoc, paní Řeháková," mluvil Pospíšil. „Také jsem si to jinak maloval, a teď vidím, že se mi to nehodí. Když tak naříkaj' — vezmou si ho zase..."

Řehačka vyvalila oči.

„Oni by mně dům vrátili, pane Pospíšil?"

„Vrátil bych. Chtěl jsem opravovat — stálo by to mnoho. Je to staré, chatrné."

„A nebudou za něj chtít víc, než mi dali?" tázala se Řehačka ještě nedůvěřivě.

„Vrátíme si každý svoje, a bude dobře," řekl Pospíšil.

A tak se stalo. Řehačka radostně koupila nazpět svůj dům a pekla v něm dále „maltoše", Pospíšil dostal svoje peníze, a oba byli spokojeni. Pospíšil potom ponenáhlu se ohlížel, kde by jiné stavení koupil, a dost brzo se mu naskytlo.

Ve starém domě Řehákové bylo tiskárně Pospíšilově vždy těsněji, i nepropásl žádné příležitosti, kterak by ji přenesl pod vlastní krov. Na veliký dům nemohl se dosud odvážiti, menší pevněji se držely v rukou starých majetníků. Ale tu náhle vyskytl se přece domek v ulici ku Pražské bráně pod Svatojanským pláckem, číslo 85, známý později jako Glaurův dům, a Pospíšil horlivě vyjednával o koupi.

Bylo roku 1811, když Pospíšil Glaurův dům kupoval — a koupil ho. Neměl potuchy, kterak v pravou chvíli kupuje. Neboť sotva dům vyplatil, sotva se do něho s tiskárnou přestěhoval, vydán pověstný finanční patent — byl státní bankrot. Kdo

krátce před tím nemovitost koupil, byl šťasten, kdo prodal a měl hotové peníze, byl nešťasten — jeho majetek byl zmenšen na pětinu. Ze zlatky, mající dvacet grošů, zbyly groše čtyři. Měděná „třicítka", veliká jako dlaň, dříve půlzlatý, platila najednou celých šest krejcarů.

Šťastnou náhodou, že koupil dům před vydáním onoho patentu, zachránil Pospíšil značný díl jmění — vloženého právě v to stavení. Co mu zbylo v rukou na hotovosti, platilo fatku. A nová úsilná práce nastávala, aby udržel, co získal. Bylo po bankrotu zle.

(V tomto domě blíže Pražské brány, v čísle 85, narodil se Pospíšilovi syn Jan Nepomuk, nazvaný později na rozdíl od otce svého J a r o s l a v, kterýž převzal po letech pražskou tiskárnu otce svého i knihkupectví a proslul jako spisovatel, překladatel i vzdělaný nakladatel.)

Ale nebylo Janu Pospíšilovi souzeno setrvati dlouho v domě Glaurově, ne déle než něco okolo tří let.

Roku 1814 vyšel v Hradci Králové oheň z domu Riedlova, pozamentýra to a obchodníka se střižným zbožím na Veliké Podsíni pod nynějším domem Komárkovým, kdesi vedle domu nyní Helvichova. Dům ten byl vzdálen půl města od domu Pospíšilova, ale východní vítr hnal plameny níže k západu a tak po celé řadě chytil konečně i dům Pospíšilův u Pražské brány.

Statně postavil se Pospíšil na odpor rozkacenému živlu, ale bez výsledku, hlavně proto, že mu

všichni domácí lidé prchli. Tehdáž byl v tiskárně jeho subjektem mladý Ptačovský, syn svaka jeho, bratra Kateřiny.

Když dům chytal, vykřikl zděšený Ptačovský: „Krista Pána, lidé, zachraňte se, teď to dojde na prachárnu a pak vyletíme všichni do povětří!"

Stálať blíže Pražské brány, ovšem už mimo město, v pevnostních hradbách, vojenská prachárna, a bylo k ní dost daleko.

Strhnuv ten poplach, odhodil Ptačovský zástěru a první utekl — za ním hnali se ostatní dělníci a čeleď a zastavili se teprve — na Kuklenách, půl hodiny od Hradce.

Poděšení, které tak způsobil a jímž všechen personál od hašení a pomoci odvrátil, vyneslo Ptačovskému od Principála pádný políček, když se po požáru do Hradce navrátil.

„Kluku bázlivá," rozhněval se Pospíšil, „já bych byl mohl vyletět?"

A ubohá, ulekaná Kateřina Pospíšilová ve zmatku a rozčilení házela na hořící strop a na chytající nábytek — salát se smetanou, jejž právě k obědu připravovala.

Dům vyhořel a snad jen přízemek s tiskárnou byl ochráněn. Jan Pospíšil neodhodlal se ke stavbě, nýbrž prodal spáleniště a zakoupil dům číslo 22 na dlouhé Podsíni Máslové, táhnoucí se od městské věznice Kropáčky až k Malému náměstí. Tento dům stál asi uprostřed jmenované Podsíně na Velikém náměstí.

Téhož roku před požárem narodila se manželům Pospíšilovým v domě Glaurově dcera Aloisie, a když opouštějíce spáleniště stěhovali se do domu číslo 22, přenesena jako první kus nábytku do nového sídla — kolébka, a v ní ležela malá Lojzička. Bylo to třetí dítě manželů Pospíšilových a pak jich přišlo ještě jedenáct. Poslední, čtrnácté dítě, narodilo se roku 1833, po dvacetipětiletém manželství. Po Anně, Janu (Jaroslavu) a Aloisii následovali Kateřina (matka pisatele těchto řádků, naroz. 18. října r. 1816), Antonie (1818), Ladislav (1820), později držitel hradecké tiskárny po otci Janu Hostivítu, zesnul v květnu 1891, Marie (1821), zbožňovaná a opěvovaná Boleslavem Jablonským, Bohuslav (1822), Zdislava (1824), Stanislav (1825), později držitel tiskárny v Chrudimi, založené Janem Hostivítem Pospíšilem, Václav (1826), Blahoslava (1829), opět Blahoslava (1830) a konečně opět Václav (1833), později držitel knihkupectví pardubického.

Požár v domě Glaurově byl poslední velikou událostí v řadě oněch zápasů, překážek, náhod a nehod, jichž bylo Janu Pospíšilovi na počátku plodné a ještě nedoceněné jeho činnosti podstoupiti a překonati.

Ode chvíle, kdy se ujal domu čís. 22 na Máslové Podsíni, v němž strávil pak a pracoval celý věk a v němž také dokonal život r. 1868, vyvíjely se věci klidněji a pravidelněji. Jen ještě na počátku let čtyřicátých podstoupil Jan Pospíšil veliký boj s městskou radou královéhradeckou. Dům jeho

stál na Máslové Podsíni, na loubí to, jako vidíme v Praze na Vaječném a Uhelném trhu a jinde. Jan Pospíšil, rozšiřuje závod svůj a chtěje zříditi veliké na tu dobu knihkupectví, rozhodl se, že zazdí pilíře jeho dům ohraničující. Ale nerozhodoval v tom sám.

Jeho záměru vší silou opřela se obec, neboť zazděním dvou oblouků a vyplněním jich měla býti Podsíň Máslová navždy přetržena. Proti Pospíšilovi vytaženo do boje všemi možnými důvody. Zámysl jeho příčil se starému, odvěkému zvyku, mnohým ohledům praktickým atd. Co však věděl tehda Pospíšil o zachování starého rázu města, o šetření starých památek a podobných věcech! Postavil si hlavu, tvrdou, neústupnou, a asi roku 1834 ukončen zápas s městskou radou — jeho vítězstvím. Loubí zastavěno, na prostoře druhdy prázdné zřízen byl krám knihkupecký. Ještě na sklonku let šedesátých byl Pospíšilův dům jediný takto do předu pošinutý na celé Podsíni, ale pak následoval jeden majetník domu po druhém příkladu Pospíšilova, a tak — bohužel — zmizela Máslová Podsíň úplně.

V tomto domě čís. 22, v němž posud hučí stroje tiskařskou svoji jednotvárnou píseň a v němž dosud kvete knihkupectví, založené Pospíšilem — obé nyní v rukou vnuka zakladatelova, osvíceného a všestranně vzdělaného Ladislava Pospíšila ml. — rozvinul Jan Pospíšil plně svoji činnost. Zde vládl, vydávaje knihu za knihou, a tiskl vše, co mu který český spisovatel přinesl. Tento dům byl

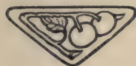
také otevřen ve dne i v noci všem pěstitelům a přátelům české literatury, a Janu Pospíšilovi do stalo se pro jeho neobyčejnou pohostinnost názvu Hostivít — tak jej pojmenoval profesor na hradeckém bohosloveckém ústavu Josef Ziegler. Pospíšil přijal název ten a podepisoval se na dále na všech knihách Jan Hostivít Pospíšil. Však mu toto jméno způsobilo mnohou nepříjemnost. Každý věděl, že se jmenuje Jan František, jak taky tiskl posud na svých knížkách, a pojednou Hostivít! Jméno, které není v žádném kalendáři. Úřady větřily v tom cosi nebezpečného, dokonce snad nějaké spiknutí. Strašiliť tehdy vlaští karbonáři — aby tak taky v Čechách vznikla nějaká podobná, státu nebezpečná společnost! A Pospíšil byl předvolán k panu krajskému (s ním i Ziegler, který si přidal ke svému křestnému jménu ještě Liboslava), který jej podrobil výslechu, co ten Hostivít znamená. Pospíšil patrně dobře se uhájil, neboť Hostivíta již neodložil, a jména toho užívání nijak mu neublížilo v očích loyálních instancí. Byl jmenován impressorem krajským a biskupským, byl po řadu let hospodářským správcem bohaté hradecké obce a skoro do smrti byl školdozorcem. Vždyť taky Pospíšil byl občanem dokonale loyálním, a pobožným byl, nad míru pobožným.

Roku 1826 převzal po velikém o to usilování pražskou tiskárnu Veroniky Šollové v Řetězové ulici, kterou roku 1842 přenechal nejstaršímu synu Jaroslavovi, r. 1849 založil pak odbočný závod knih-

tiskařský v Pardubicích, jejž brzy potom přenesl do Chrudimi. Roku 1856 postoupil tuto tiskárnu synu Stanislavovi, hradeckou synu Ladislavovi — nyní ji drží vnuk, výše jmenovaný Ladislav ml.*

Tak byl Jan Hostivít Pospíšil zakladatelem celého rodu knihtiskařů, knihkupcův a nakladatelů. Bývalá jeho pražská tiskárna, později syna Jaroslava, přešla na Jana Ottu (manžela dcery Jaroslavovy Milady, vnučky Hostivítovy), a v jeho rukou dospěla neobyčejného, netušeného rozkvětu. Jiný vnuk Hostivítův, syn Jaroslavův, dr. Jaroslav Pospíšil, je majetníkem knihkupectví a nakladatelství v Praze.**

Požehnaná byla první cesta šepmistrovského písaře Jana Pospíšila z Kutné Hory do Hradce Králové k zakoupení impressí druhdy Tibellovské. Požehnané a mohutné jsou její stopy v českém životě duševním, literárním během celého tohoto devatenáctého století, a doufejme, že i ve století budoucím.

---

* Bylo psáno r. 1891. Žel Bohu, tento výborný nástupce děda svého Pospíšila zemřel předčasně r. 1893, vybojovav po dlouholetém zápase zrušení pevnosti hradecké, jejíž těsné hradby kdysi náhle zarazily přirozený vývoj města a svíraly Hradec déle než 125 let.

** Vzdal se ho za nedlouho a věnoval se advokacii.

Dědův dar.

1898.

Ještě nyní, když po dlouhých, dlouhých letech vzpomenu na důkladný altán v dědově zahradě na hradeckém Podměstí, přeběhne mi lehoučké mrazení po zádech. Tenkráte ještě nebylo slýcháno o domácích ledničkách, ty byly vynálezem daleké budoucnosti. Avšak altán dědečkův byl takovou lednicí, arci v ohromných rozměrech. Kdyby se byl zachoval na naše dny, jistě by v něm kterýs podnikavý šenkýř, zřídil skladiště piva a nepotřeboval by za krejcar ledu.

V mé paměti vystupuje altán ten již jako starý, schátralý neduživec, dávno přečkavší dobu „slávy" své a hroutící se tíží věku níž a níže k zemi. Nebylo mi ani pět let, když jsem jej se svými sourozenci poprvé prolézal — tehda bych se sám do něho nebyl odvážil, čišelo na mne z něho cosi nevlídného, ba, strašidelného. Ještě jsem nic nevěděl o výroku Napoleonově pod pyramidami, jímž své vojáky na výpravě egyptské rozněcoval, ale

kdyby mi kdo byl řekl, že s altánu toho na mne pohlíží tolik staletí, jako s pyramid tisíciletí, byl bych věřil, ač tehda jistě neměl věku ani let padesáti.

Altán měl tvar osmihranu a sestával z přízemku a patra. Přízemek byl zcela nízký, s podlahou ze širokých dlaždiček. Nikdo nechápal, proč jsou stěny vylepeny papírovými tapetami a proč je strop malován. Neboť v tomto sklepení za mé paměti nebylo nikdy nic jiného než hromada zemčat, vysypaných na slámu, nebo v podzimku stejná hromada jablek. Do patra vystupovalo se bo úzkých schodech, uzavřených nahoře padacími dvířky. Kdokoli vystupoval, otvíral si tato dvířka hlavou. Hořejšek zase sestával ze dvou částí. Uprostřed byl salonek osmihranný, kolem něho ochoz, jímž se protáhl právě jen jeden a nepříliš silný člověk. Ochoz nebyl otevřený; byla to ubedněná chodba, do níž mělo po případě padati světlo žaluziovými okénky, jako dole — ale tuto chodbičku neviděl jsem nikdy osvětlenu plným jasem denním. Žaluzie otvíraly se právě jenom na polo, a to s vynaložením vší lidské síly. Železné drážky, kteréž posunovaly těmi úzkými, tmavými prkénky žaluzií, dávno byly zrezivěly, vzdorovaly tlaku nejúsilnějšímu a skřípaly při tom zcela strašidelně.

Bylo-li polotemno v ochoze, rozumí se samo sebou, že v salónku — do něhož zas mělo padati světlo z chodbičky — bývalo jako v hrobce i za nejslunnějších dnů. A také za nejslunnějších a nejparnějších dnů býval dole i nahoře ledový chlad. Host, jenž byl v tento altán uveden, prchal

za krátko do širé zahrady a pravidelně odpykal pobyt svůj v tomto „libohrádku" rýmou.

Později, když jsem čítal indiánské povídky, nemohl jsem si sruby a pevnůstky prvních osadníků amerických představiti jinak než jako tento altán, který z houští ovocných stromů a rybízových křů vyzíral téměř hrozivě.

My kluci utvořili jsme si z altánu rytířský hrad, v němž jsme se ukrývali a z něhož jsme podnikali výpady. Z nehostinných jeho prostor odnášeli jsme si pokaždé důkladný kašel. Všechny pokusy o jeho vyvětrání selhávaly. Po celý rok páchl vzduch v altáně kysele po různém ovoci a plesnivinou hnijících základů. V zimě vůbec nikdo se do něho neodvážil. V salonku stálo tuším šest úzkých, mělkých, ozdobných skříní staré, svědomité práce truhlářské, v nichž trávili posmrtný život vycpaní ptáci, hledící melancholicky skleněnýma očima v prázdný prostor, ve věčné ticho je obklopující.

Altán tento byl pomníkem lásky manželské. Visela ť nade vchodem tabulka — — —

Ale abych nepředbíhal.

Bylo to někdy v letech dvacátých nebo třicátých.

Tehda již dařilo se dědu Janu Hostivítovi dobře, tiskárna hradecká neunavně pracovala, blahobyt vzrůstal, s blahobytem probouzela se touha po jistém přepychu. Děd uskutečnil toto přání své, že zakoupil na Pražském předměstí asi čtyři korce půdy, aby na ní zřídil zahradu.

V Hradci samém, stísněném „fortifikací", nebylo na takovou větší zahradu místa. Byly sice na úbočích pahorku, na němž město se vypíná, malé zahrádky, trojpatrové nebo i čtyřpatrové, schodovité, tak zvané „škarpy", ale zahrádky maličké, jako kapesní. Děd můj toužil po větší, rozložitější, tiché a stinné, kde by po práci odpočíval, kam by se uchyloval s rodinou. Byla to libůstka jistě ušlechtilá, ale jeho choť nikterak jí nesdílela. Dětí přibývalo a babička hrozila se nákladů, jež zahrada jistě pohltí. Rozličné okolnosti její nechuť zdůvodňovaly. Kdykoli děda posedla nějaká „passe", stálo to mnoho peněz. Pozemek sám pak, asi čtvrt hodiny od Hradce vzdálený, ležel nepříznivě, v „inundaci". Skoro každého roku na jaře byla zahrada do poloviny zatopena Labem, jež se vzdýmalo z úzkého koryta svého pod Hradcem a rozlévalo do nízkých „kesslů", ne sice kotlin, ale nízké roviny pod hradbami pevnostními.

S hořkou ironií nazývala babička zahradu nově založenou „zlatým dolem", v opačném však smyslu slova. Zahrada totiž zlato pohlcovala.

Vysazovány stromy, křoviny, zakládány cesty a pěšinky, zřízeno pařeniště, stavěny besídky. Většina stromů minula prý se s životním oučelem svým. Ovoce jejich nestálo za mnoho. Ryvíz málokdy dozrál, kře srstky rodily angrešt jak broky, výhonky chřestu byly vzácny, a snad jenom křeniště se zcela vydařilo. V těch dobách panovala — lépe řečeno zuřila manie tulipánová. Z daleka objednávány drahé cibule tulipánů rozmanitých barev a odstínů, sta

zlatých stála tato libůstka. A málokterý z tulipánů v nezvyklé půdě se vyvedl. Scházely, chřadly, kalichy jejich byly truchlivým obrazem zrůdnosti.

Babička zprvu zdrželivě, ale čím dále hlasitěji reptala proti zahradě, do níž sazenicemi, štěpy, květinami, odnoži zahrabáváno tolik peněz a kteráž mimo dědečka snad nikoho netěšila.

Děd uvažoval, kterak by milou, svoji choť usmířil se zahradou, kterak by ji tam přivábil.

A pojednou mu cosi připadlo. Ano, nějaký „libostánek" pro panímámu. Libostánek — jak bylo v duchu tehdejší řeči.

A tu se dověděl, že pan Fédyš má něco takového a že by to prodal.

Pan Fédyš měl hospodářství a zahradu na opačné straně Hradce, někde v Malšovicích. A v té zahradě měl tedy libostan, besedu.

To byl ten altán! Nevím, z jaké příčiny se ho chtěl pan Fédyš zbavit. Zdali ho již do syta užil — — Ale spíše myslím, že ho omrzel. Bylť ten altán jistě prvním výrobkem svého mistra, kterýs tesař neznámého již jména učil se na něm dělat altány, a dopadlo to s ním truchlivě. Altán, který mohl býti pivním skladem, sklepem na brambory, sýpkou, tvrzí do prérie — ale po celou dobu existence své nebyl, čím býti měl: veselým, vzdušným, útulným altánem, vábícím k odpočinku s knihou v ruce, pozývajícím zamilované párky na dostaveníčka. Ach, v tomto chladném futrále z fošen brzy by byla vypadla kniha ze zkřehlých prstů; tam každá

milostná vášeň byla by zledovatěla... Pan Fédyš věděl, proč jej prodává.

Ale děd byl v jistých věcech nepraktický a neseznal altánu „stinné stránky“ — v pravém toho slova smyslu. Došel do Malšovic, shlédl altán, líbil se mu — domluvili se. Osm set zlatých šajnů za něj zaplatil a vítězně zazářil jeho obličej.

Hmotný srub rozebrán a převezen na Podměstí, kde znova postaven až na nejzazším konci zahrady u samého plotu. Pak natřen studenou, temnou zelenou barvou. Ovšem, nové jeho vybudování stálo zase hezkou hrst bankocetlí.

Vše se dělo tajně, aby babička byla překvapena. Nikdo nesměl vyzraditi, co se v zahradě kutí. A bylo lehko utajiti to, neboť babička se vyhýbala zahradě, nerada tam chodila. Počítala na každém kroku, že místo zahrady mohli koupiti druhý dům ve městě. Byla v ní utopena cena domu.

Ještě něco vrtalo dědovi hlavou. Ano, altán měl náležeti jeho choti. Ale kterak vyjádřit, že vlastně přece jenom náleží jemu? Nebo děd byl samovládné, skoro despotické povahy. Všady, v tiskárně, v domácnosti, v rodině.

Rozluštil věc konečně šťastným nápisem na altáně. I ten zavěšen, a pak jednoho dne pobídl děd babičku:

„Panímámo, oblecte se, podíváme se do zahrady.“

Babička nemohla se ubrániti výrazu, který prozrazoval nechuť.

„Jen pojďte, dnes vás to potěší.“

Šli. Byli pozváni taky přátelé, šly i děti.

Když babička vešla do zahrady a překročila můstek přes příkop, který dělil zahradu na dvě části téměř stejné, a když vkročila do stromořadí, hrklo v ní. Na konci stromořadí vystupovalo cosi temného, co tam dříve nebylo. Zálibně kráčel děd ku předu, babička s obavou.

„Pro Boha, co zas to?“

„Pojďte, pojďte, panímámo!“

A tu stanuli před altánem. A již hosté a děti hlasitě přečítali nápis:

DRAHÁ CHOTI! TATO BESEDA JE TVOJE,
TY VŠAK I S BESEDOU MOJE!

Není mně známo, básnil-li děd nápis tento sám, nebo byl-li sepsán některým z jeho literárních přátel. Slýchal jsem, že jej dědu napsal Klicpera, nevím však, bylo-li tomu skutečně tak. Jen vzpomínám, že po letech, kdy po altáně nebylo již památky, smávali se dospělí vnuci Jana Hostivíta, jaký zdravý egoismus projevil děd náš tímto věnováním.

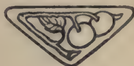
Ale babička, jakkoli se snažila tvářiti se vesele, nemohla se ubrániti nelibému pocitu. Altán se jí nezamlouval. Rozmnožoval její starosti.

Toho dne uspořádal děd večeři v altáně. Byl sice vlahý večer, ale když stolovníci pozdě v noci nastoupili cestu ke Hradci, cítili všichni, že jsou řádně — nastuzeni.

Sliboval dědeček „panímámě“, že si „v této pěkné besedě“ odpočine ode všech trampot, že si tam

každé neděle pohoví, ale jeho proroctví se nesplnilo. Nikdy se babička nespřátelila s tímto darem, a první ten slavnostní večer byl i posledním. Málo chodila do zahrady, ale docela již nepobývala v „besedě“. Jen vycpané divoké kachny, čejky, straky a hejlové vyhlíželi melancholicky skleněnýma očima ze svých skříní v prázdnou, opuštěnou, temnou prostoru.

A v přízemním „odpočívadle“ páchly časem zeminou brambory a v podzimku kýsl vzduch sklízní polozralého ovoce.

Předčitatelem.

1896.

Vzpomínám-li si dobře, byl to můj první „úřad" — první úřad honorovaný. Honorář ovšem nebyl značný, ale tehda měl jsem arci mnohem skromnější požadavky. Nemusil jsem se sám šatit, také boty jsem nekupoval. Těch jsem vůbec mnoho neroztrhal, neboť jsem značnou část roku proběhal bos. Nanejvýš můj stále lačný žaludek činil útoky na výtěžek z mého postavení.

Ostatně, nebylo to tak snadné, jak se mi s počátku zdálo. Teď, ano teď bych byl vytrvalejší. Ale tehdáž byl to úkol dost obtížný.

Byl jsem angažován svým dědem za předčitatele. Měl jsem mnoho předchůdců. Vystřídali se v tom povolání všichni moji bratři, bratranci a sestřenice, kolik jich právě bylo po ruce a na něž dosahovala moc dědečkova. Ale bylo jich pořád míň a míň k službám. Bratři a bratranci vyrostli, šli na studie nebo do učení, a děvčata vůbec nerada chodila dědovi na oči. A tak nás malých, kteří

jsme krom školy neměli žádné určité práce, bylo vždy méně. A konečně zbyl jsem z nich já jako nejstarší. Bylo mě asi deset nebo dvanáct let.

Jednoho dne podíval se na mne dědeček velmi vážně, obrátil se k mé matce a řekl:

„Katy, co pak dělá tenhle tvůj hoch po obědě?"

„Nic, pantáto. Proč pak?"

„Mohl by vždycky přijít a číst mně."

Už to tu bylo! Něco, čeho jsem se vždycky strachoval. Co mne naplňovalo hrůzou. Dědečkovi předčítati! A maminka tak lehkovážně řekla: nic. Jakoby špaček na dvoře, podlepování a vystřihování vojáků a klížení na špalíčky, nebo konečně úprava „sopky" někde na šancích nebylo nic. Ty věci mně právě byly prací nejmilejší, milejší mnohem, nežli škola, kam jsme nesměli nosit vojáky ani prach, kde jsme nesměli ořezávat špačka, ač chtěli-li jsme se vyhnouti exekuci, kterou se zálibou vykonávali drazí naši páni učitelé Merhaut i Svoboda, Kment i pan katecheta. „Na ruce." Vzpomínáte si, jaký to byl vynález líbezný, „na ruce"? Bohu díky, když byly jen „dvě" na ruce, ale někdy nám jejich péče vychovatelská odměřila po čtyřech, — ba byli mezi námi amatéři, kteří neprovedli nějaké taškářství pod „šest". K těm jsem nenáležel. Mojí nejvyšší mírou byly čtyři.

Nu, nebylo nic naplat. V duchu jsem se loučil s krásnými těmi chvílemi po obědě před školou, které jsem urvával pro své „zotavení". Budu číst!

A po slovech matčiných obrátil se děd ke mně a řekl:

„Tak tedy ke mně budeš chodit po obědě a budeš mně číst. A dostaneš každý den krejcar.“

Tento krejcar usmiřoval mne poněkud s úkolem, který mne zbavoval svobody. Ale jen pro okamžik. Neboť uváživ ihned, že o tom krejcaru slyší také maminka, loučil jsem se zároveň i se svým výdělkem. Budu jej musit vkládati do pokladničky, a takové uložené krejcary neměly pro mne ceny. Pravidelně jsem jich už nikdy nespatřil.

Těšil jsem se, že aspoň dnešního času před školou ještě řádně využitkuji, ale než jsme odešli, velel dědeček:

„Tedy po obědě přijď!“

Svobody milovný, jako každý kluk, odcházel jsme zdrcen. Jako kdyby řekli zločinci, nad nímž právě vynesli ortel smrti: A za pět minut budeš viset.

A co zvyšovalo trapné toto moje postavení, byla otázka, kterou jsem si v duchu stokráte učinil: co budu čísti? Snad ne...

Ani jsem nedomyslil. To by bylo hrozné! Bylať v knihovně dědově kniha, vlastně knihy čtyři, které sice ve mně vzbuzovaly úctu velikou, ale po jejichž obsahu jsem pro svoji osobu, pro svoji zábavu a rozptýlení mysli nikdy nezatoužil.

Poobědvav doma, kráčel jsem jako spoutaný k domu dědečkovu, vstoupil jsem do jeho jídelny, a na kožené pohovce seděl tu dědeček. Políbil

jsem mu ruku a usedl na židli blíže pohovky, na niž děd prstem ukázal. Jediný pohled na stůl, a můj osud byl zpečetěn.

Tu ležel již jeden díl oné čtyřsvazkové knihy, jejíž název zněl:

„Popsánj žiwota a skutků Swatých a Swětic Božjch. Dle Michala Sinzla a Františka Deinla martyrologium i Albana Butlerowých popsánj uspořádané a k tisku dohotowené od Josefa M. Pohořelého, kněze cjrkewnjho diöcesj Litoměřické, auda českého národnjho Museum a Dědictwj Swatojanského w Praze."

Takovéto svazky čili „čtvrtletí" byly čtyři, každý asi o půlpátu stu stran. Na každý den v roce připadal životopis jednoho hlavního svatého, jemuž v katolickém kalendáři den jest zasvěcen, po životopise Mravné povzbuzení, po tomto Modlitba, a pak ještě následovaly stručnější životopisy svatých a světic, jejichž památka v týž den spadá.

Z knihy této měl jsem předčítati každý den, celé měsíce, snad celý rok.

Dědeček vytáhl nohy na pohovku, opřel hlavu o podušku z jelení kůže, sepjal ruce na těle a — já četl. Přečetl jsem vše, co na den připadalo, a umlkl jsem.

„Nu, proč pak nečteš?" vyhrkl dědeček.

„Už je konec, dědečku..."

„Ty kluku zatracená! Už je konec? A zítra není den? Čti dál, co připadá na zejtřek."

O Bože! Vše bylo hroznější, než jsem očekával. Mám čísti i zejtřejšího svatého — a zítra

budu jej čísti zase. A tehda jsem tak nerad četl něco dvakrát za sebou. Byla jen jedna kniha, kterou jsem znova začínal, sotva že jsem ji dokončil, a to byl „Strejček Tom".

Četl jsem tedy, ale zvolna, pomalu, aby mně dědeček neuložil ještě jeden „den".

A než jsem dočetl, ozývalo se s pohovky chrupání, vždy silnější, táhlejší — dědeček spal. Ulevoval jsem, četl jsem polykaje slabiky i slova, vždy tišeji, tišeji, až jsem přestal a naslouchal jsem chvilku bez dechu.

Dědeček spal.

Zavřel jsem knihu, po špičkách vykradl jsem se z pokoje, vyrazil z kuchyně a honem jsem letěl, abych ještě někde chytil kousek zábavy „před školou".

První lekce dědečkova, že mne nutil po „dnešku" i do „zejtřka", učinila mne opatrným. Čítal jsem na dále vždy hezky volně, abych dnešní program nepřekročil, a dociloval jsem toho, že ještě před koncem ozýval se chrupot dědečkův. Pak jsem četl už jen pro své vlastní uši.

Ale — napadlo mne jednoho dne — proč pak čísti, když dědeček neposlouchá? A jakmile se ozvaly ty zvuky pískavé a chrčivé, nasvědčující, že dědeček je v limbu, nečetl jsem dále, nevyslovoval jsem slova a věty, nýbrž — s počátku velmi opatrně, ale čím dále směleji — odříkával jsem jednotvárně:

„Bleble — bleble — bleble — — bleble — bleble — bleble —"

Níže klesal můj hlas, tišeji jsem vyslovoval, v delších a delších přestávkách jsem pokračoval, až konečně jsem zcela umlkl. Ještě jsem chvilku naslouchal, nepobídne-li mne dědeček dále — a jako kočka vyplížil jsem se z pokoje.

Tak četl jsem asi měsíc, snad déle. A těšil jsem se ze svého vynálezu. A byl jsem stále odvážnější. Již jsem ani nevyčkával, až dědeček zvučným chrupotem oznámí, že spí, ale fixloval jsem, jedva oči zavřel a hlubším dechem oddychoval.

A zas jednoho dne, když slunce tak krásně svítilo, a já s dědečkem sám byl uvězněn v dusném pokoji, kde mouchy bzučely hlavy o sklo si otloukajíce, kdy mne lákala vojenská trubka na execírku pod „pekárnu" — četl jsem ztrápeně a úkradmo nedočkavě jsem pohlížel na dědečka, brzo-li zavře oči, abych mohl prchnouti.

Zavřel je a z hluboka oddychoval.

Ven, ven! nutkalo mne to a já dost neopatrně započal jsem předčasně se svým „bleble bleble". Nezpozoroval jsem, že dědeček náhle otevřel oči, díval se na mne, s úžasem poslouchal.

Ale pojednou se vzchopil, ruka jeho se rozmáchla a mně na hlavu ulehl pohlavek jako dům.

„Co pak to čteš, ty kluku zatracená!" zahřměl dědeček. Potom popadl svazek životů svatých a rozmáchl se k nové ráně. Ta dopadla, na další jsem nečekal. Uhnul jsem se jí a zdrcen chvěl jsem se teď před dědečkem. Bez odmluvy, bez hlesu vyslechl jsem jeho kárné kázání. Věděl jsem, že není konec, že věc půjde svojí „úřadní" ce-

stou, totiž domů, k mamince, kde mne čeká další epištola.

Přestál jsem vše a na konec přece jen jsem zajásal. Byl jsem zbaven předčítatelství a dosavadní můj úřad svěřen byl bratranci.

Přál jsem mu to.

Dědeček rozdává.

1895.

Stará, malá rytina na sežloutlém papíře plochy asi 140 čtverečných centimetrů. Její kreslíři dalo asi dosti práce, aby stěsnal na malý ten prostor řadu úzkých domečků, nad něž do vzduchu pověsil mocnou stuhu, nesoucí nápis:

Strana Rynku Půlnočznj
Mněsta Králowé Hradce.

Ale je to jen část „Strany Rynku Půlnočznj"; neumělému malíři nepodařilo se vpraviti tam více domečků nežli šestnáct; ti staří tak těžce zápasili s perspektivou. A nad štíty a střechami domů „N. 206." a „N. 207." vyčnívá tupý hrot někdejší velepamátné, nesmírně zajímavé brány Pražské, nadobro zbořené a odklízené asi před čtvrtstoletím. V té době odklízely se leckde „zbytečné" věci, a tak i Hradec přišel o nejznamenitější svoji stavitelskou památnost, jaké snad nebylo rovně. Brzy po ní padla i brána Slezská se znakem od Jiříka městu

propůjčeným, s tím lvem, který nesl v předních tlapách veliké G, obrácené, nemýlím-li se.

Nevím, odkud pochází ta rytinka. Snad byla vytržena ze Švendova „Obrazu Hradce Králové“ a já ji kdysi, dávno, zachránil jen jako „obrázek“. Je starý jistě přes sto let, ale málo se změnilo na podobě těch domečků. Uvnitř ovšem vymřely celé generace a jiní lidé jiným tam dýchají životem.

Ale tak, jak na obrázku, vypadala tato část na počátku a přes polovici tohoto století, kdy ve zdech stísněného města odehrávalo se tolik historií, kteréž úryvkovitě a mnohá bez přesného označení doby kmitají se mi, dávno zapadlé a dávno slyšené. Ve vzpomínkách často zalétám na dějiště jejich a usilovně vyvolávám si ten vymřelý život.

Jenom několik milých, starých hlav zůstalo z té doby mezi námi, a ty, ač zraky jejich i všechny myšlenky obracejí se v zapadlou minulost, ztrácejí znenáhla pamět určitých dat. Jenom některé zvláště významné a památné události a výjevy a jen v jistých okamžicích vzrušení vystupují před jejich duševním zrakem v plné živosti. Svadlé rty rozechvějí se pak, ústa se rozpovídají — a v takových vzácných dnech naslouchal bych celé hodiny, s neúnavnou pozorností a napjetím, abych vyprávěné co nejspolehlivěji ve vlastní pamět uložil, abych se dobral spojitosti a historického pochodu oněch jednotlivých, roztrhaných kapitol různých kronik. Co nedopovědí ústa, snad se tají v oněch sežloutlých, drtících se listech papíru, pečlivě schovávaných v zásuvkách starých stolů,

robených na počátku století. Žel, že tolik vzácných vysvětlujících, dokládajících písem uvrženo bylo do pece, když ta ona ššedivělá, ustaraná hlava klesla k věčnému odpočinutí.

„To jsou soukromé záležitosti — do těch celému světu nic není," mínili pozůstalí.

Avšak soukromý život některých lidí pojí se nerozlučně s životem veřejným; i jeho domácnost jest části jeviště veřejného, i jeho soukromé styky, jednání, obcování, doplňují teprv celkový obraz jeho a význam. Bylo-li tomu kde tak, bylo zajisté vzhledem k Janu Hostivítu Pospíšilovi, osobnosti posud nedoceněné a víc a více v zapomenutí upadající.

Vzpomínám, kterak litoval toho mizení výborný vnuk Hostivítův, hradecký nakladatel Ladislav (Jan) Pospíšil mladší, v druhé řadě dědic závodů někdy Hostivítových, zemřevší smrti tak podivně tragickou — z radosti nad tím, že zdařilo se mu konečně prolomiti pevnostní hradby hradecké. Dosáhl toho po dvanáctileté, úmorné práci, a teprve v posledních hodinách života svého viděl otcovské město své „z mrtvých vstávající" a odnesl s sebou do hrobu a pro všechny časy čestný přívlastek křísitele Hradce Králové. Tam spí na Zámečku u Hradce, pod kostelíkem někdy Husovým, a snad i do hrobu v sluch jeho zaléhá zvuk zvonu, zasvěceného původně Husovi, z jehož bronzové legendy dlátem odsekala ruka protireformátorův slova: (památce) mistra (Jana) Husi... Nyní modlí se tam věřící k svatému Janu.

„Hle," pravil, „ke čtyřem stům knih českých vydal děd Hostivít, ale již ani není možno zjistit, co vše vydal. Nezachoval se ani katalog těchto knih, — právě tak jako se nezachovala korrespondence, z níž by se dal sestaviti úplný obraz jeho styků s vlastenci českými, s literáty a buditeli hlavně v první třetině tohoto století, a tím také obraz plného významu a vlivu, jejž měl tehda Hradec Králové na život náš duševní a veřejný..."

Ano, sám po léta se pídím po úplném seznamu knih vyšlých z knihtiskárny Hostivítovy, ale bezvýsledně. V letech šedesátých, kdy ustupoval již ze života veřejného, zanechávaje další činnost synům svým, celé stohy nejrůznějších tisků byly zmakulovány a prodány buď za papír obalný nebo snad i do stoupy. Nastala nová doba, tisk švabachový dávno ustoupil latince, nové, zcela jiné věci objevovaly se na trhu. Sežloutlé archy časopisu „Jindy a nyní", Dramatických Almanachů Klicperových, „Čechoslava",Vesny neměly pro nikoho ceny. Nyní ovšem úplná knihovna spisů Pospíšilových byla by vzácnou zvláštností.

Co bylo v arších, odstěhovalo se do krámů a krámků na obal; drobné knížky pak sešité, jichž nespočetné druhdy balíky stávaly na půdách, prodávány po několika krejcarech.

Ale více než prodal, rozdal jich v té době starý Hostivít.

Na sklonku života svého, maje už přes osmdesát let, věkem sehnutý, ale přece ještě vysoký kmet, nevycházel z domu, aby nebyl naplnil všech-

ny kapsy nejrůznějšími knížkami. To byly zbytky někdejšího slavného, oblíbeného skladu Pospíšilova.

Vidím jej, kráčejícího z domu č. 22 blíže Malého náměstí, prostředním chodníkem náměstí směrem k chrámu sv. Ducha. Chodíval tam, i do kostela Jesuitského, aby se modlil za milovanou svoji „panímámu" choť Kateřinu, která ho o několik let na věčnost předešla.

Jana Hostivíta Pospíšila znalo celé město a množství lidí z okolí blízkého i dalekého. Žilť v Hradci Králové celých šedesát let — od svého příchodu z Kutné Hory roku 1808 až do smrti roku 1868.

Znali jej lidé staří již od počátku jeho činnosti v Hradci Králové, znali jej dospělí již z dětských let, neboť býval „školdozorcem", znaly jej konečně i děti, neboť jim matky a otcové ukazovali: „Vidíš, tamhle jde pan Pospíšil. Jdi, polib mu ruku."

Líbávali mu totiž ti otcové a matky sami ruku kdysi, když sedávali ještě ve škamnech, jako panu školdozorci. A ke stejné uctivosti pobízeli pak děti své, kdy již neměl se školou co činiti.

Ale říká se: dvakrát je člověk dítětem.

A tehda, kdy skloněn stářím, konal Jan Hostivít poslední procházky městem, které činností svojí byl proslavil, byl právě již podruhé tím dítětem.

Stáří samo i nedávná ztráta věrné družky života sklátily jej. Tatam byla energie životní; jeho bytí znamenalo již jen znenáhlé odumírání. Zrak

jeho, jindy tak bystrý, pozbyl své pronikavosti a nedovedl již rozeznávati. Někdejší jeho soudnost byla vypotřebována.

Je zajisté mnoho ještě pamětníkův posledních dnův děda Pospíšila a jsem přesvědčen, že čtouce tyto řádky, v duchu jej provázejí na obvyklém jeho dopoledním pochodu náměstím hradeckým.

Pravicí o hůl se opíraje, levicí přidržoval kapsu obtíženou knihami. Avšak tato volná ruka stále byla odtrhována dětmi i výrostky, chlapci školy obecné i studentíky z gymnasia a reálky, kteří přibíhajíce, chápali se kostnatých prstů, jen vráščitou kůží potažených, hubené ruky, ovíjené vyvstalým, modrým žilovím, jako stará, kornatá větev úponky popínavé rostliny — chápali se jí a líbali:

„Prosím, pane Pospíšil, o nějakou knížku."

Co políbení ruky, to byla knížka.

Chvějící se ruce Hostivítově bylo popřáno vždy jen tolik času, aby se mohla vnořiti do hluboké kapsy, a když vylovila knížku a prosebníku ji podala, již na ní ulpěly rty jiné a zase žádaly:

„Prosím, mně také..."

A milý děd vytahoval a vytahoval a rozdával kolkolem, a když byla levá kapsa vyčerpána, přendal opatrně hůl z pravice do levice a nyní vyčerpával kapsu pravou, potom kapsy náprsní, šosy kabátu spodního — až se docela vydal ze své zásoby.

Co vše rozdával! Jaká směsice literární tajila se v kapsách! Tu Ministranci vedle Drobných básní Šebestiána Hněvkovského, tu Mag-

daleny Rettigové Pojednání o telecím mase vedle Kouzelné flétny; ten klouček dostal sešit Čechoslava, všeobecného zábavníku, jiný odnášel ponaučení o zřizování hlohových plotů. Turinského Virginie a Raimannova fraška Vyhrané panství, Chmelův překlad Hraběte Beňovského a Langrovy Selanky, Klicperův Hadrián z Římsu a Rod Svojanovský, Kování koní a Joviána Pontána O statečnosti křesťanské — jak děd v kumbále bez třídění a rozmýšlení nabral, tak rozdával.

A toto sbírání knížek z rukou starého pána stalo se hradecké mládeži za krátko učiněným sportem. Nespokojil se klouček s knížkou jedinou. Teď políbil ruku a dostal brošurku před lékárnou Hanzlíkovou, ale již u štátve nadběhl zase vetchému kmetu, znova se prodral zástupem, opětně se sápal po ruce a dobyl knihy druhé, aby za okamžik opakoval manévr svůj před biskupskou residencí a po čtvrté o něco dále již u kostela svatého Ducha.

A Hostivít Pospíšil, nehledě na tváře a nepamatuje, že tu onu vidí u sebe ve chvíli podruhé, potřetí, dával napořád. Aniž pak to byli jenom chlapci, kteří děda na těchto pochodech obklopovali. Jim konečně přece běželo jen o knížky, třeba nerozuměli všemu, co dostávali, třeba darované povídky, divadla a básně hned odpoledne ve škole byly předmětem nejrůznějších „partyk“; rozdávací manie kmetova sloužila však i některým lidem dospělým za kratochvil.

Já na těchto pochodech nikdy jsem se nepřibližoval k dědovi. Mohl jsem k němu kdykoli a požádati o knížku. Ostatně skoro všechny, pokud byly zábavny, dávno jsem přečetl. Ba i mnohou, z níž jsem ani jediné věty nechápal.

Ale třeba kluk, rozuměl jsem přece, že tato suchá postava s chvějící se hlavou, druhdy tak pevná a přímá, tak důležitá a významná v životě, nyní skoro nad samým hrobem stává se terčem úsměšků mnohého nevědomce. A když jsem viděl, kterak starý krupař Z. nebo kupec Y. rovněž se hrnou k starému pánu, smekají čepici, sklánějí se k němu, líbají mu ruku, přijímají knihu a sotva že dárce o krok popošel, výsměvně ji ukazují sousedům pozorujícím to počínání z velké podsíně — tu jsem si přával, abych byl náhle velikým a silným. Byl bych jako ostražitý průvodce kráčel po boku dědově a odrážel od něho každého takového štvance.

Nyní, po třiceti letech, klidně na to vzpomínám. Vše náleží historii a také tyto poslední výjevy ze života dědova mají svou zajímavost. A když časem otáže se mne některý z mužů, kteří tehda v Hradci studovali a kterým také již hlava šediví, zda se pamatuji na pana děda, jak „knížky rozdával“, zní mi to jako milý pozdrav z dětství. Kterak bych nepamatoval!

Píseň hněvivá.

1898.

„Dne 5. března 1835 odešel můj milený bratr Ignác z otcovského města svého za svým povoláním do Tyrolska. Snad jeho odchod urychlil taky smrt naší vroucně milované matky. Měla jej velmi ráda a tím více, ježto byl nejmladší. A mateřská láska projevila se v ní tím silněji, když se od něho musila odloučiti — bez naděje, že ho kdy ještě spatří.“

Několik těch řádků, v originále německých, na drsném, sežloutlém papíře, jest vše, co poznamenal otec v úzkém, dlouhém zápisníku obchodním o nejmladším svém bratru.

Byl to jediný strýc se strany otcovské, poslední bratr otcův, jehož jsem se dožil, a již jsem ho zastihl na sklonku života jeho. V kořeni mužského kmene toho rodu tají se červ, neúnavně hlodající. Táž nemoc, která v čtyřicátém roce věku sklátila děda, udolávala i syny, udolává vnuky, peň hyne, vysychá, trouchniví. Zmíráme stejně a časně, jako zemřeli oni.

A kdyby nebylo staré, vybledlé a stále vybledající podobizny asi z roku šedesátého, již bych si sotva připomenul tvářnost posledního tohoto strýce, který staromládenecký život svůj dokončil daleko od domova.

Něco však stále mi zaznívá v paměti, jako pozdrav z dávných dob, a v jistých tichých okamžicích doléhá mi k sluchu živěji a silněji: jeho krásný, líbezný, ohebný hlas. Slýchal jsem jej, když někdy po letech zavítal v rodné město, aby navštívil bratra svého a dvě sestry, aby zašel na hřbitov, kde odpočíval otec jeho, kterého skoro ani nepoznal, kde spala matka, která ho tolik milovala a které způsobil tolik žalosti, ač ji také nanejvýš miloval.

Když zemřel otec jeho — děd můj se strany otcovské — v polovici druhého desítiletí tohoto století, zůstala tu matka asi s půltuctem dětí, kteréž byly jako varhánky.

Bylo to nedlouho po státním bankrotě, v nepokojných dobách válečných, jejichž ozvuky zaléhaly i v to malé město české — bylo perným úkolem pro vdovu, uživiti tolik krků a vychovati řádně všechny děti. V řemesle — v mydlárně — scházel muž ve všech koutech, těžce s tím zápolila opuštěná žena. Ale zápolila statně a úkol ocelil její síly. Nejstarší syn — otec můj — šel na kupectví. Mladší učil se doma mydlářství. A nejmladší — Ignácek — měl studovati. Byl outlý klučina světlých vlasů, modrých očí, dívčí tváře, zvonivého hlasu. Byl mazlíčkem. V dobách, kdy

starší chlapci honili se v zástěrách — tento za pultem kupeckým, onen v mydlárně — obletoval babičku krásný sen: Ignácek bude studovati, bude doktorem. A až někdy odevzdám řemeslo po otci dospělému Josífkovi — František bude také samostatný — uchýlím se k Ignáckovi. U něho dokonám vdovský život. Po jeho boku a po boku nevěsty, kterou si někdy přivede.

Kterak vábivě si malovala matka ten život budoucí — plný práce sice s vnoučaty, dětmi Ignáckovými, které přijdou, které se jí ve stáři nasypou jako poupata do klína — ale život klidný, šťastný, beze starostí o vezdejší chléb. Vždyť Ignácek se za vše odmění...

Mívají matky takové sny, které je činí šťastnými dříve, než to štěstí nastane, které jim prodlužují život. Ale kolik takových snů zůstane nesplněno!

Ignácek byl hodný hoch, dobře se učil, a když matka slyšela hlas jeho jako stříbrný na kůru kostela sv. Ducha, srdce jí plesalo. Jaký to byl hlas! Drsná sice byla tehda doba, málo smyslu pro něco jiného než pro ten život plný práce od rána do večera, a zápal o vezdejší bytí zdrsnil i tu ženu, která vedle matky byla i mistrem, hospodářem, vším. Ale když zazněl Ignáckův hlas, srdce jí usedalo.

Vychodil elementárku, vychodil gymnasium, byl vypraven do Prahy na universitu. To bylo na počátku let třicátých.

Dobře skončil prvý rok, dobře snad i druhý. A již po třetí se vracel syn Ignác domu na prázdniny.

„Kde máš vysvědčení, hochu?"

Tentokráte byl Ignác okamžik v rozpacích. Ale jen okamžik. Studentský život již ho byl naučil různým těm drobným lžím a vytáčkám.

„Pošlou je za mnou, panímámo," odpovídal. „Spěchal jsem domů, nebylo to všechno vyřízeno — nechtěl jsem se zdržovat..."

Zatím osudné to vysvědčení spočívalo kdesi na dně kufru, ukryto, utajeno...

A studiosus Ignác žil veselé prázdniny, jako jindy. Chodil po hradbách za krásných dnů, sedával doma u starého klavíru a přehrával ty tklivé arie, které dnešnímu našemu sluchu zaznívají jako hudba z jiných světů, hrál sonáty, menuety. A večer málo kdy býval doma. Zvali ho všady, kde měli smysl pro hudbu a zpěv, neboť strýc Ignác unášel posluchače krásným, lahodným tenorem.

Slýchal jsem ho sám dávno potom, kdy již byl blízek padesátky, a jakkoli jsem nerozuměl jeho německým a vlašským písním, které zpíval ke kytaře, jakkoli jsem neznal rozdílu mezi basem nebo tenorem — hlas jeho byl tak dojímavý, že jsem se při něm rozplakával. Těšíval jsem se, když strýc přišel, že bude zpívat, a bával jsem se zároveň, jak mi při tom bude smutno. — A hlas ten zaznívá mi v jistých okamžicích ještě.

Prázdniny se schylovaly, vysvědčení z Prahy nepřicházelo.

„Psal jsi; Ignácku?"

A strýc předstíral, že psal.

Ale pak jednoho dne dolehla k uchu matky jeho podivná zpráva, při níž se jí dech zatajil, které ani nevěřila. Zpytavě hleděla na syna, ale Ignác byl vesel jako jindy, hrál a pěl.

Nedůvěra byla vzbuzena, podezření vzrůstalo. A kdysi večer, když Ignácek byl zase u nějakého pana rady na večeři, sedla matka a psala těžký, dlouhý list jakémusi strýci do Prahy. Ignáckovi nejde vysvědčení — prázdniny již již vyprší — kéž je tak dobrý a poptá se, vyupomíná — —

A asi po čtrnácti dnech přivezl vozka z Prahy dopis.

Bylo odpoledne, chýlilo se k večeru. Ignác seděl nahoře v pokoji u svého klavíru a ztrácel se v nekonečných preludiích. A chvílemi udeřil mocněji v klávesy, zanotoval nějakou barkarolu a čarovný jeho hlas zvučel úzkou prostorou, letěl okny na tiché náměstí a dole zastavovali se lidé.

„Jurista mydlářů zpívá...!"

Tu vstoupila do světnice matka, bleda, s hněvivým pohledem, v tváři tvrdl jí každý rys, v chvějící ruce třepetalo se psaní z Prahy.

„Ignáci!"

Ignác otočil hlavu, ustal ve zpěvu, ale dále hrál.

„Ale kde máš vysvědčení?"

Jurista neodpovídal. Spatřil v rukou matčiných list, uhodl z pohledu mocné její vzrušení — do-

myslil se všeho. Ale prsty jeho nesjely s kláves, klavír zněl dále.

„Kde máš vysvědčení, hochu nešťastný! Dali ti je v Praze!“

Ignác sklonil hlavu, jakoby přisvědčoval, ale dále hrál.

„Tys propadl, tys neobstál při zkoušce, nešťastníče! Vím všecko, psala jsem a dostala odpověď! Ty jsi zpíval a hrál — a chodil jsi za školu...! Mluv, chlapče, odpovídej!“

Ignác však neodpovídal. Hleděl upřeně před sebe, ne na klávesy, a nic neviděl. Jen po paměti klouzaly prsty a poněkud tlumeněji ozývaly se struny.

„To je tedy tvůj vděk, hochu nezdárná! Pracovala jsem, dřela se, ujímala si od úst, abych na tebe mohla vynakládat! Víš, jak nás tu otec zanechal! Ne, to ty nevíš, sice bys mi tuhle bolest nebyl způsobil! Groš ke groši jsem střádala, abych tě mohla vydržovati, a věřila jsem, jak pilně študuješ! A ty jsi zpíval! Můj Bože, Bože, jak jsi to mohl na ztýranou matku připustit...!“

Hlas její chvěl se hněvem, ale již již lámal se v měkčí tóny lítosti, již se v něm zachvíval pláč.

A Ignác seděl nepohnut, jen hlava se sklonila a jen ruce volně se pohybovaly a prsty hledaly po paměti klávesy, neboť v očích se mu zamžívalo. Co tajil po celé prázdniny, k čemu se chtěl přiznati až zase z Prahy kajicným dopisem, vyšlo předčasně na jevo.

Rozráželo jej horko, výčitky matčiny ho pálily jako řeřavé uhlí, ale nemohl odpověděti. Nenalezl slova na omluvu — vždyť se nemohl omluviti. Jen píseň klavíru, s počátku tak hravě veselá, přešla v elegické tóny. V tyto zvuky vkládal své přiznání, všechnu zpověď lehkomyslného studenta, a tklivá jeho hra jakoby odprošovala uraženou, rozhněvanou, rozlítostněnou matku, jejíž hlas burácel pokojem. Nikdy tyto stěny neslyšely duetto tak podivné.

Dále se rozléhala hněvná slova matčina.

„Dobře, chlapče! Jak jsi si ustlal, tak si lehneš. Víš, s čím jsem tě do Prahy vypravila. Se slibem, že budu vynakládat, dokud budeš zdárně študovat. Taky jsi slíbil — a takhle jsi splnil. Slyš a rozuměj! Rozhodla jsem se — konec všemu. Nebudu se déle utahovat, nebudu pro tebe okrádat ostatní! Tak jsem spoléhala, tolik jsem obětovala — toho jsem se dočkala! Máš srdce pro matku? Máš srdce?“

Žalostně úpěl klavír, jakoby prosil o smilování. Hrozba matčina drtila syna. Praho, Praho! Již bych tě neměl vidět — tebe, kde tolik písní zaznívá, kde je tak veselý život...!

Hněv matčin vybouřil — slova se trhala, hlas její slábl. Bránila se dlouho, aby nepodlehla, neboť syn ji měl poznati hrozivou, neotřesenou, ale pohnutí bylo mocnější vůle. Již se ozývaly jen jednotlivé výkřiky, přerušované vzlyky, hněv se obestíral závojem žalosti. Klesal hlas, tišil se —

a zároveň vždy tlumeněji zazníval klavír, až posledními doteky kláves umlkl zmíravým chvěním.

Touž chvílí umlkla i matka, a syn, ač se neohlédl, věděl, jak jejím tělem lomcuje pláč, jak jí po tváři stékají horké, trpké slzy.

A mlha, která byla obestřela jeho zraky, srazila se pojednou také ve vřelé slané krůpěje. Ruce mu sklesly na kolena.

Ve světnici se smrákalo, bylo ticho. A když za hodnou chvíli se Ignác obrátil, bylo ve světnici prázdno. Matka plačíc nad sebou i nad synem odplížila se beze šustu . . .

Smířila se matka se synem, ale do Prahy nepustila ho již. V tom zůstala pevna. A mladý „propadlý" jurista uchýlil se, kam v té chvíli mohl. Šel za praktikanta k vojenskému fortifikačnímu úřadu a v březnu roku 1835 komandován do Tyrolska.

Když stanul dostavník před domem, nemohla se matka odtrhnouti od syna, který tak daleko odcházel. Visela na jeho šíji a skrápěla slzami bledé jeho líce, hebké vlasy.

„Neuvidím tě, hochu — neuvidím tě již!"

„Panímámo!" povzbuzoval ji syn.

„Ne, neuvidím tě . . ."

A snad v tom okamžiku hořce si vyčítala, že mu přece nedovolila, aby ztracený rok opakoval, že byla tak příliš tvrda.

— — —

Ve staré knize po otci, na sežloutlém, drsném papíře, výrazným písmem otcovým, nyní již rezivým, čtu zápis:

„Dne 3. dubna 1835, k osmé hodině ranní, v 58. roce věku svého, odešla nejdražší moje matka v bohatou odměnu za všechny své ctnosti na onen svět; vždy řídčeji tekou jen slzy moje, ale vědomí její mateřské lásky, cit vděčnosti k ní za vše, což mého jest, v nejčistším slova smyslu, a tudíž i hluboká bolest a nejvroucnější touha mne nikdy neopustí. Mnohým přestálým utrpením seslabena."

Tušení její se vyplnilo tak brzy, za kratičký měsíc. Nespatřila již svého milovaného nejmladšího syna Ignáce.

První hřích.

1893.

Věru se nerozpomínám na určitý rok, kdy jsem jej spáchal, avšak, ač od onoho dne uplynulo několik desítiletí, vzpomínám na všechny podrobnosti, které mému škaredému činu předcházely, jej provázely a po něm následovaly. Vzpomínám jich, ač později zcela jiné, dravější bouře přeletěly přes moji hlavu, ač jsem se po celý další život rval o kus místa ve světě a se světem o ten chleba pro život.

Vzpomínám — vzpomínám.

Hledím na starý obraz, na tvář otcovu, a vzpomínám, jak tehda bylo zle. Ovšem, jak skutečně bylo zle, dovedl jsem posouditi teprve později, mnohem později, když jsem nabyl rozumu a dospěl jakž takž vlastního úsudku. Ale i v té bezstarostné, chlapecké mysli již tehda probouzelo se tušení, že není, jak by mělo být, a vzpomínám časem na událost, kteráž rázem a jako bleskem osvětlila ve mně všechnu trudnost postavení a zároveň po prvé ozval se ve mně hlas svědomí.

Bylo zle. Nezkoumám, v čem vězela příčina, na kom lpěla vina té bídy — ač bych se snad dopracoval správného soudu. Ale není mojí věcí, souditi a odsuzovati. Kdo chybil, trpce odpykal. Za to, že s ním trpěli také jiní, pykal dvojnásob. Však jistě že ani každý můj krok nebyl správný.

Ani nechápu, když sedávám u svého uzenáře a pojídám kus kýty nebo jiné uzeniny, kterak tehdáž mohlo býti tak zle. Co tu nahromaděno tučného zboží na všech mísách a prknech, co ho visí na háčcích a železných prutech, co se vyprýští na spodek mísy tuku, jejž slévají pak do hrnce s „černým sádlem" pod pultem, co lidí vystřídá se za tu chvíli, kdy sedím u mramorové desky v koutě krámu, a každý z nich odnáší kus teplého, lákavého masa domů pro sebe, pro rodinu.

Jím, jím — abych jedl, a vzpomínám, jak bych to byl tenkrát hltal — tenkrát, když toho nebylo. Po těch nezdařených pokusech otcových, aby se zakotvil pevnou nohou na sáhu půdy, po těch výpravách za štěstím, kdy se navrátil s troskami starého otřískaného nábytku v rodné hnízdo, nyní tak studené a jako prázdné — po všem tom byl kus masa u nás zjevem vzácným, převzácným. Vidím v duchu truchlivé ty jizby, kterými jsme proputovali, hledajíce příbytek vždy levnější a levnější, a zdá se mi, že pořád vidím tu příšeru, která nám nahlížela do oken, ať otevřených nebo zavřených. Jako bych ji viděl, tu žlutou hlavu, skoro jen lebku, bez masa a bez kůže, bez pleti, s vysedlými lícními kostmi, s vytrženým nosem, s klapajícími zuby, skrze něž

vycházel ostrý, hvízdavý zvuk, s odstávajícíma netopýříma ušima, se špinavými, slepenými vlasy na temeně, s divnými bulkami a prasklinami na čele. To byla Nouze. A ta Nouze zpívala stále svoji studenou píseň do oken.

Býval to prostý jídelní lístek, dle něhož tato Nouze vařila. Někdy po celé neděle modrá, řídká, vodnatá káva k snídaní, punclový hrnec téže tekutiny k obědu, druhá polovice ohřívaná k večeři. Aspoň to bylo teplé.

Vím, že jsem málokrevný a chudokrevný — řeklo mi to několik lékařů. Snad je to z oněch dob. Z té popelavé, do fialova hrající kávy dělala se špatná krev. Ale celkem hej, jen když bylo do kávy dost chleba, jen když bylo jindy dosti tvarohu na chleba, a jen když bylo jindy dosti horkých zemáků. I sádla bývalo na ty zemáky, i někdy škvarky na chleba, i konečně husa bývala v. podzimu. Ale po takovýchto vzácných hodech nastupovala zase šedomodrá, mramorová káva.

My malé děti necítily jsme toho nedostatku, vstoupily jsme do něho. Ale starší sourozenci a rodiče cítili to, neboť bývalo druhdy lépe.

Jenom vím, že jsem měl stále hlad. Nikdy jsem nebyl syt. Nebo málokdy. A když jsem se po škole vydováděl na dvoře nebo před domem, a když jsem pak za přibývajícího soumraku zaběhl do ulice, kde byl uzenářský krám, pohlížel jsem lačně za sklo na ohromnou mísu, na níž do vrchu bylo nasypáno uzenáčů přímo z udírny, z nichž se kouřilo, a polykal jsem je očima, lapal

jsem nozdrami vonnou tu páru, prchající do ulice, kdykoli někdo vešel nebo vyšel, viděl jsem služky, vkládající kusy uzeniny do košů, viděl jsem vojáky, kupující uzenáče a již cestou do nich kousající, až se jim z koutků mastnota prýštila, a myslíval jsem: Ti vojáci mají peněz!

Ach, mít pět nováků! Jaké by to bylo bohatství! A najíst se těchto uzenáčů! Uzenek!

Nevěděl jsem tenkrát, co jest ideál. Ale kdybych byl věděl, byl bych řekl: Tři párky uzenek!

Neboť byly okamžiky, kdy přišel kdosi známý, přítel, příbuzný, odkudsi ze sousedního města, někdy až z Prahy, navštívil nás, chtěl večeřet — (ale spíše chtěl vyčastovat nás chudáky) — a poslal pro uzenky. Večeře hotová, bez příprav, bez ohně, a dobrá. A tu i já i mladší bratr dostali jsme po půl párku. Jaký to svátek! Ale jaká moucha do pekla! A počítal jsem, že bych se nasytil teprv třemi celými — odtud ten skromný ideál.

Měl jsem sice také někdy peníze, ale zřídka, velmi zřídka. Bývalo to, když zavítal návštěvou některý zvláště štědrý příbuzný. Bylo sice mnoho strýců a tetek vlastních, strýců a tetek pošvakřených, ale málo který z nich měl nápad, aby nám dětem nenajedeným vtiskl desetník. Ano, tam, kde byl blahobyt, nosívaly se dárky. Ale nám chudákům se mnozí vyhýbali.

Než přece byli mezi strýci dva, kteří i pro nás měli upřímné slovo a kteří vložili do rukou oněch dvou malých bosých ničemů — mně a menšímu

bratříku — po desetníku, dokonce někdy po čtvrtzlatníku.

Avšak tento peníz nemohl zůstati naším majetkem. Vidím dosud ustaranou matku, kterak se tázávala:

„Dal ti strýček něco?"

Otevřel jsem dlaň, okázal desetníček, matka jej vzala a řekla:

„Okaž, schovám ti ho."

Polo rád, polo nerad odevzdával jsem peníz. Napadalo mi: Co z toho mám, že bude schován? Raděj bych si něco koupil. A nač se schovávají? A kdy je dostanu? A nač je pak dostanu?

Věřil jsem tomu, že jsou schovány, ač tomu tak nebylo. Tento darovaný groš byl někdy jediným penízem v domácnosti a celá rodina za něj večeřela.

Tak jednou zase přijel pražský strýc. Bylo hezky do podzimu, ale ještě jsem chodil bosý. Boty nosíval jsem jenom do školy, pak musily dolů. Na execírku na ulicích bylo dosti mých vlastních, přirostlých podešvů.

Bouřil jsem úzkou ulicí v čele své setniny — uličníků to bosých jako já — když se objevil strýc. Rád bych se byl schoval, ale již mne zahlédl.

„Hynku!"

Přiblížil jsem se a líbal mu ruku. Při tom dával jsem nohu za nohu, aby neviděl, že jsem bos; myslil jsem ve své hlouposti, že to nespozoruje.

„Není ti zima?"

„Není."

„Tu máš...“ a ucítil jsem v ruce tvrdý peníz, šesták s kapličkou.

„Řekni mamince, že ji navštívím.“

Zase jsem políbil ostýchavě ruku a již se mi nechtělo do skotačení s jinými. Šesták mě učinil roztržitým.

Vyřídil jsem v poledne vzkaz strýcův matce. Ale s darem jsem se nepochlubil. Poprvé probudilo se ve mně, co jsem později pochopil jako sobectví. Šesták byl ukryt v nejhlubším koutě natržené podšívky kazajky. Bál jsem se otázky matčiny: Dal ti strýček něco? Neboť pak bych nebyl odolal. Ale otázka ta nepadla.

Vzpomínám na to nyní, skoro po čtyřiceti letech, a jest mi, jako bych ze sebe vystupoval, jako bych na onoho desítiletého kluka hleděl z dálky jako na cizího.

Toho dne byla k obědu zas jen káva, špinavá, vodnatá, beze síly — a byl bych jí snědl dvakráte tolik, než jsem dostal, třikráte. A pak jsem šel do školy.

Ale od okamžiku, kdy jsem byl majetníkem zatajeného šestáku, vzmáhalo se mne větší a větší rozčilení. Nevěděl jsem, co povídá ve škole učitel. Ohmatával jsem cíp kazajky, je-li peníz pod podšívkou. Bojoval jsem krutý boj, jehož krutost jsem teprv později dovedl posouditi. Co počnu? Dám jej přece matce? Či koupím si něco?

A již se ve mně ozývalo svědomí. Neptal se mne na něj nikdo, ale že jsem jej zatajil, dopustil jsem se lži. Pouhým tím skutkem jsem lhal.

Loudal jsem se ze školy domů zdlouhavě v tom zápase. Prodlužoval jsem cestu zacházkou, abych měl více času k rozhodnutí. Ale konečně jsem vešel do světnice se sklopenýma očima a — neřekl jsem nic. Bylo rozhodnuto. Zachovat pro sebe!

Smrákalo se k večeru, otec nebyl ještě doma, když mne matka poslala se džbánem pro vodu, jako vždy. Chopil jsem se džbánu a ubíhal jsem z domu, kde na mne padala jakás tíže. V kapse odnášel jsem krajíc chleba od svačiny. Nejedl jsem ho, neboť záměr můj byl uzrálý.

Nešel jsem rovnou cestou pod město, kam jsem chodíval čerpat, poněvadž tam byla nejlepší. Zamířil jsem pod loubí, ke krámu uzenáře Petříčka, a zase jsem pojídal očima uzenáče — cerguláty, jak všichni chlapci říkali. Byly tam na míse, lesklé, kouřící, na prasknutí. Do vrchu.

Vnitřní můj zápas dostupoval vrcholu. Ještě jsem vzpomněl na bratříka, který se doma učil. Snad by měl být účasten? Ale zapudil jsem tu myšlenku. Právě mi odpoledne při hraní něco udělal a násilně jsem v sobě vzbudil proti němu nový hněv. Nic!

Chodili do krámu a vycházeli zase služky a vojáci, kupa uzenáčů se menšila. Již zmizel celý vršek jejich, již jsem viděl jen mísu, ale ne do ní, poněvadž byla vysoko.

Vylovil jsem svůj peníz z podšívky a — konečně jsem vstoupil. A za okamžik jsem vycházel, ukrývaje do kapsy dva horké uzenáče v papíře. Ohlédl jsem se, zda mne kdo vidí. Nikdo. A nyní

běžel jsem pro vodu pod město. A blízko pumpy, v temném koutě, vyňal jsem drahocennou svoji kořist, vyňal jsem krajíc chleba, a jako dravec trhal jsem zuby uzenáče a hltavě polykal. Ach, jaká rozkoš! Jaká chuť! Ještě nikdy jsem nesnědl celý, neřku-li dva. A hle, teď je mám.

Spolkl jsem poslední sousto, otíral jsem prsty a pak jsem si je u pumpy umyl, i také ústa, abych nepáchl. Jako když zločinec zahlazuje stopy svého činu. Načerpal jsem vody a vracel jsem se domů.

Avšak nyní dostavily se následky spáchaného, nenapravitelného, neodčinitelného zlého skutku. Hrozná tíseň na mne padla. Vášeň byla ukojena, nastalo vystřízlivění, ochlazení. Ach, kéž bych nemusil domů. Jak dlouhá byla tato cesta! Jak mne týralo svědomí!

Právě přede mnou vrátil se otec a svlékal se. Již byla čirá noc. Na stole blikala malá lampička, při níž kazila si sestra již po léta oči pracným vyšíváním. Druhá sestra poklízela. Bylo chladno v té světnici, s topivem hospodařilo se nejšetrněji.

„Brrrr!“ řekl otec. „Dnes je tam sychravo.“

A usedl ke stolu, aby večeřel.

Matka položila na stůl chléb, před otce postavila hrneček s mazlavým, páchnoucím sýrem.

Seděl jsem němý u stolu, zabývaje se na oko nějakou úlohou školní, ale neušlo mi ani slovo. Všechny mé smysly byly zbystřeny. Každé promluvení burcovalo ve mně nový strach, že budu prozrazen.

Otec mazal sýrem tvrdý vojenský chléb, který byl nejlevnější, a slyšel jsem, jak mu chrastí v zubech. Říkalo se u nás, že vojákům míchají do chleba písek, aby lépe trávili. Nevím, byl-li tam písek, ale komisárek chrastil v zubech skutečně.

A tu řekl otec:

„Dnes bych byl měl chuť na teplé sousto! Šel jsem kolem Petříčka — krájel tam takový krásný bůček — slévalo se mi — ani jsem se nemoh' odtrhnout...“

„A proč sis nekoupil?“ tázala se matka.

Otec mazal nové sousto, podíval se na matku, jakoby bylo zbytečno vykládat, proč nekoupil, ale přece řekl:

„Ja — keinen kreuzer!“

Abychom my malí nerozuměli. Ale já již rozuměl.

Matka mlčela.

Otcova slova jako by mně byla zatáhla krk. Tak se mi sevřela trubice, že jsem sotva dýchal. Mrkal jsem rychle, skláněje se nad sešitem, a přece nemohl jsem se ubránit, abych se nepodíval na otce. Cítil jsem, jak hořkou mají chuť sousta, která pojídá. A najednou jsem sám té hořkosti měl plná ústa.

Také přede mne položila matka skývu sýrem pomazanou, ale činil jsem, jakobych ji neviděl. Jak odporně mi páchl sýr, mně nasycenému do přecpání! Ten slizký, studený, mně vždy tak odporný.

Otec dojedl chléb — hrneček byl čistě vytřen. Bylo po jídle, ale ne docela po hladu.

„I toho bylo málo," řekl otec.

Již jsem neviděl skývu před sebou. Již se mi zakalily oči, již z nich tekly jednotlivé slzy a celým tělem zalomcovalo něco jako horečka. Chudák otec! A já dole u pumpy skoro žral ty uzenáče — korejnil jsem se v tom požitku jako dravé zvíře, které ulovilo ovci, a tu sedí otec, otřásající se chladem, nacpávaje žaludek studenou mazlaninou, ale ani té není dost.

„Proč nejíš?" všimla si mne pojednou matka.

„Já — nemám — hlad —" odpovídal jsem a v tom okamžiku vystupovalo celým mým tělem horko vzhůru k hlavě, která jen jen hořela. Sáhl jsem po skývě, ukousl jsem sousto, ale nemohl jsem ho pozříti. Ah, já najedený darebák!

Matce neušlo, jak zápolím, i zeptala se: „Není ti dobře?"

„Ať jde do postele," řekl otec krátce, nevěnuje tomu všemu příliš pozornosti.

Nebylo pro mne vítanějšího povelu. Uteku jejich pohledům! Ovšem, těm jsem unikl, ale ne výčitkám svědomí. Ještě — jak jsem se rychle svlékal — zahlédl jsem, kterak otec sáhl po mé skývě a s chutí se do ní dal. Vlezl jsem do postele, stáhl jsem si peřinu přes hlavu a — —

Byl nejvyšší čas. Již jsem se nepřemohl. Pochopil jsem, co jsem to učinil. Jediný ze všech jsem se sytě najedl, ale způsobem podloudným, ničemným, hanebným. Vzpomněl jsem si na všechny chvíle, kdy nám otec i matka dali po soustu ode všeho, co lepšího měli; chápal jsem náhle, kterak si

sami utrhují od úst, aby nás — i mne — nasytili. A já se tak bídně zachoval!

Zalomcovalo to celým tělem, v prsou mocně to pracovalo, z očí vyhrkla mi vřelá vláha — štkal jsem zoufale, usedavě pod horkou peřinou a hryzl jsem cíchu. Jak se mi zošklivil ten můj čin, jak se mi zhnusila ta pochoutka, do které jsem před hodinou tak chtivě zuby zarýval!

Neušlo rodičům, že pod peřinou ječím. Přistoupila matka, odhrnula peřinu a sáhla mi na hlavu s otázkou:

„Co je ti?"

„Co je ti?" opakoval otec.

„Má horkou hlavu," obracela se k němu matka.

„Dej mu obkladek," radil otec.

A dostal jsem obkladek. Když jej matka uvázala, chopil jsem se její ruky a líbal jsem ji náruživě, svíjeje se vzlykotem, ale slova ze mne nedostali. Kdyby mne vyhnali na ulici, na vždy zapudili, nebyl bych dost potrestán — zdálo se mi — a oni mne ošetřují!

A když matka odstoupila, skryl jsem se zase celý pod peřinu a ječel jsem tam — podobalo se to skoro štěkotu...

— — —

Uběhlo několik desítiletí — ale často přede mnou s trapnou živostí vystoupí můj první hřích. A když sedám tak u plné mísy bez onoho dětského hladu, hořkne mi v ústech, že nemůže vedle mne

zasednouti milý otec. Jak bych jej častoval nejlepším, o čem se mu kdysi snívalo — jak bych jej štědře napájel nejlepšími nápoji! Nebylo mu dáno, aby se toho dočkal — nebylo mně dopřáno, abych ten hřích aspoň částečně napravil...

O Mariján̆ě.

1893

Jako malý kluk lámával jsem si hlavu, co znamená slovíčko „nóbl“, a byl bych ještě dlouho tápal ve tmách, kdyby mne nebyla osvítila Mariјána, služka dědečkova.

Byly tam dvě Marijány. Jedna stará Marijána, nesmírně zpromrzelá, nevrlá, hubatá ženská, a druhá Marijána mladá, asi dvacetičtyřletá. Byla ostatně také hubatá, ta mladší.

Marijána říkalo se vlastně té staré, malé, scvrklé, seschlé osobě; mladší nazývali Marijánkou, a ta byla půl sedmé stopy vysoká, měla ramena jako větrný mlýn a botky jí dělal švec na totéž kopyto jako policajtu Lednovi. A pan Leden měl nějaké nohy. Však se mi to nesrovnávalo, proč ta malá se jmenuje Marijána a ta velká Marijánka.

Byl kdysi do našeho města dosazen nějaký nový úřadník — nevím, které branše — a navštívil také dědečka, aby se mu představil. Byl dědeček biskupský a krajský impressor, byl školdozorcem a snad zastával ještě jiné funkce — navštěvovali ho takoví pánové.

Marijánka si ovšem hosta dobře prohlédla a za chvíli přišla s něčím do „knihárny", která sousedila s dědečkovým přijímacím pokojem. Seděl jsem tam mezi knihaři, kam jsem nejraději zalézal. Sešíval jsem s nimi knížky, klížil a naklepával hřbety knih, zavěšoval a potahoval desky, málem jsem se mezi nimi vyučil knihařině.

Dílovedoucí pan Renner obrátil se k Marijáně, slyše hovor v pokoji dědečkově, a otázal se:

„Kdo pak je to u milostpána, křehotinko?"

„Nevím," odpovídala Marijánka pološeptem, „ale je to nějaký tuze nóbl pán. V r ž o u m u b o t y . . ."

*

Měl jsem Marijánku rád. Vyprávěla nám chlapcům pěkné pohádky a mně dávala nádivku z husy protože ji sama nerada jedla.

Marijánka měla milovníka, to se ví. Byl to voják, to se ví taky, protože v pevnosti ani nemohla mít jiného než vojáka. A byl to frajtr od „Konstantin". A byla to její zásluha, že byl už frajtrem, aspoň dle vypravování knihařů a dědečka. Řekl prý jí kdys její milenec — tehdy ještě kmán — kdyby měl tři zlatky, že by je dal panu felbeblovi, a ten že by ho doporučil panu hejtmanovi, aby „byl dělanej frajtrem".

Marijánce stála paráda se šarží za tři zlatky, i vybrala si je na mzdu, vtiskla je svému Josefovi a nazejtří v neděli přišel pro ni po obědě už pan frajtr.

Proneslo se ovšem později, že Josef byl už dříve navržen za frajtra a že toho jen použil, aby na Marijánce tři zlatky vymámil. Povídali dělníci v knihárně, že taková šarže se nemůže koupit ani za desítku. Ale Marijánka nevěřila a neuvěřila. Až jednou později.

Býval to pro mne velebný pohled, když Marijánka pod večer šla pro vodu s putnou na zádech a když hned před domem se k ní přidal frajtr pan Josef, zavěsil si ji a vznešeně s ní kráčel ke kašně. Kterak jsem si přával, abych už byl také frajtrem a mohl takhle chodit.

Pan Josef byl v mých očích hodný muž. Dával mně kapslíky a prach, z něhož jsme na zahrádce dělali sopky. Nebylo krásnějších než z vojanského prachu! Marijánka zas dávala frajtrovi svoje nedělní večeře, husí „biskupy", řízky vepřoviny, vejce na tvrdo a jiné takové pochoutky. A kdo ví, co všechno ještě.

Ale pan Josef byl nevěrník.

Spatřila ho jednou Marijánka, jak se vede s Katy od krajských. Bouřlivý výjev, výčitky, pláč — ale účinek opačný. Na to vše pan Josef čekal, řekl, že toho má dost, praštil se přes bajonet a šel. A nevrátil se.

Pamatuji se, kterak potom druhý den Marijánka madlovala prádlo na velikém, dubovém mandlu s kolem, který stával v průchodě domovním, kudy se chodilo do bývalé dědovy tiskárny, šeré, nevlídné místnosti, v níž jsme nějaký čas obývali, ježto nebylo bytu jiného.

Nebylo úchvatnějších okamžiků, než když Marijánka madlovala. Pělať při tom pokaždé krásné písně a čím více skřípal řetěz na kole a čím hřmotněji rachotil mandl, tím zvučněji a hrozněji Marijánka pěla. Tehdáž jsem poprvé čítal o Vlastě a Šárce, o českých amazonkách, a představoval jsem si, že takhle mohly vypadat. Ano, Marijánka! Ta by byla prohnala několik Ctiradů!

Ale toho večera nepěla Marijánka písně veselé. Zpívala zuřivě a mandl jen lítal. Ah, proč lítal! Marijánka mandlovala svého milence. Hodila pod válce podobiznu frajtra Josefa a pak tím kolem jen zmítala. Podobizna vyskakovala pod válci, lepila se na ně, padala zase, kroutila se a drtila — a Marijánka byla přesvědčena, že vše to cítí nevěrný ten milenec.

A zpívala při tom zuřivým hlasem, podkládajíc známé notě vlastní slova:

„Josefe, Josefe, Josefe!
Jak jsem tě jindy milovala,
tak jsem tě tuhle zmandlovala...“

Naslouchal jsem s utajeným dechem a mrazilo mne po zádech.

Ale frajtr Josef se zmejlil. Měl sice kuchtu od krajských, ale u krajských neměli tak dobré večeře. Byl to vznešený ouřad, ale bylo prý tam také dluhů jak u kavalíra. — Katy nemohla svému galánu poskytovati tak lahodných soust.

A tak za týden po rozchodu dostavili se k Marijánce dva soudruzi Josefovi, oba frajtři, jako

parlamentáři, aby obnovili spojení mezi rozvaděnými milenci.

A tenkráte se ve mně utvrdilo přesvědčení, že jen takhle a nejinak mohly vypadat a jednat české amazonky. Marijánka popadla oba frajtry, každého jednou rukou za krk, vyhodila je z průjezdu — až se pode mnou kolena třásla. A za nimi letěla rozmandlovaná fotografie Josefova, kterou si Marijánka na nějakou takovou pohanu schovala.

Nikdo by nechápal, že se tak stalo, že dívka nepřijala frajtra s otevřeným náručím. Ale Marijánka mohla to udělat. Marijánka měla zatím už kaprála od „žinystů" — a ten byl chlapík, panečku!

*

(1898.)

Vzpomínám na prvního a taky posledního Mikuláše, který k nám osobně přišel — málem tomu čtyřicet roků. Tehda u nás tam naděloval jen Mikuláš, „Ježíšek" v domorodém obyvatelstvu dlouho se neujímal. Jenom jsme doslýchali, že do několika rodin „bohatých" přináší Ježíšek zelený stromeček s dárky. To bylo u jenerálů, u pana krajského, u pana presidenta a několika úřadníků jiných, kteří přinášeli zvyk ten odjinud, z velkých měst. Po nich ovšem pak zaváděli to i někteří ze zámožných měšťanů. Ale v domácnostech malých a v chudých slaven slovanský Mikuláš.

Mně a menšímu bratříku nakládal Mikuláš za okno, na talíř. Hrst ořechů, něco jablek, kominíka ze švestek, nějakého jiného panáčka. Skrovně, velmi

skrovně, jak teď usuzuji, ale jaké to bylo radosti! Později přinášel tužku, násadku, péra, sešitky, knížku báchorek, neboť jsem četl o rok dříve, než jsem počal choditi do školy.

Ale jednoho dne jsem se dověděl, že k bratranci mému chodí Mikuláš sám, ve vší slávě, s čertem a s andělem. Inu arci, u strýců byli „bohati" — soudil jsem z toho, že i svatý Mikuláš nějak nespravedlivě protežuje zámožné. Což pak jsem rozuměl, že tam Mikuláše, anděla i čerta představují „subjekti" z tiskárny.

Od té chvíle neměl jsem přání snažnějšího a toužebnějšího, než abych taky já popatřil světci tváří v tvář.

Nu, ano, mohlo se tak státi teprv až za celý rok.

Konečně bylo zase před Mikulášem a doma padlo několik poznámek, že by jako tentokráte mohl přijíti svatý biskup sám, kdybychom byli velmi hodni. Snad každý z vás vydržel být hodným dva nebo tři dny — a neradím nikomu, aby zkoušku příliš prodlužoval; zmehne to pravidelně.

Bylo šestého prosince. Poznamenávám, že u nás přicházíval až na svůj svátek Mikuláš, ne o den dříve, jako v Praze.

Seděl jsem ve škole jako pěna a trpělivě jsem seděl i doma u knihy, jakkoli mne lákal sníh na dvoře a na ulici, jehož bylo po kolena. Neboť i sníh tehda ještě padával dávno před svátky. Odolával jsem statečně všem pokušením. Měl přijít Mikuláš. Již sice někteří prohnaní spolužáci zviklá-

vali moji víru v něj, ale ještě jsem kolísal. A dnes — dnes tedy se přesvědčím!

Bylo sedm hodin, „cibulka" hořela na stole blikavým světlem, ani do jídla mi nebylo. A tu přede dveřmi v černé kuchynce ozval se malý zvoneček.

Dvéře se rozlétly, něco huňatého se vevalilo do světnice, řetězy řinčely. Honem, maminku za sukně. Zviklaná víra se utužovala — tu to jest! A za čertem vstoupil — Mikuláš. Bílá dlouhá košile přepásaná, na prsou přilepený kříž ze zlatého papíru. Prsa byla arci nesmírně vysoká, hrudník báječně vyklenutý na takového starého pána. Tak se mi kmitlo hlavou, že podobnou bujnou plastikou honosí se v blízkém okolí jen Marijánka u dědečka. Tvář byla namočena a plna podivných bílých rampouchů, splývajících už od uší. Byly to vousy. Pravda, zdálo se mi, že skutečné vousy vypadají poněkud jinak, tyto že se příliš podobají vatě. Ale nebylo mnoho času na rozbory. Za Mikulášem tlačil se anděl s rozžatou voskovicí v ruce a s košíkem dárků.

Mikuláš zvolna se blížil. Tehda jsem nerozuměl, ale dnes vím, že trpěl ohromnou trémou.

Čert pozoroval asi naše zděšení, i válel se stranou od nás, vydávaje temné bručení a chvílemi zase mlaskaje. Ovšem, kdybych byl měl dost odvahy přikročiti k němu a sáhnouti mu na rohy, byl bych se přesvědčil, že jsou z „cukrpapíru". Ale, pánové, začněte si s čertem, když je vám šest nebo sedm let!

„Klekněte!" pošeptala mi maminka. Bylo mi nápadno, že hned potom se odvrátila.

Padli jsme na kolena. Bratřík můj, o tři léta mladší, s plným přesvědčením a posvátnou hrůzou, ale ve mně nastal hrozný boj. Mikuláš měl bílé rukavičky, nějaké staré bálové, ale nad nimi rdělo se mocně červené zápěstí — a zase mi připadly známé ruce Marijánčiny, na něž jsem s obdivem pohlížíval, když v síni zápolila s ohromným mandlem.

Teď Mikuláš promluvil.

„Modlete se, milé dítky!"

Chtěl nabrati hodně z hluboka, ale jeho hlasivky se vzpíraly a náhle mu hlas přeskočil. Palčivá sžíravá pochybnost mnou zmítala. Takový, ano právě takový přeskakující hlas měla Marijánka... Je to skutečně zjevení nebeské, nebo je to opravdu ta Marijánka, která nám někdy nemilosrdně překážela, jsme učinili mandl hradem svým a zápasili o jeho držení?

Mnoho nemluvil Mikuláš, pravda, rychle jal se rozdávati dárky, ale mně stále v uších zněla jeho slova a boj ve mně zuřil. Mám být oklamán? A přece zase: čert, anděl — voskovice — — kde by se to zde tak náhle všechno vzalo?

A když byl Mikuláš s nadílením hotov, povelela nám sestra, která hrála úlohu svoji lépe než maminka:

„Polibte svatému Mikuláši ruku!"

Však už ji Mikuláš nastavoval.

A teď, jak jsem se jí chopil, polo dobrovolně, polo zdráhavě, a jak jsem líbal rukavici, páchnoucí nějakou pronikavou voňavkou, cítil jsem v prstech svých tu tvrdou, upracovanou dlaň, prsty jak na-

dité — a teď, ó hrůza! postřehl jsem díru v rukavici a tou se proklubával palec rudý, trochu umouněný, a náhle se mi zdálo, že s postavy padá všechno odění a že to přede mnou jisto jistě stojí Mariána...

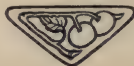
Za Mikulášem anděl prskal do nabraného roucha, čert — zatím zdomácnělý — válel se ke dveřím a řval pod metlou Mikulášovou — celý průvod zas vycházel.

Maminka vyprovázela nebeské poselství ze světnice a ještě za ní dvéře nezaklaply, když jsem slyšel hlas Mikulášův:

„Tak rukulíbám, jednostpaní, šťastnou dobrou noc přeju..."

— — — — — — —

Dlouho potom nemohl jsem se na Mariánu ani podívat. To políbení její tlapy mne hrozně dopalovalo. A byla to přec taková dobrá, pracovitá holka. Jen mužské úlohy jí nesvědčily.

Bubeník.

1896.

Aniž se nadějete — náhle jakýs pravšední, tisíci lidí nevšímavý výjev utká vaši pozornost a rázem přesune vás do krajiny jiné, z přítomnosti zanese vás v dávnou minulost a vyvolá vám ze zdánlivého zapomenutí výjev zcela podobný, dávno, předávno zažitý.

Octl jsem se na letních potulkách ve vzdálené obci jihočeské. Bylo léto v kalendáři, ale ve skutečnosti bylo to nedělní dopůldne chladné, zamračené, sychravé, deštivé, jako vypůjčené z nevlídného podzimku.

Bylo po službách božích, hlavní zástup vesničanů již před chvílí se vyhrnul z kostela a teď trousily se jen jednotlivé osoby, starší, přespolní výměnkáři, kráčející nejistě po vlhké, mazlavé půdě návsi, jakoby se jim nohy v kolenou podlamovaly, a staré ženy, na nichž bylo patrno, jak jim nevlídný vítr zafukuje pod sukně. Třásly se jako rosol a spěchaly rovně do vzdálených domovů.

Mladší hospodáři a chasníci zapadli do hospod, na návsi postával málokdo. Ani největším furiantům

vesnickým nebylo dnes do promenády, a nebylo také komu se ukazovati. Po děvčatech nebylo na návsi ani památky.

Tu zavířily dunivé zvuky bubnu. Obecní strážník, vykročiv z úřadovny starostovy, kráčel obřadně po návsi, vrtě paličkami a rozhlížeje se kolkolem, jakoby chtěl pohledem přivolati ty, kterým byl rachot bubnu slabým lákadlem. Ale jen něco drobných uličníků běželo za ním a jen dva tři lidé dospělí popošli od chalup k silnici, na místo, kde že bubnující asi zastaví, jistě věděli.

Tam skutečně stanul a drsným, chraptivým hlasem vyvolával. Dražbu nějakou.

Po léta již neviděl jsem takového hlasatele, po dlouhá léta nebyl jsem svědkem tohoto primitivního, kdysi nejúčinnějšího oznamování všemožných vrchnostenských rozhodnutí nejširšímu obecenstvu.

Ale teď náhle vyhoupla se mně v paměti rázovitá postava někdejšího „našeho" městského bubeníka, který mistrně vládl paličkami a byl téměř denní přízdobou náměstí otcovského mého města, tam daleko odtud, na severovýchodě.

Mistr Brichta! V občanském životě byl holičem. Ale nám školákům byla zcela skryta a tajemna tato jeho působnost v malém krámku úzkého domečku páně purkmistrova za Svatým Duchem, v krámečku, jehož skleněné dvéře byly stále zastřeny a do nichž — zdálo se mně — nikdy nikdo nevcházel. Nechápal jsem tehda, jak může kdo být živ z pouhého holičství. Můj otec holil se vždy sám; myslil jsem, že tak činí každý. K čemu holičů?

Však myslím, že i mistr Brichta sám nekladl váhu na povolání, z něhož platil daň. Ale za to, když nasadil čapku s jablíčkem a přehodil přes rameno široký, stářím a ohmatáním černý a lesklý řemen, v jehož pochvičkách trčelo dvé paliček, mosazí okovaných, když na silný hák zavěsil mohutný buben a s lejstrem v ruce vystoupil ze svého krámku! V takovém okamžiku nebyl to holič. Jeho silné, ještě černé kníry trčely ode tváří jako hroty, jeho pronikavé, mračné oči pod křovitým, bujícím obočím pohlížely v před hrozivě, jakoby se v nich soustředil zrak veškerých dozorných orgánů světských, jeho čelo se vraštilo v nesčíslné rýhy, jeho vyzývavá brada jakoby chtěla čeliti nárazu všech živlů pochybných, kteří neměli dost úcty k vrchnosti.

To bylo jeho pravé povolání! Bubeníkem! Byl bubeníkem na vojně, zůstal jím i v civilu. Vypjal prsa, zavířil paličkami, jak by již nikdo po něm nedovedl, rachotil chvíli, až nejbližším uši zaléhaly, rázem ukončil, přehlédl posluchače zrakem napomínajícím, rozevřel arch a — vyvolával.

Přiznávám se, že byl to Brichta první, který ve mně vzbudil úctu — ah úctu! bázeň a hrůzu před úřady! Však v jeho postavě celé slévalo se vše, co mělo na uzdě držeti nekázané lidstvo: svatá spravedlnost vůbec, hrdelní právo zejména. Něco nesmírného, nepoddajného, neuprosného, tvrdého — něco jako dech svaté inkvisice vanulo z drsné té tváře, z každého pohybu. Exekuční prodeje, zatykače trestního soudu, dobytčí mor, psí vzteklinu, požární informace — ah, co vše měl Brichta v re-

ferátě! Ať se stalo nebo mělo teprv státi cokoli, on se dověděl o všem nejdříve, jemu náleželo první slovo, jemu naslouchalo celé město! Takový byl náš bubeník Brichta.

Ale také jeho sláva pominula. Vznikly místní noviny, plakátů užívalo se vždy častěji — Brichtovi odňato slovo. A zdá se mi, že již také dávno odpočívá tiše, klidně — jak tomu nebyl zvyklý — tam za Slezkou branou na hřbitově pouchovském.

— — —

Je tomu přes třicet let. Tehda můj otec byl advokátním písařem, v kanceláři doktora Andulky. A já jsem chodil do třetí třídy normální. Svědomitě jsem do ní chodil, již druhý rok.

Byl podzimní den, již několik neděl po započetí školního roku. Vyrojili jsme se o desáté dopolední ze školy — na náměstí rachotil buben Brichtův. Za ním! Nezáleželo nám na tom, co vyhlašuje. Jeho osoba, jeho zjev nás tak poutal. Báli jsme se ho, ale byli bychom za ním šli do nekonečna. Něco démonického v něm bylo, třeba neměl píšťaly, kterou by nás byl z města vyloudil do té tajemné skály, jako onen krysař z báchorky. Nás by byl Brichta vyvábil bubnem.

Nedával jsem ani tehda pozor, co vyvolává. Ale náhle známé jméno zavadilo mi o sluch.

„... vědomost se dává, že povolen exekuční prodej usedlosti Matěje Kozáka ve Stěžerách pro pohledávku dvou tisíc zlatých Františka Xavera Herrmanna, s úroky a soudními útratami, a bude se konati exekuční dražba ...“

Ztratil jsem začátek, nepochytil jsem konce. Ale jméno — toť jméno mého otce... Slyšel jsem poprvé jméno otcovo z úst Brichtových, ale nebylo mi nikterak jasno, co má společného s Matějem Kozákem, s jeho usedlostí — a dokonce již s exekuční dražbou.

Lehká mysl dětská přenáší se snadno i přes věci, jež chápe. Kterak bych se byl mohl dlouho zaměstnávati něčím, čemu jsem naprosto nerozuměl. A již jsem byl na obratu, abych letěl za Brichtou, který dokončil a marcialně dále s bubnem táhl.

Ale tu opět zavadilo o sluch jméno otcovo. Již ne z úst Brichtových, také ne tak hlasitě. Tlumeně je vyslovil kdosi z dospělých, kteří také poslouchali. A neslyšel jsem jenom jméno otcovo, ale i nějakou zlou poznámku. Stanul jsem a díval jsem se vyjeveně na muže, který ji pronesl. Týká se to skutečně m é h o t a t í n k a? Tatínka, o němž jsem posud z úst cizích slova nepěkného neslyšel? T a t í n k a?

Pojímal mne divný, nepříjemný cit — ba náhle bylo mi skoro do pláče. Co to mluví ti lidé? Čím jim ublížil tatínek?

Neznali mne — kdož si všímá a pamatuje takového kluka — a já, ač jsem chtěl utéci, stál jsem jako přikován, nemoha odtud. Staří ti mužové, obchodníci to z podloubí, vzdalovali se, ale ještě zaznívalo z jejich úst jméno otcovo, tak podivně, a jméno Matěje Kozáka vyslovovali s výrazem litování.

V dáli dorachotil buben Brichtův a zase ozval se jeho ostrý, řezavý hlas, vykřikuje licitaci usedlosti Kozákovy. A zase tam tvořily se kolem něho skupiny...

Tu popadla mne čísi ruka a známý, ale teď třesoucí se, lítostivý a hněvivý zároveň ozval se hlas:

„Pojď domů!"

A ruka mnou trhla a již mě odváděla.

Byla to matka, která se vracela domů, snad z trhu, snad od babičky.

Kráčel jsem vedle ní, jakoby mne byla dopadla při zlém skutku. Zdálo se mi skutečně, že se ve mně ozývá zlé svědomí, poněvadž jsem proti vlastní vůli slyšel, co jsem slyšeti neměl.

Ani slova nepromluvila cestou. Odvážil jsem se konečně pohlédnouti na ni úkradmo — svírala rty, brada se jí chvěla, v očích se třásl potlačovaný pláč.

Nehlesl jsem také. Držela mne pevně za ruku, jakoby se bála, že bych se mohl vrátit. A když mne dovedla domů, teprv mě pustila a stručně mi kázala:

„Tam, sedni si, uč se!"

Nikdy jsem tak rád neposlechl, jako nyní. Bylo mi tak úzko, stahovalo se mi srdce, kdykoli jsem viděl matku ztrápenou.

Když se po chvíli vrátila z kuchynky, měla oči červené. Byla plakala.

Ani sestrám, ani bratříku jsem nesvěřil, co se stalo. Strachoval jsem se, abych za to nebyl ještě potrestán.

V poledne vrátil se otec, hladov jako vždy, a shodiv kabát přisedl ke stolu. Spěchával s obědem — jeho polední přestávka nebyla dlouhá, musil zas brzy do práce. Za těch několik zlatých měsíčně, jež od svého chéfa dostával, musil denně plných osm hodin neúnavně opisovati.

Pln starostí, jako vždy, ani hned nespozoroval, že matka nemluví, otázek neslyší, na ně neodpovídá. A když na ni později upřel zkoumavý pohled, co jí schází, odvrátila matka pokaždé tvář, vyhýbajíc se jeho zrakům.

Dojedli jsme, sestry v kuchynce myly nádobí, bratřík běžel pro nějaký sešit k papírníku Fantolimu, zůstal jsem ve světnici sám. Seděl jsem tiše za pelestí postele u okna, opisuje nějaký trest do školy. Takové práce měl jsem vždycky dost.

Otec díval se chvíli na matku a zeptal se:

„Co je ti? Co se ti stalo?"

Třásl se jí hlas, když odpovídala tlumeně:

„Muži — prosím tě — jak dlouho ještě bude trvati ta ostuda..."

„Jaká ostuda?" vyhrkl otec, náhle zvážněv, udivený.

„Není to čest," — odpovídala matka a oči se jí znova zalily, „není to čest, když Brichta vyvolává po městě tvoje jméno — a když tě lidé pokládají za lichváře, který peníze půjčuje a statky

prodává — a zatím sotva máme, abychom se najedli — a ty to trpíš — ty to — —"

Tvář otcova zčervenala. Díval se pořád ještě jako s úžasem na matku, a když se odmlčela, pronášel stísněně:

„Trpím to... vždyť víš, proč to trpím! Protože doktor nechce dát na svoje pohledávky svoje jméno, aby to nekřičelo, že lidem půjčuje — —"

„A že jim pak dává statky na buben! A tebe s nimi!" vybuchla matka. „A ty to trpíš!"

„Ale vždyť víš, proč, můj Bože! Nestačíš teď — představ si, kdyby těch několik zlatek za tu ochotu ubylo — a nejen to: kdybych to odmítl, snad by mě i propustil..."

„Ne, ne, ne, ne!" mluvila matka temně. „Nevěděla jsem posud, oč vlastně běží, co při tom tvoje účastenství znamená — ale dnes jsem slyšela, jak to lidé vykládají — na vlastní uši a — slyší to i děti — ne, ne, muži, dnes ať to bylo naposled! Raděj hlad — a ať tě propustí — však on nepropustí — tak nikdo nebude dřít, jako ty — ale ať už nikdy se neozve tvoje jméno z úst toho hrozného Brichty! Když pan doktor půjčuje, ať také svým jménem prodává..."

Otec mlčel, jeho tvář znenáhla pobledala.

Oblékal se zvolna do kanceláře, a tu sáhl do záprsí, vyňal dvě zlatky a klada je na stůl pronášel polohlasně:

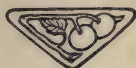
„Tu máš — na ty boty Náckovy — dobře — a kdy budu mít pro Honzíka, nevím — dobře

— dnes tedy to bylo naposled — ale dnes taky nesu posledně ty mimořádné peníze...“

Políbil matku, jako vždy, a tiše vyšel ze světnice. — — — —

Od toho dne, kdykoli jsem viděl bubeníka Brichtu a slyšel ho vyvolávat, měl jsem před ním hrůzu ještě větší.

Byl jsem jist, že vyvolává samé zlé, hrozné věci.

Starý a nový kabát.

1885.

Myslím, že mi tehdáž bylo asi deset let. V tom věku jsem byl dokonale zrzavý, měl jsem hlavu téměř jako pomoranč, a v nejbližších čtyřech ulicích těšil jsem se pověsti vybraného uličníka. Tehdáž neměla domovská moje obec žádného „krajinského" listu, ale kdyby byl vycházel, myslím, že taky o mně by byl někdy přinesl chvalnou zmínku. Takto věru tedy děkoval jsem za pověst svoji jen ochotným sousedům a sousedkám, rozšiřujícím moji slávu od úst k ústům, od ucha k uchu. Abych se nezdál neskromným, musím dle pravdy říci, že jsem nebyl samojediný, jemuž by výlučně byli věnovali pozornost. Franta Řehákův, Tonda Kvasničkův a Jaroslav Procházka byli důstojní moji soudruzi. Aspoň vyraženo-li někde v nejbližším okolí okno nebo tabulka v „kastli", stržena-li kdes roura okapu neb namazána-li některému sousedu klika lepem nebo mazem obuvnickým, jistě pamatováno na nás čtyři, a ať už to spáchal kdokoli, bývali jsme biti obyčejně všichni. Žalobcům našim nebo vykonavatelům stanného práva neobtížilo se svědomí

nikterak; bývali přesvědčeni, že pravý vinník dostal také, a doznávám rád, že se mýlili málokdy. V každém případě však, kdy z nás někdo cítil se býti pokáraným nevinně, nemeškal ani chvíli, a aby pomstil pokořenou důstojnost svou, šel a vyvedl hned zas něco. Ale jak už bývá, že kdo má moc, má také právo, podlehli jsme na novo bez dlouhých procesů trestajícím rukám uražených sousedův a sousedek.

Nesl jsem velmi těžce toto obmezování svobody a nechápal jsem nikterak, proč strhuje se takový rámus, roztříštěna-li někomu tabule v okně. Vždyť byli jen v naši ulici dva sklenáři a ti zcela stačili, aby podobné neopatrnosti uvedli do pořádku. Ale více, nežli tato věc, rozhořčovala mne jiná. Seznal jsem totiž po nějakém čase, že ve středu našem skrývá se zrádce, hanebný, ničemný zrádce, jenž, aby sám ušel trestu, prozrazoval v jistých případech vlastního pachatele a svaloval všechen trest, o nějž bychom se jinak byli dělili, jedině na jeho výstřední hlavu.

„Černou duší" tou byl Franta Řehákův, jenž sice svědomitě a radostně účastnil se zábav našich, jenž však pokaždé, kdykoli uvázl s námi v pasti, okázal na původce nějaké nezbednosti, začež mu v odměnu býval trest prominut. Sestoupili jsme se tedy my tři ostatní v přísný soud a vyvrhli jsme nehodného a bezectného zrádce ze svého středu. Následek tohoto opatření byl, že nám Řehák nazejtří jednomu po druhém nabil. Ovšem, on byl

nejsilnějším z nás a v povaze jeho nebylo ani kouska rytířskosti.

Ani toto hanebné násilí nesvedlo mne s nastoupené dráhy. Přisahal jsem Řehákovi strašnou pomstu, již jsem moudře odkládal na dobu pozdější, až budu větší a silnější.

Stejně bezvýsledným a neúspěšným zůstávalo kárání a kázání maminčino, právě tak jako přísné pohledy a pádné pohlavky otcovy. Ale co se nepodařilo nepřejícím sousedům, co se nepovedlo shovívavému napomínání a citelnému trestání doma, zdařilo se konečně starému kabátu, ano, starému kabátu! Historie zcela prostá.

Pokud se pamatuji, nemíval otec můj skoro nikdy nového oděvu. Vše, co nosil, znal jsem na něm ode dávna, pokud vůbec paměť moje sahala. A pokud se pamatuji dále, nepřišel k nám do domu nikdy krejčí, jenž by byl nesl přes ruku nějaký oděv pro otce, ač nejlepším přítelem tatínkovým byl právě krejčí, pan Rödl. Všechny ty kabáty, v nichž otec v zimě v létě chodíval do kanceláře, byly takřka srostly s jeho postavou a nepátral jsem nikdy, odkud pocházejí a kdy je počal tatínek nosit. Ba, nepozoroval jsem ani určitě, kdy otec něco ze svého šatstva odložil, neboť v náhradu objevil se mi opět v nějakém šatě obnošeném, tak že nebylo pozorovati ani přechodu žádného. Ovšem, po čase, když jsem vyrostl a dospěl, rozluštil jsem tuto záhadu, o níž přemítati dříve nikdy mně nenapadalo. Otec můj, šetrný vůbec na oděv, dotrhával ze staré zásoby, z lepších dob, kdy si mohl ještě

dopřáti nových věcí. A když časem něco schátralo, když odřel se límec, že na něm nezbylo vlásku, když spodky počaly místy svítati, usedla matka ke pravému oknu prvního pokojíčku, ke stolečku s šitím, ozbrojila oči okuláry a jala se mistrně řemeslovati. Z uzlíku, jejž chovala v nejspodnější přihradě starobylého prádelníku, vyndávala rozličné kusy látek, čtverečky, proužky, třírohé ústřižky, a překládajíc na klíně chorobné části otcovy šatny, měřila a počítala, kam s čím. Pak všívala opatrně, podkládala, látala, horkou žehličkou vyrovnávala a hladila, a druhého dne oblékal otec pospravené věci a pochvaloval si: „Dobře's to spravila, ženo, nikdo ani nepozná, že tu byla díra."

Myslím, že si otec sám takto namlouval něco, co do slova pravdou nebylo, aneb že měl aspoň na mysli lidi velmi krátkozraké. Já nebyl nijakým znalcem v oboru krejčovském, ale viděl jsem vždy dobře, kde má tatínek záplatu. Slýchal jsem vždy, kterak si rodiče říkávali, že se tímto způsobem ušetří mnoho peněz. Nevím, jak to myslívali, ale těch ušetřených peněz nikde nebylo. Mám za to, že jsem také téhle věci nerozuměl.

Pro úplnost musím konečně ještě poznamenati, že oděv, jehož milý můj tatínek vůbec už nositi nemohl, přešíván byl pečlivou a přičinlivou mateří na nás malé synky. Věci vybranější dostával starší bratr, který studoval.

— — — — — —

I stalo se jednoho dne, že nejmilejší a nejstarší přítel otcův, podotčený již mistr krejčovský pan

Rödl, který platil téměř za umělce ve svém oboru, přišel u večer na návštěvu jako obyčejně, a když probrali denní události politické, pak obecní, konečně společenské, prohodil náhle pan Rödl:

„Ale papínku, to bych měl něco, kdyby si chtěli dopřát pěknou věc. (Otec můj i jeho přítel byli ze starého sekulum a neříkali ani sobě ani jinému jinak než „oni".) Mám kabát, pěknou bundu, za pakatel pro nich. Dal si ji ušit pan Kuneš, přinesl si sám látku, ale když je hotova, nelíbí se mu nyní vzoreček a nechal mi to celé, abych prý si kabát prodal — za látku nežádá nic. No, dám ho za to, co mne stál dělník, šest zlatých od ušití. Dopřejou si toho, papínku. Kuneš má jejich postavu, bude to jak ulité."

Tatínek pohlédl překvapen na pana Rödla a zeptal se:

„Jaká pak je látka? Snad ne křiklavá?"

„Ale, ale! Šedivá, jejich gusto! Kdyby se chtěli podívat, mohl by Nácíček skočit pro kabát ke mně domů. Máry mu ho dá."

Tatínek obrátil se ke mně a velel úsečně, jak míval ve zvyku:

„Ven čepici! Doskoč k panu Rödlovi."

Už jsem letěl. Za deset minut byl jsem zpět, nesa pěknou „bundu", šedou, bělavě křížkovanou, s límcem aksamítovým, s lesklými, černými knoflíky. Tatínek prohlížel zálibně kabátec, načež s tváří velmi důležitou jal se oděv oblékati. Pan Rödl měl pravdu, bunda padla jako ulita.

A nyní počal pracovati tatínkův smysl hospodářský. Čelo jeho pokrylo se vrásky, obočí vyzvedlo se do výše a ústa sešpoulila se sotva znatelně. Otec počítal, kde těch šest zlatých utrhnout! Předmětu tomu věnoval šetrný a spořivý ten muž tolik času a přemýšlení, jako snad jiný, kdo kupuje za dvacet tisíc dům. Viděl jsem duševní otcův boj, viděl jsem, jak chvílemi pohlíží tázavě na maminku, a maminka, zdálo se, rozuměla pohledům manželovým. Můj bože! Tatínek neměl snad již deset — patnáct let nic nového na těle. Ač nechtěla matka pronésti ve věci slovo rozhodné — neboť znala právě tak, jako otec, cenu a hodnotu šesti zlatých — ale chtíc přece jen aspoň nepřímo ke koupi poradit, pronesla polohlasně:

„Inu, kabát stojí za ty pen'ze! Toť je látka, čistá vlna, a vlas jako hedvábný."

Chýlilo se tehdáž k podzimku, otec byl by velice potřeboval něco teplejšího. Slova matčina padla na váhu a rozhodla otcův boj. Měl však ještě jednu starost.

„No, tak bych si ten kabát vzal, fotrle, ale musím říc', že nemám těch šest zlatých najednou. Dal 'bych tři na prvního — zbytek zase budoucího prvního."

„Co pak čekám na peníze?" řekl bodrý pan Rödl. „Nechají si tu kabát a basta. Platit mohou, jak chtějí!"

Otec vstal, oblekl kabát ještě jednou, otočil se několikrát před zrcadlem a pak svléknuv šat pověsil jej opatrně do šatníku.

Jsem pevně přesvědčen, že onoho večera nemohl otec dlouho usnouti radostí, že tak dobře a lacino koupil.

Druhého dne byla neděle. Krásný den ke konci září, nebe modré, křišťálovým vzduchem vonělo posledně prchající léto, ale sluníčko nehřálo mnoho, vanul hezky svěží větérek. Den jako objednaný pro tatínkův nový kabát.

Po obědě zvedl se tedy tatínek, řekl mamince: „ženo, ustroj se!" odešel do kuchyňky, aby si přileštil boty, umyl si ruce, uvázal na krk černý, atlasový nákrčník, a pomalu, pomaloučku oblékal nový, hebký kabát. Vidím ho, jak radostně vycházel z domu, a když se maminka zavěsila, prohodil k ní jako žertem:

„To ti dnes budu dělat fióna, viď?"

Povídám, jako žertem, ale myslil to upřímně, a také maminka pokukovala se zálibou na nový kabát. My dva nejmenší, já a bratr Honzík, kráčeli jsme každý s jedné strany a hleděli jsme s pýchou na otcův nový kabát. Domnívali jsme se, že celé město dnes nebude mluvit o ničem jiném, než o novém, šedém „sakku" tatínkově.

Pomalu, vážným krokem ubírali se rodiče z Pražské brány a zamířili ke „Špici", kdež utratil tatínek za pivo šest krejcarů, všichni jsme se napili a došedše až ke Kuklenám, vraceli jsme se pomalu domů. Navrátili jsme se ještě za světla, a poněvadž jsme se chovali slušně, bylo nám klukům dovoleno vyběhnouti ještě na ulici. Nešťastné dovolení, nešťastná ulice! Za malou chvíli dostavil se také Kvas-

nička, za ním Procházka, a než by napočítal padesát, uspořádán velký manévr za kostelem svatého Ducha. V nedalekém loubí míhala se postava zrádce Řeháka, jenž závistivě pohlížel na náš rej a na prudkou střelbu kamením, ale neopovážil se, aby se k nám přidal.

Zdědil jsem po Řehákovi vrchní velení nad uličnickým sborem ve krajině blíže Kozí branky a dnes poprvé jsem řádně vystoupil. Metal jsem oblázky tak mistrně, že se mi všichni obdivovali, a když mne mladší bratřík napomínal, abych tak prudce neházel, že bych mohl někde něco rozbít, odpověděl jsem mu pohrdlivě:

„Ty trumbero, ty tomu rozumíš!"

Zvedl jsem zase kámen, zas mrštil jsem proti děkanství, kámen letěl trochu vysoko — shýbl jsem se, jako bych tím letící kámen mohl strhnouti níže, ale pozdě: třaskavá rána — a již řinčely na dlažbu silné kusy skla. Veliká obecní lucerna zvonového tvaru i se vnitřní svítilnou olejovou a s komínkem — vše bylo roztříštěno a na nároží děkanského domu, na železném rameně zbyly smutné trosky osvětlovacího přístroje. Zatajil se ve mně dech. Něco takového dosud jsem nedokázal. Jako když do nás střelí, rozprchli jsme se ihned a prostranství za svatým Duchem bylo vymeteno. Ve průjezdě strčil jsem bratrovi krejcar, jejž jsem ráno od dědečka dostal, abych tak jeho mlčení si získal, a s těžkým srdcem vcházel jsem do bytu. Myslil jsem, že zločin můj jeví se mi ve tváři,

a usedl jsem ku podivu rodičův a sester ke — školní knize. To se dlouho nestalo!

Otec byl dávno již oděn starým županem a pojídal právě chléb s tvarohem a zapíjel žejdlíkem piva. Matka upravovala malou olejovou lampičku, sestry šukaly v kuchyni.

Srdce mi bušilo hlasitě, kdykoli zazněly ve průjezdě a po schodech nějaké kroky, a vždycky oddechl jsem z hluboka, když zanikly v dáli.

Bylo již docela šero, matka již rozsvěcela, starší sestra přisedala ke stolu s knihou, aby otci něco předčítala, a Honzík šeptal mi dosti hlasitě a nápadně: „Mlč, já nic neřeknu!" Na štěstí si podezřelého toho utěšování nikdo nevšímal.

Ale pojednou — bylo as k osmé hodině — rozlehne se ve průjezdě dupot těžkých bot, hned na to zavrzaly dřevěné schody pod nějakým pádným tělem, kroky ztichly přede dveřmi bytu, rázné zaklepání, a do kuchyně vstoupil — obecní strážník Leden.

Ach pro Krista pána! Kéž se mohu propadnouti do sklepa! Kéž oněmí strašný ten muž okamžitě! Kéž zkamení na prahu! Neoněměl, nezkameněl, ale vešel přímo do pokoje a nevida hned otce tázal se drsně a mrzutě:

„Pan Herrmann není doma?"

Nežli otec povstal a odpověděl, skrčil jsem se pod stůl. A slyšel jsem hrozného strážce bezpečnosti a posla spravedlnosti:

„Mají doma oba chlapce? Ten starší roztřískal u děkanství nárožní lucernu!"

„Vždyť jsou oba dávno doma,“ odpovídala matka uleknuta, „to snad je mýlka!“

„To už před hodinou,“ mluvil Leden dále; „prali se tam a házeli po sobě kamením a jejich starší rozbil lucernu — viděl ho Řehákův!“

Otec sáhl pod stůl a vytáhl mne za ucho. Třásl jsem se jak osyka a Leden pohlcoval mne sivýma očima jako upír.

„Jdu se jen ptát, zdali se to zaplatí dobrovolně, nebo mám-li učinit oznámení panu revisorovi,“ pokračoval Leden, „lucerna je na hadry a stojí šest zlatých!“

Otec zbledl překvapením a uleknutím, a odpovídal mírně Lednovi:

„No, když se věc dokáže, zaplatím arci. Pane Leden, nedělají o tom zbytečných povyků.“

A hned obrátil se k Honzíkovi. Po krátkém výslechu zjištěno vlastním, marně podplaceným bratrem, že jsem hanebnost opravdu spáchal.

„Tak já přijdu ráno k panu revisorovi,“ řekl otec malomyslně ke strážníku, kterýž se potom s obvyklým rachotem vzdálil.

Spáchal-li jsem nějaké menší darebáctví, odměňoval mne otec pohlavkem. Při zločinech větších však na mne pohlédl dlouhým, vážným pohledem, a jeho tvář bývala při tom bleda. Takovýto pohled bolíval mne více, než sebe pádnější pohlavek.

Stál jsem po odchodu Lednově stranou stolu, s hlavou sklopenou, a očekával jsem pokárání tatínkovo. Než tentokráte neřekl mi ani slova. Vzdychl jen asi dvakráte velmi z hluboka, načež vstal a při-

stoupil k oknu. Dlouho vyhlížel tak do tmavého večera, načež zase mlčky usedl. Sestra nečetla toho večera, matka nepozvedla se svých správek ani oka, otec nepromluvil již ani slova. Mlčky dopil obvyklý žejdlík piva, mlčky se odstrojil a ulehl.

Mne si nikdo nevšímal, a když jsem chtěl tatínkovi na „dobrou noc" políbit ruku, obrátil se rychle ke stěně a schoval ruku pod pokryvku. Když pak jsem se stejným úmyslem přistoupil k matce, nedala si rovněž ruku políbit a vytrhla mi ji. Toto potrestání velice mne bolelo a zahanbovalo.

Ulehl jsem s Honzíkem do malé, společné postele, a pod peřinou jsem se rozplakal.

„Proč brečíš," huhlal mi bratřík do ucha, „vždyť jsi nebyl bit!..."

Druhého dne přišel otec z kanceláře trochu později. Byl patrně u pana revisora stran té svítilny. Po obědě pak oblekl se mnohem dříve než jindy a poručil mi, abych se také ustrojil. Když jsem byl hotov, otevřel šatník, vyňal odtud nový svůj kabát, složil jej pozorně a dal mi jej přes ruku, načež mi pokynul, abych následoval.

Šli jsme k panu Rödlovi. Na síni vzal mi otec kabát s ruky a vstoupil do malého pokojíčku na pravo, kde pracovával pan Rödl sám. Tatínek řekl mi sice, že mohu jít zas už domů, ale já zůstal v předsíňce a přikradl jsem se po špičkách ke dveřím pokojíku. Co znamenala tato chůze? Co zde chtěl tatínek s kabátem?

Dověděl jsem se všeho brzy. Slyšel jsem, kterak

tatínek, pozdraviv pana Rödla a učiniv několik kroků v pokoji, řekl:

„Nehněvej' se, pane Rödl, ale já nesu ten kabát nazpět. Není mu nic, je čistý a neporušený."

„Copak," divil se pan Rödl, „nelíbí se jim? Takový pěkný kabátek!"

„I líbí," odpovídal tatínek polohlasně, „ale já těch šest zlatých potřebuju jinam."

A nyní vyprávěl otec o nenadálé škodě, kterou jsem mu způsobil, a dodal:

„Ještě jsem rád, že se to nestalo později, pak bych nebyl mohl kabát vrátit..."

Pan Rödl nutil, nutil otce, aby jen kabát podržel, že jej může zaplatit, kdy chce, ale tatínek nedal se pohnouti.

Pozoruje, že je otec na odchodě, utekl jsem a s těžkým srdcem vracel jsem se domů. Nový kabát otcův, jeho radost, pýcha všech nás ostatních — nový kabát ten tam a tatínek zase chodil i v neděli ve svém starém, silně obnošeném, spravovaném kabátě, jenž mi byl živou výčitkou do té chvíle, než jsem odešel z domu otcovského navždy, do učení.

Od toho dne čněly přede mnou báňovité obecní lampy na nárožích jako strašidla a probouzely ve mně vždy znova žíravé výčitky — od toho dne však jsem taky v ulicích města nezdvihl kámen.

A chudák otec, myslím, do smrti již neměl nového kabátu.

Pan Honejsek, darebák . . .

1885.

Pamatuji se zcela dobře na postavu páně Honejskovu, jakým byl totiž tehdáž, asi v roce šedesátém, když jsem jal se ssáti z prsou matky Vědy v první normálce pod panem učitelem Styblíkem. Pamatuji si věc proto zcela určitě, ježto jsem častěji vídal pana Styblíka s panem Honejskem, a nemohl jsem nikterak srozumět, kterak pan Styblík, po mém soudě muž nejvážnější a nejpřísnější, může obcovati s panem Honejskem, jenž byl dle doslechu náramný darebák. Říkalo se tak aspoň po „celém městě", a nebylo to ku podivu, neboť co řekl jeden, opakoval jiný po něm zcela svědomitě, a v městě tak malém, jako bylo naše, ustanoví se velmi brzy, kdo je hodný člověk a kdo darebákem. Že byl pan Honejsek nepočestným člověkem, bylo nade vši pochybnost, neboť kdykoli jsem šel procházkou se staršími sestrami neb tetami, a kdykoli jsme potkali pana Honejska, který ku podivu uctivě pozdravoval, děkovaly sestry i tety nápadně, až nemilosrdně ledově, a když zašel,

řekly si rozhořčeny: „To je darebák, tenhle Honejsek!“ A byla-li při tom osoba cizí, kteráž ještě nevěděla, co pan Honejsek zavinil, vysvětlily jí: „To je ten, co tu Krušinovu zkazil!“

Tentokráte jsem záležitost nechápal. Jak je možno, že tenhle pán — pan Honejsek opravdu vypadal jako pán; vždy čistě oblečen, skvělé prádlo na sobě a na nose zlaté okuláry, na hlavě cylindr — že tenhle pán je darebákem? A co asi udělal té Krušinově? A jest-li darebákem, proč ho nezavrou na Kropáčku? (U nás totiž strčili každého provinilce na Kropáčku, do městské věznice mezi kostelem jezuitským a hotelem „u beránka“.) A když jsem jednou viděl, že je sestra Týna v dobrém rozmaru, otázal jsem se zcela důvěrně, jako každý šestiletý zvědavec:

„Ty, co pak udělal pan Honejsek?“

Ale sestra Týna mi odpověděla neuctivě:

„Drž hubu, tomu ty ještě nerozumíš!“

Však mne dopalovalo tehdáž, že jsem tomu ještě nerozuměl! A zlobil jsem se. Ne na pana Honejska, ale na sestru, že mi to nepověděla.

Teprve po letech dověděl jsem se, jak to vlastně s panem Honejskem bylo, a přiznávám se, že nerozumím zase, proč byl darebákem. Myslím, že se s tou záhadou položím i do hrobu, neboť ani sestra Týna nemůže mi nikdy dobře vysvětliti, proč tehdáž pana Honejska všichni tak nenáviděli.

Cosi podnes nevím: kolik asi bylo tenkrát panu Honejskovi let. Děti velmi špatně určují stáří dospělých lidí, a tak jsem nikdy nevěděl, jest-li tři-

cátník nebo šedesátník. Možno, že mu bylo právě čtyřicet...

V době, o níž vypravuji, podnikány z našeho města výlety na Kopeček neboli Zámeček, malou hodinu cesty. Tenkráte však neříkalo se u nás výletu výlet, nýbrž po starém, po otcích zděděném zvyku „landpartie" nebo lampartie. O takovéto jedné lampartii na Kopeček seznámil se pan Honejsek, tehdy menší úředník u fortifikace, s panem Krušinou. Pan Krušina byl mydlářem, měl dům, ženu a dvacetiletou dceru, slečnu Loty. To všecko řekl panu Honejskovi hned pod Kopečkem. Když vylezli nahoru na Kopeček, pozval pan Krušina pana Honejska ke stolu. Honejsek začal mluvit moudře o mydlářství, Krušina stejně moudře o fortifikaci, paní Krušinová mluvila o všem, někdy třeba i nemoudře, a slečna Loty pozorně mlčela. Pak hovořili zcela všeobecně, kdo co dělá, čím se baví, a Krušina řekl, že rád hraje preferanc, ale že může hráti málokdy, poněvadž nikam nechodí a doma že mu schází třetí hráč. Sluší podotknouti, že paní Krušinová hrála také preferanc. Pan Honejsek se přiznal, že rovněž holduje preferanci, ale že rovněž málokdy hraje, poněvadž v hospodách nenalézá přiměřené společnosti. Po tomto vysvětlení koukl pan Krušina na ženu, ona koukla na muže, oba koukli na slečnu Loty a pan Krušina, obrátiv se k panu Honejskovi, promluvil vážně a zdvořile:

„Kdyby vám bylo po libosti, pane Honejsku, někdy nás ponavštívit na partii preferance, to by

mne tuze těšilo a moji ženu by to také těšilo. Máme právě nové karty a kdybyste někdy večer nezavrhl, to bychom tuze, já i žena..."

Pan Honejsek se uklonil. Bylo to první pozvání do rodiny, neboť nebyl ve městě dlouho, i odpověděl:

„No, jestli vás nebudu vytrhovat z pořádku, to bych se opovážil někdy k večeru přijít. Já nejraději takhle s váženými pány. V hospodě se mnoho čadí a člověku druhý den smrdí všechno šatstvo kouřem."

„Tak je dobře," promluvila teď paní Krušinová, aby dala na srozuměnou, že jako domáci paní nenamítá nic proti návštěvám páně Honejskovým. „A mohli byste si to udělat vždy tak, že by pan z Honejsků přišel vždycky v určitý den, na příklad řekněme v sobotu."

„Nebo v neděli," prohodil pan Krušina.

Za té rozmluvy jedla slečna Loty upejpavě kávu, lámala čtyřmi prsty loupáček a potahovala se za pletené, poloviční rukavičky hedvábné, barvy čokoládové.

Ostatek dne stráven velmi vesele a spokojeně. Pan Krušina vypočítával panu Honejskovi, kolik centů mýdla do roka navaří, jaký druh nejlépe se prodává, že dělá také „fajnová" mýdla jako v Paříži, mnoho-li vydělá, a prohodil na konec, že je někdy tak na rozpacích, má-li už řemesla nechat nebo má-li je provozovati dále, až by snad přišel někdo pro dceru Lotynku, aby mu to všecko popustil. Po tomto prohlášení odmlčel se pan Krušina.

„Ano, ano," odpovídal zvolna a rozvážně pan Honejsek, „je to pěkné, může-li si už člověk pohovět, a zas je pěkné, máme-li nějakou pravidelnou práci. Čas pěkně utíká a není dlouhá chvíle."

— — — —

U Krušinů zahájeny byly večerní partie preferance. Pan Honejsek přišel vždy o sedmé, vyprávěl novinky, pak prostřela slečna Loty k večeři, prosté sice, ale vždy čerstvé a chutné, naléváno výtečné medlešické pivo, časem také domácí, z městského pipovaru na „Kozince", potom začali hráti, přičemž slečna Loty sedávala pravidelně vedle pana Honejska, a o desáté hodině zvedl se host, poroučel se uctivě rodičům i dceři a odcházel.

„Výborný člověk, tenhle Honejsek!" říkával Krušina.

„Ano, výborný," potvrzovala paní Krušinová; „žádný lehkovážník, má způsobné řeči a umí se chovat."

„Je prý také dobrý ouředník," dodával Krušina.

„To je vidět, že je ve všem pořádný," přisvědčovala paní Krušinová. „A teď je takovýchle mladých lidí spořádaných pořídku."

Slečna Loty neříkala nic a pletla vždy dále klidně, nebo háčkovala.

Tak uběhl skoro rok. Když se přiblížil svátek páně Honejskův — svatého Eduarda, 18. března — podala mu slečna Loty s uzarděním „lezecajchn", vlastnoručně pracované. Toho dne byla slavnější večeře. Pak dostal pan Honejsek od pana Krušiny ještě sto dobrých doutníků.

Pan Honejsek znal způsoby, a když se přiblížil svátek slečny Karoliny, přinesl jí krásnou kamelii, košatou, prý plně kvetoucí. Také tehdáž byla večeře slavnostní.

Uběhl zase rok, a pan Honejsek dostal vyšívané trepky, začež navzájem dostala slečna Loty vějíř. Manželé Krušinovi jednali s panem Honejskem jako s máslem. Pan Honejsek pozoroval, že na něj slečna Loty časem tázavě pohlíží.

Po třetí dostal pan Honejsek smaltovou čepičku — slečna Loty pěkný košíček na visitky...

Preferanc hrán dále s obvyklou pravidelností a pan Honejsek doprovázíval rodinu Krušinovic v létě na „lampartie", v zimě i do zábav a plesů. A někdy mu připadalo, že je přece zcela podivno, že slečna Loty nemá žádného nápadníka. Byly tu peníze, slečna Loty nebyla oškliva, proč pak se nikdo nehlásí? Podivná věc. Ale nejpodivnější už bylo, že, i když se někdo přibližoval, když na výletech neb na plesích někdo se slečnou důvěrně se bavil, chovala se ona ke každému nápadně chladně, ba ledově, a matka Krušinová vždy tak divným a nevysvětlitelným způsobem vmísila se do věci, že každý hned zas odtáhl. V takových okamžicích myslíval si pan Honejsek: „Což pak tu holku chtějí dáti do kláštera?"

A tak trvalo již na sedmý rok. Slečna Loty blížila se třicítce, pan Honejsek čtyřicítce. Pan Krušina býval při preferanci málomluvnějším, paní Krušinová nějak roztržitou.

Kdysi v sobotu, když pan Honejsek končil v kanceláři práci, aby se přichystal na návštěvu u Krušinů, bylo zaklepáno, a vešel pan Krušina. Bylo to poprvé za celých těch sedm let, ale pan Honejsek nebyl nikterak překvapen. Pan Krušina ptal se, smí-li pana Honejska doprovoditi domů. Inu jak by ne! A že by s ním rád o něčem promluvil. Inu ano, co pak si přeje? A pan Krušina u velikých rozpacích, po mnoha oklikách, po desaterém zakoktání, červený jako rak, vyrazil konečně otázku, kterak vlastně to pan Honejsek myslí?

A co?

Inu, s jeho dcerou, se slečnou Loty.

Pan Honejsek vyvalil oči a stanul. Pan Krušina zastavil se též:

„Nu nemějte za zlé, že se tážu, ale trvá to již sedm let...“

Panu Honejskovi vyrazil na čele pot.

„Prosím, co trvá sedm let?“

„Nu, co chodíte za dcerou, za Lotynkou, a myslím, že by se to mohlo ukončit, kdy chcete, a co se věna týče, ptejte se jen, já odpovím upřímně...“

Pan Honejsek hleděl do očí páně Krušinových, pohnutím teď vlhkých, a povídal pomalu:

„Ale já chodil na preferanc, pane Krušino, já nepomyslil, na nic jiného...“

Pan Krušina zahleděl se před sebe do neurčita, přejel dvakrát rukou obličej, potáhl několikráte nosem, jako by dostával rýmu, a konečně povídá tiše, jen jako pro sebe:

„A my odmítli šest nápadníků...“

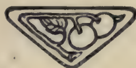
Pan Honejsek neodpověděl hned, nýbrž postrkoval na nose okuláry, dopínal si nejdolejší knoflík kabátu a konečně řekl, jakoby mluvil ze sna:

„To je škoda! To jste neměli dělat!“

— — — — —

Toho večera sešlo s partie preferancové. A když přečetl pan Honejsek malý lístek, jejž mu pan Krušina druhého dne poslal, bylo po preferanci nadobro. Slečna Loty odjela po té příhodě asi na čtrnáct dní do Prahy, aby se zotavila.

A od té doby říkali po městě o panu Honejskovi, že je darebák, poněvadž zkazil tu Krušinovu. A přece si vzpomínám, že byl tak milé, dobrácké, skoro tak svatě pitomé tváře...

Stará historka.

1895.

Bylo — nebylo, kdysi dávno, na počátku století, nebo dokonce již na sklonku minulého.

Tehdáž v jednom starém, malém, někdy slavném a později tak oklestěném městě měli také magistrát a v jeho čele purkmistra. Všemu dohromady říkalo se komunál. Ale to nebyl purkmistr volený zástupci měšťanstva, to byl purkmistr dosazený vyššími úřady, vládou jmenovaný, úřadovavší tak dlouho, pokud pánům vyhovoval, a poněvadž jim patrně vyhovoval, purkmistroval hodně dlouho, nekonečně, snad až do smrti. Právo neprávo — pan purkmistr si jednal, jak chtěl. Noviny nebyly — a kdyby byly bývaly, však na ně byla censura, a co se censuře nelíbilo, nesmělo se vytisknouti. A kdyby se bylo mohlo vytisknouti, k čemu měl pan purkmistr policejního revisora? Byl by ho prostě poslal pro takového nevymáchaného novináře, byl by dal novináře vsaditi do šatlavy. Pan policejní revisor ještě o půl století později zavíral i měšťany na pouhý pokyn pana komunálního rady, který byl „přes městskou policii“.

Tenkráte prolévalo mnoho vdov a sirotků hořké slzy nad nelidským jednáním a zkracováním, kterého se dopouštěla libovůle páně purkmistrova, a nikde nebylo dovolání.

Doba opravdu podivná. Nestaral-li se nikdo, jak se chová pan purkmistr k soukromníkům, bylo přece nepochopitelno, že se nestaral nikdo také, kdy běželo o zájem veřejný. Stalo se — nestalo, padlo do vody a bylo dobře. Krásné, idyllické doby!

Tak jednoho dne stala se přepodivná věc. Byl vykraden městský důchod. Když ráno zřízenec, jehož to bylo povinností — nevím, zda policajt nebo sluha komunální — když otevřel dům ouřadní, zjevila se mu hrozná věc. Z kanceláře důchodu byla vylámána díra do chodby, do průjezdu.

V důchodě byly peníze, to se rozumí. Totiž byly tam jistě ještě včera večer. Wertheimek nebylo tehda, peníze bývaly ukládány do dubových, železem kovaných truhlic. Dostal-li se obratný zloděj do důchodu, mohl dobrým paklíčem otevříti zcela pohodlně podobnou starodávnou pokladnu a vybrati, co v ní bylo. Že vybral, poznáno ihned, když ulekaný policajt přivolal pana důchodního.

Truhlice byla vypáčena, prázdna.

„Ježíši Kriste! Honem pro pana purkmistra!"

Běželi pro pana purkmistra.

Snídal právě, pohodlně uveleben v lenošce, a bylo podivno, že se ani tuze neulekl, když mu zvěstováno o díře ve zdi a o krádeži.

„Jděte, jděte!" řekl. „To tam snad byl zloděj?"

Ovšem že byl.

Je pravda, komise byla svolána. Až když se pan purkmistr pohodlně nasnídal. Komise prohlížela prázdnou pokladnu, prohlížela díru, kroutila hlavou a hlavami. Zjistilo se: že byly peníze ukradeny. Kdo je ukradl, nezjistilo se.

Povídá se, že pan purkmistr nápadně a několikráte se podíval na „stolici" překupnice, která v chodbě komunálního domu prodávala rohlíky a bandury. Ta překupnice tu ještě nebyla. Ale když přišla později s košem svého zboží, rozložila je na krámku a sedla do stolice, a když vytáhla nezavřenou zásuvku své stolice, vykřikla uleknutím. V té zásuvce bylo několik bankocetlí. Hned po nich hrábla a nesla je pánům.

„Ježíši Kriste! Tohle mi někdo strčil do šuplíku!"

Jen zcela naivní lidé a jen v první chvíli pojali podezření na ubohou tu starou ženu, vdovu. Ostatní dobře tušili, že tam několik těch mizerných bankocetlí bylo strčeno pro svedení na falešnou stopu. Kým? Nu — zlodějem.

Mohla mluvit o štěstí, že nebyla vzata do šatlavy a vyšetřována. Měli prý někteří páni chuti dost. Ale bylo to příliš hloupé. Věděl každý, že jako vždy, odešla taky včera po vyprodání časně z večera, dříve než páni úředníci z kanceláři, a že se vrátila zas až ráno, po objevení krádeže. Že tam přes noc nebyla, a že ona, slabá, chatrná žena, nebyla by prokopala silnou zeď.

Při té „vyšetřující" komisi byl také správce chudinského fondu. Ah, je tomu snad osmdesát

nebo devadesát let, dávno z nich nikoho zuby nebolí.

Klidně se díval pan správce na díru, na komis, mžoural časem po očku na pana purkmistra, skoro závistivě na něj mžoural, neříkal nic, hlavou pokyvoval. A zamýšlel se chvílemi. Že j e h o to nenapadlo!

Díru zazdili, zabílili, klíč pokladny dali předělati, zloděje nevypátrali. Nikdo neřekl, co si myslí, a celé město si to myslilo.

Za čtrnáct dní — pro pána boha! — strhl se nový poplach. Zas byla díra do chodby vylámána, tentokráte z kanceláře ch u d i n s k é h o f o n d u — a chudinská kasa vyloupena.

A zase svolali komisi.

Chodila komise kolem do kola, hledala stopy, správce fondu stál nad tou krádeži všecek jako zdrcen. Jen když se na něj pan purkmistr podíval, odvrátil trochu hlavu, jakoby jej hryzlo svědomí, že svěřený poklad tělem svým ve dne .v noci neopatroval.

A jak tak slavná komise obcházela, prohodil náhle kterýs její člen, človíček jakýs všetečný a prostořeký:

„Ale, pánové, podívají se, mohl touhle dírou někdo prolézt? Mně se zdá malá!“

Sakulente, někdy takový hloupý a prostořeký člověk všecko pokazí. Najednou slavná komis měřila, měřila, poručeno policajtovi, sluhovi, nádenníkovi, podomkovi, aby prolezli — nikdo nemohl

prolézti, ani tenký kominík se nepromáčkl. Jak tedy se zloděj dostal do kanceláře a kterak tam odtud?

Slovutní členové komise vrtěli hlavami a pan správce byl po tomto objevu ještě zdrcenější než dříve. A šel jako beránek, když ho pan purkmistr vzal za rameno, odvedl stranou a dobromyslně mu pošeptal:

„Nic naplat, Františku, díra je malá! Vrať peníze!“

Pan purkmistr a pan správce byli dobří přátelé. Tykali si. Byli to dva stejně výborní lidé.

Ještě neuzavřela komise svoje protokoly, když byla věc po dobrém a zcela uspokojivě vyřízena. Druhý den ráno totiž nalezeny všechny peníze chudinského fondu pod schody komunálu, pěkně zabalené. Neznámý zloděj projevil tímto činem „účinnou lítost“, jak tomu říká trestní zákonník.

Ani zlatka nescházela, když je pan správce přepočítával. A prý skoro kysele se zatvářil, když je vkládal do pokladny. Potom taky všechno další „trestní řízení“ bylo zastaveno, nad čímž se docela nikdo nepozastavil. Zaplať Pánbůh za to, že jsou zas peníze pod zámkem.

Jedna věc byla jista: neuměl každý dělati stejně dobré a pohodlné díry.

Čertovská historie.

1887.

Už se mohu odvážit vypověděti historii páně Pavoukovu. Jeho kosti dávno spráchnivěly a také z rodiny Pavoukovy nikdo již nežije, ba i pamětníci historie této vymřeli, a oněch několik málo, kteří zbyli, chýlí se málem do hrobu. Stará, šedinami pokryté hlavy třesou se pod tíží let, pozbývají paměti a málokdo z nich vzpomene na „Čertův mlýn", jemuž se z daleka vyhýbal, na „čertovu nevěstu" a konečně na „čertovu vdovu". Všecko mizí v propasti času a za nedlouho nebude ani jediného současníka „dobrého" nebožtíka mlynáře —

*

Neznal jsem a nemohl jsem znáti pana Pavouka, ale připadá mi, jako by stál přede mnou — tak živě mi tane před očima postava jeho, jak mi ji vytvořilo vypravování, zvláště otcovo. Byl vyšší, suché, skoro hubené postavy, prý dobráckého, přívětivého obličeje, z něhož hledělo dvé modrých

očí, stále vlhkých, jako slzami zaplavených. Jeho dlouhý, rovný nos dodával obličeji jakési vážnosti, kterou však mírnil úsměv, pohrávající kolem tenkých, vždy sevřených úst. Jeho tvář byla po starosvětském zvyku vždy pečlivě vyholena a jen pod bradou, skoro již na krku táhl se jako nákrčník pásek řídkých, zvolna prokvétajících vousů „rybářských“, neboť pan Pavouk dovršoval znenáhla pátou desítku. Pan Pavouk byl majetníkem mlýna na Orlici, asi půl hodiny cesty od našeho milého, veselého města, obehnaného pevnostními hradbami, kteréž s jistou nevinnou marnivostí přisvojuje si název „malé Prahy“ — a snad právem, neboť málo kde je tak živo a veselo, tak rušno, jako u nás doma.

Jako mlynář nosil pan Pavouk vždy šedý oděv a takovou též sploštělou čepici s ušima nahoru vyhrnutýma a tkanicí přes dýnko čepice převázanýma. Smekl-li, objevily se mdlé, plavé vlasy, vždy hladce přičesané, jako přilepené na lebku poněkud šišatou, a vybíhající ve dva „jazejčky“ nad ušima po spáncích, čemuž teď říkáme „šístky“. Jeho ruka kryla se vždy v kapse šedivého kalmuku a byla-li venku, žmolila jistě modrý šátek. Palec a ukazováček pravice svíraly stále štipec tabáku, jejž pan Pavouk co chvíle k nosu donášel. Nad vrchním jeho rtem byl taky věčně lehký poprašek tabákový.

Pan Pavouk přicházel pravidelně dvakráte v témdni ze mlýna do města, aby obešel pány krupaře, své zákazníky, krom toho však přicházel i v neděli do kostela sv. Ducha na velkou. Tu pak vystřídal šedý oděv mlynářský za hnědé, zví-

řecí spodky, vězící ve vysokých, tuhých, lesklých botách, a za dlouhý, temnězelený kabát, jehožto široké, záhybů plné šosy bily o lýtka. Místo zamoučené čepice kryla hlavu sváteční sametová, bez „uší“. Kráčel vážně přes náměstí, v levici vysokou hůl, pravici stále zdvihaje k čepici, neboť smekal za každých pět kroků. Bylť všeobecně znám a nestačil uctivě pozdravovat anebo za pozdravení děkovat. Měl pověst zámožného muže a o jeho mlýně říkalo se, že „z cizího nežere“, že se tam totiž nekrade. Byl znám jako muž pobožný a tedy poctivý, jak samo sebou se vyrozumívá.

Tak tedy vypadal pan Pavouk zevně.

*

Přes to, že byl pan Pavouk tak všeobecně znám, neměl ve městě důvěrnějšího přítele krom Petra Kalibána, žalářníka krajského kriminálu. To byl dobrý muž, kterýž vykonával svůj úřad s jakousi otcovskou laskavostí a dobrotivostí a kterémuž vězňové, krajským naším soudem odsouzení a do kriminálu vsazení říkávali se zálibou: náš tatík.

Pan Pavouk, kterýž přicházel někdy do města i na nešpory, zašel obyčejně z kostela ke příteli Kalibánovi a setrval u něho až do večera. Tu sedávali spolu v nízké světnici žalářníkově, odkud bylo viděti do dvora a na část kriminálu, za jehož zamřeženými a polo prkny zabedněnými okny objevovaly se časem hlavy trestníkův. Pan Pavouk sedal obyčejně u okna a pohlížel zádumčivě na okna

žalářních kobek, a kdykoli se nad bedněním objevila něčí hlava, vzdychl trudnomyslně:

„Ach, tam je asi smutno, milý kmotříčku, v těch tlustých zdech, pod těma zabedněnýma okny. Co?“

„Inu,“ odpovídal Petr Kalibán, „všemu člověk uvykne! Někdy se takový starý arestant nemůže ani rozloučit se svou celou, když mu čas vyprší. Viděl jsem již, jak lidé brečeli, když odtud museli. A proč ostatně provozují darebáctví! Vždyť my sem nikoho nezveme!“

„Ano, ano,“ pokyvoval hlavou pan Pavouk; „je mnoho špatností na světě. To je tím, že se lidé víc a více spouštějí Pánaboha!“

„Má řeč!“ dodával žalářník Kalibán.

„A jsou i takoví, kteří ani zde nechtějí chodit do kaple a rouhají se. Je mnoho špatností! Proto říkám, kmotříčku: všeho do času, Pánbůh na věky!“

„Amen, amen!“ končil pan Pavouk, a aby se vytrhl ze smutných myšlenek, přitáhl k sobě desítiletou dcerušku Kalibánovu, Barušku, posadil si ji na koleno a houpal ji a laškoval s ní. Měl děti náramně rád a manželství jeho s paní Anežkou, rozenou Koňadrovou, zůstalo bohužel bezdětným. Proto se těšil s dětmi jiných.

*

Pojednou potkala pana Pavouka přesmutná příhoda, ano neštěstí. Jeho milá choť, již prý měl nade vše rád, ač ho neobdařila potomstvem, roz-

nemohla se těžce a než minul týden, byl pan Pavouk vdovcem.

Ach, nikdo neviděl bolesti takové, jaká pana Pavouka zkrušila. Líbal mrtvé tělo ženino, objímal je, až ho musili od mrtvoly odvádět, a bláznil téměř, jak chasa tvrdila. Nejhůře však si počínal, když drahou milovanou nebožku zabednili na vždy do rakve a nesli ke hrobu na Pouchově. Šel za truhlou bez čepice, bledý, ba namodralý, a rval si celou cestou vlasy. Dobrý přítel Kalibán, který také nebožku doprovázel na poslední té cestě, měl co dělat, aby nešťastného vdovce udržel, neboť mdloba za mdlobou pokoušela se o ubožáka. A když stanuli s rakví na hřbitově, když ji spustili do hrobu, když krůpěje svěcené vody na truhle byly vypity prvními hroudami, vytrhl se pan Pavouk v nesmírném nářku kmotru Kalibánovi a vskočiv do hrobu, vrhl se na truhlu a volal v srdcervoucím pláči: „Nezahrabávejte mně mojí Anežku, dejte mi ji — anebo mě zahrabte s ní...!“

Vytáhli ho s velkým namáháním, s namáháním odvedli od hrobu, a když byl růvek nasypán, když bylo po všem, odcházel zástup ze hřbitova. Pan Kalibán podpíral politováníhodného přítele, který již neplakal, nenaříkal. Jeho žal byl již němý, vše bylo vyčerpáno. Bledý, jako bez ducha kráčel po boku žalářníkově a sezelenalé, tenké jeho rty šeptaly:

„Anežko, Anežko — pročs mi tohle učinila! Vždyť nám bylo tak dobře! Kdy a kde tě zase najdu!“

„U Pánaboha na nebíčku, milý kmotříčku!“ ozýval se za ním těšivý hlas kmotry Hadrabové, krupařky z města.

„Ach, bože, bože, kdy to bude?“ sténal pan Pavouk zmíravým hlasem.

„Utěšej se, utěšej se, kmotříčku,“ šeptal mu soustrastně s druhé strany žalářník Kalibán. „Všichni nemůžeme umřít najednou. Jsou ještě mladý člověk — až doroste naše Baruška, vezmou si ji za ženu . . .“

Tu stanul pan Pavouk, vznesl pravici, setřel s tváře poslední slzy a obraceje se k žalářníkovi promluvil měkkým, toužebným hlasem:

„Ach, kdyby tak Pánbůh dal a oni byli pravdu promluvili, kmotříčku . . .!“

*

Míjely neděle, měsíce, uplynul již rok od pohřbu paní Anežky Pavoukové. Za ten rok mnoho lidí se poženilo, provdalo, mnoho se jich narodilo, mnoho umřelo — a již zase vznášela se Morana nad lůžkem těžce nemocného v malém městě našem.

Tehdáž stonala a snad k smrti pracovala paní Štrajblová, stará vdova po hejtmanu od pionérů, který byl strávil dlouhá léta v pevnostní posádce. Paní Štrajblová byla rodačka našeho města a vrátila se po smrti muže svého, kterýž umřel v Terezíně, do rodného města, aby zde zbytek života dožila. Pocházela ze zámožné rodiny a bylo známo, že má peníze. Žila sama, její tři děti byly rozptýleny

po světě, a jedinou její společnicí byla stará posluhovačka, skoro slepá a skoro hluchá.

Paní Štrajblová bydlela blíže Slezské brány v úzkém, nízkém, patrovém domku, jehož přízemek obývala stará tabáčnice.

Byl sychravý, listopadový den, tmavý skoro od rána do večera. Obloha byla těžká, jako olověná, a nížila se víc a více k zemi. K večeru zdálo se, že se již již dotýká hrotu Bílé věže a že co nevidět dolehne na město, aby vše umačkala, zadusila. Snesl se večer a s ním zalehly do ulic první rázy skučivého větru, kterýž utrhl z těžkých mračen několik krůpějí deště. Ulice kvapně se prázdnily, každý spěchal do teplého příbytku a krčil se u kamen, neboť studený vítr venku pronikal kosti.

S bílé věže hučela nocí desátá hodina. Paní hejtmance Štrajblové se přitížilo dnes a stará posluhovačka musela ještě před chvílí do lékárny pro nějakou medicinu, kterou pan doktor Walter byl předepsal. Paní Šrajblová osaměla.

Desátá dozněla, stará paní s namáháním obrátila se na loži a hleděla toužebně ke dveřím, brzo-li se objeví poslice s lékem. Na schodech ozvaly se nějaké kročeje, pomalé, tiché, pak zaskřípala podlaha v kuchyni, dvéře pokoje se otevřely — a na prahu se objevil strašlivý zjev. Vysoké tělo, pokryté černou, huňatou srstí, v polou přepásané provazem, na hlavě chundelaté, rozřabacené vlasy nebo chlupy, nad čelem dva rohy, obličej černý jako komín, z úst vyčníval dlouhý, krvavý jazyk a zároveň ozývalo se příšerné chroptání.

„Jejíži Kriste!“ zvolala nemocná ve smrtelném uleknutí.

„Vari, vari, nevolej ho!“ chrochtal zjev a blížil se k posteli. „Já jsem čert a jdu si pro tebe, abych tě odnesl do pekla za tvé hříchy! Spořádej se a pojď se mnou.“

Avšak sotva že domluvil, naklonil se čert k posteli a chroptal přidušeným hlasem: „Ale chceš-li ještě zůstat na světě — honem, pověz, kde máš peníze!“

„Tam, tam!“ volala nemocná, zoufalá leknutím, a okazovala na prádelník. Čert přiskočil ku prádelníku, vytrhl první zásuvku, přehrábl prádlo a již se chopil skřínky, vykládané kostí a perletí, v níž zachrastilo stříbro.

„Kde je ostatní?“ chrochtal ďábel. „To není vše, ty máš více!“

„Nemám, nemám!“ volala nemocná ve smrtelném strachu a namáhala se, aby povstala. Ale tělo její bylo stíženo bolestnou nemocí — sténajíc klesla zas do podušek.

„Ležíš na tom, viď!“ volal čert hlasem přirozenějším a přiskočil zas k posteli: „Máš to pod hlavou, dej sem!“

A již se skláněl a hrábl pod podušky nemocné.

Vypoulenýma očima, děsem ztrnulá, pohlížela nešťastná paní na strašlivou postavu, která se k ní chýlila. Pojednou však s vynaložením všech sil zdvihla pravici, zaryla ji do obličeje ďáblova, že bolestí vykřikl — a již držela v ruce černou škrabošku

s červeným, soukeným jazykem. Čert se vzpřímil a zakryl rukou tvář. Ale bylo pozdě.

„Ty nejsi čert —!“ křičela zoufalá paní, „ty jsi Pavouk ze mlýna!“

Toto jméno ochromilo na okamžik hosta z pekel. Levice jeho upustila skřínku se stříbrem, čert sám zavrávoral od lože. Pojednou však zvolal: „Nejsem Pavouk!“ — a již se řítil z pokoje a horempádem po dřevěných, skřípavých schodech dolů a z domu.

Za chvíli se vrátila posluhovačka s lékem a nalezla paní svou ve mdlobách na loži, — jedva že slabé oddychování jevilo známky života. Znova povolán pan doktor Walter a když po dlouhém namáhání omdlelou vzkřísil a strašlivou příhodu vyslechl, ubíral se přímo k městskému policejnímu revisoru.

*

Sotva že se ráno rozednilo, vybral se z města hlouček lidí a zamířil ke mlýnu Pavoukovu. V čele kráčel městský policejní revisor, za ním policejní rada, soudní aktuár a zapisovatel. Vešli do mlýna, vstoupili bez okolků do světnice vdovce Pavouka, kterýž seděl za stolem a snídal polévku. Spatřiv návštěvu, zbledl a chtěl povstati. Avšak již byl u něho revisor a svázal mu ruce. Potom vykonána v příbytku páně Pavoukově a ve mlýně důkladná prohlídka, kterouž objeveny tyto věci: černý ovčí kožich, obrácený na ruby, srstí na vrch; v jeho kapse svinutý provaz, asi tři lokte dlouhý; pad postelí

páně Pavoukovou kus výložkového sukna, červeného jako krev, z něhož byl vystřižen dlouhý cíp tvaru velikého jazyka; konecně ve mlýnici pod pytly vypátrána paruka z konopných cucků, na níž přišity byly dva rohy z černého tuhého papíru, na způsob táhlých kornoutů, teď již hodně pomačkané.

Po těchto důležitých, povážlivých nálezech vyzván pan Pavouk, aby beze všeho odporu vyprovodil komisi do města. Jenom na snažnou prosbu jeho dovolili mu, aby dal zapřáhnouti do staromodního kočáru, načež celá komise usedla do vozu, uprostřed ní pan Pavouk, a již klusali koně silnicí, vezouce pána svého do vazby.

*

Čertova návštěva zadala paní Štrajblové poslední smrtelnou ránu; ale dříve ještě, nežli skonala, mohla pod přísahou vypověděti, co věděla, a když jí pana Pavouka předvedli, poznala v něm se vší jistotou onoho nepravého ďábla. Ostatně usvědčovaly ho dokonale věci, nalezené ve mlýně, a škraboška, zanechaná v rukách paní Štrajblové, vyplazující dosud příšerný červený jazyk, kterýž se hodil na vlas do výstřižku v sukně.

Pana Pavouka odsoudili za tuto ďábelskou komedii na několik let do žaláře a ode dne, kdy se věc rozhlásila, nepojmenován mlýn jeho jinak než „Čertův mlýn“.

„Dobrý", pobožný pan Pavouk octl se tedy v kriminále, čehož se nejméně nadál žalářník Petr Kalibán, kterýž nového hosta uváděl útrpně do nejlepší kobky, jakou jen mohl vybrat. Po žádosti „čertově" ubytoval ho v řadě separací proti svému okénku, jímž pan Pavouk hledíval kdysi na to smutné stavení.

„Co to dělali, kmotříčku, co to dělali?" potřásal hlavou Kalibán, který i nyní zůstal panu Pavoukovi upřímným přítelem.

Pan Pavouk podíval se na kamaráda modrýma, vlhkýma, jako zaslzenýma očima, a řekl tiše:

„Pán bůh ví, co. Ňák se mi popletla hlava — ani nevím, co mě to napadlo. Ty peníze — ty peníze!"

„Nu, již si to neberou k srdci," těšil odsouzeného Kalibán. „Čas uteče jako voda, budou vidět, že tu uvyknou a že se jim pak bude po kriminále stýskat!"

Pan Pavouk potřásl skloněnou hlavou a řekl zcela tiše, skoro šeptem:

„To snad ne, kmotříčku, to snad ne!"

*

První čas bylo panu Pavoukovi v žaláři hodně zle. Byť i za krásných dob svobody byl sebe upřímněji litovával oněch, jimž za rozličné nekalé činy bylo kati v kriminále, přece neměl jasného ponětí, jak smrteině zdlouhavě se plazí život v těch nehostinných zdech, jaká beznaděj se vzmáhá žalařovaných, jaké

zdrcující zoufalství je časem přepadá. Což teprv, když na svobodě bylo všeho dost! A třeba že pan Pavouk netonul v takovém blahobytu, jak za to měli jeho bližní, přece jen mu bývalo dobře a nemusil sedět, kde seděl; jeho zavedla do žaláře jenom nesmírná lakota, — touha po penězích. — V prvních dnech se rozstonal a myslil, že umře. Ale pan Pavouk měl tuhý kořen, uzdravil se a sedal zase v kobce, z níž, když vylezl až na lenoch židle, mohl viděti do okénka přítele svého Kalibána. Sedávala tam nyní Baruška, která dorůstala ve sličnou pannu, a pan Pavouk vzpomínal časlo na slova Kalibánova, jimiž ho těšil po pohřbu nebožky ženy.

Žalářník často navštěvoval starého kamaráda a ulevoval mu, jak jen mohl. Časem dovolil mu z procházky odskočiti do svého příbytku, a tu se mlynář zálibně díval na Barušku, kteráž zase jaksi bojácně a jako s tajenou hrůzou pohlížela na muže, kterýž si zahrál jedné noci na čerta. Snad přece v něm vězí něco ďábelského?

Pan Pavouk dobře pozoroval tuto nechuť, nebo jak si to měl pojmenovati, a nesl ji těžce, neboť skutečně v jeho starém, vdovském srdci klíčila znenáhla náklonnost k dívce, kterou již nemohl houpati na koleně, jako druhdy, poněvadž dávno již nebyla dítětem a poněvadž si byl vědom, jakou ničemnost spáchal.

Petr Kalibán docházel také časem do mlýna, v němž za nepřítomnosti „čerta“ hospodařil stárek jeho, a přinášel Pavoukovi zprávy, jak se venku daří.

Léta ubíhala, trest Pavoukův vypršel a nadešel sychravý den prosincový, kdy „čert“ měl býti z vazby propuštěn. Byl odveden z cely v poledne, ale snažně prosil žalářníka, aby ho nechal v bytě svém až do večera, by nemusil ve dne jíti městem. Tolik cti měl přece ještě v těle.

Petr Kalibán vyhověl mu, a večer tedy nastoupil pan Pavouk cestu k domovu. Petr Kalibán ho doprovázel, neboť Pavouk ujišťoval ho, že si netroufá sám a sám do světa.

Musili z města Slezskou branou a když kráčeli mimo dům, v němž Pavouk spáchal kdysi zločin svůj, sklopil hlavu a neodvážil se tam pohlédnouti. Bylo mu, jakoby naň oknem hleděl ustrašený, zoufalý obličej paní Štrajblové. Kalibán doprovodil přátele až ke mlýnu, kde již „pana otce“ očekávali. Když se přátelé u vrat loučili, zadržel pan Pavouk Petra Kalibána za knoflík na kabátě a nakloniv se k jeho uchu, pošeptal mu poněkud ostýchavě:

„No, a pamatujou se, kmotříčku, že mi tenkrát slíbili Barušku za ženu?“

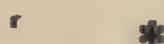
Kalibán byl otázkou tak překvapen, že hned neodpověděl. Pan Pavouk dodával:

„Já vím, že jsem seděl v kriminále; ale teď jsem si to odseděl a tak snad jsem zase čistý. Já bych ji nosil na rukou ...“

„No, kmotříčku,“ odpovídal Kalibán zvolna, „teď je na to ještě brzo. Promluvíme si o tom někdy, až se zapomene. Však já přijdu.“

Petr Kalibán dostál slibu. Kdežto čert se styděl vstoupiti do města, kde by naň byli prstem ukazovali, přicházel žalářník častěji do mlýna a někdy v neděli přiváděl i dceru Barušku.

A stalo se, čeho by se byl nikdo nenadál. Panně Barušce zalíbilo se ve mlýně, kde se vždy dobře poměla, a když jí otec jednou z daleka napověděl, že by se mohla státi paní ve mlýně, podivil se, jak ochotně dcera svolila. Brzy potom slaveno ve mlýně zasnoubení. Rozumí se, že za krátko roznesla se pověst o tom, a žalářníkově dceři neřekli pak jinak než „čertova nevěsta", což jí zůstalo, i když se za Pavouka provdala.

Pan Pavouk zas byl šťasten a spokojen po boku mladé ženy, při níž docela zapomněl na svou Anežku, za níž kdysi skočil do hrobu. Zapomněl pomalu i na kriminál a konečně se přec jen odvážil do města, jemuž se dlouho byl vyhýbal. Ale nyní přešel ulicí a náměstím plaše, nepozdvihuje hlavy, a nesmekal tak často na pozdrav a nemusil tak často děkovati. Čertovská historie byla ještě v živé paměti všech obyvatel a slušní lidé štítili se pana Pavouka.

Snad byla tato okolnost příčinou, že se Pavouk oddal pití. Nebylo hospody, do níž by nebyl zapadl, a potácel-li se odkudkoli po půl noci

opilý člověk a byl-li náhodou někým zpozorován, říkali: „Helejte opilého čerta!“

Čím dále častěji se stávalo, že i za dne vrávoral mlynář z „Čertova mlýna“ ulicemi města napilý a lidé říkali, že pije z dešperace, že upíjí svědomí. Ale byli jiní, kteří tvrdili, že jeho pití má jinou příčinu. Nevydařila prý se mu „čertova nevěsta“, které se líbí více čiperný stárek ze mlýna — než starý, rohatý muž. Kdož ví, jaká byla pravá příčina. Ale jisto jest, že jednoho dne rozneslo se ve městě i v okolí nenadále: „Mlynář čert se utopil!“

Ano, pan Pavouk utonul jednoho dne časně z rána, když prý kráčel přes uzoučkou lávku, vlastně trám, aby vytáhl stavidlo. Snad prý ještě od večera nevystřízlivěl, i svalil prý se do žlabu — a za chvíli již zastavil kolo mlýna. Tak líčili věc jedni.

Ale byli jiní, kdo šeptali — a čím dál, hlasitěji — že nespadl pod kolo sám, ale že ho tam strčila ruka, která často brala mladou mlynářku kolem pasu, a že ho tam strčila proto, aby se mlynářka mohla vdáti podruhé. Než nevdala se. Tato druhá příhoda, týkající se nešťastného mlynáře Pavouka, vynesla „čertovu mlýnu“ pověst ještě horší než někdejší zločin mlynářův, a obklopila vše, co s mlýnem souviselo, příšerností takovou, že nebylo nikoho, kdo by mladé vdově ruku podal.

Neboť po čase zmizel ze mlýna i stárek, podezřívaný z utopení pana otce Pavouka, zapadl

kdesi ve světě, a paní Baruška Pavouková zůstala do smrti „čertovou vdovou“, jako Petr Kalibán „čertovým tchánem“.

Dávno jsou všichni pod zemí, na prach rozpadlí, a snad rozpadl se taky někdejší čertův mlýn. I tato čertovská historie upadla v zapomenutí.

Ze „starých zlatých" časův.

1895.

Čítaje švabachové povídky, jichž bylo na stohy v bývalé dědečkové tiskárně a v knihárně (tak se říkalo knihařské dílně, kterou děd při své tiskárně byl zřídil), měl jsem plnou hlavu těch „starých, zlatých časův". Mysl všech dětí jest nakloněna k romantice a zvláště v rytířstvu spatřovala vždy něco neskonale krásného. Také jsem hořce želel, že vznešený ten stav pominul. Ach, jak mi připadalo půvabným choditi v drátěných košilích, v krunýři a v přilbě s vlajícím chocholem, s těžkým mečem po boku, projížděti se na bujném oři a „kláti". Neboť vmýšleje se v minulost nepřál jsem si být ničím jiným než panošem a pak rytířem, bydleti na hradě plném tajných koutů, chodeb a schodů, sklepení a podzemních průchodů, házeti na hlavy oblehatelů kamení a líti na ně vařící smolu. Ale vida, že po rytířích dávno není stopy, smolil jsem aspoň ve všech prázdných chvílích brnění a přilbice z „cukrpapíru", meče z loučí, kuše z šindelů, a tak s druhy stejně vyzbrojenými hrál jsem na

rytíře po půdách, dřevnících a sklepích. To byly naše hrady.

Ale později se mi toužení na staré zlaté časy nesrovnávalo s tím, co jsem slýchal od starých, kalila se mi vzpomínka na šlechetné rytířstvo pomyšlením, co v něm bylo zpupných, loupeživých, násilnických zjevů, a kterak proti nim nebylo u nikoho dovolání.

A znenáhla jsem dospíval poznání, že staré ty a zlaté časy vlastně za mnoho nestály.

Malého čtenáře ustrašovalo mne zvlášť v povídkách historických, jakého řádění se dopouštívaly cizí roty vojenské, když vtrhly do země a vítězily. Ale za nedlouho i toto počínal jsem chápati, neboť již od dětství slýchal jsem nejednu historku, dokazující, co vše se mohlo díti nikoliv za války, ale v míru, a nikoliv od cizích, nýbrž od vlastních. Nepatrné historky, paběrky, ale jasně nasvědčují, zač býval pokládán klidný, pokojný občan, sic nemající zbraně po boku, ale věrně platící vše, co na něm stát vymáhal.

Je tomu již přes padesát let, kdy se udály tyto případy v otcovském městě mém, které bylo pevností. Snad jsou toho ještě pamětníci.

Tenkráte prostý občan se musil míti velice na pozoru, aby o vojáka, zejména však o dustojníka ani nezavadil. A potkala-li ho ta nehoda, učinil dobře, když se na čas vystěhoval, zmizel, aby se navrátil, až pluk bude přeložen. A nemohl-li tak učiniti, nezbývalo, než aby vycházel jen za jasného dne a aby byl před soumrakem již zase pod svojí

střechou, naprosto však aby se nevydával v okolí města sám a někam na místa odlehlejší.

Byl řádný člověk — řekněme jménem Šafránek — vážený a bezúhonný. Tuším, že byl dokonce nějakým úřadníkem. Pravím „dokonce úřadníkem" proto, že jen v tomto stavu měl kus váhy a po případě zastání. Jiný se nedovolal.

A tento muž procházeje se kdysi na náměstí, stanul v hovoru s nějakým neb s nějakými známými a zapomenul se tak, že neslyšel, kterak se blíží řinkot šavlí. Neboť toto náměstí a jeho prostřední chodník byl korsem, které jako by náleželo jenom důstojníkům.

Až náhle zahřměl za jeho zády hlas:

„Platz da (místo)!"

Pan Šafránek se ohlédl a viděl několik důstojníkův, kráčejících celou šíří chodníku. Jeho známí uctivě odstoupili, ale Pan Šafránek zůstal státi. Podíval se kolkolem, kde bylo všude místa dost, a podíval se pak na mladého důstojníka, z jehož úst zaznělo velitelské zvolání, které nyní ještě hrozivěji se opakovalo.

„Ale vždyť je zde místa dost," odvážil se říci pan Šafránek, ovšem po německu, a neustoupil.

Důstojníci nešli dále. Vyhnouti se civilistovi bylo pod jejich ctí. Započíti s ním rvačku — k tomu byl ještě den a příliš mnoho lidí kolem. Obrátili tedy v stranu, odkud přišli. Ale mladý důstojník, který obejíti pana Šafránka nechtěl a jím projíti nemohl, ohlédl se ještě několikráte na vzdorného civilistu zlověstným zrakem — snad aby si ho zapamatoval.

„Držte se doma, pane Šafránku,“ poradil jeden ze známých, kteří byli svědky tohoto výjevu.

Držel se doma, asi čtyři neděle. Ale pak jednou za pěkného letního večera, mysle, že na vše zapomenuto a sám již zapomenuv, vyšel procházkou „výpadem“ a dal se odlehlejším stromořadím, nazvaným „seufzeralee“ — alejí vzdechů. Nešel sám, ale se ženou — byl nedávno ženat — a s tchyní.

Ani si nevšiml, že před ním i za ním vytrousilo se z města několik vojákův, kteří brzy v křovinách na levo i na pravo zmizeli. Alejí kráčelo několik osob, vracejících se do města, ale čím dále přicházel, tím byla prázdnější a konečně zcela pusta.

A když byl asi deset minut od města, vyřítilo se z křoví po stranách aleje asi pět nebo šest vojákův se silnými pruty a obušky, padli na Šafránka, odstrčili obě ulekané a omdlévající ženštiny, povalili nešťastníka na blízkou lavičku a ubili jej napolo. A zmizeli.

Na úpěnlivé volání uděšených žen přikvapili po čase nějací lidé a polo odvedli, polo odnesli pana Šafránka domů. Byl dlouho nemocen, byla nemocna i jeho žena.

Ale nikoho nenapadlo, že by se měl neslýchaný tento případ vyšetřiti.

* *
*

Šťastněji pochodil kdysi můj otec.

Bylo to v letech třicátých. Můj otec, mladý muž, tehda již samostatný kupec, byl na nějakém

plese. Všecky plesy „elitní“ pořádávaly se tehda jenom v kasině a ať je pořádal kdokoli, důstojníci bývali vždy prvními osobami a ozdobou jejich.

Bylo po půlnoci a na čase, aby se otec vrátil domů, neboť časně ráno měl zas otevříti „kvelb“ a tančiti pak celý den za pultem. I vyšel ze sálu a strojil se domů v šatně. Odcházelo mnoho lidí, šatna byla těsná, málo místa. Otec louče se se známými, ukláněl se paničkám a — hrůzo hrůzoucí! — zavadil při tom o čáku důstojníka, která stála na samém krajíčku pultu šatny. Čáka spadla, ale než dopadla na podlahu, zachytil ji v letu otec a postavil na pult.

„Sie — —! Sie — —!“ zahřměl na něj důstojník, jemuž čáka náležela.

„Promiňte, pane poručíku, ale nestalo se žádné neštěstí...“ omlouval se otec.

„Sie — —!“ znělo ještě zuřivěji a zraky důstojníkovy jej probodaly.

A již viděl otec, kterak asi dva neb tři ostatní důstojníci, kteří tu také stáli, přistupují k svému soudruhu a měří otce pohledy stejně hněvivými.

Zle je! Spadla čáka — to žádá krev!

Krátce uvažoval otec: má zde setrvati až do bílého rána? Má se vydati k domovu? Ale v té společnosti by nebylo volno a nevyhnul by se srážce. A postřehnuv, že nejsou ještě všichni důstojníci opásáni a oblečeni, rozhodl se k odchodu. Pokloniv se ještě s nějakou omluvou, odcházel. Zvolna — ale jen pokud cítil, že je sledován jejich zraky. Jakmile vyšel z kasina, rozběhl se. Ulice

byly pusty — byl bez obrany. I kvapil, přeběhl rychle plácek, a když přeskočil několik schodů a vbíhal do temného podloubí, již za sebou slyšel hluk a řinkot. Z průjezdu kasina vyřítili se důstojníci a švihavé zvuky nasvědčovaly, že tasí šavle.

Každý okamžik byl drahý. Všecek se chvěje a pevně drže klíč domovní, kvapil podloubím k svému domu. Jeho kroky vyzradily směr, kterým se dál. A již měl důstojníky skoro v patách.

„Stůj! Stůj!" řvali za ním.

Ovšem že se nezastavil. Kolena se pod ním chvěla, když dorazil k domu, na štěstí nalezl klíčovou díru, zarazil, odemkl, přibouchl vrata a zavíral. Ale jen otočil klíčem, když na kliku dopadla ruka a na vrata lehla dvě nebo tři těla, až zapraštěla. Již však bylo zavřeno a vrata nepovolila.

Ruce zvenčí hmataly po zvonci, který se již také rozeřval. Chtěli mermomocí do domu. Tehdáž si to mohli dovoliti.

A zvonek jen jen se třepetal. Otec ovšem byl v bezpečí, ale prozatím. Což kdyby po jeho odchodu otevřel někdo z nájemníkův? Vniknou do domu, budou bouřiti. Kdo ví, jaké to vezme konce?

Věděl si otec rady. Znal po paměti každou píď ve svém domě. Blízko pod zvoncem stála nějaká bedna. Otec vystoupil na ni, chopil se zvonce, aby jej umlčel, a pak chytiv za drát bradou klíče, jediným trhnutím přerval drát. Teď zvoňte. Pak s utajeným dechem naslouchal ještě chvilku. Zuřiví dů-

stojníci, domnívajíce se, že sami drát přetrhli, stáli před vraty, jakoby uvažovali, co dále.

„Merk dir das haus (pamatuj si dům)!" radil jeden z důstojníkův – „uraženému".

Otec, maje v paměti případ Šafránkův, nevyšel pak celé neděle z oblasti města, za večera vůbec neodvážil se z domu a zhluboka a bezpečně oddechl si teprv, když pluk, jemuž onen důstojník náležel, za nějaký čas potom byl přeložen až někam do Uher.

Tak bývalo v naší pevnosti ještě za nedávných „starých, zlatých" časův.

II.

Samo sebou se rozumí, že tato vojácká zvůle nikterak nepřispívala k dobré shodě občanstva s vojáky, na žádný způsob však nezvyšovala úctu a lásku k armádě. Výtržnosti, přečiny a někdy přímo zločinné skutky, jichž se jednotliví příslušníci stavu vojenského dopouštěli, vzbuzovaly rozhořčení tím větší, ježto se strany vyšších hodnostů a úřadů vojenských nebyly trestány, ba ani pokárány. Právní cit prostého, klidného občana býval hrozně urážen naprostou lhostejností, s jakou vojenská „vrchnost" pohlížela na tyto „výstřednosti". Lidé bývali políčkováni, zbiti do krve, posekáni, ale nebylo instance, kde by se přepadený a znásilněný byl mohl dovolati zadostiučinění. Pokusil-li se o to někdy někdo, byl buď výhrůžkami nebo novými násil-

nostmi odstrašen a odvolával svoji žalobu. Byl-li kdo zneuctěn mezi čtyřma očima, děkoval Pánubohu, že to nikdo neviděl, a ani se nepochlubil. A byli-li při tom svědkové, marně by se uražený byl svědectví jejich dovolával. Ze strachu, aby ho nestihl osud podobný, nechtěl nikdo svědčiti. Tak vznikala nenávist k vojsku, a že nepropukala zjevně a také nějakými násilnostmi, vyplývalo z okolnosti, že si občané byli vědomi nesmírné privilegovanosti uniformy, že byli bezbranni, kdežto voják z příčiny nejmalichernější tasil ihned bodák nebo šavli.

Avšak nebyly tak vzácné případy, že zvůle některých důstojníků byla na místě ztrestána, že napadený a uražený učinil se soudcem ve vlastní věci a zjednal si neodkladně zadostiučinění. Rozhodovalo tu někdy okolí, někdy vědomí vlastní síly tělesné, a zle se vedlo vojáku, když narazil surově na nepravého.

Tak jsem jako chlapec slýchal o případu, který se udál před dávnými lety, asi v té době, jako případy, o nichž svrchu vypravováno.

Na předměstí, asi deset minut od pevnosti, byla hospoda, kde se scházel zcela prostý lid k nevybraným zábavám — časem bývala tam i společnost velmi pochybná.

Tam kdysi o nějaké pouti neb o posvícení byla muzika, náramně hlučno. Dva důstojníci, vracející se z procházky a z jiného nějakého hostince, náležitě napařeni, vstoupili do hospody, jali se tančiti a prováděti nekalé šprýmy s děvčaty. Při tanci neodepjali svých palašů a jak rejdili, tloukli lítající

pobočnicí ostatní tanečníky přes nohy, což pánům oficírům působilo nesmírnou jundu.

Byl mezi hosty jistý řeznický. Ne chasníček nějaký po vyučení, ale řádný, statný chasník, který dovedl pěstí porazit hodného bulíka.

Dostal rozdováděnou šavlí také ránu přes holeň, i odvážil se a řekl k důstojníku:

„Pane lajtnant, pověsej si tu kosinku, ať můžeme tančit."

„Ty pse!" dostal za odpověď a zároveň mlaskla rána. Důstojník mu vyťal nesmírný políček.

Jako blesk skočil chasník po důstojníku, chopil se ho oběma rukama, vyzvedl a takřka vhodil jej do světničky vedle tančírny, skočil za ním a přirazil za sebou dvéře.

Hned potom ozval se ve světničce švihavý zvuk tasené šavle, skoro zároveň však praskot lámané ocele. Důstojník tasil, chasník vyrval mu zbraň jako hračku, dupl na ni a byla ve dví. A potom padaly těžké rány.

Zbylý v tančírně důstojník chtěl přispěti soudruhu na pomoc a hnal se s vytasenou zbraní ke dveřím světničky. Nedošel však. Příklad chasníkův vznítil všechny ostatní. Také druhému vyrvána zbraň a rozlámána na kusy. Potom jej několik paží sevřelo a z úst hranatého jednoho účastníka zazněla výstraha:

„Ani krok a ani hnout a ani slovo! Sic bude hůř!"

Za okamžik vyšel ze světničky chasník a oznamoval druhému důstojníku:

„Pan lajtnant se dává pěkně poroučet a že na nich čeká venku. On šel oknem. Seberou si šavli a jdou. My neřekneme nikomu nic.“

Před hospodou sešli se oba. Onen, který „šel oknem“, stál tu pocuchán, bled a všecek se chvěje. Jak se mu ruce třásly, ani nemohl trefit zlomkem šavle s jílcem do pochvy.

Tato událost zůstala „nepomstěna“. Oba důstojníci koupili si nazejtří nové šavle a o svém dobrodružství ani nemukli. Byli by se nadobro rozžehnali se svou kariérou a s vojnou vůbec.

*   *
*

Je tomu hodně přes třicet let. Byl jsem chlapec asi šestiletý, sedmiletý. Oktaváni po maturitě a po prázdninách šli na vysoké školy. Můj zesnulý bratr Emil a dobrý jeho přítel Petříček, syn měšťana a řezníka hradeckého, šli na práva.

Pamatuji se výborně na studenta Petříčka. Chodil k nám často, zvedal mne jednou rukou, byl vysoké postavy a připadal mi jako hrdina. Snad byl trochu výstřední. Protivilo se mu říkati paničkám „jemnostpaní“, oslovoval je „madam“. Náramně se mně to slovo líbilo.

Petříček byl otužilý chodec, myslím, že i plavec, výborný tanečník.

Po roce přijeli studenti z prahy domů na prázdniny a hned pomýšleno na nějakou zábavu. Děvčat bylo, že by jimi Labe zastavil, těšila se na

prázdniny, na výlety a zábavy se studenty. Tak podniknut výlet na „Kopeček" — a rozumí se, že na konec uspořádána taneční zábava. Hospoda na Zámečku vymetena, podlaha pokropena, mládež se rozrejdila.

Octl se — aniž byl pozván — mezi tanečníky mladý důstojník. Ještě tenkrát, na počátku let šedesátých, domníval se každý uniformovaný, že mu náleží celý svět. Tančil důstojník jako bouřka, ale buď byl nešika nebo svévolník. Vrážel do koho kde, rušil všechen pořádek. Pojednou setkal se s juristou Petříčkem, který držel v náručí nejhezčí tanečnici. Náraz. Největší ze všech. Tentokrát však nezakolísal civilista, Petříček, který se uměl udržeti v rovnováze, nýbrž důstojník. Málem by byl padl.

„Sie trottel (pitomče)!" vyletělo mu zuřivě z úst na hlavu juristy.

„Selbst trottel (sám pitomec)!" odvětil rovněž zuřivě jurista, dále tanče.

Poručík pustil svoji tanečnici a přiskočil k juristovi:

„Cos to řekl, pse!"

Petříček, na smrt zbledlý, byl již také pustil svoji dívku. Neodvětil, jen mohutná jeho pravice se zvedla, mihla se, a na tváři poručíkově ulpěl ohromný a nesmazatelný políček.

Hrozný zmatek. Poručík hnal se po palaši, který visel v pokojíčku vedle. Vyřítil se s ním za okamžik, zsinalý a téměř zuby drkotající, hledaje Petříčka. Toho však nebylo zde již.

S vytasenou zbraní hnal se poručík z hostince, chtěje krví smýti ránu, která nepomstěna musila jej vyprovoditi z vojska. Zapomněl, že dostal jenom nevyhnutelnou odpověď na svoji nadávku.

Avšak Petříčka nebylo nikde na blízku viděti. I hnal se pan lajtnant k městu, jist, že musí svého odpůrce dohoniti.

Zvěst o příhodě na Kopečku rozlétla se za nedlouho po městě a největšími obavami naplnila rodiče Petříčkovy, neboť syn jejich nevrátil se z výletu. Ani večer, ani v noci, ani druhý den ráno.

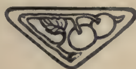
Kde jest? Co se s ním stalo?

Záhada brzy se vysvětlila. Václav Petříček dal o sobě zprávu — z Prahy.

Rovnou cestou, jak se byl vypravil na krátký výlet, bez příprav a zavazadel, dal se ze Zámečku přes řeku a přes Farářství oklikami k nádraží. Věděl, že se do města nesmí navrátit. V blízké obci zašel k známému svých rodičův, vypůjčil si několik zlatek, na nádraží zastihl vlak, jedoucí ku Praze, vsedl do vozu — a večer objevil se v bytě své kvartýrské, s níž se byl před několika dny rozloučil.

Přišel o veselé prázdniny v domově svém, byl nucen stráviti je v Praze, ale čin jeho byl příčinou, že konečně nevídaná zvůle byla obmezena. Spolíčkovaný poručík musil „kvitovati", což bylo výstrahou ostatním, a mimo to dán „pokyn" všem, jichž se týkalo, aby se snažili vycházeti s obecenstvem „snášelivě".

Následoval pak rok šestašedesátý a jeho události a výsledky — z příčin pochopitelných — velice přispěly k tomu, že naproti klidnému občanstvu nevystupováno tak výbojně a surově. Po „třetím červenci“ chovali se příslušníci armády mnohem skromněji.

Jak dědila paní kontralórová.

(Napsáno 1893, přepracováno 1904.)

Docela určitě paní kontralórová. Nebo třeba že jsem sám nepoznal nebožtíka pana Drtinu a třeba že jako v mlhách mně mizí shrbená postava jeho vdovy, paní Doroty Drtinové, znal jsem a z dětských let pamatuji zcela dobře bezzubou paní Barboru Hromádkovou, špitálnici, přítelkyni naší rodiny, a kdykoli paní Hromádková historii tu vyprávěla, pronášela vždy s důrazem a nepochybně: paní kontralórová. A paní Hromádková, matrona letitá, byla v mých očích autoritou věrohodnou a spolehlivou, starých příběhů pramenem nepochybným, učiněným archivem. Věčná škoda, že jí Bůh svěřil jenom dar jazyka a nikoliv i dokonalé zběhlosti v písmě. Neboť kdyby byla třímala brko, byla by mohla pokračovati v kronice kněze Františka de Paula Švendy a vydati dalších několik svazků Obrazu města Hradce Králové, kterýž u Švendy sahá jen po sklonek století osmnáctého. Málokdo znal události města našeho, které jím hýbaly skoro od počátku věku devatenáctého až asi po léta šedesátá, a málokdo je uměl vyprá-

věti tak stejně, vždy do slova věrně, jako paní Barbora Hromádková. Byla to živá kronika. Takovou pamětí a takovým smyslem pro památné události, pro význačné vlastnosti osob a pro jména i historická data patrně byli nadáni oni staří lidé, kteří v dobách, kdy nebylo novin a tisku vůbec, přenášeli pamět starých dějů na nová a nová pokolení, kteří tvořili tradici, ústní podání.

Rád vzpomínám na chvíle podzimních soumraků, když na dvéře příbytku našeho bylo tichounce zaklepáno, tichounce dvéře se otevřely a tichounce v libereckých bačkorách vstoupila paní Hromádková. Stařenka již byla, ale čiperně chodila, čiperně se ještě otáčela. Proto snad, že byla suchá, vytáhlá, a jakkoli byla chudičká, že pojímala život se stránky nejveselejší. Měla mnoho smyslu pro humor života; i když si posteskla, postrádalo to plačtivého rázu, ale paní Hromádková málokdy stýskala. V mladším věku zažila mnoho dobrého, blahobyt poznala, ale byla spokojena i se závěrkem života svého, ačkoli byla odkázána na dobrodiní lidské. Ráda si pomlsala na něčem lepším — ach, bylo tak málo všeho lepšího, co jí mohlo býti poskytnuto! — ale stejně vděčně sáhla i po misce úkropu, po krajíčku chleba s husím sádlem, po číšce čaje s laciným, přiboudlým rumem.

S radostí jsem vyskočil pokaždé, když se na prahu zjevila její vytáhlá a trochu nachýlená postava. Bude vyprávět! Jen za sebou dovřela, již pod bradou rozvazovala pentle starého, prošívaného atlasového čepce, v němž hlava její seděla

jak v kukani, čepce s širokým, po ramenou se rozkládajícím límcem, shodila vlněný šátek, a dlouhými kroky mířila ke stolu, u něhož už už rachotily židle, aby pro paní Hromádkovou bylo místa.

Stařenka usedla, vytáhla z kapsy cosi od oběda, svou to večeři, a já chutě běžel ještě pro žejdlík, někdy dokonce i pro holbu piva. Jak omočila rty, osvěžil se jí jazyk. Nejdříve přetřásány události nejnovější, ale brzy zabloudily vzpomínky paní Hromádkové do minulosti, a mně při tom uši vyrůstaly. Staré ty historky tak rád jsem poslouchával, podivný život se tu přede mnou rozvíral, doby „pradávné" se přibližovaly. Neboť když otec, matka, paní Hromádková řekli: před třiceti lety... jaká to pro mne byla dávná, dávná minulost!

Slýchal jsem historky veselé, slýchal i smutné a pro mne naprosto nepochopitelné. Neveselá taky byla historie o paní kantralórové.

Příběh její spadá asi ve čtvrté desítiletí věku devatenáctého. Naslouchal jsem, a po mém soudě chlapeckém děly se tehda podivné a přeukrutné věci.

Bylo to pořád ještě za časů onoho pana půlmistra, který neobmezeně despoticky ovládal celé město, jak se mu uráčilo, který dovedl zákony vykládati jen po svém rozumu a prospěchu, a když se vyskytla někde v zákoně mezera, dekretoval zákon vlastní, jistě tuze moudrý a prospěšný.

Rád ho neměl nikdo nebo málokdo. Zdá se, že panu půlmistrovi na lásce občanstva pranic nezáleželo. Byl přesvědčen, že město a jeho obyvatelé jsou tu pro něj a ne že on je zřízen pro ně. Jeho zjev nevzbuzoval v nikom úctu, ale skoro v každém postrach. Komu byl nakloněn, byl bezpečen proti každému úrazu, byť i páchal nepravost, ale na koho zanevražil, musil se míti na pozoru, byť i byl spravedlnost vtělená.

Za času samovládného úřadování tohoto pana půlmistra žil a „při obci" pracoval jistý pan Drtina. Snad se jmenoval jinak, ale na tom nezáleží. Byl ty vychrtlý, přihrbený mužík, snad asi padesátník, a byl kontrolorem při městském důchodu nebo čím. Aspoň paní Drtinová — podle kroniky paní Barbory Hromádkové — říkávala vždy: „Můj nebožtík pán kontralór."

Pan kontrolor sotva že se najedl, chodil ošumělý, sám se holil, stříhat se dával třikrát za rok. Bylo to značné a skoro taky zbytečné vydání. Na stříhání neměl přídavku. Takoví ubozí úředníci mívali tehdy až tři sta šajnů ročně. Manželé Drtinovi škrtili se, jak se říká. Byla to nóbl bída, pod vznešeným štítem úřednickým. Přes to však spěchal kde kdo k úřadu, aby měl „své jisté". Třeba málo, sotva k nasycení, jen když jisté. Pravda, byli to nejspíš lidé, kteří si netroufali vlastníma rukama a mozkem svým vyzískati v řemesle nebo v obchodě pětkráte, desetkráte více. Ostatně řemeslo! To vypadalo hezky, když už byl někdo mistrem a měšťanem, když byl v cechu, když měl

vlastní dům a ještě nějaké hotové peníze. Ale řemeslu se učit byla špinavá, ponižující věc. Být učněm, tovaryšem! Konati hmotnou, těžkou práci, být pod mistrovým komandem, k tomu s prázdnýma rukama. Tonouti v nejistotě, bude-li přijat mistry do cechu!

Naproti čemuž úřad! Jaká vznešenost! Jde se vyšlapanou cestou, pracuje se taky na kopyto, na jaké naráželi předchůdci, a vysoko se člověk vznáší nad ostatním občanstvem.

Jednoho dne potkala pana kontrolora Drtinu truchlivá nehoda. Zemřel. Stonal jen týden a bylo po něm. Tělo to nevydrželo. Bylo vyhublé, nèživené, mediciny páně Wernerovy ho dorazily.

Když pracoval k hodince, podíval se vpadlýma očima na ženu, sebral všechny síly a zachroptěl:

„Dorotko — tisíc zlatých — — —"

Paní Dorota se nachýlila k němu, aby lépe slyšela, ale stroj života v panu Drtinovi docházel. Rty se pohybovaly, ale zvuku již z nich nevyšlo. V pohledu jevila se nejvyšší úzkost, jakoby trpěl pod tíhou mučivého tajemství.

„Mluv, muži, pro Boha živého, mluv!" naléhala paní Dorota.

Ó, jeho ústa ráda by byla mluvila, ale bylo pozdě. Smrt je umlčela navždy.

Odzvonili mu, politovali jej, vyprovodili rakev až za Slezskou bránu, pochovali jej, a na paní Dorotu dolehla hořkost vdovského života. Probírala se pozůstalostí, zkoumala dědictví po muži — bylo to truchlivé. Aby uhradila náklady pohřební,

musila prodati některé kusy nábytku. A se zbytkem najme pak světničku co nejskrovnější...

Než přišel vetešník, prohlédla paní kontralórová kousek po kousku, vše vyprázdnila. A tu ve starém prádelníku, jehož nejhořejší výsuvka byla schránou nebožtíkovou na rozličné dokumenty osobní a rodinné, památky a chudé šperky, našla v přihrádce v koutku pod železným těžítkem balíček a v tom balíčku — tisíc zlatých šajnů.

Paní Drtinová leknutím div nezkameněla. O tom nevěděla nic. Nikdy jí muž nic neřekl. Ulekla se, poněvadž věděla, že za vlády páně půlmistrovy děly se a dějí na komunále podivné věci — zvlášť v záležitostech peněžných. Její nebožtík byl kontrolorem. Patrně měl přístup k penězům. Aby se tak byl zapomněl — — A teď vzpomněla na jeho marný pokus, kdy se jí chtěl s něčím svěřit, na jeho poslední tři slova: „Dorotko — tisíc zlatých — —" Na jeho pohled plný úzkosti.

Strašlivé myšlenky rojily se hlavou nešťastné vdovy. Kam dal nebožtík muž rozum! Jeho památka bude zhanobena. Ne — nedopouštěj Pánbůh!

Balíček peněz pálil ji v rukách. Ke komu, kam se uchýliti? Konečně — spasný nápad. Paní Drtinová sebrala třesoucíma se rukama tisíc zlatých a zamířila rovně k — panu půlmistrovi.

„Milostpane!" — (tenkrát nejen vdovy, ale i nižší úředníci říkali purkmistrovi milostpane) — „Milostpane! Pro živého boha nic neříkaj a neuvalujou hanbu na mne a na mého nebožtíka —

tohle jsem našla v jeho šupleti — a myslím, že to patří do úřadu!"

Pan půlmistr obrátil se k ní tvarohovým obličejem, v němž seděla po každé straně pivoňka falešného ruměnce, sáhl po penězích, zadíval se na ně, zadíval se přísně na paní kontrolorku, otevřel výsuvku svého stolu, vložil tam bankocetle, zamkl, schoval klíček do kapsy a řekl:

„Bude to tak, paničko, bude! Radím jim, nikomu nic neříkaj, já taky nic neřeknu. Srovnáme to. Tma za nimi, tma před nimi. Jdou s Pánembohem."

Paní Drtinová políbila panu půlmistrovi ruku, polila ji horkými slzami vdovských díků a odešla.

Uběhlo něco vody, paní Drtinová škrtila se nyní sama, z výslužného, které by stačilo tak na výživu dobře vychovaného papouška, a docházela na hřbitov modlit se za hříšnou duši svého nešťastného manžela.

Chovala se dle rady milostivého pana půlmistra a mlčela — celý měsíc. Ale pak přece jenom nevydržela s tajemstvím a pověděla o něm své paní domácí. Paní domácí řekla to panu domácímu. Pan domácí svěřil se s věcí dobrému příteli a vyššímu jakémus úředníku při obci. A touž cestou šla nazpět jiná důvěrná zpráva. Že pan kontrolor neměl přístupu k penězům, jak se domýšlela paní Drtinová. Že vůbec neměl s kasou co činiti. Ale přes to že již za jeho nemoci vykonána prohlídka pokladny a jeho účtů, a že shledáno

vše v nejlepším pořádku. Že tedy nescházela žádná tisícovka, a že nalezená tisícovka nepatří tedy městu, ale že to byly zcela nepochybně úspory páně Drtinovy, s nimiž on se — bohužel — manželce své nesvěřil, aby z nich snad něco na něm nevynutila. Střádal chuďas na stará kolena...

Když paní domácí — ovšem zas v největší důvěrnosti — svěřila paní kontrolorce tuto zprávu, zmocnilo se ubohé vdovy veliké rozčilení. Nespala, noc jí byla věčností, a jedva že se rozednilo, strojila se na novou návštěvu k panu půlmistrovi.

Dvě hodiny vystála před domem páně půlmistrovým, než zvěděla, že konečně vstal, posnídal, ustrojil se, a že „ráčí přijímati".

Zase mu políbila pravici a sepjavši ruce mluvila:

„Milostpane — byla to mejlka s tou tisícovkou, jistě to byla mejlka — ty peníze byly mužovy a patří tedy mně — je to jediné moje dědictví — v kase bylo všechno v pořádku — ráčej mi to dobrotivě vrátit..."

Zase na ní utkvěl pan půlmistr ledovým ouřadním pohledem a řekl:

„Kdo jim to všecko povídal?"

„Každý to povídá, milostpane, každý — —"

„A žádný nic neví," odpovídal pan půlmistr, jakoby mu u huby mrzlo. „Žádný! A oni také nemlčeli! Ale jak jsme to řekli, tak to je — všecko v pořádku — ta tisícovka sem patřila. Odpustěj, paní, nemám čas — —"

Bledá, zdrcená potácela se paní kontrolorová od pana půlmistra a v jejím mozku počala utkvívati jediná myšlenka, která vzala na se podobu ohromné číslice „1000“, na vždy ztracené, a která byla příčinou, že za krátko lidé říkali o ubohé vdově:

„Ta si bere smrt svého muže, — chudák!“

Propukalo však znenáhla a šířilo se dál a dál, co si vlastně bere. Ale nebylo nikoho, kdo by se věci ujal a zloupené vdově pomohl. Neboť tenkrát byla vrchnost — vrchností! A s všemocným panem půlmistrem nebylo radno si začínat.

Nešťastná paní kontralórová prý se z toho všeho na konec trochu pomátla.

Výměnek paní Strnadky.

1893.

Znal jsem jen smutného hrdinu posledního aktu tohoto maloměstského dramatu, pana Týglera, jehož zjev mne naplňoval jistým pověrčivým strachem, ještě než jsem poprvé slyšel, co spáchal. Děti bývají někdy nadány neomylným pudem, kterýž je k dobrým lidem vábí, od nedobrých odpuzuje. A pana Týglera báli se všichni moji rostenci a rostenky stejně bez výjimky. Nikdo z nás nebyl by vkročil do jeho pochmurného domu.

Dům ten dávno před tím, než pan Týgler v našem městě se objevil, náležel manželům Strnadovým. Čím byl pan Strnad, nevím. Ale vedle svého občanského povolání byl měšťanem, to vím. Pak zemřel a zanechal vdovu s dcerou. Říkali té vdově prostě Strnadka.

Po nějakém čase objevil se ve městě jistý Kartáčník, Kartáčník jménem, povoláním malý úřadníček.

Seznámil se s dcerou paní Strnadky, podíval se na dům, podíval se do knih a seznav, že dům je čist, uvažoval a rozhodl se, že by si pannu

Strnadovu vzal. Panna mladá, dům bez dluhů — odjakživa nebyla to zlá špekulace. A možno, že to nebyla jen špekulace, že měl pannu opravdu rád.

„Panímámo," představil před paní Strnadku, „zalíbilo se mně v Toničce. Dala byste mně ji?"

Že se mu zalíbilo také v domě, opatrně zamlčel.

Paní Strnadka podívala se na dceru a poznavši, že i té se zalíbilo v Kartáčníkovi, svolila. Mladí se vzali a panímáma zůstala u nich. Místa v domě bylo dost. Byl dvoupatrový, o třech oknech do ulice, o třech oknech do zahrádky, na škarpy, jak se u nás říká terasovitým, s kopečku sestupujícím zahrádkám. Ach, kde jsou ty doby, kdy jsme, havěť malá, po různých těch škarpách těkávali, s nich padali, jablka a hrušky sousedům pytlačili, pod zídkami malé prachové sopky a jiné ohňostroje vypalovali, někdy tak neopatrně, až se nám kůže na dlaních svraštila a zmodrala!

Pan Kartáčník usadil se v novém domově a netrvalo dlouho, když nanovo přišel k tchýni s vážnou záležitostí.

„Panímámo, tak teď je Tonička moje a vy jste také naše. Koukejte, let vám přibývá, máte s tím domem starosti — postupte nám ho! Jsme na to mladší, švižnější!"

Paní Strnadka se zamyslila, podívala se na zetě a řekla, jakoby se lehce bránila:

„Inu, váš jednou bude, Kartáčníku, toť se ví, do hrobu ho s sebou nevezmu..."

„Ale na to nemyslíme, panímámo milá," domlouval Kartáčník. „Do hrobu! Kdo by mluvil o hrobu! Ale tak, srovnáte to, spořádáte si to hezky ještě za živa. Tonička je vaše dcera, já její muž, budeme vás mít do smrti rádi, budeme vás do smrti dobře živit — co my, to vy — a budete do smrti bydlet v té velké světnici do zadu. A nebudete se do smrti o nic starat..."

Nebudete se o nic starat! To je lákadlo, kterému i zdánlivě moudřejší lidé podlehli. Nechtějí mít žádných starostí, ani o vlastní majetek. Do smrti o nic starat! Ovšem. Ale ta smrt — to je také starost. Kdyby přišla vždy v pravý okamžik.

Přiložila své slůvko také paní Tonička Kartáčníková a panímáma konečně povolila. Dala-li si závazek do knih, či platilo-li ujednání jenom na slovo nebo na podání ruky — kdož ví. Jisto jest, že se paní Strnadka odstěhovala do veliké zadní světnice a že jedla s mladými a že byla celkem spokojena. Ovšem až na některé okamžiky, malé neshody, kdy cítila předobře, že již nepanuje, že je na výměnku. Ale vždyť to byla dcera, zeť!

Než vypršel rok, zemřela — mladá paní Kartáčníková. Byla nějaká slabá, neduživá. Zůstal se Strnadkou cizí člověk, ale pořád ještě zeť. Panu Kartáčníkovi však bylo smutno u vdovského stolu a na vdovském loži, i vyhledal si za krátko novou družku a uvedl ji do svého domu.

Již nebylo tak klidno ve společné domácnosti, již cítila paní Strnadka, že se to nějak trhá, a skoro

ani nevycházela ze své světnice. Jedině tam byla nyní doma, to byl její útulek, její hrad. A přemítala, učinila-li dobře, že tak s domem naložila.

Avšak — také panu Kartáčníkovi zdraví nějak nesloužilo. Scházel, chřadl, a než vypršel rok od nové ženitby, donesli i jej na hřbitov. A v bývalém svém domě osaměla nyní paní Strnadka na dobro — s cizí ženštinou, kteráž neměla pro panímámu pokrevenského citu, pro svou osobu žádných závazků. Panímáma neměla již dcery, neměla zetě, neměla domu. A v hlavě se jí to divně motalo, kterak se stalo, že o vše přišla v několika málo letech? A byla doufala, že bude tak klidně, bezstarostně živa!

Prošla zase nějaká doba, snad léta. Možno, že vdovu Kartáčníkovu netěšila služebnost, váznoucí na jejím domě, závazek výměnku, a chopila se příležitosti, když se nahodil kupec.

Byla to také vdova, po nějakém kaprálu, všeobecně se jí říkalo kaprálka. Skoro se zapomínalo, že se po muži jmenuje Rejdová. Tenkráte bývali staří kaprálové a felbéblové, ženatí, mnohdy s kupou dětí, a mívali i peníze takoví kaprálové, byly to jiné doby. Ještě jsem znal mnoho takových ženatých vojáků, tlustých, vousatých, lysohlavých, kteří sloužili do smrti a bydleli se ženami a rodinami v kasárnech, v kazematech, vojáků, kteří co rok musili nastavovati kuple na palaších a šavlích s koženými pochvami, jak jim břicha přibývalo, vojáků, z nichž vanuly strach a hrůza. Utíkával jsem před nimi, když mne některý potkal na šan-

cích a zakoulel po mně očima. A v zaplavovacích kanálech v šancích bývali nejkrásnější salamandři, poletovali tam nejpestřejší, nejohnivější motýlové „admirálové", v zaprášených střílnách hnízdily kavky, na slunečných stranách valů bývala nesčetná doupata myší. Ale utíkali jsme.

Tak jednoho dne přišla vdova Kartáčníková a oznamovala své tchyni:

„Panímámo, ten dům prodám."

„Ježíšmarjá, nevěsto, a co se mnou?"

„No, oni tady zůstanou. Bude vše při starém."

„Ale nevěsto, to je hrozné! Já jdu z ruky do ruky."

„Inu, jsme všichni v rukou božích."

„Jen abychom byli!" povzdechla si paní Strnadka, hledíc do prázdna před sebe, jakoby zkoumala budoucnost.

„A komu pak?" vytrhla se z myšlenek.

„Kaprálce — kaprálce Rejdové," odpovídala snacha.

„To se to mění, pro Krista pána," vzdychala stará vdova.

A za krátký čas vtáhla do domu jako nová vládkyně paní kaprálka Rejdová.

Staré výměnkářce nikterak se nepřilepšilo touto změnou. Jakoby stěny její světnice byly náhle dostaly množství trhlin a jakoby všemi těmi štěrbinami čišel dovnitř studený, podzimní vítr, jakoby se tam vtahovala mlha, jakoby se jí na stěny ukládala jinovatka. Pusto, nevlídno bylo v té její ve-

liké světnici. A skoro se tam usazovala jinovatka. Stromy na škarpách sežloutly, listí opadalo, prudké větry je roznášely, slunce pozbývalo síly, těžké mlhy kladly se pod ně. Paní Strnadka nespouštěla se od rána do večera svého klokočového růžence, odříkávala své otčenášky a zdrávasy a tesklivě hleděla do budoucnosti. Jaká bude zima? Před očima jakoby jí mával šedými závoji, v uši jakoby jí hučel chvílemi nejhlubší tón varhan z nedalekého jezovitského kostela. Ano, staré panímámě valem se kalil zrak a také jí slábl sluch. Bude letos zima zlá, tvrdá...

Bylo hůře, než si osiřelá výměnkářka dovedla pomysliti.

Paní kaprálka Rejdová měla dceru Lojzičku a tato měla vojenskou známost. Na jevišti zjevila se nová osoba, nastávající zeť kaprálčin, pan Týgler.

Pan Týgler byl původem Němec a postavením obyčejný důstojnický forejšic. Přivály ho do našeho města větry s posádkou. Zapadl tam a zůstal u nás. Nechtěl jíst vojnu do smrti a pomýšlel, jak by se usadil. Došel přijetí ve vojenské rodině kaprálčině — snad byl forejšicem důstojníka téhož pluku, v němž býval druhdy nebožtík Rejda kaprálem. Lojzička nebyla k zahození — dům již dokonce nikterak. Paní kaprálka mu dala dceru a byla dost rozumna, že za nedlouhý čas umřela. Později stará paní Strnadka hořce jí záviděla včasný ten ústup.

Pánem domu někdy Strnadova stal se pan Týgler.

Objevilo se za krátko, že málokdy následuje co lepšího a potvrdila se stará zkušenost, že poslední věci bývají horší prvních. Zakusila toho vrchovatou měrou nebohá paní Strnadka.

Zastal jsem ještě pana Týglera, pamatuji ho dobře. Jeho postava nikdy se nevzpřímila, hlava nikdy nepovznesla, oči na nikoho přímo se nepodívaly. Seděly hluboko v jamkách, jejichž okraje byly popelavy, pod houštím sivého obočí, a na kohokoli musily pohlédnouti, začínaly vždy z dola, od nohou, a zvedaly se zdráhavě, jako obloukem. Mezi těmito nevlídnýma, uhrančivýma očima seděl masitý nos, který jakoby stále čenichal. Tvář páně Týglerova byla stále ježata, kostrbata, jako před třemi dny holená, a byly okamžiky, kdy se zdálo, že se modravé ty bodliny rozlézají po celém obličeji, po čele, až za uši — aby se ho nikdo nemohl dotknouti.

Nikdy nikdo ho neviděl ve svátečném úboru. Přihrbený jeho trup stále vězel v kostkované cajkové kazajce špinavých barev, s krátkými úzkými rukávy, z nichž vyčnívaly dlouhé, špinavé, namodralé ruce s kloubnatými, bambulovitými prsty. Z temných, umaštěných spodků vyčnívaly dole paty umolousaných, jako hlíněných punčoch, nohy věčně šáraly v netvárných trepkách, v zimě v bačkorách. Tak sedal ve svém hokynářském krámě, jejž si byl zřídil, na nikoho nemluvě, tak cáral a šoural se domem, jako příšera, stále čenichaje, podezíraje, ruzné věci a součásti ohmatávaje. A když na škarpách kvetly květiny, když tam zrál ryvíz, angrešt,

a když dozrávalo ovoce na stromech, tu se plížil po terasách, sestupuje níž a níže a zase vystupuje, a když tam meškal, neusedl v jeho zahrádce na větev pták, ba sotva přeletěl. Bylť to živoucí, ale jako bezduchý strašák.

Neměl přítele pan Týgler, neměl spolku, žil v rušném, lidnatém městě jako na poušti, odpuzuje každého tvrdým, zlým pohledem. Však také po něm nikdo nezatoužil. Jeho život byl životem jezevčím, ale přál si méně než jezevec. Vždy by ujedl ze svého, a toho by nepřežil. Když za sucha spadávalo na škarpách ovoce, sbíral ta padavčata, a jakkoli byla tvrdá, hořká a kyselá, hryzl je, hrozně se škaradě, jen aby se nic nepošeredilo.

Takové povahy byl člověk, u něhož byla nyní na výměnku paní Strnadka.

Však jej žral tento závazek, a pan Týgler, sotva se přiženil, trápil hlavu dnem a nocí, jak by se výměnku zbavil, jak by vypudil stařenu z veliké její světnice zadní, „nejkrásnější v domě“, jak říkával.

A když zemřela jeho tchyně a pan Týgler stal se jediným pánem, vytvářila se myšlenka na vypuzení paní Strnadky v nelidském jeho mozku na utkvělou představu, s níž lehal, vstával.

„Ta bába musí z domu, z domu. Co tu pohledává? To je můj dům — a tu její světnici, tu musím mít!“

Zkoušel všelijak, chodil na porady k mužům práva i k pokoutníkům, ale patrně mu neradili po chuti — nemohl výměnkářkou hnouti.

Však ve své zavilé duši přece něco vymyslil.

„Má světnici — a ještě jíst! Ale kde pak a komu jsem se já kdy zavázal, že ji budu krmit?“

A za čas nedlouhý, co domem vládl, odňal paní Strnadce obědy, již dříve hubené, ze zbytků seškrabované.

Byly zoufalé dny pro starou paní měšťanku.

Poloslepá, polohluchá, hnouti se nemohouc, trávila hrozné chvíle ve studené světnici. Ah, jakou to pekelnou smlouvu učinila! Jak nepomyslila těchto konců! Jen děti měly závazek stravovati ji, světnici vytápěti, teď hladoví, mrzne. U koho se dovolá? Vždyť nemůže ven — a byť i mohla, nevyšla by — neboť již by ji Týgler nepustil domů.

A když ji trápil hlad a když ní zima třásla, křičívala zoufalým hlasem ze svého okna:

„Lidé, nenechte mne hladem umořit, nedejte mi zahynout.“

Ale potměšilý domácí pán šáral se domem zcela klidně, jeho zkamenělé duše nedotkly se tyto výkřiky.

Rozneslo se městem, jak se daří měšťance Strnadce, a byli soucitní lidé, kteří jí v poledne posílali polévku a sousto masa, a tito dobrodinci střídali se. A zapomněl-li kdo, nové zoufalé výkřiky vyburcovaly jej.

Přes to vše, ač jí tedy již ani neživil, přemítal Týgler, kterak bábu vypudit. A náhle si vymyslil, že zadní světnice se boří, že se zdi trhají, že musí dům opravit.

Tak sychravého jednoho dne přišli zedníci, postavili ze dvora lešení a jali se vylamovati rámy oken a bourati zeď k podlaze.

Paní Strnadka zastřenýma očima sotva viděla toto počínání, ale slyšela rány, cítila, jak se do světnice proudí studeno, konce se dohadovala, tušila.

A v nejvyšší úzkosti volala, plakala, řičela:

„To je moje světnice — nic jí neschází — nechte toho, odejděte — Kriste Ježíši — smiluj se nade mnou — vždyť jsem ještě ve svém — ve svém — ve svém — já okradená...!"

Její smysly zbystřily se úzkostí, nebohá žena slyšela, jak nelida domácí káže na dvorečku zedníkům řezavým hlasem:

„Nečumte — nebojte se — bourejte, bourejte — konečně musí ven...!"

Avšak zoufalý řev vyháněné odstrašil přece dělníky, že ustali. A tu Týgler domohl se jinak svého „práva".

Sebral se, běžel na komunál a vymohl si, jak vyprázdit světnici. Jakým právem? nikdo nevěděl. Za chvíli stanul před jeho domem nádenník s trakařem. Jiní dva lidé vnikli do světnice a násilím vyvlékli, vynesli stařenu, posadili a připoutali na trakař — a takto ji odváželi k městskému špitálu čili chudobinci.

Sbíhali se lidé, hlasitě reptali.

„Ježíši ukřižovaný — lidé drazí — nenechte mne odvézt — z mého — z mého! Vrahové, vra-

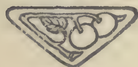
hové — byl to můj dům — je to má světnice — na dosmrti má — pomozte, kde jste kdo...!“

Bylo kus cesty ke špitálu a stokráte, tisíckráte, vždy hrozněji zaznívalo volání nešťastné vdovy, až jí hlas přeskakoval, až sípěla a chroptěla, jakoby ji rdousil, vraždil — ale nikde nebylo záchrany.

Nesmírné rozčilení zmocnilo se všech, kdož byli svědky tohoto výjevu; celé město vědělo, že stařena je v právu a že na ní spácháno surové násilí. Ale toho dne bylo komunální právo proti ní, a toto právo platilo.

Řev nešťastné měšťanky zanikl teprv za vraty špitálu, odkud se nikdy nevrátila, a Týgler spokojeně a s klidným svědomím ujal se vlády i v dobyté světnici.

A to jest historie výměnku paní Strnadky, kterak se udála asi před šedesáti lety.

Triumf páně Krtkův.

1900.

I.

Pozoruji na sobě přežalostný úpadek. Abych mluvil správněji: zpozoroval jsem ho jednoho dne náhle, rázem, s nesmírným úžasem, a tu teprv seznal jsem, že zející ta propast nevědomosti nerozevřela se ve mně náhle, ode včíra, ale že ji znenáhla tvořila celá desítiletí, aniž jsem si toho byl vědom. A pojednou octl jsem se na srázném jejím okraji, div že jsem do ní střemhlav nesletěl.

Kráčel po mém boku jakýs mladý zvědavec, potkali jsme vojáka, a ten měl na prsou nějaký divný odznak a mladý zvědavec otázal se mne: „Strýče, co pak to znamená, co ten voják má na kabátě?"

Podíval jsem se bystřeji na vojáka, na odznak — a musil jsem doznati, že nevím, co ta věc znamená. A ještě jsem nedokončil v duchu odhodlání, že se na záhadu tu příležitostně poptám, abych před mladšími lidmi nevypadal tak hloupě, když společník můj vyhrkl s další otázkou: „Jaký pak to je vlastně pluk?"

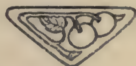
hové — byl to můj dům — je to má světnice — na dosmrti má — pomozte, kde jste kdo...!“

Bylo kus cesty ke špitálu a stokráte, tisíckráte, vždy hrozněji zaznívalo volání nešťastné vdovy, až jí hlas přeskakoval, až sipěla a chroptěla, jakoby ji rdousil, vraždil — ale nikde nebylo záchrany.

Nesmírné rozčilení zmocnilo se všech, kdož byli svědky tohoto výjevu; celé město vědělo, že stařena je v právu a že na ní spácháno surové násilí. Ale toho dne bylo komunální právo proti ní, a toto právo platilo.

Řev nešťastné měšťanky zanikl teprv za vraty až jí hlas přeskakoval, až sípěla a chroptěla, jakoby jeně a s klidným svědomím ujal se vlády i v dobyté světnici.

A to jest historie výměnku paní Strnadky, kterak se udála asi před šedesáti lety.

s vojáky komisárek a vypartykovávali jsme od nich kloboučkové „kapsle" za krejcary, za papír, tužky, péra nebo jiné potřebnosti, jichž zase vojáci neměli s dostatek, my se od nich učili, kterak možno prach na holé dlani vypalovat, od vojáků jsme měli první návody, kterak se dělají sopky — jaká to bývala shoda a harmonie mezi námi drobnými občany a vojskem nižší distinkce, určitěji řečeno, kmány! Stále jsme byli více či méně zásobeni „municí" — u spolužáka Řeháka vůbec bylo neslýcháno, aby vyšel z domu bez ostrých patron, hrsti prachu nebo kornoutku kapslí. Věru, byli to jen ti protivní premianti a „akcidenti", kteří neměli nikdy nic takového a jimž pan učitel nikdy do kapsy nesáhl. Ale byli to taky nešikové, když konečně si omočili! Snížil se jednoho dne jeden ze vzorných, dokonce „krajník" z první lavice, jakýs Hubáček, a šel s námi na šance, aby se pokusil o vypálení prachu na dlani. Hlupáčkovi dobrému draho to přišlo. Naslinil sice dlaň, ale přes všechno ponaučování nenapjal ji, jak bylo nutno, aby byla bez vrásky, tvrdá jak dřevo, což bylo podmínkou takového ohněstrůjného pokusu. Než se odhodlal škrtnouti sirkou o kalhoty, popadala ho tréma víc a více, dlaň se zavírala, vraštila, a když konečně vysykl zapálený prach, vykřikl také Hubáček. Kůže na dlani se mu přiškvařila, chudákovi, a scvrkla, že nemohl ruku otevřít. Prvního obvazu dostalo se mu od nás hned na místě, z vlhké hlíny a trávy, a se strachem prováželi jsme ho domů, co z toho bude. Ale Hubáček byl karakter a nic neřekl. Arci, hájil i vlastní kůži. Ruku nemohl

celý týden otevřít a mlčky trpěl. Štěstí, že to byla levice, že mohl psáti a kresliti jako jindy. Za čtrnáct dní byl zdráv jako ryba, ale od té doby nemohl prach cítit a našich manévrů nikdy již se nesúčastnil.

A jak jsme znali všechny branše vojenské, všechny šarže, všechny druhy zbraní. Ještě než přišel nový pluk do města, věděli jsme již jeho jméno, jaké má výložky, jaké knoflíky. Nám neunikl žádný nový zjev. Když se objevili ve branách dvě tři postavy cizí barvy, hádali jsme, že to jsou „kvartýrmochři“ — a skutečně, za několik dnů vtáhl pražskou branou nový pluk s hudbou v čele, před níž pyšně kráčel „regmenctambor“ s mohutnou ferulí v pravici. Tehda všichni plukovní tamboři byli velicí, tlustí a vousatí.

Bylo přirozeno, že my kluci jsme byli tak proniknuti vojenstvím. Vždyť jsme vyrůstali v pevnosti, život vojenský tu byl v popředí a všechno opanovával. Na otázku: čím budeš? měli jsme téměř všichni jen jedinou odpověď: vojákem. To bylo v našich očích nejkrásnější. Teprv rok šedesátý šestý ve mnohých nesmírně ochladil tu vášeň. Arci tu poprvé se nám objevila také jiná stránka vojenského života — viděli jsme plné vozy krve, před našima očima konány amputace a smrtelně ranění umírali v rukou lékařův.

*

Nejenom v nás — omladině — byl vyvinut smysl a zájem pro vojenské záležitosti. Vyrůstalo se s ním, dospívalo, vydržel až do smrti. Hezoučké

bylo to mé milované otcovské město, ale žilo v něm dost mnoho lidí obmezených — nemohu za to, že k nim náležel taky kupec pan Krtek. Nepohněvá se na mne, že to o něm povídám, nedoví se o tom. Již je dávno u té velké armády, jejíž jednotlivé oddíly se u nás ukládaly na Pouchov, nebo na Kuklena, nebo konečně k svatému Janu na Kopečku. Ani tu nikoho nezanechal. Zemřel neženat — a soudím, že i bezdětný.

Obzor jeho také za života dále nesáhal než po Kukleny — od narození až do smrti nevytáhl z rodného města svého paty.

Od rána do večera stál za pultem svého krámu, zděděného po otci, vážil kávu a cukr, chroupal „glazírované" mandle, žertoval se služkami, jež k němu přicházely, vyzvídal na nich všechny klepy z domácností, jež pak všelijak rozšířené a přizdobené věnovával jako nádavek jiným odběratelkám, až se z nich do večera šťastně vyčerpal, načechrával ve volných okamžicích bohaté kučery své plavé hřívy, postával chvílemi na prahu krámu, dívaje se za slečinkami na promenádě středem náměstí nebo za deštivého počasí na podsíni, metal po nich zamilované pohledy a posílal jim konečky prstů hubičky. Omrzelo-li ho všechno toto a podobné zaměstnání, posílal si do půjčovny k panu Lokvencovi pro nějakou knihu. Pravím pro nějakou, a přece to byla vždy táž historie, německý překlad Dumasových Mušketýrů. Než se dostal na konec, „po třiceti letech", zapomněl začátek a četl znova. Myslím, že jiné knihy nepoznal. A když konečně nad-

cházela noc a pan Krtek mohl zavříti, umyl se pečlivě, namazal vlasy pomádou, nakypřil knírky, oblékl čisté prádlo, a nedělní oděv, chopil se španělky, narazil cylindr a zamířil do „restaurace“, kde se scházeli notáblové města a důstojníci. Na všech hostincích u nás byl tehda — v letech šedesátých — nápis „hostinec — gasthaus“, nanejvýš gasthof, jenom na jediném stálo „restauration“, u Tajbnerů na náměstí, hned vedle biskupské residence. Tam bývali důstojníci — a důstojníci byli ideálem páně Krtkovým. Ach, jaké výčitky činíval osudu, že z něho udělal „pudlrajtra“ a ne oficíra. Tolik synků města dotáhlo to na lajtnanta, někteří až na hejtmana, jeden dokonce na majora — jen jemu bylo souzeno, aby krněl a zakrněl za pultem!

Ale když se nestal vojákem a důstojníkem, vyhledával aspoň jejich společnost, odpozorovával jejich manýry, jejich způsob hovoru, nápodobil je — ó, jak byl šťasten, když ulovil něco nového, co mu do dneška bylo neznámo!

Z počátku nesměle se k nim přibližoval, svými návštěvami řečeného „restaurationu“. Zprvu sedával skromně u dveří a zraky jeho zalétaly toužebně k velikému stolu blíže kamen, kde sedávala společnost pánů od vojska. Jaký to hlahol hovoru, jak veselé věci tu vypravovány, jaký smích otřásal celou místností! Byly to sice mnohdy tak nevinňoučké hlouposti, jimž se pánové smávali, a býval to mnohdy takový smích dělaný, divadelní, povinný — ale jak velikolepým připadalo vše panu Krtkovi. A jak dychtil po tom, aby jednoho dne

směl zasednouti k onomu velikému stolu mezi ně. Byli takoví šťastní civilisté, kteří tam směli. Ach, když by vstoupil do lokálu, hrkaly by židle pode všemi, posouvaly by se, aby měl místo pro svoji, a z desíti hrdel by se ozvalo: „Čau!" Tenkráte pozdravovali se důstojníci výhradně tímto slůvkem, a jakkoli pan Krtek nevěděl, co znamená, vycítil přece veškeru jeho líbeznost, jeho obsažnost a důvěrnost. Čau, bruder! Čau! Čau!

Tak se to zalíbilo panu Krtkovi, že jinak nepozdravoval ani služky, ani nás školáky, když jsme k němu přišli pro kousek cikorie.

„Čau, Machatý! Co pak chceš?"

Ostatně slovíčko nebylo zlé — však my jsme je taky měli zavedené mezi sebou, ve škole i na ulici. Jak pěkně se vyjímalo ve spojení s jiným, domácím, zcela n a š í m, když jsme se potkali:

„Čau, votroku, kam ideš?"

V čemž nespočívala žádná urážka, jak jsem již kdysi kdesi výslovně poznamenal. Neboť „votroku" znamenalo něco jako „příteli, kamaráde, bratře". Arci, záleželo na přízvuku, na výrazu. Bylo-li provázeno jízlivým pohledem a vyrazilo-li se tak plně opovržlivě: „Ty vvvótroku!" — o je, pak mohlo býti zle!

Tam tedy sedával u stolku blíže dveří, posrkával piva, hleděl před sebe, ale nastavoval uši, aby mu nic neuniklo. A když tak někdy zůstaly dvéře otevřeny a pan major Mehl vykřikl: „Ale frflucht, dyť zatraceně táhne!" — vyskočil pan Krtek, jako zpružinou vymrštěn, dva kroky ke dveřím — a

přirazil je. Potom se poklonil ke stolu pánů oficírů a sedl zas na své místo. Nebo když někdo z pánů se pídil po sirkách, jež náhodou sklepník na stůl nedal, zas vymrštil se pan Krtek, chopil se nejbližšího stojánku se sirkami, pokročil odměřeně k velikému stolu, postavil naň sirky, uklonil se němě a vracel se ke své sklenici s povznášejícím vědomím, že vykonal, co vykonati není každému dopřáno.

Když platil pan Krtek, vytáhl obyčejně desítku, ale raděj padesátku, aby se vidělo a vědělo, že má. Přes obmezenost svoji byl pan Krtek v této věci výborným psychologem. S takovou desítkou nebo dokonce padesátkou není sklepník hned tak hotov. Dodává chvíli, chrastí drobnými a sází pak bankocetle na stůl, ještě je přeskakuje ukazováčkem, opět přepočítává, a než je vloží pan Krtek do tobolky, trvá také chvilku — vše to nemůže uniknouti pozornosti ostatních a musí vzbuditi dobré mínění o něm. Pan Krtek dobře tušil, co může člověku jeho rázu dodati váhy.

Učinil tak několikrát, a konečně jednoho večera, když odcházel a dovíral za sebou dvéře, zaslechl u velikého stolu otázku:

„Wer ist das?“

V panu Krtkovi zatajil se dech. Bože, Bože, kdo je to? ptá se důstojník svého souseda, a již taky zaznívá odpověď:

„Ja, to je kupec Krtek...“

Toť se rozumí, vždyť tam sedí taky páni, kteří

ho dávno znají, jenom že posud nebylo příležitostí, aby s nimi nějak začal.

A pak již netrvalo dlouho a pan Krtek jednoho večera byl pozván, aby přisedl ke stolu. To bylo v den, kdy se objevil v nových citronových rukavičkách. A zas netrvalo dlouho, že se panu Krtkovi dostalo cti, že směl zaplatit láhev šampaňského, a tohoto večera stalo se něco, o čem se mu snívalo snad jen v okamžicích největšího rozplamenění obraznosti: dva páni lajtnanti — po jeho pravém i levém boku — dva hned najednou pozdvihli číše své a připili si s panem Krtkem na bratrství! Pan Krtek směl jim říkati „du" a směl je pozdravovati „čau!"

Toho večera stalo se taky, že pan Krtek, platě, měnil stovku, ale ne vše, co mu sklepník na stovku dodal, zastrčil do vlastní tobolky.

Bylo to v noci ze soboty a hned nazejtří, v neděli dopoledne, promenoval pan Krtek na našem „korsu", na chodníku prostřed náměstí, vydlážděném hladkými kostkami, s oběma důstojníky, s nimiž včera byl zpečetil pevné přátelství dvěma šťavnatými polibky. A jak pan Krtek šel, pyšně švihal svojí žlutou španělkou a odhazoval stranou pravou nohu, právě jako to dělali noví jeho přátelé, jimž se mezi nohy pletly palaše. Tak výborně odhazoval nohu, jakoby mu o ni také nějaká neviditelná šavle tloukla. Pan Krtek teprv od včerejška pociťoval, co jest pravá blaženost života.

II.

Řekl jsem již o panu Krtkovi, že byl obzvláštním přítelem a ctitelem zvláštností, specialit? Myslím, že jsem opomenul poznamenati to, i činím tak pro historickou věrnost. Ba, pan Krtek dovedl býti vášnivcem, náruživcem, kde běželo o to, aby získal, měl nebo uměl něco nového.

Račte prominouti, poslední slovo odvolávám, nebo je aspoň musím uvésti na pravou míru. Uměti je trochu silné vzhledem k panu Krtkovi; uměti jest jen výsledkem učení, a nic tak panu Krtkovi nesmrdělo, jako učiti se něčemu, zdlouha, trpělivě učiti. Neučil se ani jazykům, ani malovat, ani hudbě, zkrátka ničemu, kde třeba postupovati dle jisté soustavy, ničemu, co trvá dlouho. Ano, tak něco, čemu lze naučiti se od rána do večera, nanejvýš za dva dny — tu pan Krtek času nelitoval. Snadno tedy naučil se odhazovati pravou nohu, jakoby od narození nosil šavli, neboť to ho nestálo žádného namáhání. Díval se na oficíry z krámu, kterak ze široka ušlapují dlažbu svého garnisonního města, díval se na ně a rychle chápal. Vyšel před pult, přivázal si k boku dlouhý lineál, rozhoupal jej, hodil pravou nohou na stranu, jakoby chtěl někoho kopnout — a šlo to. Pan Krtek byl přesvědčen, že na důstojníka nic mu neschází, než opravdivá šavle, a že by jím pak mohl býti hned. Snad se pan Krtek nemýlil.

Nebo plivnout skrze zuby. To byla tehdy čistě oficírská specialita. Možno, že to neměli sami

ze sebe, že to pochytili vlastně od felbéblů, kteří v tom umění vynikali, a zdá se mi, že tenhle sport zas přinesli k nám tehda zejména Taliáni, od nichž se učili domorodci. Pamatuji se aspoň zcela živě na našeho Karlíčka Richtrů — říkám našeho, ježto byl rodákem domácím, dítětem od „modré hvězdy", jemuž přes to, že jako felbébl byl „vzal" již asi čtvrtou kapitulaci a že pod ryšavou parukou neměl ani jediného vlasu vlastního, říkali pořád a do smrti „Karlíček" — pamatuji tedy, s jakým obdivem jsem pohlížel na Karlíčka Richtrů, kterak dokonale uměl tryskati slinu levým koutkem úst, se zuby sevřenými. Arci tam na levé straně byla mezera, zub tam scházel, a my školáci pevně jsme byli přesvědčeni, že si ten zub dal vytrhnouti jenom proto, aby mohl provozovati svůj umělecký kousek. Nuže, tato věc vůbec náležela k tehdejšímu dobrému tónu — u nás byli vzorem dobrého tónu vždy páni oficíři — a soudím, že pan Krtek vynaložil nemálo svého času, kdy neměl koho obsluhovati, aby se naučil bravuře, jíž se mu posud nedostávalo k naprosté ušlechtilosti člověcké. S jakou pýchou, s jakou dětinnou radostí řekl mi pak jednoho dne, když jsem přišel s nějakým krejcarem do krámu:

„Koukej, votroku!"

Já koukal a pan Krtek tryskl. A nad jeho výkonem vloudila se v srdce mé pravá závist klukovská. Takhle jsem to neuměl, tak se tomu jakživ nenaučím!

Viděl můj obdiv, ba vycítil snad i moji závist

a byl nesmírně pyšen. Zcela bezděky velmi jsem se mu zavděčil a pan Krtek dal mi za to dvojnásobnou míru zboží. Myslím, že jsem cestou z nádavku toho svůj díl svědomitě užral.

Takovým byl pan Krtek specialistou, amatérem. Arci, amatérství a sport byly nám tehda ještě zcela neznámými pojmy. Ó, kdyby se byl pan Krtek dočkal velocipédů, fotografování, footbalu! Ba jen kdyby se byl dočkal módy dnešních lvů, kteří nosí náramky, ať darované nebo koupené, jistě by byl nosil v zápěstí náramek ne jeden, ale dva, a nejenom na jedné ruce, ale na obou. To by tak bylo bývalo něco v žanru páně Krtkově. Jemu nebylo nic dost pohanského. A tak nevěda a netuše, co všechno ještě kultura vytvoří, musil se spokojiti sportem skromnějším: dlouhými nehty na malíčku, vlastně na obou. Také tuto přízdobu pravého mužství odpozoroval oficírům, a s něžnou péčí pěstoval na svých malících dva drápy, jež mu sice čím dále více překážely v každém jiném počínání, ale jichž by se nebyl vzdal za zlato a drahé kamení. Vždyť trvalo dlouhé neděle a měsíce, než mu takové drápy narostly. A dalo mu pak něco práce, aby je udržel v náležité čistotě a lesku.

Avšak, co jsou platny dravčí nehty na malících, co jsou platny i prsteny na všech prstech, když není pohnutky, aby pařáty s veškerou tou výzdobou byly stále v povětří a na očích každého, kdož by se vůbec přednostem páně Krtkovým byl chtěl

obdivovati? Arci, věděl pan Krtek o jednom prostředku, ale tu narazil na značnou překážku, tu poznal, co znamená učiti se, nebo aspoň zvykati.

Dobře vypozoroval pan Krtek — arci, na důstojnících — co vše lze provozovati na příklad levicí, drží-li tak „nonšalátně“ (jak říkal) mezi prstem čtvrtým a malíkem doutník. Tak jej držívali jen páni důstojníci, tak to nečinil žádný civilista. Jaká hra posunků! Chvíli držeti ve rtech a vytahovati kouř, potom nadzdvihnouti, vybafnouti, a teď za hovoru šermovati rukou před očima, kolem hlavy, oddalovati ruku a zas přibližovati — jaký to hotový balet v povětří! Blýskají se prsteny v paprscích slunečných a veškerou krásou svojí září také dlouhatánský nehet. Po chvíli možno ruce prohoditi. Levice chopí se španělky a zas pravice šermuje doutníkem kolem hlavy. Ano — ale ten doutník!

Pan Krtek nebyl původně kuřákem. Ale důstojníci pravidelně kouřívali viržinky! Kouřit viržinky znamenalo tehda v oboru kuřby výkon silácký, nejvyšší. Ještě se mnoho kouřilo z dýmek pěnovek, pánové noblejší a zejména ouřadníci zažehovali kuba, pensisté se živili krátkými. Pan Krtek začal s „papirosy“, jež byly na obou koncích opatřeny „munčtyky“ a v půli se přelamovaly — starý dobrák stála tato kuřácká lahůdka. Však jsem si je taky kupoval za svatým Duchem u Trubáčků, což byla nejzastrčenější trafika ve městě, pod loubím, kde se prodávalo jen okénkem a kam zraky pánů učitelů a školdozorců nedonikaly.

A když měl pan Krtek školu papirosů za sebou, odvážil se na portorika, pak na tenká havana a konečně se rozběhl na viržinka.

Avšak ve viržince shledal pak Krtek odpůrce tvrdošíjného, vzdorného, zdánlivě nezdolného. Co kdy slyšel o tomto zavilém smotku, vše bylo překonáno vlastní zkušeností. Byly to hodiny těžkých zkoušek a vracíval se pan Krtek ze dvorečku všecek popelavý po každém opětném pokuse.

„Ano," říkával tak zcela důvěrně, „kdybych já nebyl blondýn! Blondýni mají slabší náturu..."

A zas pravím: pan Krtek, bohužel, byl předčasným zjevem. Tenkráte ještě nikdo nevěděl, že za řadu let budou zavedena viržinka havanská, která by mu nebyla působila takových obtíží.

Avšak pan Krtek nepovolil, a když překonal šťastně nespočetně mnoho záchvatů mořské nemoci, mohl se konečně odvážiti s vytouženou viržinkou na náměstí, na promenádu. Z opatrnosti nedýmal mnoho, býval skoro povděčen, když viržinka vyhasla, a nepokoušel se, aby ji opět zažehl. Kouříval pak na studeno. Co vadilo? Vždyť i s viržinkou nehořící lze provozovati žonglerské kousky v povětří, jež vlastně byly hlavním jeho účelem.

A ještě cosi bylo slabou nebo lépe silnou stránkou páně Krtkovou: oděv. V této věci byl skoro výstředníkem. Nikdo neměl kalhot podobných, ani kabátu nebo vesty. Ba nesměl míti. Pan Krtek neskrblil, pan Krtek taky nikdy nebyl krejčímu dlužen, ale něco věděl jeho tělesný dodavatel zcela určitě: že dá-li si pan Krtek z nějaké látky ušíti

kabát, vestu nebo spodky, nesmí on, mistr, již nikomu jinému touž látkou posloužiti. Tehda byla jiná móda, tehda se nešily celé oděvy ze stejné látky, jako nyní. Byl-li kabát modrý, mohla býti vesta zelená a k tomu spodky třeba fialové. Ale tehda ještě silně se nosily „pepity", spodky z látky černě a bíle kostkované. Však míval mistr Pondělek mnohou potíž s jinými zákazníky, kteří se chtěli šatit a la pan Krtek. A došlo konečně tak daleko, že si pan Krtek objednával sám potřebné látky z „Rajchumberka" nebo až z Prahy, jen pro sebe.

Bylo tehdáž po jakési výstavě kdesi, v Paříži nebo v Londýně, a v novinách vyskytla se zpráva o jistém mistrném výrobku krejčovském, odměněném zlatou medajlí. Byl to černý frak, šitý bílým hedvábím — a na celém fraku nebylo viděti stehu bílého! Tak uměle dovedl tvůrce jeho zápoliti jehlou, která nikde látku nesměla proniknouti naveskrz, ale zachycovala ji napolo, pod povrchem. Byla to krejčovská hříčka — takovéto věci vyskytují se občas — ale v očích odborníků a v očích elegánů znamenají takovéto hříčky více než objevení Ameriky. Na všechen způsob to byl znamenitý výkon krejčovský.

Pan Krtek dočetl se o tom taky nebo snad jenom doslechl, a hlava jeho byla jak zapálena. Ode dne, kdy zvěděl o tom podivuhodném výstavním fraku, neměla duše jeho pokoje. Černý frak šitý bílým hedvábím! A nikde stehu neviděti! Jaká by to byla kořist!

Nebylo nic lehčího, než poslati pro mistra Pondělka. Nějaká záminka se našla. A zatím, co s ním jednal o správě nebo přešití vesty, nemohl se dočkati, až vyrazí se svojí otázkou.

„Zdali pak četli o tom fraku, pane Pondělek?" vyhrkl konečně.

„O fraku? O jakém fraku?"

Pan Krtek doplnil otázku malým vysvětlením.

„A bodej bych nečetl! To je majstrštuk!"

„A co pak, pane Pondělek, dá se takový frak vůbec ušít?" ptal se dále pan Krtek, pohrávaje s řetízkem.

„Dá-li se ušít? Aby se nedal ušít!" řekl mistr Pondělek sebevědomě.

„Hm, arci, všechno se dá udělat," přisvědčil pan Krtek. „A co by mohl takový frak stát?"

„Co by mohl stát?" opáčil mistr přemítaje. „No, co by mohl stát — jistě padesátku by mohl stát — ale to se uvidí při práci..."

Bylo zřejmo, že mistr Pondělek ještě nikdy nešil černý frak bílým hedvábím. Byla sice padesátka za pouhý kabát penízem nehorázným, ale později bylo znalci usouzeno, že takový zázrak sotva by se pořídil za tři padesátky.

Panu Krtkovy hrály oči, prsty jeho bubnovaly na pultě.

„No, pane Pondělek, ať by to stálo o nějaký pakatel víc — vezmou mně míru!"

Mistr Pondělek vyvalil oči. Teprv teď — zdálo se — počíná si uvědomovati, jakou věc podstupuje, ale slovo bylo vyřčeno. Vytáhl míru, změřil pana

Krtka křížem krážem, zapsal, projednali ještě některé věci, vyjednávali lhůtu, a mistr Pondělek odcházel.

Snad nemusím dodávati: bylo ujednáno, že nikdo jiný ve městě nesmí míti černý frak šitý bílým hedvábím, aspoň od mistra Pondělka ne. Bylo taky vyjednáno, že do chvíle, než mistr frak odevzdá, nesmí nikomu slova říci. Ale ani slova! Déle mlčeti nebyl zavázán — a pan Krtek taky věděl, že mlčeti nebude. Ani si toho nepřál. Medle nač by měl frak, o jehož vzácné podstatě by ve městě neměli potuchy? Kdo by si ho všiml?

Od objednávky páně Krtkovy uplynuly celé neděle. Byla to zkouška trpělivosti přímo hrdinné, ale pan Krtek čekal a mlčel. A ve snách obletovala ho líbezná vidina: černý frak s atlasovou podšívkou, šitý bílým hedvábím, a nikde ani stehu neviděti...

III.

Když pan Krtek objednával svůj zázračný frak, bylo léta již na mále, podzimek za dveřmi, a blížila se nějaká zábava v kasině, jíž měla býti zahájena a zasvěcena zimní sezona. Naše kasino bylo zbytkem starých copatých dob a houževnatě se udržovalo. Pány v něm byli důstojníci a byrokrati, kolem nichž se kupila ostatní „inteligence“ městská. Společnost čistě občanská neměla žádného střediska representačního, žádného shromaždiště. Společenský život u nás rozvíjel se hlavně

pod širým nebem, na rynku, na tom prostředním chodníku, vydlážděném kostkami (ostatek byl dlážděn povědovými „koleny", o něž posud i v Praze místy si otloukáme kuří oka). To byl „přijímací salon" našeho města, v zimě v létě. Honosil se předností, že byl vzdušný, otevřen denně, a že do něho měl přístup každý. Kmán vedle majora, učedník vedle pana půlmistra, páni páteři i dívky „svobodné vůle". Zde šuměla a nadouvala se poprvé každá nová krinolina, zde vysílaly dcerky domácí toužebné pohledy k barevným límcům důstojníkův, zde studenti úkradmo zápolili o přízeň dívek bez kaucí, zde duněly těžkopádné kroky pedantů profesorů, střílejících očima všemi směry, nezdrží-li se který student přes devátou večerní, na tomto náměstí také bývaly dvakrát v témdni „placmuziky".

Kasino pojímalo jenom vyvolence. Tam byly pořádány koncerty, „kränzchen", v masopustě pak veliké bály. Ale poněvadž nebylo jiných místností, bývaly tam pořádány i plesy studentské a maškarní. Do oficírských a ouřadnických zábav chodilo se, že byly „nóbl", do ostatních proto, že se tam lidé skutečně bavili.

Kterak se těšil pan Krtek, až hlazené křehké lístky se zlatým tiskem svolají honorace na první večer! A těšil se vůbec, jak to letošní zimy „probere" všechno, zábavu za zábavou, ples za plesem. Neboť bude mít v čem tam chodit. Fraků tam ovšem bude mnoho, ale jeho bude jediný. A kterak již teď v duchu viděl, jak se vše vytváří.

Stane kdesi vedle některého pána, bude si pohrávati citronovými rukavicemi, náhle se podívá na frak pánův a bude se obdivovati, jak pěkně jest ušit. A pak zcela „nonšalátně“ chytí za „ravéry“ fraku vlastního a řekne jako mimochodem: „Tenhle je šitý bílým herbábím. To by neřekli, co?“

Neboť tehda u nás ještě všem slušným lidem se onikalo. Hlavně v kasině.

A těšil se pan Krtek, jak oslovený udiven se zeptá: „Jdou, jdou! Bílým herbábím?“

A teď pan Krtek řekne: „Bílým herbábím. Jsou dva takové fraky — jeden byl na pařížské výstavě a tenhle je druhý.“ — — —

Konečně jej tedy mistr Pondělek přinesl. Ať se pan Krtek díval jak chtěl, stehu bílého nikde neviděl. A s posvátnou úctou, jako nějakou relikvii, pověsil jej do šatníku ve svém mládeneckém pokoji. Ale při tom byl plný neklidu. Kéž s ním brzy může na lidi!

„Co jsem dlužen, pane Pondělek?“

„No, co jsem řekl, ať při tom zůstane. Ale podřekl jsem se, tuze podřekl. Nešil bych druhý za padesátku.“

Řekl to nějak jako v rozpacích, jakoby se čehos obával. Ale když pan Krtek beze slova vyplatil padesátku, vykulil mistr oči, shrábl peníze a přál velkomyslnému zákazníku:

„Aby ho ve zdraví užili a do smrti neroztrhali, pane Krtek!“

Mistr Pondělek přál skutečně nejen panu Krtkovi, ale i sobě ze srdce, aby pan Krtek frak

do smrti neroztrhal, aspoň aby se frak nepáral, neboť pak by bývala na jevo vyšla věc podivná stran toho „bílého“ hedvábí!

Kdyby tu mělo býti vylíčeno vše, co pan Krtek se svým frakem a v něm vyváděl, byla by to kronika. Ale tento frak jest pouhou episodou, anebo, chcete-li, předmluvou k čemus jinému. Nepochybno jest však, že by vzácný ten oděv málem se byl stal osudným panu Krtkovi. Aby ho užil, aby se hodně vychlubil, nezameškal pan Krtek žádné příležitosti, kde se mohl ukázat, a té sezony by se byl skoro k smrti utančil. Ano, kdyby nebyl býval blondýnem — jak si sám stěžovával. Dala mu sice příroda orličí, římský nos, dala mu hedvábné, kučeravé vlasy, kroužící se v tisícerých prsténcích, vykouzlila mu pod nosem jemné kníry, pěkně zvlněné jak ornamenty, obdařila ho rozkošnou kozí brádkou, ale ke všemu tomu jen subtilnou, slabou, hodně vytáhlou postavou.

Pořízení zázračného fraku spadalo v dobu, kdy pan Krtek již se přátelil s důstojníky. Rozumí se, že vzácné to roucho neminulo se s náležitým účinkem ve společnosti, nadané tak hlubokým a bohatým životem duševním, jako byli kumpáni páně Krtkovi, a šťastný majetník sebevědomě špoulil ústa při lichotivých poznámkách svých uniformovaných přátel.

„Bist ajn frfluchtes ungetým, du Krtek, jaké máš nápady!“ říkali mu v upřímném obdivu, a pan Krtek zmíral blažeností nad těmito srdečnými výlevy nelíčeného přátelství.

„Ale aby to bylo dokonalé — ještě něco ti schází, kamerád...“

Pan Krtek vyvalil modré svoje oči, o nichž závistivci říkali, že jsou trochu telecí.

„Ajne ébnbyrtige hóze, kamerad, — kalhoty, Krtečku, kalhoty...!“

Kalhoty! Věru, pan Krtek chápal. Ještě kalhoty, jakých by neměl nikdo. Ale jaké by to byly kalhoty?!

A duch páně Krtkův počal neunavně pracovati. Jaké by se hodily k takovému fraku kalhoty?

Gallatův rytíř Šnofónius byl by v takové tísni zavolal Mesistáfla, aby pomáhal, avšak pan Krtek neměl žádných spolků s čerty, jemu zbýval jen mistr Pondělek.

Byl obeslán, přišel, přinesl vzorník, ale v něm nenalezl pan Krtek, po čem srdce toužilo. Zamířil tedy k panu Vachtlovi, obchodníku se soukeným zbožím, ale ani celý sklad páně Vachtlův nemohl poskytnouti látky, z níž by se vytvořil důstojný pendant fraku. Objednal si vzorky z Rajchumberka, z Prahy — a nikde nic. A pana Krtka míjel spánek, panu Krtkovi přestalo chutnati, pan Krtek snad byl v podobném rozpoložení duševním, jako Kolumbus, když ho vše pudilo na moře, objevovati nové světy, — a nebylo korábu.

V letech, do nichž spadají tyto droboučké události, střídala se posádka naší pevnosti mnohem častěji než před tím.

Přišel-li k nám kdy nějaký pluk, „poležel“ si tam hezky, ale v letech šedesátých nastalo častější hrkání. No, „Konštantýny“ jsme měli pořáde, to byl náš domácí pluk, k němuž se u nás odvádělo. Když nic jiného, leželo tam aspoň „depó“. A vedle „Konštantýnů“ vždycky nějaký prapor myslivců, pionýrů, „sanitét“, dělostřelci a „ženisté“ — ach, bylo na vybranou.

Náš domácí pluk měl výložky temně fialové a tato barva splynula u nás téměř na dobro s představou vojínů pěšáků. Ale pojednou přišel pluk Mollinary a ten měl nějaké výložky tmavohnědé, a pak přišel Khevenhüller (spolužák Řehák říkal důsledně „Käfermüller“), s výložkami tuším červenými, a pak Mazzucheli, s výložkami jako salátovými, bílé knoflíky střídaly se s žlutými a žluté s bílými — u nás školáků nastal zmatek. My jsme nesbírali ani známky, ani pohlednice, ani dutinky cigaretové, my měli jenom sbírky vojenských barev, a ty jen v hlavách.

A tu tedy jednoho dne — onoho času, kdy pan Krtek snil o svých budoucích kalhotách — vtáhl do města nový pluk; marně napínám paměť, abych vylovil jeho jméno. Ale vzpomínám, jak jsem stál na podsíni, naproti štátvi, blízko krupařského krámu páně Holzbachova, u něhož se nakupilo mnoho zvědavců malých i velkých, a pamatuji, kterak pan Holzbach, znalec věcí všech, obrátil se náhle k panu Kruševicovi a všecek rozjařen zvolal:

„Koukaj', koukaj', pane Krušvic, to je barvička! Takovou jsme tu ještě neměli!"

Čímž mínil výložky.

A věru, byly to znamenité výložky. Vypadaly z daleka jako šedivé, ale nebyly šedivy, byly blankytné, ale tak jasně blankytné, jenom svítily.

Pan Krušvic zaclonil oči rukou, napjal zraky, prohlédl a řekl:

„Fajnový egalizírunk!"

Pan Krušvic byl odborník a mluvil jako odborník. Egalizírunk, sukno, z něhož se dělají výložky a paspule ve švech, zkrátka, všechno, co tvoří barvu pluku.

„A to jsou všichni uprášeni," řekl pan Holzbach. „Copak až se vykartáčujou a vyrukujou v neděli v extramunduru."

Patrně zapomněl pan Holzbach, že na neděli nemusí čekat, že parádní uniformu uvidí ještě dnes, po obědě, na důstojnících. Neboť bylo přec jejich svatou povinností, aby se ukázali dychtivým domorodcům na korsu, na náměstí. A přišli taky, jakmile vyřídili svoje formálnosti v kasárnách a po městě se ubytovali.

Díval se na nový pluk žádostivě taky pan Krtek, vyběhnuv z krámu nejenom na podsíň, ale až před ni, a díval se zas odpůldne na důstojníky, přemítaje, zdali taky s těmi novými se spřátelí, a zadívávaje se v jejich čarovné výložky skoro jako zamilovaná dívka. Blankytná ta barva nesmírně ho vábila, ani sám nevěděl proč.

Toho dne večer mydlil se pan Krtek mnohem pečlivěji než jindy, růžovou pomádou natíral vlasy a česal se jako panna, úzkostlivě vybíral čisté prádlo, jež napouštěl voňavkou, vycídil, vyleštil a pilníčkem obrousil velikolepé svoje drápy na malících, navlékl všechny prsteny, uvázal si nejsvátečnější nákrčník a zamířil do „restaurationu" k Tajbnerům. Jistě tam budou důstojníci nového pluku, podívá se na ně zblízka a snad — — —

Toto „snad" leželo na dně duše páně Krtkovy. Nalezl pohromadě svoji společnost v náladě slavnostní, a srdce mu poskakovalo, když staří jeho známí seznamovali jej s důstojníky přibylými. S kterým z nich přiťukne si pan Krtek nejdříve na dobré, věrné přátelství? Kterého z nich bude moci pozdravovati důvěrným „čau, kamerad"?

Toho večera nestalo se to ještě, ač bylo dost vína prolito na uvítanou. Ostatně pan Krtek byl nějak roztržit. Duch jeho zaměstnával se něčím jiným. Oči jeho lpěly na výložkách důstojníků nové posádky, na té podivuhodně krásné barvě blankytné, a temnoty, v nichž pan Krtek podnes tápal — v příčině těch nevyluštitelných kalhot — řídly znenáhla, v hlavě se světlilo. Pan Krtek vpíjel se zrakoma v jasné ty límce a snažil se, aby si představil široký a dlouhý kus takové látky, v duchu obtáčel si jím nohy a zkoumal, jak by to slušelo.

A když konečně pitka byla skončena a společnost před hostincem se rozešla, nabral pan Krtek plné plíce čerstvého vzduchu nočního a z hluboka

vydechl. Jeho odhodlání vyzrávalo v pevný záměr. A když hlava jeho, rozjařená požitkem vína, klesla po půlnoci do podušek, bylo v ní rozhodnuto. Pan Krtek usínal s naprostým určitým vědomím, jaké že si dá k svému fraku dělat kalhoty. Z egalizírunku nového pluku. Není barvy, jež by s touto mohla závodit.

IV.

Nenádál se milý pan Krtek, oč těžší bude uskutečniti záměr, než bylo usmysliti jej. V té věci otevřel mu teprv oči mistr Pondělek, jejž hned nazejtří k sobě povolal.

„Co myslíte, mistře, proč jsem pro vás poslal?" otázal se pan Krtek, když občan Pondělek se zdvořilým pozdravem a neobyčejně skromně vstoupil do krámu.

Jakkoli byla otázka zcela nevinná, zarazil se mistr Pondělek a nezmohl se hned na odpověď. Kdyby pan Krtek všechnu pozornost nebyl upínal jenom k záležitosti kalhotové, nebylo by mu ušlo překvapení páně Pondělkovo.

„Ale, ale, mistře, koukají na mne jako vejr," řekl pan Krtek s úsměvem. „Už zapomněli, co tomu fraku schází?"

„Jako tomu fraku?" vyhrkl mistr Pondělek.

„No, ke fraku!" zvolal s důrazem pan Krtek. „Kalhoty! Přece vědí, co jsme se jich nahledali. Už mám, z čeho je uděláme!"

Mistr Pondělek z hluboka vydechl, pokročil dále do krámu a rychle mluvil, až o vlastní jazyk klopytal:

„Jako na kalhoty! I Božínku, kde pak to vzali — ukážou!“

„V šuplíku to nemám, táto, ale už vím, z čeho mi je střihnete.“

„Z čeho pak?“ doléhal mistr Pondělek pln radosti, že již není řeč o fraku.

„To by neuhodli!“ napínal pan Krtek Pondělka. A náhle řekl:

„Všimli si výložek našeho nového regimentů?“

„Abych si nevšiml,“ odvětil Pondělek, ještě nechápaje.

„No, a co říkají té barvě?“

„Takové kalhoty — — —?“ ptal se mistr táhle.

„T a k o v é!“ dotvrdil pan Krtek. „No?“

Mistr Pondělek změřil pana Krtka od paty po pás, jako by ty spodky již na něm viděl, a přisvědčil:

„To budou hezké kalhoty.“

Znal svého zákazníka, znal jeho zálibu v neobyčejných, zvláštních kusech oděvu, a neměl námitky. Ušije mu, co si poručí. Jemu je to jedno.

„Bodejť by nebyly,“ lichotil si pan Krtek. „A teď tedy jdou a vyšukají tu látku. Do neděle bych je rád měl.“

Mistr Pondělek vydal se na cestu. Za dvě hodiny se vrátil — bez látky.

„Milej pane Krtek," povídá, „sběhal jsem kde co, ale v celém městě není takového nic."

„Že by nebylo?" ulekl se pan Krtek.

„A nebude," dodával mistr Pondělek. „To je choulostivá, drahá věc — nikdo si to nevezme na sklad."

„A jak pak oficíři — —!" vyrazil pan Krtek.

„Páni oficíři? Nu ano, ti dostanou, co potřebují, z ekvipírunku," poučil mistr pana Krtka.

Každý pluk měl zásobu všech potřebností, uniformního sukna, zlatých třapců, hvězdiček, čák, hedvábných šerp, knoflíků, šavlí — zkrátka, všeho, čeho třeba k úplné výbavě a výzbroji, čemuž se říkalo „ekvipírunk". V takovém ekvipírunku mohl se důstojník obléci od hlavy po paty. Zařízení toto mělo výhodu, že se důstojníkům účtoval „adjustýrunk" z plukovního ekvipírunku co nejlevněji a že jej mohli uhražovati mírnými měsíčnými splátkami.

Pan Krtek svěsil hlavu. Zářivá vidina blankytných spodků rozplývala se před ním do prázdna.

„Tak tedy myslíte, mistře — —" pronesl malomyslně.

„Že u soukenníků nic," odpovídal Pondělek a jeho slova zněla panu Krtkovi neskonale tvrdě, beznadějně. „Byla by jen jediná pomoc — —"

Pan Krtek vyvalil oči.

„Regmencšnajdr!" dodal mistr Pondělek.

„Plukovní krejčí!" zvolal pan Krtek, v jehož očích se zajiskřilo novou nadějí.

„Ano; tomu dáti dobré slovo, snad by nám koupil z magacínu, kolik potřebujeme."

„Kolik pak, mistře?"

„No, pane Krtek, dobré dva lokte. A nebude to laciné. Tenhle egalizírunk je drahá masť!"

„Co pak na tom záleží," řekl pan Krtek. „Oči to stát nebude. Jen jak toho plukovního krejčího —"

„Vyptáme se na něj," řekl mistr Pondělek.

Pan Krtek rychle se rozhodl.

„Pondělečku, jdou do kasáren, vyptají se na něj a řeknou mu, aby ke mně přišel. Že mám dobrá vína a že u mne páni z garnisony vůbec kupují. A co nejdřív. Zkrátka při tom nepřijdou, to vědí."

Mistr Pondělek dobře vykonal svůj úkol. Ještě toho dne k večeru zavítal do krámu páně Krtkova marciální šikovatel nového pluku, s mohutnými kaštanovými kníry, a představil se jako plukovní krejčí.

Po několika úvodních slovech vytáhl důkladnou náprsní tobolku a z ní vyňal hodný ústřižek plukovního egalizírunku — až panu Krtkovi oči přecházely. Prsty se mu třásly, když po látce sahal. Teď ji viděl z blízka, měl ji v rukou, hmatal jemnost látky — — ach, jaká blaženost!

„A mohl bych dostati na celé kalhoty?" otázal se tiše, jakoby se obával, že by drsnějším zvukem něco zaplašil.

„To by šlo ztěžka," odpovídal plukovní krejčí; „na límec a na výložky můžeme prodat každému krejčímu, poněvadž mnozí důstojníci si dá-

vají šít privátně, z regimentu, ale celý kus na spodky — to nejde."

Pan Krtek stiskl pevněji látku, aby mu taky tento ústřižek neunikl, a tvář jeho obestřela se výrazem nového zklamání. Proč tedy přišel tento tvrdý muž? Jen aby ho podráždil?

Plukovní krejčí zakroutil pravý hrot mohutných knírů a řekl:

„Jen jedním způsobem šlo by to — kdybych ušil kalhoty sám. Z kasáren takový kus nesmí."

Oči páně Krtkovy byly v tom okamžiku jako na stopkách. Radostí sotva že ze sebe vyrazil:

„To byste mohl?"

„To bych mohl," přisvědčil šikovatel. „Ale sukno je drahé, pane, abyste věděl. Patnáct zlatých za loket musím sám do magacínu zaplatit."

Pan Krtek sáhl do příhrady a podal šikovateli tři desítky. „Tady je na sukno, pane regmencšnajdr. A co od práce, to se rozumí samo sebou."

Šikovatel zastrčil bankovky.

„Mohl bych tedy hned vzít míru?" řekl a rozhlédl se v krámě.

„Ó prosím," přisvědčil pan Krtek, skočil ke dveřím, otočil klíčem a pobídl milého hosta do kumbálu za krámem.

Tam vyňal šikovatel míru a změřil náležitě pana Krtka:

„Panečku," poznamenával při tom, „to budete mít kalhoty, jakých jste ještě neměl. Oficírské fazóny! Na štruple! Jako ulité!"

Po každém jeho slově poskočilo srdce páně Krtkovo výše. Již se viděl ve vší nádheře nových spodků, a jakkoli nebyl silný v citátech, připadla mu v tom okamžiku slova Gallatovy princezny Morduliny, unesené zjevem rytíře Šnofonia:

„Jeho krása, jeho kalhoty a frak
blendují můj omámený zrak..."

Viděl před časem překypující tu parodii Gallatovu, a slova Mordulinina utkvěla mu v paměti. Vždyť se mu tak výborně hodila. Jeho kalhoty a frak! Jeho, páně Krtkovy! Tu na ně mistr šikovatel měří!

Plukovní krejčí doměřil, ale pan Krtek ještě ho nepropustil. Nalil mu číšku vzácné rosolky, maraskýny, ještě jednu, a potom zavinul panu šikovateli láhev silného uherského vína a nejméně libru veronského salámu. Zdráhal se sice pan šikovatel, přece však zastrčil obé do hlubokých kapes pláště. Ještě si vyžádal sirku, aby znova zapálil vyhaslý doutník, a řekl na odchodu zcela důvěrně:

„Že ty pantalony šiju já, nemusí nikdo vědět."

Pan Krtek stiskl mu ruku a místo odpovědi mrkl významně očima. Ne, tohle tajemství nikdo z něho nevypáčí!

*

Za dvě neděle po návštěvě šikovatelově byla v kasině jakás důstojnická zábava a rázem deváté hodiny objevil se pan Krtek, ve svém památném

fraku a v nových spodkách. Ať si maloval v duchu dojem zjevu svého jakkoli, skutečnost předstihla jeho očekávání. Zraky shromážděného panstva obrátily se k němu, jak vstoupil, a sledovaly ho každým dalším krokem. Páni se usmívali, dámy si šeptaly, důstojníci přerušovali hovor a ustupujíce s „promenády" činili mu hotový špalír, důstojníci nového pluku pak, poznavše svoji barvu, kroutili si nějak rozpačitě kníry, hleděli střídavě druh na druha a zas na pana Krtka. Znamenalo to, že z něho mají stejné potěšení, jak ostatní obecenstvo? Pan Krtek byl v tom okamžiku zaujat příliš sám sebou, aby každý pohled sbíral, o jeho významu uvažoval. Cítil, že je středem veškeré pozornosti, slunil se v lesku všech očí naň se upírajících, a jásal v srdci nad efektem. Jeho nápad, jeho spodky slavily triumf, o tom byl přesvědčen.

O půl hodiny později zavítal do zábavy také plukovník nového pluku. Jedva se objevil na prahu, zazněly s galerie intrády a vše se stavělo do řady jak o přehlídce vojska. Pan plukovník kráčel podél, ukláněl se, pozdravoval, usmíval se, ba tu i tam ruku podal, s hodnosty civilních úřadů slovo promluvil.

Náhle zaujalo cosi všechnu jeho pozornost, v jase lustrů zazářily před ním veliké dvě plochy blankytné barvy, plukovního egalizírunku, — spodky páně Krtkovy. Šťastný jejich majetník ukláněl se panu plukovníku a jeho oči jakoby žadonily o úsměv, ač ne-li dokonce o vlídné, jediné slůvko, jež by mu bylo vyznamenáním nejvzácnějším.

Pan plukovník přeměřil zrakoma opětně plesovníka, svraštil sotva znatelně obočí a — kráčel dále. A když popošel čtyři, pět krokův, pronesl k pobočníku svému:

„Ein merkwürdiger Kerl das..."

Slova dolétla k sluchu páně Krtkovu a potěšila ho. Nebo mohou-liž míti jiného smyslu než uznání, obdivu?

Obřadný pochod byl skončen, pan plukovník zasedl ke stolu v herně a v sále rozpoutala se po jeho odchodu zábava, tanec. Taky pan Krtek chtěl tančiti, ale věc podivná: právě slečinky, na něž měl zálusk největší, byly šmahem zadány. Slečny presidentovy, slečna pana státního, slečny pánů radů — jak některou z nich důstojník pustil, již tu bylo několik jiných, pan Krtek nebyl by se dostal k tanci vůbec, kdyby zde nebylo sedělo také několik dcerek domácích, z honorace méně vynikající a méně obléhaných.

O půlnoční přestávce odešel pan Krtek ze sálu, aby ve kterés vedlejší místnosti se posilnil, a směřoval hlavně ke stolům, u nichž seděli důstojníci. Divná věc, nikde nebylo pro něj místa, žádná židle neposouvala se. A přece měl pan Krtek tobolku naditou a těšil se, kterak na dovršení a oslavu svého triumfu „vypálí" dnes nějakou tu šampaňskou. —

Když selhaly všechny jeho pokusy, aby se k některé skupině přiblížil, a když všechny jeho pozdravy byly nápadně roztržitě opětovány, ba mnohé vůbec nezpozorovány, uchýlil se do restaurační

místnosti dolejší, a již se nevrátil do sálu. Bylo mu neskonale teskliv‍o, když o druhé s půlnoci kráčel k domovu. Radost jeho ze zažitého triumfu byla nějak pokalena, sám si nedovedl vysvětliti, čím to jest.

Několikátý den po jeho vítězoslavné výpravě v blankytných spodkách zastavil se u pana Krtka v podvečer věrný jeho přítel Karlíček, kterýž od nějaké doby taky již nosil zlaté portepé, a řekl mu dobrácky:

„Poslyš, Pepíku, jistě nechceš, aby tě u Tajbnerů potkala nějaká nepříjemnost — poslechni mne, nechoď tam, ale hlavně tam nechoď v tom egalizírunku — —“

„Co pak se stalo?“ otázal se pan Krtek, poule oči. „Vždyť já nikomu nic neudělal!“

„Já vím, Pepíčku, ty kuřeti neublížíš, ale víš — takový egalizírunk nehodí se na všechno. Aspoň kdyby to byla vesta, ale kalhoty — —!“

„Někdo něco říkal?“ vydechl pan Krtek.

„No, neříkal, ale mohl by ti říci...“

Přítel Karlíček zamlčel ze šetrnosti, že druhý den po „parádě“ v kasině pan plukovník zdržel po plukovním rozkaze shromážděné důstojníky a pronesl k nim jakés důvěrné slůvko, jež se týkalo osudných blankytných spodků páně Krtkových. V jeho slovech byl zahrnut i pokyn v příčině dalšího „kamarádství“ s civilistou, který — arci prý snad jenom z nejapnosti — připadl na kalhoty tak „beztaktní“...

Řekl-li později kdo jiný panu Krtkovi, co Karlíček zamlčel, není zcela určitě známo. Jen tolik jest jisto, že první vystoupení blankytných jeho spodků v kasině bylo taky posledním. Pan Krtek objevoval se po té události v jiných nových spodkách, barvy temně hnědé, o nichž proskočilo kdysi později, že to jsou ty blankytné. Postřihač mistr Kozel, který měl zároveň barvírnu, ulíčil je ve své kádi na hnědo.

A tyto hnědé donosil pak pan Krtek ve společnosti zcela civilní, při pivě obyčejném, bez šampaňského. Šlo to také.

Čajové besedy paní Fabrlové.

1891.

Ztrácí se mi kdesi v dáli manželský ten párek, jakoby v mlhy zapadal. Vždyť taky uplynulo skoro čtvrt století ode chvíle, kdy jsem posledně viděl pana Fabrle a paní Fabrlovou. A jenom někdy, když po letech na skok zapadnu v otcovské město a kráčím úzkou tou ulicí mimo nízký, mlčelivý domek, jenž býval kdysi pln jejich pilné, neunavné činnosti, vyhoupnou se mi na mžik postavy obou v plné životnosti své.

Pan Fabrle byl malý, suchý mužík vzezření neobyčejně vážného, skoro přísného. Z přižloutlé jeho tváře zdánlivě tvrdých rysů vyzíralo dvé zelených očí, které se honosily zvláštní schopností: kráčel-li pan Fabrle ulicí, neutkvěly oči jeho nikdy na nikom, nedotkly se nikoho ani na okamžik, byť se i pan Fabrle byl octl v tlačenici. Spěchaje zvláštním, nenapodobitelným krokem — jako nechodil nikdo v celém našem městě — hleděl pan Fabrle zrakem strnulým, jako skleněným přímo v před a zdálo se, že nepozoruje ani za mák, co se děje na pravo nebo na levo.

A třeba jsi se pokusil dostati se do oné přímé čáry, jíti proti panu Fabrlovi — s jeho pohledem jsi se nesetkal. Neuhnul se očima o vlas, nepohlédl ni v tu, ni v onu stranu, a přec tě neviděl, na tebe oka neupřel.

Později, když jsem vyrůstal a o jistých zjevech uvažoval, připadl mi pokaždé — při pomyšlení na podivnou vlastnost páně Fabrlovu — onen princ z pohádky, kterýž odcházeje s ukořistěným ptákem ze zakletého zámku nesmí se obrátit, nesmí pohlednout v pravo v levo, byť i za ním a vedle něho dělo se cokoli, nemá-li zkameněti.

A přes to, že pan Fabrle kráčel ulicí jako předhradím, které je plno zkamenělých postav a kde jediné neopatrné ohlednutí může státi život, přes to vše chápal se každou chvilku klobouku a hluboko pozdravoval. Nedívaje se na nikoho, jda jako náměsíčný, přece nikoho nepřehlédl a v pravý okamžik pozdravil buď sám nebo za pozdravení děkoval. Bylť on uctivost a zdvořilost vtělená. A neskonalou zdvořilostí a pokorou rozplýval se téměř, když potkal některého z vyšších duchovních. Tu všechny jeho tvrdé rysy změkly, na tváři vyskočil sladký a blažený úsměv.

Na mne účinkoval zjev jeho velmi mocně. Bál jsem se ho skoro, jak vážně, přísně vypadal, a přece vždy jsem mu nadběhl, abych se na něj podíval. Bylať brada páně Fabrlova pečlivě vyholena, tváře však byly pokryty hustým, přistřiženým, kartáčovitým, zaryšavělým vousem, což dodávalo výrazu

jeho neobyčejné ostrosti. Neviděl jsem nikdy před tím skutečného Amerikána, ale pevně jsem za to měl, že všichni vypadají tak, jako pan Fabrle. Myslím, že tuto představu ve mně vzbudil popis Amerikána v nějaké povídce pro mládež, ale nepamatuji se.

Zevnějšek páně Fabrlův byl vždy bezvadný, nový, vzorné čistoty. V celém městě neměl nikdo oděvu z látek podobných, zvláštních, jako cizokrajných, ale nikdo taky neměl kroje tak tvrdého, jak osekaného, tvarů jen pravoúhelných, což mne utvrzovalo v tom, že pan Fabrle skutečně se podobá Amerikánu.

Zaslechl jsem kdysi, že si paní purkmistrová či snad paní presidentová objednala klobouk až z Prahy, a od té chvíle nemyslil jsem jinak, nežli že taky pan Fabrle objednává rohaté své šaty z Prahy. Zatím však látky pro chotě svého vybírala a šít na něj dávala paní Fabrlová.

Věčná novost a neobvyklost jeho úboru vysvětlovala se také tím, že pan Fabrle zřídka se na ulici objevoval. Byly to asi důležité záležitosti, jež ho nutily ke spěšným vycházkám, z nichž stejně rychle se vracel do nízkého, patrového domu v úzké ulici blíže semináře.

Zdá se mně, ano mohu říci bezpečně, že pan Fabrle „domácím, zdejším“ nebyl, že odněkud přišel a v otcovském městě mém se usadil. To stalo se ovšem dávno před tím, než kam pamět moje sahala. Bylť pan Fabrle hezky stár a ještě starší byla jeho manželka. Abych řekl určitě, pan Fabrle

se přiženil do hotového. Vzal si vdovu, s vdovou získal také živnost, starou, zavedenou, výnosnou. „Zlatý důl" říkalo se takové živnosti u nás.

Podivná, zajímavá živnost. Kdo byl „domácím, zdejším", obyčejně kupčil, krupařil, hračky nebo sukna prodával, byl voskářem, provazníkem nebo mydlářem.

Povolání páně Fabrlovo však bylo zcela jiné, neobyčejné a výhradně jeho vlastní, bez konkurence v městě i v širém okolí. Výrobky jeho putovaly do všech království a zemí v říši i daleko za hranice. Do Němec, do Polska, do Uher a Chorvatska, do Tyrol i do Italie, snad i do Palestýny zasílány byly bedny zboží, které se robilo v přízemních místnostech domu páně Fabrlova.

Bylť pan Fabrle továrníkem svatých obrázků a vyrobil jich do roka na statisíce, počínaje obyčejnými, černými, lacinými dřevoryty a kamenotisky až do jemných mědirytin a ocelorytin, vroubených prosekávanými a tepanými okraji rozmanitých vzorečků, podobnými nejjemnějším krajkám. Jemné tyto rytiny byly buď černé nebo kolorované, zdobené zlatými a stříbrnými hvězdami, kroužky, paprsky, nejdražší pak byly ke všemu lakované.

Žádný nápis, žádná výkladní skříň na domě nejevila, co se uvnitř vyrábí. Pro domácí lidi pan Fabrle nic takového nepotřeboval, pro cizinu bylo to zbytečno. Věděli o něm široko daleko. Jen prosté jméno továrníkovo napsáno bylo temnými literami nad vchodem, pod okny patra.

Tajuplný, šerý dům! Krom biskupské residence a kanovnických domků za Svatým Duchem byl to jediný dům ve městě, jehož vrata byla stále zavřena a zamčena. Znal jsem snad všecky domy u nás, všecky průjezdy a dvorky, v každém z nich byla vyhlédnuta nějaká skrýše pro naše uličnické výpravy — jediný dům Fabrlův byl nepřístupný a skoro jakýmsi kouzlem obestřený. Okna přízemku byla z neprůhledného, rýhovaného skla, tak že žádné zvědavé oko nemohlo nahlédnouti, jak se tisknou obrázky svatých a světic. Jenom tajemné kutění, šumění, dusání jakéhosi stroje ozývalo se z nitra domu, a klepání kladiv na pryžové desky, pod nimiž se vyrážely krajkové rámečky obrázků.

Byl-li již sám pan Fabrle vzácným zjevem na ulici, tím řídčeji objevovala se paní Fabrlová, choť jeho, o hlavu asi menší než manžel, ale za to mnohem objemnější. Byla taky, jak pověděno, o něco starší.

Soudím, že nejspíš ten rozdíl věku byl příčinou uzavřeného, odloučeného života manželů. Pan Fabrle nebyl sice světákem, ale aby se jím nestal, držela si ho paní Fabrlová šetrně doma. A poněvadž i manžel její i dům byl jí celým světem, dlela nejraději doma a vycházela z úhledného zastrčeného domku co nejméně.

Ve všední dny vůbec jí nebylo vídati na ulici. Pravidelně však vycházela v neděli do chrámu Svatého Ducha, na „velkou", a po službách božích rovnou cestou vracela se domů. Nepamatuji se, že bych byl viděl oba manžele pohromadě mimo

dům, leda na slavnosti Božího Těla, kdy kráčeli v zástupu ostatní městské honorace, vážně, mlčky, s nikým nerozmlouvajíce, nikoho si nevšímajíce, hledíce upřeně, strnule před sebe.

Na manželském tomto páru lpělo něco starodávného, starožitného, ba zdávalo se mně, jako by byli vystoupili z nějaké sbírky starých, rodinných podobizen, předků, kteří zesnuli před stoletím; jako by byli vystoupili, aby se na okamžení podívali na nový, panující svět, a jako by se pak co nejrychleji vraceli, aby zas do svých opuštěných rámů vstoupili.

Toto zdání starobylosti zvyšováno bylo u paní Fabrlové jejím krojem, vždy sice pečlivým, drahým, ale nějak staromodního rázu. Vše, co na paní Fabrlové bylo, zdálo se pocházeti z jiné doby, než ve které žila. I ve svých nejskvostnějších, vždy hedvábných úborech vypadala paní Fabrlová jako zbytek minulosti, žárlivé a žehrající na nové mody. A kdy už ani jedna panička ve městě nevyšla jinak než v klobouku, objevovala se paní Fabrlová stále v čepci, atlasovém sice, drahém, ale přece jen v čepci starého rázu, jimž se z daleka lišila ode všech ostatních dam.

Manželé Fabrlovi byli bezdětni a neměli ani příbuzných, tím méně přátel nějakých a známých. Týmž chladem, kterým dýchal věčně uzamčený, šerý jejich dům, obestřeni byli také oba manželé. S nikým se nesbližovali a nikdo se nepokusil o nějakou důvěrnost s nimi. Nebylo ve městě rodiny, kam by byli docházeli — nikdo z města nemohl se po-

chlubiti, že by býval zván do domácnosti Fabrlových.

Jejich domek byl jim celým světem, jejich práce jedinou zábavou. Kdož ví ostatně, zdali zábavou. Vypadalit oba jako stroje, do nichž vlit zázračný život. Jejich líce nepřelétl nikdy úsměv, nebylo známo, že by se byli kdy vadili. Z oken jejich, vždy zavřených, nezazářilo nikdy světlo, o svátcích bývalo v domě jako v hrobě.

Jen v pátek kupil se před vraty zástup lidí, mužů i žen — žebráků. V určitou hodinu dopoledne — nikdy o minutu dříve, nikdy později — pootevřela se vrata a bílá ruka vynořila se z temné chodby. Bílá, oblá, masitá ruka s narůžovělými prsty, kteréž do špinavých, hubených dlaní žebráků pouštěly trojníky.

Když vpadl poslední trojník do ruky žebrákovy, zmizela bílá ruka dárkyně, vrata zapadla, klika cvakla, klíč zarachotil, bylo po dávání.

Kdežto pan Fabrle — jak aspoň žil v mých představách a dle toho, co jsem o něm kdy zachytil — seděl ve své písárně a balil vlastnoručně svaté obrázky po stech a po tisících do bílého papíru a skládal do regálů, hověla manželka jeho jediné své libůstce — nikoli, náruživosti, vášni.

Čistila a cídila, myla a drhla společně se služkou po celý den, týden, po celý rok a po roce zase. To bylo jediné, co o ní ve městě věděli, a bezpříkladná, strašlivá, bezmezná její čistotnost a čistotymilovnost byla dávno pořekadlem.

Někteří lidé pohlíželi na tuto její vlastnost s úctou a s obdivem, převeliká však byla většina oněch, kteří se jí dotýkali s lehkým úsměvem, mnohdy se zjevným úšklebkem.

O báječné čistotnosti u Fabrlů kolovaly městem celé legendy. Látku k nim dodávaly služky jejich, kterým prý pod vládou paní Fabrlové bylo vytrpěti „učiněný očistec", jak dojista věděly paničky jiné, hlavně takové, které by se pro přílišnou čistotu nebyly daly umučit. Nic prý v domácnosti Fabrlových klidně nepostálo, nepoleželo. Od rána do večera, den ode dne a stále panoval tam ruch a neklid, věčný převrat, jakoby na domě a na domácnosti lpěla kletba podivné nějaké víly, o niž v žádné pohádce není zmínky.

Podlahy všech pokojů byly voskovány a leštěny každý týden, podlahy v kuchyni a v dílně, schody do patra i na půdu a chodba domovní drhnuty za týden dvakrát a všechny chodby i schody stále byly posypány bělostným pískem. Běda prý služce, kteráž po návratu svém, pánově nebo panině z města nebyla by všechny šlépěje čerstvým pískem zasypala.

Do bytu svého nebo do pisárny nesměl pan Fabrle vkročiti v botách. Chystaje se na vycházku, směl boty obouti až v síni, a když se navracel, čekaly naň čisté domácí trepky již dole u schodů, aby na podešvích bot nezanesl do svatyň choti své ani smítka z ulice.

Podlahy v bytě byly sice pokryty koberci, všechny koberce však byly stále postřeny zas režným plátnem a tyto pruhy plachtoviny pokrývány silným papírem obalným, vedle něhož nikdo nesměl šlápnouti. Den co den, časně z rána, vynášeny koberce i režné povlaky k vyprášení, a pošlapané papíry vystřídány čerstvými.

Vše, co v domě Fabrlových nebylo zazděno nebo pevně přibito a přikováno, bylo podrobeno věčnému zmítání. Zrcadla, obrazy, hodiny, sošky, vázy, svícny snímány se zdí a podstavečků co den a náruživě otírány. Nábytek leskl se věčně, jakoby jej byl truhlář právě dodal, a každý měsíc odestavován ode zdí, aby taky vzadu byl otřen, aby stěny mohly být osmýčeny. Měděné nádoby kuchyňské třpytily se jak ze zlata, nádobí skleněné a porculánové putovalo z kredence každé soboty do kuchyně k důkladnému mytí. Židle, křesla, pohovky stále byly uniformovány šedými povlaky perkálovými. Slamníky v postelích podloženy byly silným plátnem, aby z nich ani smítko slámy na podlahu se neutrousilo.

Tou dobou bylo již dříví hodně drahé a v obyčejné domácnosti klestilo si cestu uhlí kamenné i hnědé. Jenom veliká kamna v budově soudní vytápěna bývala celými poleny a jenom snad v residenci biskupově bylo topeno vzácným dřívím dubovým. Ale pan biskup měl panství, lesy, topil z vlastního. Taky do domácnosti Fabrlových nesmělo uhlí, toto černé, špinavé, surové topivo. Tam zachovalo vládu svoji čisté, poctivé dříví, lou-

pané, kory zbavené — neboť kůra se drolí a trousí.

Všady již pronikal vítězně petrolej, a kde se ho obávali pro možný výbuch, trvali při oleji řepkovém, kterýž klidně hořel ve starých, čadivých „moderatérkách". U Fabrlů svíceno jenom svíčkami argandskými nebo stearinovými, poněvadž to bylo svítivo nejčistší.

Jaké bývalo u Fabrlů dopuštění, když nebylo vyhnutí a nutnost kázala, aby přišel hrnčíř vymést kamna, plotnu! V takové dny přepadalo paní Fabrlovou nesmírné rozčilení, její horlivost zdvojnásobovala se, aby zahladila všechny stopy nevídaného řádění bohopustého mazala. Majíc hlavu ve veliké pleně, aby se nenaprášilo do vlasů, ruce ve starých rukavicích, aby nezalezlo špíny za nehty, těkala všemi prostorami, myla, drhla, utírala, vynášela se služkou, a skoro ji pojímalo zoufalství, když později přece kdesi objevila nějaké smítko, žmolek hlíny kamnářské.

A půda v tomto domě báječné čistoty? Byla zřízena jako pokoj. Kdežto na jiných půdách je spousta rozbitých tašek, hromádky rumu, těžkého prachu všudy na prsty, rozličného rámotí a haraburdí — byla půda u Fabrlů stále čista jako hostinská postel. Vikýře měly okna, aby tam prach nezalétal, červené dlažičky myty každý měsíc, trámy oplachovány a otírány. Jak by se tam mohlo věšeti prádlo, kdyby nebylo tak čisto?

Také dvoreček, dlážděný bílými deskami kamennými, splachován byl snad obden vřelou vo-

dou, drhnut rýžovým kartáčem a do sucha otírán hadry, jako podlaha. Smetí a odpadky z domu Fabrlových zanášeny byly do jámy domu sousedního, začež uvolila se paní Fabrlová k jistému poplatku vedlejšímu panu domácímu.

Není pochyby, že jako každý dům, který není obýván bytostmi andělskými, prostými jistých úkonů, jimž jest podrobeno bídné a nedokonalé pokolení lidské, taky dům Fabrlův byl opatřen jistým nevyhnutelným příslušenstvím. Toto příslušenství letělo ve městě „od úst k ústům" a bylo nejvděčnějším terčem úštěpků lidí zlomyslných. Bylo stále na zámek a bylo zasvěceno jen manželům Fabrlovým. Všechen personál obrázkářův musil se v jistých okamžicích uchylovati do domů sousedního, a paní Fabrlová ochotně se podrobovala v další poplatek sousedu domácímu, jemuž obojí příjem byl vítaným vedlejším důchodem.

Nebylo v městě takového domu, nebylo ho v okolí daleko široko, snad ho nebylo v celé zemi a na světě.

Běda tomu, kdo by byl odhodil ohořelou sirku, útržek papíru, kdo by byl plivnul mimo plvátko. Běda tomu, kdo by nebyl boty svoje při vstoupení do domu otřel o rohoži za vraty, s níž služka třikráte denně vybíhala na ulici, aby ji vyklepala.

Po odchodu dělníků v poledne i večer musila služka měkkým utěrákem očíditi pečlivě kliky domovních vrat, aby na nich neulpělo ani dechu nečistoty.

Přihodilo-li se mimo nadání, že host nějaký poskvrnil návštěvou chrám čistoty paní Fabrlové a vešel do bytu, vykonala po jeho odchodu očistu na klikách dveří bytu vlastnoručně, a když byl host uposlechl vyzvání domácích, aby se v saloně posadil na křeslo, sňala paní Fabrlová po jeho odchodu se zjevným výrazem štítění co nejrychleji šedý povlak s křesla, donesla jej palcem a ukazováčkem do síně, hodila do koše špinavého prádla a povlékla křeslo čerstvým povlakem. A potom vykouřila jalovcem prostory, jež cizinec dechem svým znečistil.

Tak vypadal dům páně Fabrlův jako sídlo jakéhosi neznámého božství Čistoty, a v chrámě tom byla paní Fabrlová neunavnou, zanícenou kněžkou, zmírající ve své modloslužbě.

Polovina té čistotnosti mohla být ovšem neocenitelnou vlastností, pro niž paní Fabrlová směla býti skvělým vzorem všem hospodyním na světě. Polovina té čistotnosti mohla oblažiti každého muže a každý byl by musil svoji ženu a hospodyni zbožňovati.

O panu Fabrlovi však se vypravovalo, že propadá znenáhla trudnomyslnosti a že život jeho stálým mytím, praním, drhnutím, cíděním, čistěním a oprašováním jest otráven.

Nevím, bylo-li tomu tak, nedovedl jsem to tehdáž posouditi. Možno, že to byl pouhý zlomyslný vtip.

Ale vím, že se říkalo:

„U Fabrlů má den osmačtyrycet hodin...“

„Jak to?“

„Nu, za čtyryadvacet hodin nebyli by tam se svým uklízením hotovi."

V těch dobách, přemítaje o tom, co jsem o tajemném domě slýchal, a vzpomínaje na čápa, který roznáší tatínkům a maminkám děti, býval jsem naplněn posvátnou, hlubokou vděčností k onomu neznámému řediteli, kterýž toto rozesílání dětí do domácností určuje a příslušná okna čápům naznačuje. Jaké neskonalé štěstí, že se mnou čáp nevrazil do onoho domu, kolem něhož jsem chodíval s jistou neurčitou hrůzou, s jistým strachem.

Jak by se mně tam dařilo?

Byl bych stále myt, česán, utírán, a nesměl bych nikdy z oněch vrat na ulici, do špinavých masných krámů, v nichž — odpůldne opuštěných — bylo v oblasti města jediné vzácné rejdiště našeho uličnického družstva. Nesměl bych na hromady písku, nesměl bych se za deště broditi kalužemi, až všechen oděv a prádlo nasáklo špinavou vodou až po krk, nesměl bych sváděti vojny na šancích, odkud jsem přicházel domů vždy uválen a roztrhán, nesměl bych v zimě váleti se ve sněhu a oučastniti se manévrů sněhovými puškami, nesměl bych domů nosit ježky a morčata. Jaké štěstí, že nenáležím do domů Fabrlova, kde se musí choditi po špičkách a kde panuje andělská čistota.

A ode chvíle, kdy jsem si z rozmanitých úryvků hovorů sestavil obraz o životě a řádu v domě Fabrlových, netoužil jsem již po tom, abych se tam dostal. Dlouho bych tam nebyl vydržel.

Špinavý, napolo zbořený dřevník na našem dvorečku, v němž jsme si za deště s velikou virtuosností chytali za límec vodu, protékající děravým šindelem, byl mně mnohem milejší.

Přece však jednou dům, o němž tolik nabájeno a kterýž vypadal, jako by k nám byl přenesen z nějaké báchorky, otevřel se několika šťastným smrtelníkům, jimž bylo dopřáno, aby jeho taje z blízka a důkladně si prohlédli. Pobyli tam několik smutně nudných, dlouhých hodin a vyšedše z něho nezatoužili již nikdy po novém pozvání.

Jednoho dne — tuším, že někdy na podzim nebo již v zimě — proskočila náhle pověst, že Fabrlovi — z v o u. Neočekávaná, neuvěřitelná zpráva pronikla taky do naší skrovné domácnosti. Přišla s ní slečna Grublova, kteráž tehda, kdy u nás ještě nevycházely noviny, přinášela zprávy o všem, co se kde stalo a třeba i nestalo.

U Fabrlů zvali! K čemu zvali?

Všechno pověděla slečna Grublova, co věděla, Neboť nebylo slýcháno, že by kdy byla zatajila, o čem jen jí v uchu zaznělo.

Zavítala k nám již za soumraku, a když poněkud utichlo vzrušení, vzniknuvší jejím příchodem, když sňala veliký klobouk, svlékla „vikler" a pohodlně se usadila, použila prvního okamžiku ticha — zatím co matka lampu chystala — a pronesla:

„Tak víte-li pak? U Fabrlů zvou!"

Věděla dobře, že „nevíme"; byla jista, že ji dosud nikdo nepředešel; věděla, jak má své stanice po městě rozdělit, aby přišla vždy první s no-

vinou; a nyní, bezpečna svým triumfem, hleděla vyčkávavě, s rukama založenýma, na maminku a na sestru.

Pásla se okamžik na patrném udivení svých posluchaček a nečekajíc na pobídnutí k dalšímu vysvětlení, dodávala:

„Jo, jo! U Fabrlů zvou. Dopoledne byla jejich holka s poručením u půlmistrů, aby je milostpaní se slečnami zítra poctila. Potom byla Máry u Vaňůčků se stejným vzkazem a pak běžela ke špeditérovům. Mně se zdá, že byla také u Zvonařů, ale to nevím jistě. Zejtra to budu vědět."

Zvonařovi jmenovali se vlastně Paulovi. Ale poněvadž pan Paul lil zvony, říkalo se tam všeobecně u Zvonařů.

„Tedy kafevizita?" vyklouzla sestře otázka.

„To je právě to, že ne kafevizita," odpovídala důležitě slečna Grublova, která si nechávala nejzajímavější okolnost na konec.

„Zvou na večer, na čaj! Povídala Máry, že na „čajovou besedu". Z toho kouká patrně večeře — a to je to nejdivnější. Vždyť víte, že u Fabrlů doma nevaří."

„A co pak vás?" vyklouzla sestře bezděčná otázka.

„Prosím vás, mě!" odpovídala slečna Grublova, kladouc na každé slovo důraz, jako by je podškrtávala. „Mě. Víte dobře, že o takové věci nestojím, a taky bych nešla. Mně by tam nebylo volno."

Bylo patrno, že otázka sestřina přišla slečně nevhod. Povídala sice s důrazem, že o to nestojí,

ale asi mnohem raději by byla řekla, že je také pozvána. Pospíšila si tedy sestra, aby nemilý dojem neprozřetelné své otázky setřela dalším hovorem a pronesla rychle:

„Ale že na čaj! Kdo pak to slyšel!"

Bylo to podivné, ovšem. U nás, jako jinde na malých městech, zvávalo se jenom na kávu odpoledne. Čaj si pil, kdo si jej vařil, doma sám. Nikoho nenapadlo zváti na něj někoho. Již proto, že se čaj pil pozdě večer, jen tak jako dodatkem ke všemu, co předcházelo.

„Však to také není z jejich hlavy," vysvětlovala horlivě slečna Grublova. „To je takové opičení po jiných. Je to nové zavádění nějaké. Povídá se, že v Rusku a v Siberii pijou čaj celý den — ale to je něco jiného, tam je všecko samý rampouch a košile přimrzá na tělo. — Teď prý to dělají v Praze, že zvou večer na čaj. Tady s tím byl první nový president, který přišel z Prahy. Měl takovou čajovou vizitu předešlý pátek — ale bylo také pivo a víno, a k večeři byla šunka, jazyky a nějaká zvěřina. — Myslila jsem, že po něm budou první u půlmistrů — a najednou z čista jasna Fabrlovi. Vždyť nikdo nechce věřit, že se ten zakletý zámek otevře. Povídá se, že budou v síni pro hosti připraveny bačkory, jako v královském paláci, aby hosté nenanesli do pokoje bláta..."

Uštěpačnou tou poznámkou končila slečna Grublova svoji neobyčejnou zprávu a za krátko spěchala dále. Mířila nejspíš ještě do několika domů, aby také jinde způsobila překvapení.

Přihodilo se, že slečna Grublova byla přece na čaji u Fabrlů.

Staloť se totiž, že paní Fabrlová v den první své „čajové besedy" — dopoledne — provádějíc jakousi generální zkoušku na večerní sezení a upravujíc k tomu účelu rozložený stůl a židle v saloně, shledala, že ke stolu vejde se ještě o jednu osobu více, než jich bylo pozváno. Jedna ze dvanácti židlí, potažených modrým hedvábným brokátem, parádní to garnitury, jedna taková židle vybývala.

Paní Fabrlová počítala v seznamu hostí, lámala si hlavu, nemýlí-li se, nepřehlédla-li někoho — nic naplat: jedna židle vybývala.

Tato nesrovnalost velice ji hnětla. Milovala nade vše pořádek a souměrnost — a tu náhle takováto mezera! Jedna židle má zůstati prázdna! Byla ovšem lehká pomoc: vzít onu dvanáctou židli a postavit ji někam do jiného pokoje. Ale něco takového nebyla by učinila za živý svět. Aby si tak hosté povšimli, že je v saloně židlí jen jedenáct a aby v nich vznikla domněnka, že mají u Fabrlů lichou garnituru!

Nezbývalo, než přizvati ještě někoho. Ale koho! Manželé to býti nemohli, neboť pak se zase jedné židle nedostávalo. Snad některou paní samotnu? Paní Fabrlová přes veškeru neobeznalost společenských zvyklostí tušila nejasně, že se to nehodí. Tedy snad nějakého svobodného pána? A zase marně trýznila mozek přemítáním, koho? I povrchní

její známosti byly tak omezené, že nikoho nenalézala.

Tu konečně připadla na slečnu Grublovu, starou to pannu, samostatnou, sirotka; slečnu, která mohla přijít bez gardedámy, s níž nemusil být pozván nikdo jiný.

A za chvíli byla služka Máry na cestě ke slečně Grublově s uctivým poručením své velitelky, aby si slečna neobtěžovala dáti večer čest paní Fabrlové a přijít na šálek čaje.

Máry vyřídila slečně Grublově pozvání, ve své prostořekosti však pověděla také, co pověděti neměla. Řekla slečně Grublově dopodrobna, kterak se stalo, že jí bylo pozváním vzpomenuto.

Vysvětlení to nevadilo slečně nikterak. Vzkázala paní Fabrlové uctivé poděkování a slíbila, že se jistě dostaví.

Skutečně pak byla v určitou hodinu večerní na místě, a to první z pozvaných. Té okolnosti, že pozvání vyhověla a že se dostavila nejčasněji, sluší děkovati, že byla pro budoucnost zachována podrobná zpráva o průběhu první čajové besedy u Fabrlů.

Rozneslať slečna Grublova v následujících dnech co nejsvědomitěji po městě podrobný „protokol“ o tom, jak vizita dopadla. A věrohodnost zprávy její potvrzena byla za krátko příležitostnými, více či méně štiplavými poznámkami několika ostatních účastníků památného večera.

Kdo by byl toho dne odpoledne strávil několik hodin na druhé straně ulice bedlivým pozoro-

váním domu manželů Fabrlových, byl by vytušil — znaje ovšem jeho zmrtvělost jindy — že se tam děje něco neobyčejného. Toho odpůldne — a počínajíc brzy po poledni — otvírala se vrata domovní nápadně často. Přes tu chvíli vybíhala z nich velmi chvatně služka Máry, vracela se za nedlouho a zase vybíhala. Spěchala tak, že zavírala za sebou sotva na jeden západ — ba stalo se dvakrát nebo třikrát, že dvéře domovní zůstaly nezamčeny a dokořán — zjev u Fabrlů nevídaný.

A když snesla, co snésti měla — tu nějakou láhev, tu balíček — vybíhala se škopky splašků, jež vylévala na ulici přímo do stoky, a zase s lopatkou smetí a potom vytřást dvě tři rohožky, vyprášit nějaký koberec a kobereček — ah, co vše toho dne z domácnosti Fabrlových zjevilo se na ulici!

S nastalým soumrakem počalo se v patře míhati světlo z pokoje do pokoje, jako v pustém zámku, v němž straší, až konečně v pokoji největším — v saloně o třech oknech — vzplálo veliké světlo, patrně lustr. Hned potom byly v oknech tohoto pokoje spuštěny bílé záclony, jimiž skvělé osvětlení napolo utlumeno.

O šesté hodině večerní otevřela se vrata a z domu vyšla řada tiskařů, kreslířů a rytců. Dělnictvo závodu bylo propuštěno z práce o hodinu dříve, aby byl v domě klid, a jen jeden učeň ponechán tam, aby přisluhoval Máry.

Po odchodu dělníků otřela Máry kliky vrat, vytřásla posledně rohoži, ležící v síni za vraty, a za-

vřela vrata. Brzy však se osvětlilo malé, polokruhové okno nad vraty — v chodbě domovní rozžata a zavěšena byla svítilna, aby hosté trefili na schody.

O sedmé hodině stanul u domovních dveří první host a trhl zvoncem.

Byla to slečna Grublova, známá svojí dochvilností, byla-li někam pozvána.

Za okamžik zachřestil v zámku klíč, vrata se otevřela a slečně Grublově zaznělo vstříc ponížené uvítání služky Máry:

„Ruku líbám, slečinko!"

A slečna Grublova zmizela v domě.

Když za ní zapadla vrata, mihla se temnotou ulice ženská postava a spěchala k náměstí. Byla to služka Vaňůčkovic, vyčkávající kdesi naproti za výstupkem domu, až vejde k Fabrlovům první návštěva, a nyní běžela domů s oznámením, že „tam už někdo je". Vaňůčkovi totiž nechtěli být prvními.

Do půl osmé sešli se všichni pozvaní. Co shledali v domě a v domácnosti Fabrlových, vše se shodovalo s pověstmi, kolujícími po městě.

Chodba domovní, schody i předsíň v patře, vše bylo pokryto pruhem šedivé, červeně kostkované látky, která pocházela patrně z vysloužilých povlaků slamníkových a upravena byla na jakýsi koberec, aby se nerozšlapala vrstva jemného bílého písku, jímž byla chodba a schody posypány. Při každém kroku zachrupal tento písek pod nohami vcházejících hostí. Nahoře v síni před kuchyní stály dva věšáky na oděv hostí — aby se z něho v pokojích nevytřásl prach. Služka Máry, otvírající hostím, spě-

chala vždy před každým do patra, chápala se hadru a poukazujíc na bílou podnožku pronášela:

„Ráčej dovolit!"

A nerozuměl-li kdo tomu pokynu, chopila se jeho nohy, zvedla ji na podnožku a otírala hosti pečlivě hadrem obuv — nejpečlivěji podešvy.

Teprv po tomto obřadu otvírala dvéře kuchyně a pobízela hosti dále.

Paní Fabrlová stála v saloně, v černých atlasových šatech, v bělostné zástěře s náprsníčkem, bělostný čepeček na hlavě. Na rukou prsteny a těžké náramky, na krku silný zlatý řetěz, v lalokovitých uších mohutné náušnice.

Každé zatrhnutí zvoncem dole zachvělo také jejím tělem a pak naslouchala v patrném rozčilení, až vrznou dvéře kuchyně. To vcházel host. V tom okamžiku otevřela panička dvéře salonu a kráčela slavnostně vstříc návštěvě, aby ji uvítala a do salonu vedla.

Při vstoupení hostě vstal pokaždé pan Fabrle sedící na pohovce v ztrnulém očekávání, pokročil, smekl „šmelcovou" čepičku, poklonil se, potřásl příchozímu rukou, kynul s hrobovým „prosím!" na židli a vracel se opět k pohovce. Kráčel tiše, beze šustu, jako kočka; vězelyť jeho nohy ve svátečních, vyšívaných trepkách s tenkými, měkkými podešvy.

Kuchyně i salon u Fabrlů dýchaly těžkou vůní „purpura" z lékárny. V kamnech v saloně bylo zatopeno, ale ještě vanul prostorou citelný chlad. Vzduch nebyl dosud zahřát.

Pod plotnou v kuchyni praskal oheň — na plotně stály asi tři mohutné železňáky, přikryté skvoucími poklicemi. Na bílém, vydrhnutém stole byl široký, stříbrem plátovaný tác, a na něm stály ve třech řadách pestré porculánové koflíky se zlatými okraji, v každém stříbrná lžička.

Stůl v saloně pokryt byl sněhobílým ubrusem, uprostřed stály vedle sebe dvě cukřenky, vrchovatě naplněné, na talířku pod nimi dvoje stříbrné kleštičky na cukr. Vedle cukřenek na levo byla mísa, na níž narovnáno sucharů, na pravo stejná mísa s kulatými oplatky.

Parádní židle kolem stolu pokryty byly do příchodu hostí povlaky z šedého, lesklého plátna. Teprv když hosté přicházeli, snímala paní Fabrlová tyto povlaky a vždy jen tolik, kolik přibylo osob.

Konečně byli zde všichni, kdož přijíti měli. Paní purkmistrová, manželé Vaňůčkovi, manželé Švarcovi, špeditérovi, slečna Grublova. Bylo by leckoho stálo mnoho práce, aby sezval společnost tak nesourodou, k sobě se nehodící, jako byla tato — paní Fabrlové podařilo se to na první hmat. Několik lidí, kteří se jinak v životě nikdy v prostoru tak úzkém nesetkali, shromážděno tu bylo náhle u stolu Fabrlových.

A poněvadž pozvání paní Fabrlové znělo výslovně, aby „přišly také dětičky, ale jistě dětičky" — přivedli Vaňůčkovi dva syny a dcerušku, Švarcovi syna a dcerušku, paní purkmistrová slečnu Růženku. Domnívalit se rodiče, že Fabrlovi připravují pro „ty dětičky" nějaké zvláštní překvapení, zábavu.

Veškerá ta omladina byla ve věku od dvanácti do patnácti let.

Tak bylo obsazeno všech dvanáct parádních židlí okolo stolu v saloně. Manželé Fabrlovi pro sebe vyhradili — pohovku při zdi.

Když přibyli poslední hosté — paní purkmistrová s dceruškou — usadila je paní Fabrlová na zbývající dvě židle a zmizela potom ze salonu do kuchyně.

Právě tak těžce, jako se rozpalovala kamna salonu, bůh ví jak dlouho nevytápěná, právě tak těžce a zdlouhavě rozehřívala se různorodá společnost nedaleko kamen — může-li se vůbec rozehříváním nazvati několik slov, která v ledové té zamlklosti časem padla.

A když utrousil někdo nějaké slovo, plynuly pak nekonečně dlouhé chvíle, jako by se celá společnost zaměstnávala hledáním vzácného toho zvuku kdesi pod stolem.

Pan Fabrle seděl na své pohovce jako socha. Hleděl na hosty, ale jeho zraky s nikým se nesetkávaly. V zelených těch očích a na celém přižloutlém obličeji jako by byla tkvěla jediná veliká otázka: Kdy to začne? Byl snad jakživ poprvé hostitelem a nevěděl, kdo má zahájiti zábavu. Zda on — či hosté?

A když několik těch slov, kteráž vyšla ostýchavě z úst toho onoho, zapadlo a utonulo bez odvety, bez ozvěny, když pan Fabrle pozoroval, že zraky přítomných bloudí rozpačitě po osobách a předmětech, zvedl se s pohovky, popošel ke kam-

nům, shýbl se, otevřel dvířka a zašťárav pohrabáčem v peci vecpal do ohně několik polének. A vraceje se k pohovce propověděl:

„To se to pomalu vytápí!"

Usedl na pohovku a řekl dále:

„Kamna budou zastuzena — netopili jsme tu dlouho."

A hledě na celou společnost a na nikoho, vysvětloval dále:

„My tu nikdy nesedáme. Sežerou něco, než se rozpálí."

A zase oněměl na dlouhou chvíli.

Konečně tedy počali na sebe hosté vzájemně útočiti jednotlivými větami.

Začato s počasím, jako obyčejně, a když po výměně několika duchaplných úsudků o sychravém chladnu celou společností odhlasováno, že je zima studenější než léto, přehoupli se hosté konečně k úvahám o novém pluku, který přišel do města posádkou odněkud z Italie nebo z jižního Tyrolska.

Slečna Grublová pronesla, že v městě nebyli dosud vojáci s výložky tak pěknými, panu Vaňůčkovi líbila se hudba pluku a pochvaloval si, že zas jednou bude při „placmuzikách" slýchat něco nového, paní purkmistrová poznamenala, že slyšela, že prý je při novém pluku několik mladých, krásných důstojníků, a pan špeditér Švarc věděl zase, že mezi důstojníky je jeden hejtman, který byl v poslední vojně střelen do ramene a že mu kouli do-

sud nevytáhli a že tu ránu nikdo na něm nepozoruje.

A zas nastala pomlčka zoufale dlouhá; paní Fabrlová dosud se neobjevovala. Z kuchyně doléhalo sem jen šplýchání vody, chřestot porculánových šálků, cinkání stříbrných lžiček.

Konečně, konečně otevřely se dvéře z kuchyně a vešla paní Fabrlová, nesouc na táce šest šálků, naplněných čajem, z něhož se kouřilo. Za ní opatrně kráčela služka Máry s druhým tácem, na němž bylo ostatních šest šálků.

Paní Fabrlová postavila před každého šálek, započavši u paní purkmistrové. A když rozestavila šálky, chopila se cukřenky, znova obcházela hosti a pobízela:

„Račte si osladit."

Paní purkmistrová hodila tři kousky do svého šálku a děkovala.

„Božínku, to je málo, paní z půlmistrů," volala obětavá hostitelka, a chopivši prsty další dva kousky cukru vhodila je rázně do šálku, až horká tekutina vyšplychla.

„Čaj musí být sladký! Hodně sladký!"

A potom přistupovala k ostatním hostům a domnívajíc se, že by se také ostýchali sladiti dle potřeby, házela jim do šálků plné hrsti cukru a pronášela při tom:

„Můj božínku, když už to jednou je, ať se toho užije. Co pak na tom, vysladí-li se ho o libru víc nebo míň. Venku ho máme nasekáno...!"

Na tvářích hostí zračilo se patrné udivení, že hostina počíná přímo čajem. Několik tázavých pohledů letělo přes stůl, ale konečně chápali se všichni šálků.

Zatím paní Fabrlová, když byla všem osladila, spěchala do kuchyně a vrátila se za okamžik s dvěma velikými, „rodinnými" hrnky porculánovými, naplněnými čajem. To byly porce pro ni a pro manžela.

Bylo slyšet, že v kuchyni napomenula služku:

„Ať pod plotnou nevyhasne! Voda ať se v jednom kuse vaří."

A pak slyšeli pozvaní, kterak Máry dolévá mohutným proudem vodu do železňáků.

Pomalu srkali šťastní hosté čaj. Připadalo jim, jakoby pili spíše syrob, jak byla tekutina přeslazena; zdání to bylo sesilováno i barvou čaje, tmavě červenou. A přes nehoráznou sladkost padala na jazyk jakási trpkost. Čaj byl přemočen. Bylo nepochybno, že paní Fabrlová není mistryní v přípravě tohoto lahodného nápoje.

V saloně panovalo ticho přerušované jenom srkáním. V zápase s nepřekonatelným obsahem objemných šálků nebylo nikomu do řeči. V němé odevzdanosti, s výrazem utrpení na tvářích prázdnili hosté „hořký kalich" přeslazeného čaje. Ba ani dětem nelahodil nápoj. Ubývalo jim ho méně než dospělým, a pokaždé, než polkly doušek, umyly si v něm několikrát pysky.

Manželé Fabrlovi byli patrně zvyklí na čaj takto připravený a vyprázdnili rodinné své hrnky nej-

dříve. Když postavila paní Fabrlová svůj, čekala dychtivě, až dopijí také hosté, a když těmto klesly konečně unavené ruce s prázdnými šálky, zvedla se paní Fabrlová, sebrala šálky na tác a vynesla je do kuchyně.

S hrůzou pozorovali hosté, že panička se chystá k druhému nálevu. Pokusila se sice paní purkmistrová, aby tento druhý kalich od sebe odvrátila, a po jejím příkladu osmělovali se také ostatní a odmítali další nálev, ale paní Fabrlová pokládala to za obyčejné upejpání a chovala se dle toho.

„To by bylo hezké — takový krapítek a dost! My máme čaje! Poslala jsem ke Kučerovi pro půl libry — a nejlepšího. V tomhle chladnu nemůže být nic lepšího! Jen strpení, prosím, hnedle to bude. Jen co Máry opláchne šálky!"

A když se octla se šálky v kuchyni, nandala je do vydrhnutého škopku, Máry vylila na ně hrnec vřelé vody, oplákla všechny a vymyla, otírala a stavěla suché na tác a paní Fabrlová naplňovala je čerstvým čajem. Po čtvrthodině kouřilo se opět před hostmi z červenavého, neprůhledného moku, a zase chápala se hostitelka cukřenky, aby sladila.

Tu konečně dodala si paní purkmistrová odvahy a prohlásila, že si osladí sama, poznamenávajíc, že první šálek byl přeslazen, a zas učinili ostatní po jejím příkladu a také sami sladili.

S touto druhou dávkou trval zápas déle. Zaměstnání hostí použila paní Fabrlová, aby opatřila svého manžela. Obrátila se k němu a pronesla starostlivě:

„A co pak, staroušku, snad abysi se teď navečeřel? Ne?"

„No třeba," odvětil pan Fabrle, jakoby ho ze sna probudil.

„Bodejť že," přisvědčovala paní Fabrlová. „A pak ti také naleju ještě trochu čaje."

Vyšla do kuchyně a za chvíli objevila se s kastrolem, z něhož vycházela teplá, tučná vůně. Byly to knedlíky s uzeninou, ohřívané v zelí, zbytek oběda, večeře páně Fabrlova.

Domácí pán zvedl se s pohovky a usedl k malému stolku u okna, jejž manželka jeho pokryla ubrouskem. Kastrol postavila na talíř, vložila do zelí nůž a vidličku a pan Fabrle beze všeho ostychu večeřel.

Také druhý šálek čaje byl překonán a tou chvíli dojídal i pan Fabrle. Když paní Fabrlová sebrala šálky a do kuchyně je vynášela, zvedl se nasycený manžel a šel za manželkou, odnášeje svoje prázdné nádobí.

Toho okamžiku použil pan Švarc, naklonil se k sousedu panu Vaňůčkovi a šeptal mu do ucha:

„To jsem si dal! Já doma nevečeřel!"

„My také ne!" odpovídal stejným způsobem Vaňůček. „Mysleli jsme, když máme přijít v sedm hodin, že se rozumí také — —"

„No, bodejť, večeře," doplňoval pan Švarc. „My také!"

A paní purkmistrová hleděla na pány a ač neslyšela, tušila, o čem je řeč, usmívala se na ně a souhlasila přikyvnutím hlavy.

Vše to pozorujíc, doplnila slečna Grublova hovor, vedený šeptem a posunky, a pronesla pololhlasně:

„Ano, samé tekuté...!"

Již vstupovali manželé Fabrlovi a panička přinášela na táce dalších šest šálků.

Paní purkmistrová viděla, že není spásy, a nemohouc před třetím šálkem zachránit sebe, chtěla vysvobodit aspoň dcerušku.

„Prosím, paní Fabrlová, ale Růženě už nenalejvejte! Nespala by mně celou noc — nesnese to!"

A manželé Vaňůčkovi i Švarcovi přidali se k tomu, protestujíce také jménem svých dětí proti třetímu šálku.

„To je mně líto, tuze líto!" promluvila paní Fabrlová, „ale než bych dětičkám ublížila — tedy ne, dobře. Ale mají to schováno na podruhé. Pak musí pít více."

Chýlilo se k desáté hodině, když hosti prázdnili třetí koflík, a všem vystupoval na čele pot v bohatých krůpějích. Paní purkmistrová otírala batistovým šátkem obličej a dívala se přes tu chvíli na hodinky.

Pan Švarc pokašlával často, aby přehlušil jisté zvuky, jimiž reptal žaludek jeho proti vodnaté večeři, pan Vaňůček strkal si kapesník za límec, neboť se mu potil tučný krk. Děti zívaly, ba mladší syn Vaňůčkův usínal.

Konečně vzchopila se paní purkmistrová, a tím dáno znamení k vytrhnutí. Rázem se vzchopili také

ostatní hosti a děkujíce za pohoštění a loučíce se vycházeli do síně pro oděv.

„To je mi líto, náramně líto," mluvila paní Fabrlová, „že tak utíkáte. Tak hezky jsme seděli — a tak hezky se bavili!"

A dodala náhle:

„A než se tatínkové a maminky obleknou, počkají zde dětičky. Dostanou po hezkém obrázku."

— — — — —

Hezkou chvilku čekali venku rodiče, než vyšly také děti. Na všech bylo znáti jakési rozčilení — snad proto, že držely v rukou po obrázku s krajkovým okolkem.

„Že tak spěcháte, paní z půlmistrů," litovala ještě paní Fabrlová. „Mohli jsme sedět!"

„Ano, ano," přisvědčovala paní purkmistrová. „Ale musíme domů — můj bude čekat na večeři. A Růženka má taky asi hlad..."

Paní Fabrlová nic se nezarazila. Potřásala paní purkmistrové rukou a naklánějíc se pronášela, jako by se samo sebou rozumělo:

„Ovšem, ovšem, to se rozumí. Ale večeře — to u nás nemůže být — my doma nevaříme. Ale milé dětičky již dostaly — dostaly!"

Nikdo z dospělých nerozuměl, co dostaly. Ještě tucet poklon, potřesení rukou, pan Fabrle klaněl se jak automat a řekl svým hrobovým hlasem desetkráte: má úcta — a hosti sestupovali dolů, před nimi Máry s klíčem domovním. Manželé Fabrlovi ustoupili do kuchyně a zavřeli dvéře.

Cestou se schodů chopila Růženka křečovitě matku za ruku a vyvzlykla.

„Co pak pláčeš, dceruško?" ulekla se paní purkmistrová.

„Já — já —" škytalo děvčátko, ale teprv když sešli všichni do chodby, dokončila s výbuchem pláče:

„Já dostala tohle na večeři...!"

Otevřela druhou ruku — na malé dlani její leskly se dva zlatníky.

Paní purkmistrová strnula úžasem, ostatní paničky a pánové hleděli na svoje děti. Všechny vzhlížely bázlivě k rodičům, jakoby se byly dopustily něčeho zlého, jedno po druhém otvíralo ruku a z každé svítil stříbrňák — zlatník.

Proč pak jste to brali?" vybuchl pan Vaňůček na svoje děti.

„My museli," odpovídal starší syn bojácně. „Prý je to místo večeře..."

„Vždyť i mně vnucovala paní Fabrlová — —" potvrzovala slova dětí slečna Grublova.

Paní purkmistrové náhle něco napadlo.

„Ukaž!" řekla Růžence, a když jí slečinka odevzdala stříbrňáky, podala je paní služce Máry, čekající u vrat.

„Tak, Márinko, to si koupíte na šaty!"

Také ostatní zlatníky octly se v kapsáři služky Máry. S tím, co dostala již nahoře od hostí, měla opravdu na pěkné šaty.

Tato příhoda sblížila pojednou všecky účastníky prvního čajového večírku paní Fabrlové. Když

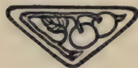
zapadla vrata domovní a zarachotil klíč v zámku, potřásali si hosté na ulici důvěrně rukama a to tisknutí a vzájemné významné pohledy měly znamenati, že o vyčastování u Fabrlů, hlavně však o „stříbrné večeři“ bude zachováno mlčení. Potom spěchala paní purkmistrová domů, rovněž slečna Grublova, ostatní však uchýlili se do kteréhosi hostince na večeři.

Za tři dny znám byl průběh čajového večera u Fabrlů se všemi podrobnostmi po celém městě. Bylo pověděno svrchu, čí zásluhou. — — —

* *

*

Nadepsal jsem tuto starou vzpomínku „čajové besedy paní Fabrlové“. Nebylo jich však více. První byla také poslední — aniž paní Fabrlová chápala, proč za všecka její další pozvání bylo zdvořile, avšak odmítavě poděkováno. Až kdysi služka Máry pověděla jí po nějaké mrzutosti, čeho byla svědkem onoho večera v chodbě domovní.

Kterak u nás byly zažehnány trichiny.

1893.

Nemohu to říci tak zcela určitě, ale zdá se mi všecko všudy, že to bylo před pruskou válkou. Vím, že na ty dvě události dlouho vzpomínáno smutnými povzdechy a zdá se mi, že ty povzdechy zněly takto:

„Jo, jo, tenkrát toho na nás přišlo! Nejdřív trichiny — a hned za rok po nich Prajzi!“

Obě ty věci, račte dovolit, byly pěkné svinstvo. Skoro horší ještě druhá — trvalo hezky dlouho, než jsme se z ní zotavili.

Ani nemohu říci zcela určitě, v kterou roční dobu se to událo. Dle všeho, pokud mohu soudit, asi v čas, kdy je prasat nejvíc — a to bylo tím citelnější.

Vyskytlo se to nejdříve v nějakých novinách. Jako vždycky. Noviny mají vždy z první ruky choleru, chřipku, neštovice, mořské hady, velké vojny — měly tedy tenkráte taky trichiny.

Přišlo to do našeho města jako blesk.

Trichiny!

Kdo předplácel noviny — tenkrát ovšem bylo venkovských předplatitelů pořídku — přečetl zprávu a spěchal s ní o překot na ulici, pod loubí, do rynku, do hostinců a vináren — a do večera bylo pobouřeno celé město.

„Trichiny! Trichiny tu jsou!"

Čert ví, kdo je vynašel, ale vynález neminul se s účinkem. Dělal sensaci.

A do večera zmizely se všech jídelních lístků ve všech hospodách guláše, vepřová žebírka, ovary, klobásy a všecky ty ostatní boží dary, robené dosud z pobitých štětináčů a s chutí pojídané. A do večera měli všichni naši lékaři plné ruce práce — poplašná zpráva a strach z ní vyrůstající vykonaly svůj úkol. V každém druhém domě sténal nějaký nemocný — ovšem ne onemocnělý trichinami jako spíše domněnkou, že už je má a že se mu prorývají celým tělem, že mu přijdou až na srdce a do mozku a pak že je konec. Ještě nikdo nevěděl určitě a bezpečně, jaký vlastně má průběh ta strašlivá nemoc.

Ostatně: věc byla na pováženou. Město naše, stísněné a sražené na kopečku, bylo hustě obydleno. Byly ve všech prostorách obsazeny, ba přeplněny staré ty domy a domky, postrádající všech podmínek zdravotních, s tmavými průjezdy a vchody, s tmavšími ještě schody a chodbičkami, beze vzduchu, zejména však bez onoho příslušenství, bez něhož si nyní nemůžeme novější stavbu ani pomyslit. K tomu nedokonalá kanalisace, podobná skoro pražské, a krom toho v kasárnech a v pevnost-

ních kasematech ubytováno bylo na tři tisíce vojáků. A do tohoto množství lidí, hemžících se v těsném městě jako v mraveništi, padla náhle poplašná zpráva o trichinách. Pomoz bůh, rozšíří-li se epidemicky! Žádná pomoc, vymře to všechno, od pana půlmistra do posledního policajta, od jenerála do posledního kmána, od pana presidenta soudu do posledního trestance, kterých také byl vždy plný kriminál. A město královny Elišky trčeti bude na osudném kopečku opuštěno, vymřelé, plno morových výparů, rozsype se v rumy a bude po něm — po něm — konec všemu!

Jaká to hrůza! Jaký děs!

Největší poplach a nad pomyšlení bezhlavý zmatek zavládl v masných krámech, položených uprostřed města. Všady byly zásoby vepřoviny, půle i čtvrti mladých, růžových prasátek, jimiž bylo ozdobně obkládáno tržiště řeznické, na vzbuzení laskomin, za vnadidlo pro zákazníky.

Tak to vypadalo do dne, kterého zapadla v naše město neočekávaná ta zvěst.

Rozumí se, že řezníci tomu nevěřili. A v prvním okamžiku dali svému mínění výraz posměškem.

„Nesmysl!" volal pan Petříček, když zaslechl o trichinách. „Nesmysl! Doktoři! Jen ať se nepletou do prasat! To je naše věc! Jo, trichiny v prasatech! Oni je maj' v hlavě, oni! Ať se na tohle někdo podívá — (a ukázal na pověšeného vepříka na pažení svého krámu) — takové zvíře jako anděl, bílé jak vánočka, čerstvé jako kytka — v tom mají být trichiny? Doktoři maj' ty trichiny, doktoři!

Dlouho jim nikdo nestonal — to je to! Jen aby bůh dal hodně takových prasátek, hodně!"

Ostatní přizvukovali, pořád ještě v dobrém rozmaru, mistru Petříčkovi, a sekali vepřové půlky a čtvrtky na obvyklé porce pro obecenstvo, oddělovali kýty, krájeli bůčky a sekali pečínky a krkovice, vykládali na mísy ovar a vyčkávali klidně zákazníky.

Ale rozmar nevytrval dlouho. Přicházeli sice denní kupci, paničky, kuchařky, služky, hostinští, ale bylo jich mnohem méně, než jindy. A nikdo nechtěl vepřové. Žádáno hovězí, skopové, telecí — na vepřovinu pohlížely ženštiny skoro s úzkostí, odstupovaly od pultů, kde byla vyložena, aby nějaká ta trichina na ně nevyskočila — a žádajíce masa jiného druhu, naléhaly na prodavače: „Ale pane mistře, jenom nesekejte z toho, co leželo vedle vepřového, aby také nebylo chyceno — pro Pánaboha!" A hostinští, kteří nakupovali zásoby pro své závody, hleděli sice s politováním na krásné kusy vepřoviny, krčili však jen rameny a řezníci marně nabízeli, marně nutili.

„Jaká pomoc pane sousede, nikdo by mně to nejedl — a naposled bych si vůbec zaplašil návštěvu, kdyby se vědělo, že děláme vepřové. Mluvte s nimi — je toho plné město — a konečně, víte, je to hrozně nebezpečné. V Berlíně prý již umřelo sto lidí trichinami..."

A rychle, jakoby v masných krámech strašilo, odcházeli nakupovači domů, s koši méně obtěžkanými než jindy, a řezníci vraštili čela a tu tam ozvalo se zaklení a leckterý kus tučného štětináče

vlítl s prkna do tmavého kouta krámku na lísku, aby odběratele zbytečně neplašil.

„Však přijdou vojáci — ti to poberou,“ těšil se pan Winter.

Avšak, bohužel, tato naděje nesplnila se. Přišli v pozdější ranní hodině vojáci, menážníci, s koši a ošatkami, aby nakoupili jak obyčejně, ale ani vojáci nechtěli vepřoviny. V „denním rozkaze“ učiněna byla již zmínka o vepřovém, o nákaze trichinové, a zcela po vojansku bylo velitelstvím pověděno, že je radno zdržeti se nějaký čas masa vepřového, až se to vysvětlí, jak to vlastně s trichinami jest, a až přijde z vyšších míst, škodí-li trichiny nebo ne. Snad očekávali zprávu od ministerstva, nevím. Ale na všechen způsob muselo se vyčkati, co ta vyšší instance řekne. Řekne-li, že trichiny neškodí, bude se vepřové jíst a žádný voják neumře. Jak by mohl umřít, když to představení neuznají. Dívali se vojáci smutně na bůčky a žebírka — kaprálové však poroučeli nasekat masa jiného a bylo po řeči a po lítosti. Rozkaz je rozkaz.

Nyní vyvřel v řeznících vztek. Již se nesmál nikdo z nich. Rozhlíželi se jako Petrovští, syčeli zlostně mezi zuby a když konečně bylo po denní tržbě, ozývalo se již v masných krámech dlouho zadržované, hlučné zlořečení.

„Nějaký lump tohle vymyslil!“ vykřikl pan Winter. „Nějaký lump, který nemá na maso vůbec a chce se řezníkům vymstít! Od narození světa neslyšel nikdo nic o trichinách! Kde pak jsou, ať mi je někdo okáže!“

Byl tam synek mistrův, student, který se ze školy stavil u krámku otcova, a ten osmělil se poznamenat:

„Takhle to není vidět, tatínku, to by na to musil býti drobnohled..."

„Ty kluku ničemná!" zařval mistr, „já ti uši utrhnu! Jen mně začni s drobnohledem! Na tohle patří pekáč, ne drobnohled! Snad už vám také povídali něco ve škole, co? To se ví — ještě tam odtud to roznášejte! Mukni mně ještě o drobnohledu a byls naposled ve škole! Zejtra si uvážeš zástěru a budeš řezníkem. Já ti dám drobnohled!"

Tato vyhrůžka, pronesená s veškerou zuřivostí otce řezníka, zamkla studiosovi ústa nadobro. Již ani necekl.

Zlostně skládali mistři krámy, házeli masem, chasníci odnášeli je do sklípků a ženy řezníků chvatně vylézaly ze stolic a spěchaly domů. Aby nedošlo k nějaké mrzutosti. Nebylo radno s pány manželi hovořit, neřku-li snad žertovat.

„A odkud to přišlo?" houkl do té vřavy mistr Jeřábek.

„Ale z Prajska, stojí v novinách," povídal pan Česák klidným svým způsobem. Ten zachoval nejvíce rovnováhy, byl ze všech nejmírnější.

„Z Prajska!" hlučel jiný pan Winter — protože Wintrů bylo u nás několik — „z Prajska! Tam odtud přijde vždy nějaká psina. To jsou hladovci nenajedení, chtějí mít laciná prasata. A my to máme odnést. Inu hrome — já bych si přál, aby mně takový pobuřovatel padl do rukou..."

A jak držel širočinu v ruce, máchl jí a zaťal ji mocně do špalku, až to zadunělo v celé polovici masných krámů.

Jenže tím se věc nespravila. Veřejné míněni bylo pobouřeno, vepřovina dána ve psí — již při pouhém pomyšlení dělalo se lidem zle, uzenářům zbyly večer párky i cerbuláty, vařená uzenina stydla, krámy byly opuštěny — za to vyprodávali hokynáři tvaroh, syrečky, máslo, vejce. Trichiny, trichiny! Hemžil se jimi vzduch, a v obou lékárnách — v páně Tobišově i páně Hanzlíkově — nestačili míchat mediciny a prášky pro onemocnělé. Bylo zle. Povídalo se, že přijde na vepřové kontumac (málo kdo věděl, co to znamená), že se zásoby toho masa odejmou řezníkům, že se hodinu cesty od města spálí a zahrabou, že se všecka prasata v okolí pobijí anebo ze země vypovědí, že se o tom na městském úřadě již radí, že přijdou komisaři z Prahy — a kdož ví, co vše ještě se povídalo.

Výsledek všeho byl, že druhý den spadl vepřovému celý šesták na libře. Pamatuji se, že to byl jasný okamžik v celém tom poplachu, radostný, milý, aspoň u nás doma. Již jsme neviděli maso, ani jsme nepamatovali. Tu tatínek, sotva že odešel do kanceláře, přiběhl zpět, nesa pod paždím mohutný balík. Rozbalil potištěný papír a podával udivené mamince flák — vepřoviny.

„Tu máš, ženo, skoč pro zelí a upečeš to k obědu . . .“

„To je vepřové!“ zvolala maminka skoro trochu polekána.

„No je — to se ví, a jaké! Jako mandle — je to za babku — řezníci nevědí, co s tím...“

„Ale muži,“ odstupovala maminka, „ty trichiny —“

„Čerta trichiny — jen to dobře propeč — upekou se taky. To zas je dobrota jednou pro chudé lidi!“

A šel zas do kanceláře, pln laskomin na pečeni.

V poledne jsme měli vzácnou pečeni, snědli jsme ji spokojeně, a zbylo ještě k večeři. Jaká dobrota, ty trichiny!

Takových odběratelů našlo se ovšem něco, ale přece několik chudáků nevytrhlo zoufalé, zlořečící řezníky.

A třetí den byla vepřovina za polovičku. Ale přece zásob ubývalo pomalu. A jak bude dále?

A již se povídalo o některých řeznících, o těch menších, že jsou zničeni, že zavrou, že přijdou na mizinu, že budou žebrat. Bylo třeba pomýšleti na záchranu. Kdo pomůže?

V této nesmírné tísni padlo náhle slovo a jméno, jehož se všichni držitelé masných krámů chopili jako spásy.

„Pan krajsfyzikus Eiselt!“

„Půjdeme k panu fyzikusovi!“ zvoláno tedy třetího dne po skončeném obchodě, stále hubnoucím. „Ať to prozkoumá, ať nám dá vysvědčení, že je naše vepřové zdravé, bez trichin, ať nám pomůže! On je nejvyšší doktor, on je krajsfyzikus!“

Vysloveno, vykonáno. Ještě před polednem zazvonila u pana krajského fysika tříčlenná deputace

mistrů řezníků a přednesla mu žádost, úpěnlivou, srdcem hýbající, aby se do toho poplachu vložil, aby věc ukonejšil. Ať to prozkoumá, třeba drobnohledem, ať napíše vysvědčení, řezníci to dají vytisknout a nalepí na nároží — a obecenstvo se upokojí.

Pan krajský fysik byl hodný, dobrý, bodrý pán. Pošinul okuláry na čelo, vyslechl řezníky, a slíbil jim, že se tedy přijde na maso podívat. Zítra ráno přijde. Jen ať přichystají nejlepší kusy. Že sice se vyskytly trichiny, ale daleko, a že tím není řečeno, že musí být v každém vepři, a obzvláště že jim vzdorují prasata dobrého českého chovu. A vlídně, přátelsky propustil potěšené řezníky.

Druhý den ráno, kdy na náměstích a ulicích panoval nejživější tržní ruch, vykročil pan fysikus ze svého domu na Malém náměstí a vážným krokem, jako vždy, ubíral se přes celé město. Vidím postavu jeho, silnou, mohutnou, výrazný jeho obličej, bystré oči pod mohutnými okuláry, silné kníry pod rázným, orlím nosem, energickou bradu jeho.

Ale pan fysikus nešel sám. Za ním kráčela — kuchařka jeho, s velikým košem na ruce, s košem bez víka.

Pan fysikus přešel celé náměstí Veliké, až na Svatojánský plácek skoro u Pražské brány, tu zahnul kolem kasina a mířil do ulice, v níž stály masné krámy.

Zde již od rána vládlo značné rozčilení. Čekali pana fysikusa, slibovali si od jeho návštěvy vše, všecičko.

Pan fysikus zastavil u krámu mistra Wintra a zrak jeho padl na krásnou vepřovou kýtu.

„Co to stojí?“

Mistr hodil ji na váhu, pověděl cenu, pan fysikus vyňal tobolku, zaplatil, chopil se vlastnoručně kýty a vložil ji skoro laskavě do koše kuchařčina. Paničky, kupující maso, ohlížely se udiveny.

Pan fysikus pokročil dále, k mistru Petříčkovi. Jako u Wintra kýtu, vybral tuto znamenitý kus pečínky, zaplatil, vložil do koše a šel dále. U třetího vybral pěkný bůček, běloučký, vysoký, lákavý. Konečně u čtvrtého získal krásnou, ušlechtilou hlavu vepřovou s růžovým rypákem a bělouččkýma ušima.

Na tvářích paniček a ostatních kupců jevilo se značné udivení. Pan krajsfysikus kupuje vepřové! Tolik! On, doktor! Nebojí se!

Rozumí se, byly to samé známé tváře. Pan fysikus pozdravoval na pravo na levo a tak jako mimochodem prohodil tu tam k paní radové, k paní profesorové, k paní ředitelové:

„Máme večer malou návštěvu — musím něco opatřit. Žena sama dnes nemohla — má plné ruce práce . . .“

Ani se nikdo neodvážil říci: „Ale trichiny, pane fysiku!“ Nikdo, nikdo!

A div divoucí! Najednou paní radová, paní profesorová, paní ředitelová a jiné paničky přistupovaly ke krámům a s jistým ostychem ukazovaly na vepřové a pronášely:

„Snad byste mně mohl kousek ukrojit, pane mistře...“

A vkládaly to do svých košů nebo do košů služek.

Pan fysikus prošel se svým nákladem celé krámy hodně okázale, obrátil se a touž cestou, kterou přišel, vracel se k domovu, zase přes celé město, těsně před svojí kuchařkou, k níž se stále obracel. Ale nešel rovně. Tu zastavil a koupil celer, tu koupil svazek chřestu, tu hlávku kapusty, a zálibně to vše ukládal děvčeti do koše, povytahuje vždy kusy vepřového, aby je nepřikryl, a rovnaje vše v koši, a celé toto jeho počínání neušlo nikomu. A celým obecenstvem letělo šeptání a povídání:

„Pan fysikus — koukejte — nese domů vepřové... Tak snad přece s těmi trichinami — snad to není tak zlé...“

„Ale bodejť že!“ prohodil krupař pan Holzbach. „Je to nesmysl! Trichiny! Já to povídal hned! Já se teď najeď vepřoviny — a za lacino, za lacino...“

Pan fysikus zmizel ve vratech svého domu a — řezníci byli zachráněni. Neprohlížel maso drobnohledem, nepsal žádných vysvědčení a „dobrozdání“, řezníci nelepili nic na rohy, ale od toho dne prodávali vepřové dále, jako jindy. Za dva dny bylo zas tak drahé, jako před tím — — a my u nás doma jsme ho pak zase dlouho, dlouho neměli na pekáči.

Tak byly zažehnány trichiny u nás, nemýlím-li se, rok před tím, než přišli do Čech Prušáci. Pana fysika dávno již není, ale řezníci naši mu zachovali vděčnou památku.

Výbava Katynky,
dcery páně Vohnoutkovy.

1893.

Skoro po třiceti letech vystupuje přede mnou náhle v celé své životnosti postava starého mistra truhláře Františka Vohnoutka, u něhož jsem tehdáž — malý chlapec — vyseděl celé půldny, prázdné půldny středové a sobotní. Čekaly mne sice úkoly školní, početní a krasopisné, ale jak jenom nadešel okamžik, kdy si mne nikdo nevšímal, vrazil jsem všechnu tu protivnou práci do zásuvky stolu a uprchl jsem s patra do přízemku, podobného sklepení, abych se díval na práci mistra Vohnoutka.

Pak po čase byl bych se rád a po kolenou vrátil k nepříjemným těm druhdy a zanedbávaným školním úkolům, ale již bylo pozdě. Již mne vedla cesta jinudy a nebylo návratu v tichý, útulný ten život rodinný. Hřešení mladého nedbalce následoval v odplatu kus tvrdého života, dlouhého pykání.

Bylo tam pusto, neútulno, bědno v tom vlhkém sklepení Vohnoutkově, které bylo dílnou, kuchyní, jídelnou i ložnicí malé jeho rodiny zároveň, ale dětská mysl nechápala celou tu smut-

nohru. Nyní vidím jej dobře, mistra Vohnoutka, nejposlednějšího mezi posledními, slabého siláka, zápolivšího po celý věk o sousto chleba těžkou, namáhavou prací od rána do večera a zemřevšího přece v nedostatku bídyplném, v hrozné beznaději a nejistotě, jak naloží osud s jeho chorobnou ženou a nedospělou druhou dcerkou. Ač myslil-li mistr Vohnoutek na všecky tyto věci! Bylť tak zkrušen a zbědován, že mu ani nepřipadlo, že by mohl žíti život jinaký, než jej žil. A rodina? Nu, bude také nějak žíti.

Vidím podlouhlý, hubený jeho obličej, žlutý a zrytý jako zrůdné, zaschlé, scvrklé jádro vlaského ořechu, obrostlý řídkými, špinavými vousy, tak jednotlivě vyrážejícími, jako by se byly na jeho bradu maně nalepily; vidím rovněž řídké, několikabarvé jeho vlasy, v nichž převládala žluť, vlasy, lepící se studeným potem na vyboulenou lebku a splývající přes uši, vlasy, v nichž se zachycovaly piliny a hobliny, což při vší té bídě vypadalo skoro směšně. Tak se hrbil mistr Vohnoutek nad svojí hoblovkou, vrzající a sténající v drážkách, couvající před ním, když zaryl hoblík do kusu sevřeného dřeva, a šťouchající ho do propadlého břicha, když se s hoblíkem k novému náběhu vracel.

Z vyhrnutých rukávů košile vyčnívaly mu dlouhé, vyhublé paže, ne nepodobné vyschlým pažím mumie, jen potažené koží, pod níž zřetelny byly vytahané svaly jako provazy, a ruce byly jako spleteny ze samých modrých, vysokých žil, V úz-

kém, plochém hrudníku hrálo mu stále jako na harmoniku. Hvízdavé, sykavé, funivé zvuky linuly se mu ústy a nosem, jakoby v něm pracoval parní stroj; a jakoby ta pára ucházela a se srážela, kanuly mu stále s čela kapky bohatého potu. Bylo podivno, kde se v tom vyschlém, kostnatém těle tolik vlhkosti nabere.

Přes to, že byl mistr Vohnoutek souchotinář, neodložil od rána do večera dýmku, nacpávanou tabákem vojanským, a z úst jeho v stejném rytmu vycházelo: Puk, puk — puk, puk...

Jen chvílemi pouštěl dýmku ze zubů, to když sahal po láhvi s kořalkou, která stála hned nad „ponkem" na okně, vedle láhve s politurou. Skoro nejedl mistr Vohnoutek, ale pil celý den. Poslouchával jsem, jak to do něho žblunká, jakoby teklo do prázdna, jakoby v něm nebylo útrob. Miloval kořalku a vždy po napití hladil propadlý břich. A jakoby byl vynašel nový, neomylný způsob léčení, říkával honosivě:

„Kdyby mě tohle nedrželo, dávno bych tu nebyl — abych tu byl." Ale na konec přece ho kořalka zklamala a Vohnoutka vynesli dřív než se nadál.

Nic nového nevyráběl mistr Vohnoutek, nebo málo co. Bylo událostí, objednala-li si u něho služka některá nebo chasník truhlu na šaty, zamluvila-li si hospodyně necky. A nebylo radno dáti mistru Vohnoutkovi závdavek na práci. Kdo to učinil, nedočkal se hotové věci. Ale bez závdavku neměl zas Vohnoutek na prkna. A tak

bylo trudné podívání na tento zápol. Zlatka v jeho domácnosti snad nikdy nebyla pohromadě. Jen jeden druh zboží vyráběl mistr Vohnoutek, jakousi specialitu, a měl na ně stálé odběratele mezi školáky. Byly to „plozory“ čili fukny, jak to kdys náš učitel nazval. Měl vždy pohotově zbytky latí a dlouhé úřezky prken, v nichž hloubil žlábky, klížil obě polovice a stavěl za okno k vyschnutí. Požadoval za takovou fuknu desetník — to bývalo na tabák.

Jinak byl mistr Vohnoutek správkář.

Ve větší polovici jeho nevlídného sklepení, kde již nebylo oken — poněvadž na ně z venčí přiléhal nějaký přístavek — krčil se po celý rok nemocný nábytek chudých lidí; pelesti lůžek s polámanými nohami, rozpraskané postranice, malé almárky špížnice s utrhanými panty a rezivými, promačkanými cedníky na větrání, rozviklané židle a stoly, podnožky a kolébky — a všechna ta veteš používala někdy po dlouhé měsíce pohostinství Vohnoutkova, než kus po kuse probral a opravil. Dopravit k Vohnoutkovi takového dřevěného pacienta bylo lehko — ale vymoci na něm, aby to spravil — ah, to bylo kus práce! K ničemu se nemohl dostat, s ničím nemohl být hotov. Stalo se také, že se konečně chopil něčeho, opravil a natřel — a vyšel do města. Ale ne k onomu, jemuž kus nábytku náležel. Kdesi v nejbližším domě — prodal věc cizímu člověku a upomínajícího pak pravého majitele odkazoval dlouhý čas, že na to ještě nemohl sáhnout. Kterak se ze všech

takovýchto rozpaků konečně vyvlékl, kdož poví. Ale vím jen, že když zákazník doléhal neústupně (a když mistr Vohnoutek nenadálou náhodou nabyl hrsti peněz), rozběhl se truhlář, koupil prkno a urobil nový stolek, novou židli a dal ji majiteli v náhradu za prodanou.

„Abych já to neodved', když odvedu," říkával pak. „Vždyť já nejsem zloděj — abych byl zloděj," dodával. „Kdo si ke mně něco dá, tak to dostane — aby to nedostal!"

V té bídě posedávala tu na rozbité židli, ale nejčastěji na nějaké podnožce, na „šamrleti", žena Vohnoutkova, malá, drobná, unavená, lekající se vždy, když se dvéře otevřely. Dvacet let již znala způsoby svého manžela, dvacet let poslouchala, kterak se s ním hrdlí o svůj nábytek, kdož jej k němu před půlletem, před rokem dali do správy, a ještě tomu nepřivykla.

„Vohnoutku, Vohnoutku!" kárávala muže po každém takovém výjevu.

Mistr zastavil hoblík, obrátil se a řekl:

„Já jsem Vohnoutek, a ty jsi Vohnoutková, Tóny, víš? Abych nebyl Vohnoutek!"

„Ale kam to povede, Vohnoutku," volala žena.

„Aby to nevedlo! Kam by to vedlo! Ještě s žádným truhlářem to nikam nevedlo," odpovídal Vohnoutek a hobloval dále.

Tito manželé měli dvě dcery. Osmnáctiletou Katynku a osmiletou Pepičku. Katynka byla hubená a skoro průhledná, ale ve tváři neobyčejně hezká. Malá Pepička byla jako pára. Katynka šila

kdesi ve městě a přinášela každé soboty mzdu, asi půldruhé zlatky. Tu Vohnoutková čekávala na dceru již před domem anebo v průjezdě, aby od ní přijala peníze. Dostat je do rukou Vohnoutek — nikdy jich nespatřila.

V tom čase, když jsem u mistra sedával, přihlížeje, kterak zápolí s hoblíkem nebo kterak „cidlinou" seškrabuje starou, osleplou polituru s nějakého kusu nábytku, mluvilo se u Vohnoutků o oddavkách Katynky. Seznámila se s nějakým zřízencem železničním, jichž byla na nádraží našeho města celá tlupa, a ten — ač mu rodiče jeho bránili, poukazujíce na veškeru tu bídu — nechtěl od děvčete upustit. A neupustil. Dal se do věci se vší rozhodností zamilovaného člověka, rozběhl se každé volné chvíle do města, půl hodiny od nádraží, a konečně jedné soboty doprovodil Katynku ze šití domů, do dílny Vohnoutkovy, a tu mně — v dílně posud očumujícímu — dostalo se zvláštního podívání.

Pan Vlasák — nápadník Katynčin — v plné parádě vstoupil do pochmurného sklepení, zamířil rovnou cestou k mistru Vohnoutkovi, klekl před ním do spousty hoblin, chopil se jeho pravice, jako vyviklané a stále se třesoucí, špinavé jako vždy a páchnoucí politurou, políbil ji a řekl obřadně:

„Pane mistře, žádám vás o vaši dceru Katynku..."

Mistr pustil hoblík do třísek a hoblovaček na zemi a pronesl:

„Já už o tom slyšel, že za ní chodíte. A můžete bejt živ — abyste byl živ?“

„Už mám třicet zlatých měsíčně, pane mistře, tak mohu.“

„A holku chcete?“

„Když mi ji dáte ...“

„Abych nedal, když dám,“ řekl Vohnoutek bez rozmýšlení, „chce-li také holka.“

Katynka, která se zastavila hned u dveří s matkou, sklopila hlavu.

„Ale víte, pane Vlasáku,“ dodával mistr Vohnoutek, „holku vám dám — bodejť bych nedal, ale k ní vám toho mnoho nemůžu dát — abych moh' mnoho dát ...“

Bylo ovšem skoro zbytečno povídati to. Kdo se u Vohnoutků ohlédl, mohl bezpečně počítat, že nedostane nic.

„Já nic nežádám,“ odpovídal Vlasák povstávaje a maje na oděvu plno nachytaných hoblin a pilin, „jen když dostane Katynka něco toho nářadí...“

Nezapomněl při vší lásce na to, že si bere dceru truhlářovu — nu, a truhlář může jí dát aspoň nábytek.

„No to dostane, aby nedostala,“ mluvil Vohnoutek a mávl rukou do onoho temného kouta, kde byly složeny kusy nábytku ke správě. „Vyberete si, co budete potřebovat — abyste si nevybrali!“

Když po nějakém ještě vyjednávání odešel Vlasák — a to s Katynkou, aby se trochu prošli městem — odvážila se Vohnoutková namítnouti:

„Ale, Vohnoutku, jak pak můžeš dávat, co není tvoje!"

„Nemluv, Tóny, abys mluvila," odbyl ji pohrdlivě Vohnoutek. „Já vím, co můžu a co nemůžu — abych to nevěděl. Bez nářadí nemůžou bejt — aby mohli."

Pak se stala věc nevídaná. Hned nazejtří, ač byla neděle, dal se mistr Vohnoutek do práce. Počal z hromady té veteše vybírati kus po kuse, dvě postele, stolek, dvě tři židle, lavici, špížnici, truhlu — a jal se jedno po druhém spravovat. Trvalo týden, než byl se vším hotov, pak věci natřel, a jednoho večera — po třetí ohlášce — odvážel si mladý ženich plný vůz nábytku do nového bytu v domku blíže nádraží, půl hodiny od města. Potom za týden odvedl si tam také Katynku.

Dílna Vohnoutkova zůstala skoro prázdna.

Uplynuly asi tři měsíce, když ve dvorečku před bytem mladých manželů zarachotil malý vozík. Táhl jej mistr Vohnoutek, sípaje a hvízdaje ústy i nosem. Uvítala ho Katynka — muž její byl ve službě, někde na cestě ve vlaku.

„Co pak nám nesete, tátínku?"

„Poslouchej, Katy, potřebuji tu špajzalmárku, přišli si pro ni — aby pro ni nechodili!"

Katynce sklesly ruce.

„Vy nám ji vezmete, tatínku?"

„Bodejť bych nevzal, když ji musím vzít. Vyhrožují, že budou žalovat — aby nežalovali!"

„A kam si to všechno dám?"

„Někam to dáš — abys nedala... Já ji musím odvést, aby nežalovali — kdyby žalovali."

Katynka již neodpověděla. Přistoupila ke špížnici, otevřela a vyklizovala příhrady a šuplíky, kladouc chudé zásoby na okno, na pecinků, na polici. Načež pomohla tatínkovi almárku naložit.

„A co řeknu Vlasákovi, až se zeptá, kde je?"

„Neříkej mu nic — abys říkala. Řekni mu, že vám udělám novou."

„Ale kdy, tatínku?" otázala se dcera již plačky.

„No nebreč — abys brečela! Však já udělám!"

A mistr Vohnoutek odjížděl.

Rozumí se, že tyto návštěvy tchánovy se opakovaly s touž pravidelností, jak přicházeli a nábytek svůj vymáhali lidé, kteří jej Vohnoutkovi do správy byli svěřili. A tak se stalo, že za půl nebo za tři čtvrti roku vystěhováno bylo od Vlasáků vše, co Katynka dostala „výbavou". Mladí manželé znenáhla se octli se svými slamníky a peřinami na zemi a také nádobí jejich rozloženo a rozestaveno bylo v koutech na podlaze, pokud nestačila pecinka a zídky oken.

Ale Vlasák byl výborný muž. Ani slovem výčitky nedotkl se Katynky, kterou měl nesmírně rád a která tou dobou chodila již sama druhá. Jedinou jeho starostí bylo, aby žena v těžké chvíli své odpočívala na lůžku. A jedné soboty večer přivlékl Vlasák s dobrým kamarádem několik prken do dílny Vohnoutkovy a řekl:

„Tak tatínku, tohle jsem koupil a zejtra ráno přijdu a pomohu vám. Budeme dělat postele. Jindy než v neděli nemám času ..."

A ráno o šesté byl tu Vlasák jako na koni, shodil modrý stejnokroj, vyhrnul rukávy a počal s tchánem pracovat. Neboť se objevilo, o čem dřív nikdo nevěděl: Vlasák byl také vyučený truhlář.

Oba muži, nemluvíce — jen dýmajíce z dýmek — pracovali kromě malé přestávky polední celý den, a večer byly postele zdrážkovány, sklíženy a ve šroubech, aby zaschly. V úterý večer je Vlasák odvážel domů — ty mu náležely nadobro, nemohl o ně přijít. A než mladá jeho žena slehla, pracoval takto Vlasák s tchánem každé neděle. Ještě neuplynuly dva měsíce, a domácnost Vlasákových opatřena byla nábytkem z brusu novým, zatím bílým. Natírání si Vlasák nechal na léto.

Tak se vdala a byla vybavena Katynka, dcera páně Vohnoutkova.

Dostavenîčka páně Žoržova.

1893.

Myslím, že pan Meduna již dávno nechodí mezi živými, ani jeho choť, paní Medunová. Vždyť to byl pán v letech, když provdával dceru Pepinku, a tomu bude málem třicet let. Pravda, kdo 's Pepinkou vyrůstal, tomu připadá, že se zcela málo změnila. Jenom útlá kdysi její postava zdárně se vyplnila, zaokrouhlila, chůze její není tak pružna, to jest patrno. Arciže, kdo se v ni zadívá na chvíli a pohlédne pak na její podobiznu z tehdejška, správně odměří těch třicet let, jež uplynuly. Pak se zjeví v tváři nynější paní Pepinky i nějaká vráska, která jakoby se dříve byla tajila, a v hojných posud kaštanových vlasech bleskne nějaké stříbrné vlákno.

Hlava páně Petáčkova plesniví, plesniví. Již mu taky nastává podvečer života. Býval rovný, za ta léta trochu se přihrbil.

Ale dceruška manželů Petáčkových, Růženka, vypadá skoro právě tak, jako kdysi v těch letech její maminka.

Tiše a skromně žije malá ta rodinka. Dole v krámě vládne pan Petáček, nahoře s dceruškou

hospodaří paní Petáčková. Ač jestli s dceruškou! Vždyť možno, že si ji dávno kdosi odvedl. Bylať a je právě tak žádoucí, jako bývala kdysi její maminka. A snad již navštěvuje maminku jako mladá panička, přichází již jako host do veliké té světnice s okny do dvora. Neboť pokoj druhý, do ulice, je salon, kterýž jakoby ani k bytu nenáležel. Málokdy otevrou se jeho dvéře, když zavítá nějaký vzácný host. Jsou ty „salony" všechny stejny. Připadají vám jako ony povědomé skleněné poklopy na krucifixech nebo na parádních, pozlacených hodinách, kterých nikdo nenatahuje, aby nemusil zdvihati skleněný zvon.

Taky Petáčkovi mají ve svém saloně takové pozlacené, tak zvané bronzové hodiny pod „šturcem". Ale krom těchto mají tam ještě jedny, jakých do salonů obyčejně nedáváme, prastaré švarcvaldky. Nejdou ani jedny, ani druhé.

Nejednou již leckdo se otázal, proč tam ty neúhledné švarcvaldky visí. Podivná věc, že paní Petáčková pokaždé se začervená, ještě teď, kdežto pan Petáček nějak taškářsky se usměje. A když pan Petáček otevře ústa, aby vysvětlil, proč vysloužilým švarcvaldkám vykázáno místo tak čestné, paní Petáčková obyčejně se vzchopí, neboť v tu chvíli je jí někde venku třeba, a již je ze salonu.

Znám tu historii — a kdo mi brání, abych ji nepověděl?

* *
*

Kdopak věděl tehda, že se pan Petáček jmenuje Petáček! Kupečtí mládenci mívali jen křestná jména, a každý věděl, že se mládenec páně Medunův jmenuje Žorž. Ze zdvořilosti arci pan Žorž.

Bylo mi asi sedm, osm let, když jsem tam chodil kupovat, a pan Žorž mi dával od cesty pět nebo šest mátových pokroutků. Nemyslil jsem jinak, nežli že pan Žorž jí takové pokroutky celý den. Později jsem ovšem poznal, že kupečtí učňové a po případě i mládenci dostávají od principálů docela jiné pamlsky.

A pan Meduna byl principál! Přísný, zamračený jako noc. Bývalo mi nevolno, když na mne upřel svoje pronikavé šedivé oči a otázal se:

„Kerej pak ty jseš?"

Totiž jak se jmenuji, čí jsem.

Však také pan Žorž se nepokoušel o žerty se svým principálem, ač byl už velký pán, asi pětadvacetiletý.

Byl odněkud ze Skalice, pan Žorž, a u pana Meduny servíroval již na druhý rok. Byla tam služba jako v kriminále, ale něco pana Žorže poutalo k domu páně Medunovu neodolatelně.

Povím krátce: pan Meduna měl roztomilou dcerušku, Pepinku, nanejvýš dvacetiletou, nevelikou, jako poupě. Pamatuji se na ni, když chodila v neděli do kostela. Jindy bylo ji málo vídati po městě. Pan Meduna vládl přísným řádem a ničeho se neštítil tak, jako aby mu dceru neokoukali oficíři. A u nás bylo oficírů!

Stalo se leckdy, že některý soused páně Medunův, jak tak chodívali na táčky do krámu, zmínil se jako žertem:

„No a, papínku, kdy pak půjdem na svatbu Pepince? Roste vám jako puškvorec z vody! Pořád nic? Žádný ženich?"

Po takových otázkách založil pan Meduna ruce křížem a řekl přízvukem, který naznačoval, že mu není v téhle věci do žertu, že chce přetrhnout všechen jalový tlach o dceři a jejích vdavkách.

„Já bych mu nohy zpřerážel! Ještě aby si hrála s pannami! Na vdavky je času dost... A pak si vyberu...!"

Při takovýchto tvrdých slovech principálových srážela se v panu Žoržovi krev. Honem nad něčím skláněl hlavu nebo raděj vyběhl ven, aby před krámem něco urovnal. Ale nebyl by v tom okamžiku pohlédl na principála za poklady! Vždyť by jej pohled prozradil, myslil si, a pak by se stalo něco strašného.

Neboť pan Žorž — Pepinku miloval. Se vší vroucností svého srdce, své první, jediné lásky, ale zase s veškerou ostýchavostí uhněteného, otrockého kupčíka, se zoufalou úzkostlivostí mládence, který se odvážil vznésti zraky své k dceři — principálově. Bylať to strašlivá opovážlivost!

Po takových drsných slovech principálových uplynulo pak vždy několik dnů, smrtelně dlouhých, nekonečných, než se pan Žorž odhodlal přiblížiti se k Pepince a stisknouti jí a políbiti ruku. Vlastně

tak uplynula řada nocí — ano, nocí. Ve dne bylo naprosto nemožno přiblížiti se k Pepince.

Ano, v noci! Pan Žorž a Pepinka! Nu, pan Meduna byl by se spíše nadál, že na náměstí vyvře náhle sopka, a nebylo by ho to tak překvapilo, jako pouhé pomyšlení, že mládenec schází se s jeho dcerou v noci! Tento ostýchavý, nesmělý, zkrocený a jako pes v opičím divadle cvikovaný Žorž a Pepinka, to nevinné dítě, které — dle domnění otcova — nemá ponětí, co je mladý muž a mladá dívka, co je láska, co je dostaveníčko...

Jsou to věci na světě, pro Boha živého! A přece všechno přišlo samo sebou.

* *
*

Jednou pan Meduna den stonal. Žorž nesl mu nahoru do patra dopis a na schodech potkal Pepinku. Pozdravil ji přeuctivě a ona přívětivě, jasně poděkovala a stanula na úzkých schodech, uhýbajíc se, aby mládenec mohl projíti. Později nikdy nechápal Žorž, jak se to vše tenkrát stalo, co se s ním dělo. Stanulť také a otázal se:

„Kam jdete, slečno Pepinko?“

A ona odpověděla s rozkošným úsměvem:

„Co se ptáte, pane Žorž?“

Tu ji pan Žorž popadl za ruku a tu ruku políbil.

Kdesi vrzly dvéře. Pepinka kvapila dolů, pan Žorž nahoru. To bylo vše a bylo to vyznání lásky

a — Pepinka je přijala. Přesvědčil se o tom Žorž, když se s ní za podobných okolností setkal po čtrnácti dnech, kvapě s nějakým vyřízením k paní Medunové.

Zase na schodech.

„Proč jste mi tenkrát políbil ruku?" otázala se Pepinka.

Pan Žorž chytil se zábradlí, jak se mu zamotala hlava.

„Pepinko!" vzdechl. „Hněváte se?"

Místo odpovědi přejela mu Pepinka všemi prsty pravice obličej, po dětském škádlivém způsobu.

Tu pan Žorž — a později myslíval, že v tom okamžiku to bylo něco jako bláznění — chytil Pepinku za hlavu a políbil ji horoucně na ústa — ještě jednou — ještě — a Pepinka stála a dala se líbat.

A zase se rozutekli.

Podobná příležitost však již se nenaskytla. Pan Žorž chodil jako ve snách, nechápal, co to bylo, skoro tomu nevěřil.

Jen někdy, po dlouhých přestávkách, když se Pepinka zastavila v krámě a on na ni úkradmo pohlédl a ona tento pohled úkradmo opětovala — tu věděli oba, že se to stalo skutečně a že se — mají rádi.

A nad touto láskou, nemaje tušení, vznášel se strašlivý zjev páně Medunův, otce, který „by každému nohy zpřerážel".

* * *

První čas nedělo se nic. Nebylo možno, aby se milenci stýkali. Nebylo příležitosti. Za nic na světě. Také pan Žorž na nic nemyslil. Byl rád, že minulo několik dní od oněch polibků, a že se nic nevyzradilo. Neboť stále se chvěl úzkostí. Úzkostí o dívku — strachem o sebe, aby nebyl vyhnán. Ne o kondici, služba je v celém světě a sloužit uměl, avšak Pepinka jest jediná — a její ztráty by nepřežil.

Ale když přešly tyto první úzkosti, zabouřilo to v prsou Žoržových. Nezkrotná, palčivá žádost po novém setkání. Po zvuku hlasu Pepinčina. Po její malé, růžové, jako aksamítové ručce; lomcovala jím ohnivá žádost jediného — jediného políbení — strašlivá, mučivá žádost.

To trvalo řadu neděl.

Tu stalo se něco, co se přiházelo jednou za deset let. Pan Meduna musil jeti do Prahy v nějaké velmi důležité obchodní záležitosti. A to na celé dva dny.

A další náhoda.

Hned první večer, když principál odjel, měla paní Medunová navštíviti městskou radovou Pilařovou, v jejíž rodině slaveno bylo zasnoubení. Pepinka zůstala sama doma, když jí byla maminka to a to nakázala.

„Dobře zavřít, Žorž," řekla paní mládenci, když odcházela. „Vrátím se až někdy v noci..."

Panem Žoržem zatřáslo to.

Pepinka sama doma. On sám zavře. Stará služka spí až u půdy. Byl to tehda večer k nepřečkání.

Ale konečně bylo deset hodin, mládenec — ani nevečeřev — zavřel a vešel do svého pokojíku na chodbě při zemi, čtyři kroky za krámem. A pak naslouchal s utajeným dechem, co se v domě děje.

Slyšel po desáté hodině, kterak služka Kačena dává v patře slečně dobrou noc a vrže po schodech k půdě, kterak otvírá svůj kumbál, kterak za ní dvéře zapadají — ah, když Kačena lehne, nic ji nevzbudí. Naslouchal dále, všecek se chvěje. Pepinka chodila v bytě a prozpěvovala si. Pak stanula v první světničce, zrovna nad ním, kde spávala, a zpívala dále. Panu Žoržovi bylo k umření. Ach, ach, dělí je jenom strop, dělí je několik schodů — a přece, přece...

Ne, déle se nedovedl ovládati. Otevřel opatrně dvéře svého pokojíku a vystoupil na chodbu. Učinil to tiše, ale přece dvéře lehce vrzly. A pak, neodolatelně puzen, vystupoval po schodech — sténaly zlehounka. A tu, když byl na posledním, otevřely se náhle dvéře pokoje, na Žorže padla plná záře světla, na prahu zjevila se slečna Pepinka.

„To jste vy, Žorž?"

Sotva že to zašeptla, ale nijak nebyla překvapena. Aspoň se nelekla. Jakoby ho byla očekávala.

Pan Žorž nepromluvil, jen pokročil, vstoupil do pokoje, dívka zavřela dvéře — stáli proti sobě.

Pan Žorž neusedl, ani Pepinka. Chtěl zase hned odejít, jen jak jí políbí — ale minuty letěly, oba milenci stáli, skoro nemluvíce, tiskli si ruce, Žorž se chvěl blahem, dívka klopila hlavu.

„Pepinko," vydechl konečně mládenec, „máte mne ráda?"

Pepinka nepromluvila, jen vzhlédla ke mladíku. Ale byla tam odpověď, v jejích očích.

„Pepinko! Pepinko! Pepinko!" sténal Žorž a líbal dívku. „Jak to skončí?"

„Já nevím," odvětila dívka šeptem.

Tu zavrčely na zdi staré švarcvaldky, jako vrčí vždy, když má udeřit hodina. Okamžik ticho, a již zase hodiny se rozvrčely, odbíjejíce jedenáctou. Kašlaly, vrčely, chrochtaly, — jakoby se tam všecka kolečka rvala, a v tomto hřmotu zaštěkaly chraptivě jedenáctkráte — s rachotem odvíjel se řetěz a závaží klesalo. Trvalo to chvíli, než utichl hřmot hodin, který je skoro vystrašil. A když se hodiny odmlčely, ozýval se jiný chřest a rachocení — otvírala se vrata domovní — paní Medunová vracela se.

„Ježíši Kriste!" ustrnula Pepinka. „Maminka!"

Hrozný okamžik. Ale jen okamžik. Dívka první nabyla ducha.

„Honem sem — skrčte se!"

A pan Žorž skočil a skrčil se za ohromný prádelný koš v koutě u dveří, dívka hodila na něj nějakou pokryvku a skokem také zhasila svíci. A ještě zašeptala:

„Až maminka usne, odejděte. Dvéře jsou vždy otevřeny — nezamykají se na klíč!"

Potom vrhla se na lůžko, jak byla v lehkém domácím oděvu, ukryla se až po krk — a již otvíraly se zlehka dvéře, vstupovala paní Medunová.

„Spíš, Pepi?“ otázala se.

Trvalo chvilenku, než se ozvala z lůžka odpověď dceřina:

„Už spím, maminko ...“

„Tak spi!“

Paní Medunová šárala se do pokoje druhého, kde spávala ona a manžel její, dvéře za sebou jen přivřela, rozsvítila, přecházela chvíli, svlékajíc se, zhasila, lůžko zapraštělo ve všech drážkách — ticho.

Pan Žorž ve smrtelných úzkostech se choulil pod těžkou pokryvkou, koupaje se v horkém potu a namáhaje zoufale hlavu, jak odtud vyváznouti. Cítil, že dívka nespí — ano zdálo se mu, že pod pokryvkou tiše štká, pláče — také úzkostí, jak to dopadne. Bylo mu jako vrahu po spáchané vraždě. Čeho se to odvážil!

Tak plynul čas — dlouhý, nekonečný, strašlivý. Ani se nemohl domyslit pan Žorž, krčí-li se v koutě již dvě hodiny nebo tři, či nastává-li ráno.

Tu zalétl k němu šept, tichounký, jemný:

„Již spí maminka...“

Skutečně z pokoje sem doléhalo chrupání.

„Jděte...“ šeptalo to dále.

„Ale jak?“ odpovídal šeptem pan Žorž. „Jak sebou hnu...“

V tom zavrčely staré švarcvaldky.

„Teď!“ zněl povel dívčin.

Ano, teď! Hodiny zavrčely, utichly, ale náhle počalo to v nich zase rachotit, hřmít, škrtat, řezat, a řetěz lomozně se odvíjel. Bily dvanáctou.

Ráz — dva! vřeštěly hodiny. Pan Žorž shodil pokryvku, vzchopil se — tři — čtyři! opatrně tápal ke dveřím — pět — šest! jako zloděj stiskl kliku a pootevřel — sedm — osm! — již byl přes práh a přitahoval za sebou dvéře, že klika cvakla sotva slyšitelně — devět — deset — jedenáct — dvanáct...

Byl se schodů dávno, než hodiny dorachotily, vrazil do svého pokojíku a klesl na kolena. Byl zachráněn — byla zachráněna Pepinka. V neskonalé vděčnosti ke všem mocnostem pozemským i nadzemským sepjal pan Žorž ruce a modlil se.

Ani nemohl uvěřiti, že všechna ta trýzeň trvala jen hodinu. Bylť v úzkostech naprosto zapomenul na hodiny a že by je byl musil slyšet. A nyní byl by líbal to rachotidlo, že ho vysvobodilo ze strašného postavení. Vždyť, nebýti těch hodin, nebyl by se odvážil povstati, kráčeti, uprchnouti.

Přes to vše strávil noc nepokojně, v trhaném spaní, obraznost jeho pracovala horečně. Jsou zachráněni? Neslyšel nikdo nic? V domě je ticho, ani hlásku, ani šustu — nuže, snad je vyhráno.

Sotva se ráno odvážil pohlédnouti na Kačenu, když mu přinášela snídani do krámu. Konečně tak učinil, ale Kačena hleděla připitoměle, jako vždy. Neví nic.

S chvěním ještě očekával příchod paní Medunové. Přišla, pozdravila vlídně — neví také nic.

Pak doufal ostýchavě, že uzří slečnu Pepinku a zas bál se toho okamžiku. Nespatřil ji po celý den. A již byl zničen. Nic jinak — ona se hněvá, nenávidí ho, že ji uvrhl v takové nebezpečenství, odmítá ho, opovrhuje jím. Pan Žorž přemítal, zda by se neměl rozběhnouti k Orlici a vrhnouti se s mostu do „koňské tůně", hlubiny to, z které prý dosud nikdo nevyvázl. Ani mu nepřipadlo, že se slečna Pepinka prostě — stydí. Vždyť pro ni byla celá ta událost mnohem hroznější!

A neviděl ji pak čtrnáct dní.

* *
*

Uplynuly druhé ty dvě neděle a pana Žorže zmocňovala se beznaděj. To není náhoda, že se neobjevuje, to jest úmysl. Nikudy se nekmitne. Co to znamená? Je zavržen? Po všem tom, co se událo?

Tu, po těch čtrnácti dnech, povlékali panu Žoržovi peřiny v pokojíku. Vždy to dělávala Kačena sama, ale toho večera patrně tam zaskočila i slečna Pepinka, neboť Žorž, navrátiv se o desáté z krámu, nalezl na podušce lístek papíru, přibodnutý špendlíkem, a na něm bylo tužkou napsáno:

„Hněváte se? Chci s Vámi mluvit. Hodiny hrkají — 11 — 12! Nespím. Čekám."

Láska činí člověka lstivým, vynalézavým, chápavým. Pepinka měla vynález, Žorž chápal. Zcela jasně chápal. Hodiny hrkají v jedenáct — vnikne do pokoje slečnina. Hrkají ve dvanáct — uprchne zase. Blahoslavené rachotidlo! Je to nejvyšší počet hodin, času dost. O osmé chodí principál do hostince „ke stromu", o desáté se vrací, o jedenácté dávno spí. Spí sice hned vedle v pokoji, ale dvéře jsou přivřeny; nezbudí-li ho hrkání hodin, nezbudí ho také příchod Žoržův, slabé vrznutí dveří. Ostatně — připadlo mu — Pepinka je dala jistě namazat.

Nikoli — namazala je sama.

Se zatajeným dechem vyplížil se pan Žorž ve tři čtvrti na jedenáct ze svého brlohu a kradl se vzhůru po schodech jako zločinec. Pak bez dechu stanul přede dveřmi, ruku na klice. A naslouchal. Bylo to dlouhých deset minut, čtvrt hodiny. Ale konečně hlaholila s Bílé věže jedenáctá. A tu zahrčely švarcvaldky v pokoji. Utichly na okamžik, a nyní rachotilo jedenáct úderů ve strašidelném skřehotání, vrčení, skřípání a drčení. Stiskl kliku, vstoupil, dovřel. Teplá, chvějící se ruka chopila se jeho levice. Pepinka!

Ta ruka stáhla jej na připravenou židli hned u dveří — Pepinka sama usedla na druhou.

A když hrčely švarcvaldky dvanáctou, odplížil se pan Žorž. Co si povídali celou hodinu? Nezáleží na tom. Užitečného v tom nebylo ani slova, ale slasti a blaženosti za celý svět. Pan Žorž chvěl

se rozkoší a chvílemi zapomínal, že ve vedlejší světnici chrupe matka Pepinčina, že tam chrupe i strašlivý její otec...

*　　*
*

Toto dostaveníčko nebylo poslední. S počátku jen jednou za týden, později však přes den odvažoval se pan Žorž této výpravy a za těchto „černých hodin" usjednotili se oba mladí lidé, že od sebe neupustí, že se budou věčně milovat, děj se co děj. Čím dále nabývali větší odvahy, zejména však Pepinka dodávala milenci zmužilosti a pronesla již několikráte, že by se snad měli svěřiti rodičům. Čehož však se pan Žorž náramně hrozil.

Tak trvala věc již asi čtvrt roku, nikdo z domácích neměl ponětí, co se děje v noci od jedenácti do dvanácti a že za hrkotu hodin otvírají se a zavírají dvéře Pepinčina pokoje.

A zase jednou číhal pan Žorž na svůj okamžik. Na věži odbila jedenáctá, švarcvaldky v pokoji zaskřehotaly svoji předmluvu, načež po kratičké přestávce započala obvyklá jejich produkce — jako když jede vůz železa po dlažbě — jako když námořní loď vytahuje kotvu ze dna.

Ráz — dva! Pan Žorž stiskl kliku, vstoupil, zavřel za sebou, vše s neobyčejnou rychlostí, jak již se naučil. Tři — čtyři — pět... Tu se hodiny zakuckaly, jakoby je někdo škrtil, skříply neobyčejně zoufale a pak rána — rána jako z děla! A ticho! Smrtelné ticho.

Utrhlo se závaží. Zapomněla Pepinka dohlédnout, jsou-li hodiny nataženy, — hodiny nebyly, řetízek nestačil, povolil . . .

Pan Žorž zdřevěněl. Bylo času dost na útěk, ale všechny údy vypověděly mu službu, třásl se na celém těle a hleděl tak, i když se najednou pokojík osvětlil a když proti němu — v podvlékačkách a se svící v ruce — stanul pan Meduna, za nímž ustrašena přiběhla také paní Medunová.

„Co se tu děje?" hřímal pan Meduna, ani nevěda, čím byl vytržen ze spaní. „Žorž — co pak oni tu chtěj!"

Pepinka, která po ráně skočila do postele, jak byla oblečena, a po bradu se ukryla, vystrčila nyní za zády rodičů svoje rozkošná, oblá ramínka a spínala ruce k Žoržovi.

A tento, stoje jak solný sloup, pronášel v nesmírném zmatku:

„Pane principále, já bych prosil — co nejuctivěji — o ruku slečny Pepinky . . ."

Pan Meduna nebyl by jindy ani svým uším věřil. Ale nyní neviděl největší smělost v pronesené žádosti. Hledě na mládence jako lidojed, zahřměl mu do obličeje:

„A to musili přijít v půl noci, aby mně tohle řekli?"

„Prosím, je teprv jedenáct," odpovídal pan Žorž na omluvu. Jiného nebyl schopen ve svém velikolepém zmatení.

„A to mi nemohli říci jindy?" hřměl pan Meduna dále.

Pan Žorž již pitoměl a topil se víc a více.

„Prosím, já už tu byl několikrát, ale pan principál vždy ráčí spát..."

„Oni mi sem lezou v noci?!" hřímal pan Meduna. „Když já spím? Gotteskrystywillen — oni mi sem lezou v noci...?"

Ohlédl se bleskem, podíval se na dceru, podíval se na Žorže a — pochopil vše.

Pan Meduna pozdvihl zaťatou pěst, jakoby chtěl Žorže srazit k zemi, ale v tom chopila se ho paní Medunová a řekla konejšivě:

„Nech to na ráno, Anton — je noc..."

„Jdou dolů!" povelel principál chraptivým hlasem a otevřel dvéře do kořán.

Pon Žorž klopýtal se schodů jako náměsíčný — — — — — — — — — —

Následovala hrozná noc, nahoře i dole. A ráno přišel pan principál do krámu bledý nevyspáním a vztekem. Žorž nečekal nic jiného, nežli že se pan Meduna chopí kladiva a rozpoltí mu hlavu. Nevěděl ovšem, že nahoře zatím byla veškerou svojí výmluvností pracovala paní Medunová — v jeho prospěch.

A když principál vešel, zavřel za sebou dvéře krámu, odfuněl, stanul před mládencem a hledě naň jako lidojed pronášel hrozným hlasem:

„Žorž, jestli oni mně té holce ublížili..."

Panu Žoržovi rozchvěly se rty, z očí vyrazily mu slzy. Neřekl slova, ale hledě skrze ty slzy pevně na principála, vztyčil tři prsty pravice jako na přísahu.

„Dobrá,“ mluvil principál mrazivě dále. „A co dál?“

A tu pan Žorž náhle se našel a mluvil:

„Pane principále, vždyť já jsem také z dobrého domu — nejsem žebrák — mám dvanáct tisíc po matce — a vy nemáte syna — komu to jednou dáte — a slečna Pepinka mě má ráda — proč mě zavrhujete...?“

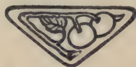
Pan Meduna hleděl chvíli na mládence, jakoby jej tím pohledem chtěl na prášek rozdrobiti, zafuněl několikráte a konečně řekl:

„Jdou nahoru — k paní — aby ji za to odprosili — urazili nás, tuze nás urazili — a pak mně povědí, co jim paní řekla...“

Paní Medunová měla k panu Žoržovi dlouhé, slzavé kázání, až se svíjel. Na konec však, když viděla, jak je mládenec zničen, přivedla mu — Pepinku. A s Pepinkou šel pan Žorž dolů do krámu, k panu Medunovi. A za dva měsíce byla Pepinka paní Petáčkovou. A za rok visel nad krámem nový štít:

Jiří Petáček, dříve Antonín Meduna.

A v salonku Petáčkových, právě nad pohovku, zavěšeny byly z vděčnosti staré švarcvaldky. A visí tam posud. Nejdou, nehrkají, ale dívají se svýma dvanácti očima na tu klidnou domácnost — na svoji zásluhu.

Bál slečny Paganovy.

1891.

I.

Nemohu určitě pověděti, kolikátý sychravý podzim od té chvíle sedral poslední žloutnoucí listí z usínajících stromů a křů, kolikátá zima přikryla bílým pláštěm ztvrdlou půdu. Ale schází málo do třiceti roků a snad je bývalá slečna Paganova obklopena kupou dospělých a dospívajících dětí, snad jest i babičkou.

Avšak ze starých mých vzpomínek vystupuje přede mnou jako svěží, ladná dívka, plná života, obestřená všemi půvaby a kouzly ženského jara.

Bylo na počátku let šedesátých. Po celém království rozproudil se rušný, nebývalý život a také k nám zavanul dech nové doby, k nám, do „malé Prahy", jak jmenováno všeobecně krajské naše město na stoku dvou řek.

Bylo krátce před masopustem a pojednou rozlétla se zpráva, že studenti budou pořádati ples. Studenti ze septimy a oktávy. Byla to veliká novina a rozrušila celou společnost maloměstskou,

zvláště však mladý ženský svět. První studentský ples! Co tu kynulo mladým srdcím. Bývaly sice ode dávna plesy oficírské, věnečky úřadnické, bály kasina, ale jaký rozdíl — ples studentský!

A v rodinách, kde byla mladá děvčata, v rodinách, které věděly, že budou pozvány, nastalo značné rozčilení, chystání. Půjde se na studentský bál.

Kvapem blížil se masopust, již byl přede dveřmi, již začal. Byl určen den studentského bálu, bylo známo, kdy budou zváti.

Pojednou proskočilo městem, že slečna Hedvika Paganova n e b u d e pozvána. Kdo poprvé to vyslovil, kdo zprávu městem roznášel, z jakého pramene ji měl — těžko by bylo zjistiti. Ale křivolakou cestou, jako netopýr za večerního šera, letěla z ulice do ulice, důvěrným šeptem, vždy pod pečetí mlčelivosti, co nejtajemněji — a za dva dny známo bylo tajemství celému městu.

Slečna Paganova nebude pozvána!

A den, či dva dny před nastávajícím zvaním, vletěla pověst na perutích „přátelské sdílnosti" také v příbytek rodiny, které se týkala. Vnesla ji tam slečna Amalie Cerajnova — slečna, jejíž jméno bylo již loni z katalogů všech výborů vyškrtnuto a nad níž vyneseno, že již nebude zvána do plesů, poněvadž prý je dávno přestárlá.

Přišla k Paganovům s nějakou nicotnou záminkou a po ledabylém přípravném úvodu svěřila slečně Hedvice s medovým, líčeným účastenstvím a soucitem, co se ve městě povídá. A zavírala zprávu

svoji s rozhořčením stejně mistrně líčeným, jakým že to způsobem „ti hoši" první svůj ples zahajují, opovažujíce se vylučovati ji, slečnu Hedviku Paganovu.

Slečna Hedvika zapálila se do temna a hleděla velikýma, temnýma očima na přítelkyni, nevědouc, jak odpověděti, a nebyla by dlouho věděla, kdyby ji z palčivých rozpaků nebyla vysvobodila matka, sedící s nějakým háčkováním na pohovce.

„Nic nedělá, Amálko. Hedvička by do toho bálu beztoho nešla. Půjdeme do oficírského a do kasinského. Bylo by toho mnoho."

Pověděla to tak vážně, jako by se o tom dávno bylo rozhodlo.

Jak nevolána přišla, tak nezdržována odcházela slečna Amalie Cerajnova, a odcházela polykajíc hořkou pilulku, kterouž ji při loučení ve dveřích obmyslila paní Paganová, a to otázkou:

„Jak pak vy se letos ustrojíte do bálu, Amálko?"

A věděla dobře stará paní, že Amálka na bálech již loni dosloužila.

Když kroky zlomyslné stárnoucí panny zanikly dole v chodbě, obrátila se Hedvička Paganova do pokoje a z očí jí vyhrkly slzy. Již bylo určeno, jaké bude míti do „studentského" nové šaty, jakou ozdobu do vlasů a jaké botky — a tu pojednou: nebude pozvána. Hedvička věřila té zprávě, tušila příčiny toho úkladu — a nemýlila se.

Proč neměla býti pozvána na ples? Byla její

pověst nějak poskvrněna? Nevyhovovala její rodina? Byla také již stará?

Nikoli. Rodina Paganova náležela k nejvážnějším v městě. Starý pán byl radou na odpočinku, krom toho zámožný. Nelpělo nejmenší poskvrny na jeho bývalé činnosti úřadní, ani na životě soukromém. Slečně Hedvice bylo devatenáct let. Dostalo se jí dobrého vychování, sama pak honosila se chováním uhlazeným a vzácnou noblessou naproti ostatním svým maloměstským družkám. Neměla dosud žádné skutečné známosti, nikdy si nezadala.

Ale měla veliký hřích v očích občanské omladiny, zejména studentstva. Kdežto s neodolatelnou chladností a jakousi vznešeností odmítala veškeré pokusy městské mládeže o sblížení a důvěrnější zábavu, vyhýbajíc se každé příležitosti, kde by k podobnému styku mohlo dojíti, byla prý mnohem přívětivější k důstojníkům posádky. Vyšla-li s rodiči na procházku městem nebo kolem města, hned se připojil k trojici Paganových některý mladý důstojník, někdy dva, a bylo prý zjevno, že slečně Hedvice lahodí zábava i lichocení důstojníků, že ji těší jejich dvoření. Či byla snad slečna Paganova k důstojníkům jen proto přívětivější, že také jediný její bratr byl na vojně, důstojníkem, tam někde dole v Italii? V daleké Italii, odkud již po léta marně toužil po rodičích, po sestře, která ještě byla děckem, když ji posledně na rozloučenou políbil. Snad nebylo jiné příčiny.

Žárlivými pohledy stíhali jinoši šťastnější soky v dvojím sukně, pronikavým okem snažili se odhaliti nějaké milostné, pikantní dobrodružství slečny Paganovy — ale marně. Sebe jedovatější sudičky města nemohly se dopíditi nijakého poklesku. Nikdo nespatřil Hedviku samotnu. Jako strážní andělé kráčívali jí po boku vážní, málomluvní její rodiče. — —

Tu nadešel studentský ples a neúspěchy občanské mládeže měly býti pomstěny. Slečna Paganova nebude pozvána! Ať si jde mezi oficíry, oficírka!

Toho večera, kdy Amálka Cerajnova přišla se svým „šetrným" sdělením, ukládala se Hedvika Paganova s hořkým pláčem na lůžko... A také máť její usínala s trapnými pocity. Jen pan rada Pagan o ničem nevěděl.

II.

Den, který následoval po neblahé zprávě Amálky Cerajnovy, připadal slečně Hedvice Paganově jako nejhroznější, nejsmutnější den v celém jejím životě. Co ji tuto potkalo, byla první trpká zkušenost, která na ni dolehala tím trýznivěji, ježto přišla tak nenadále, neočekávaně. Nehnětlo ji, že má přijít o ples, první svého druhu, ale pociťovala veliké zahanbení, že nebude pozvána. Je to přímá urážka, zví o tom celé město — studem by se propadla.

Toho dne nevyšla Hedvika s rodiči svými na procházku. Matce nemusila nic vysvětlovati, naproti

otci předstírala nějakou chorobu, a manželé Paganovi šli tedy sami.

Ale druhého dne — v neděli — nemohla již líčiti nemoc. Pan Pagan byl velice starostliv o dceru, byl by naléhal, aby přišel lékař — co měla říci lékaři?

I vyšla tedy k večeru s rodiči na veliké náměstí, které bylo obvyklou promenádou všeho obyvatelstva.

Vykročila z domu skoro bojácně, se sklopenou hlavou. Domnívala se, že na ni budou prstem ukazovat. Ale když spozorovala, že otec její už několikráte smekl klobouk a hlubokým svým hlasem děkoval za pozdravy mimojdoucích, sebrala všechnu sílu, vztyčila hlavu a snažila se hleděti co nejklidněji a nejlhostejněji v proud obecenstva.

Zdařilo se jí to a nepotkalo ji nic nepříjemného. Ano za krátko nabyla slečna Hedvika klidu skutečného. Mladí mužové smekali před ní stejně uctivě jako jindy. A neušlo jim, že slečna Paganova děkuje dnes mnohem přívětivěji než jindy.

Když se vracela z procházky, byla slečna Hedvika rozmaru mnohem lepšího, než kdy vycházela z domu rodičů na tichém Malém náměstí.

Byl třetí den, jasný, ale mrazivý. Dlažba náměstí bělela se lehkým, suchým popraškem.

Od snídaně seděla Hedvika Paganova při nějaké práci, ale prsty si jen hrály, vyšívání nepřibývalo. Včerejší neklid zmáhal se jí na novo. Bylť dnes den zvaní na studentský ples. V malém kraj-

ském městě stačil na to den jediný — zvalo se od rána do večera.

Chvílemi přistupovala slečna k oknu a vyhlížela na náměstí — všady panovalo dosud pondělní ticho.

Až po desáté hodině ozývalo se z dáli hrčení povozu — utichlo na chvíli — opět se ozvalo — opět utichalo.

Slečna Paganova otevřela špehýrku a vyklonila se z okna. Ano, tam na konci Velkého náměstí stanul vůz před domem bohatého kupce a z něho vystoupili dva studující v čamarách, se slovanskými klobouky s třapci na hlavách, v bílých rukavicích, v rukou nějaké listiny nebo „pilety".

Slečně Hedvice zabušilo srdce. Zavřela špehýrku, vrátila se na své místo, ale pracovat nemohla.

Třásly se jí ruce.

Neodvážila se povznésti zraků k otci, který seděl v pohodlném křesle blíže druhého okna, u malého stolku, na němž stála láhev červeného vína. Pan rada Pagan četl noviny, a chvílemi sáhl po číšce vína a popíjeje hlasitě srkal. Paní Paganová seděla na pohovce a háčkovala. Do kuchyně bylo ještě časně — u Paganů obědvali po starém zvyku o druhé hodině.

Pan Pagan netušil, jaký nepokoj hárá v nitru jeho milované dcery. Za to stará paní chvílemi úkradmo a soucitně pohlédla na Hedviku.

Vůz hrčel již po Malém náměstí, dům od domu, a brzy stanul na této, brzy na oné straně —

dle stupně a hodnosti oněch, kteří měli býti pozváni.

Bylo již k jedenácté hodině — nepokoj slečny Hedviky vzrůstal. Tu pojednou hrčel povoz od protější strany, blížil se víc a více, již drnčel zcela blízko, již před samým domem Paganových — a náhle stanul.

V slečně Hedvice zatajil se dech: Koho tu budou zváti? Snad ne dole hokynářčinu dceru? Či ještě to chtějí učiniti na větší její vytrestání a pokoření?

A tu náhle duněly kroky po dřevěných schodech vzhůru, do patra, již se rozléhaly na chodbě, zaklepáno na dvéře předsíně — služka otvírala, vítala, zaklepáno na dvéře pokoje — dvéře se rozevřely a ostýchavě vstupovali — dva výboři studentského plesu. Oktaváni Kadeřábek a Koutník.

Vpoklonkovali se do pokoje, uctivě pozdravovali a první z nich sahal pravou rukou po „piletě", jakých měl plnou levici.

Slečna Hedvika byla tak překvapena, že nepomyslila, aby vstala na uvítanou. Za to rázem se zvedla stará paní a pokročila naproti studentům.

„Jemnostpaní — (tenkráte všeobecně říkáno „jemnostpaní") — klademe si za čest zváti vás a slečnu na náš studentský ples, který — —"

Paní Paganová nedala Kadeřábkovi domluviti.

„Vítám vás, pánové. Posaďte se, posaďte, abyste nám spaní nevynesli. Však jste asi také vystydli. Prosím, prosím!"

A přisunovala hostům židle.

„Hedvičko!“ volala dále a dvěma pohledy naznačila dceři, že má podati z kredence skleničky a se stolku láhev s vínem.

Nyní povstal také pan rada a ukláněje se studentům, odkládal na klavír noviny.

„Sedněte, pánové, sedněte,“ pobízel vážně. — „Snad nemáte tak na spěch. Tedy bál pořádáte, bál. To je hezké od vás, velmi hezké. Gratuluju vám, a přeju, aby hodně vynesl. Prý k dobročinnému účelu?“

„Ano, pane rado, ve prospěch nemajetných studujících — —“ přisvědčoval ostýchavě Kadeřábek. Byl poprvé v životě zvacím výborem, byl ještě neostřílený. A vzchopiv se se židle kladl pozvání na kraj stolu před pohovkou, div že hned zas nespadlo.

„Kolik pak se platí?“ tázal se pan rada.

„Dva zlaté, pane rado...“ tiše pronášel Kadeřábek, jako by se bál. Slyšel už leckde, že to je mnoho.

Pan rada přistoupil ku psacímu stolu u okna, otevřel zásuvku, sáhl do nějaké knížky, popošel ke studujícím a podával jim — pětku.

„Prosím — když je to ve prospěch studujících — těší mě, že mohu také — —“

Studenti hleděli překvapeni na dar. Byla to první pětka, kterou dostali. Ostatní svědomitě dávali po dvojce.

Slečně Hedvice třásla se ruka radostí, když nalévala vína do skleniček, a paní Paganová pobízela:

„Pijte, pánové — zahřejte se — —"

Vyprázdnili ostýchavě číšky, pronesli několik zdvořilých slov, políbili jemnostpaní ruku a odcházeli stejně ostýchavě, jak byli přišli. Paní Paganová doprovázela je až ke schodům.

„To jsou moresní mladíci!" liboval si pan rada, sedaje zase s novinami.

Slečna Hedvika zářila a radostným rozčilením nemohla ani obědvat.

A sotva bylo po obědě, vydaly se matka i dcera k obchodníku Udalrichovi, aby vybraly na šaty.

Slečna Hedvika půjde na studentský ples!

III.

Na večer druhého dne, kdy bylo zvaní ukončeno, strhla se ve schůzi plesového výboru bouře — při čtení jmen pozvaných dívek.

Kadeřábek seděl nad seznamem a právě vyslovil jméno Paganových.

„Kdo pozval Paganovu?" přerušil jej pokladník oktaván Vinkula, jehož oči svítily živě skrze okuláry.

„Kdo ji pozval?" opakoval Kadeřábek. „My — já s Koutníkem!..."

„Jakým právem?" volal Vinkula pronikavě. „Vždyť nebyla v seznamu."

Kadeřábek zrudl. „Ohražuji se! Byla v seznamu již při předešlém čtení! A proč neměla být pozvána?"

Vinkula povstal. Silnými okuláry sršely blesky z jeho očí, obličej nalil se mu krví jako višně.

„Někdo ji propašoval!" křičel v největším podráždění. „Neříkám, žes to byl ty! Nedával jsem předešle pozor! Ale Paganova nesmí do našeho plesu! A zůstane-li při jejím pozvání, praštím vám vším! Ať si jde mezi oficíry — jen pro ně má oči, uši a srdce... Co dali u Paganů? Pětku! Dobrá. Vrátí se jim pětka a odejme se jim pozvání. Slyšíš, Kadeřábku?"

„Slyším, ale já to neudělám!" řekl Kadeřábek rozhodně.

„Já taky ne!" stejně rozhodně připojil se Koutník. „Je pozvána — a basta. Byla by to ostuda."

„Větší ostuda by byla, kdyby se pávila na našem bále!" soptil Vinkula. „Kdo z vás tam půjde?"

Nikdo neodpovídal.

„Dobře — obstarám to sám," rozhodl Vinkula. „A Červenka půjde se mnou."

„Kolegové," pokusil se Kadeřábek odporovati, „rozvažte dobře, než rozhodnete. Kdybychom ji vůbec nebyli pozvali, nikdo by nám nemohl nic vytýkati, poněvadž je naší věcí, koho chceme nebo nechceme na bále míti. Ale když se stalo, když pozvána byla, ať již právem neb omylem, pokládám za beztaktní, ba, za urážku, abychom pozváni odvolávali. Je to rodina, kolegové — —"

Varovný hlas Kadeřábkův zanikl ve vřavě. Vinkula měl podivuhodný vliv na ostatní. A když řekl,

že půjde k Paganovům sám, bylo rozhodnuto. Odpor Kateřábkův a Koutníkův nedocházel ohlasu.

Náruživému Vinkulovi kynula „sladká pomsta“ za to, že slečna Hedvika taky jeho dvoření nedopřávala sluchu.

* *
*

U Paganů měly dámy od pondělka plné ruce práce. Nakoupeno látek, do domu pozvána švadlena, a jako parou šity plesové šaty, žehleny sukně, upravovány mašličky, nabírány krajky.

Slečna Hedvika chtěla zářiti, chtěla oslniti všechny tanečníky a chtěla — to si umiňovala v hloubi nitra — chtěla býti tak přívětivou a roztomilou, aby okouzlila a překonala kde koho. Na slova Amálky Cerajnovy a na svoji strast vzpomínala již jen s úsměvem. Kterak se mohlo státi, aby ji nepozvali? Nebyla domýšliva, ale tolik věděla, že je z nejhezčích děvčat ve městě.

Byla středa, chýlilo se k poledni. Růžové plesové šaty byly došity a visely v parádním pokoji, aby se nepomačkaly. Bylo tam zima jak v lednici, v parádním pokoji, ale slečna Hedvika jen hořela, obskakujíc kolem nich a rovnajíc tu nějaký záhyb, tu natahujíc skrčené stehy. Před chvílí si je byla „oslušela“, padly jako ulity.

Na etažerku ležel v pouzdře nový vějíř, vedle něho v hedvábném papíře narůžovělé rukavičky. Hedvika čekala ještě na obuvníka se střevíčky.

V prvním pokoji seděl v křesle svém pan rada Pagan, v rukou noviny. Z otevřeného salonu táhlo mu na nohy, i zvolal na dceru:

„Zavři, Hedvičko!"

„Už jsem tu!" ozvala se dívka, vklouzla do pokoje a zavřela za sebou.

„Však budu rád, až bude po všem," řekl pan rada hledě na ostřížky po podlaze a na ostatní malý nepořádek. „Ty vaše bály!"

„Nu mlč, papínku," pronesla paní Paganová. „Nevytančí-li se mladá, stará se nevytančí. A věčně to nebude trvat. Přijdou jiné starosti."

Nikdo si nevšiml, že venku cvakly dvéře, a v tom okamžiku již klepáno nesměle na dvéře.

„Dále!"

A do pokoje vstupovali dva studenti s rozpačitými poklonami. Oktaváni Vinkula a Červenka.

Slečna Hedvika se zapýřila. Co má znamenati tato návštěva? A hlavou proletělo jí pomyšlení, nejdou-li ji požádat, aby byla předtanečnicí. Že souvisí návštěva studentů s plesem, bylo zjevno. Měli čamary, bílé rukavice.

Paní Paganová vstala a vítala hosty s otázkou na tváři. Ale hned zase pobízela:

„Račte se posadit, pánové. Hedvičko!"

A Hedvička přisouvla dvě židle.

„Nebudeme zdržovat, jemnostpaní," mluvil Vinkula — a výraz jeho svědčil nyní, že se nepodjal úkolu snadného. „Ale stal se omyl. Bylo sem dáno pozvání na náš ples, které sem nepatřilo..."

U okna vztyčil se pan rada Pagan a pohlížel přes okuláry na řečníka. Paní Paganová na okamžik se zahleděla na mladíky, ale pojednou spěchala k nástěnnému lepenkovému košíku nad klavírem, vyňala z něho pozvání a obrátila je.

„Ale, pánové, tu je zcela správně naše jméno — moje a Hedviččino..."

Vinkula odkašlal a potahoval třapec svého klobouku.

„Ano, jemnostpaní, ale je to omyl — slečna neměla být pozvána — my bychom prosili o to pozvání... Spletl to jeden kolega..."

Slečna Hedvika zbledla náhle jako stěna, opřela se o klavír, až zadní noha na kolečku popojela. A Vinkula z náprsní kapsy vytahoval pětku.

Ač nerozuměl, co a jak, přece chápal pan rada Pagan, že není chvíle k dlouhému vyjednávání, již proto, aby ušetřil dceru. Viděl, kterak dívka zbledla a kterak sotva stojí. A jak promluvil, hlas jeho náhle byl chraptivý:

„Vrať, vrať, maminko, když se páni zmýlili."

Učinil čtyři dlouhé kroky, vytrhl choti pozvání z ruky, podal je Vinkulovi a pokynul rázně rukou, že je konec jednání.

„Prosím, pane rado, tu jsou peníze..." koktal Vinkula, jehož obličej jen jen hořel.

„Vracím, co mi nepatří," pronášel pan rada s odmítavým posunkem, „ale nepřijímám zpět, co jsem daroval. Poroučím se, pánové."

Pokročil ke dveřím, otevřel je do kořán a drže kliku klonil se studentům.

Koktaje něco, s pětkou v ruce, jako spolíčkovaný vyklopytal Vinkula, za ním Červenka. Pan rada bouchl za nimi dveřmi.

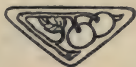
Starému pánu mžikaly oči, když hleděl na dceru, která nyní, opřena oběma rukama o klavír, štkala hlasitě do bílých dlaní.

„To jsou chlapci!" ulevila si paní Paganová polohlasně a taky se obrátila soucitným pohledem k dceři. Pan rada jí posunkem naznačil, aby o věci již nemluvila, a pokročiv k dceři pohladil jí hlavu a pronesl měkce:

„Hedvičko, utiš se. Nepřijdeš o nic — pojedeš se mnou na bál do Prahy — ten bude krásnější. A maminka ti pořídí hedvábné šaty. Tak."

A slečna Paganova odjela den před plesem studentským z krajského města a byla na nejkrásnějším plese pražském.

Co tehdáž výbor prvního studentského plesu vyvedl, dlouho mu pamatováno. Připravil tanečníky o nejžádoucnější tanečnici, celý ples o nejpůvábnější zjev, a ne slečně Paganově — sobě připravil ostudu. Dlouho se ten výbor styděl, a nejvíce ze všech styděl se Vinkula, na nějž snesly se hořké výčitky ostatních. Ani se nemohl dočkati prázdnin, po nichž mu kynula Praha, universita.

„Slet čarodějnic.“

1900.

Dlouhá léta chystám se, že v ten den vyrazím z Prahy, a někam hodně daleko — daleko do kraje nebo na hory, kam nedoniká ruch velikého města, kam nepronikla pošklebivá otrlost škrobených, znuděných panáčků, vyrostlých z dlažby stokrát překopané a zpřevracené, a kde není ani potuchy o celých kumpaniích policajtů, ať pěších nebo na koních, číhajících za každým křoviskem, za každým roštím, aby se vrhli na dětinné vyznavače starobylého toho, bohužel však víc a více hynoucího kultu.

Rád bych je viděl ještě jednou v plné kráse, ty zářivé zjevy na temné obloze večerní, vyletující šlehavě a prskavě do výše a vracející se v oblouku k matičce zemi, ty ohnivé kotouče, o nichž jsem sice již jako kluk věděl, že jsou dílem rukou lidských, a přec nemohl jsem se ubrániti tajemné hrůze, poněvadž rozčilená obraznost mi našeptávala: což kdyby některá ta stvůra přece byla skutečná, živá?

Řadu let se chystám a vždy se mi to nějak pokazí. Ale co rok, jak se schyluje večer toho dne a nadchází tajemná, kouzel plná noc, vzpomínávám na podivné to divadlo, vzpomínám, kterak my malí od rána do večera měli jsme jen jediné, silné a skutečně zbožné přání: aby nepršelo — a vzpomínám, jak po nedočkavosti dne napínali jsme večer zraky do tmavé dálky, až nám v očích mžikalo, abychom nepropásli chvilky, kdy vyletí kdesi — obyčejně na místě, kde jsme se nejméně nadáli — první ohnivý kotouč, prskající žhavými jiskrami na všechny strany.

Dobře sice jsme věděli, že to jsou košťata, a hlavně kradená; rovněž nám bylo známo, že již týden před posledním dubnem zavírají pečlivě vrata v pivovaře, aby kterés neviditelné ruce nevyvalily ze dvora nějaké ty prázdné soudky, jejichž sytě vysmolené dužiny byly nejžádoucnějším a nejspolehlivějším materiálem, poněvadž hořely krásně i za počasí deštivého — a přece jsme se tiskli k maminkám a tatínkům, aby jako některá ta čarodějnice nepřiletěla až k nám, nepopadla nás vejpůlky nebo za hlavu a nevynesla nás do povětří. Neboť s naši Kozinky bylo do povětří dost blízko, dívali jsme se odtud do kraje skoro jako s věže.

Zdali by mne ještě dnes unášelo večerní to divadlo svojí velikolepostí, tajemností, krásou, jako druhdy? Zdali pak „pouštějí“ čarodějnice ještě tam u nás doma? Zdali pak se kupí ještě zástup zvědavců malých i velikých tam na Kozince?

Ach, ne, Kozinka zmizela. Páni právovárečníci dávno ji rozkopali, zničili, půvabný ten kopeček proměnili v pivovarské sklepy. Není již Kozinky, zvelebené a zalesněné kdysi v prvé polovici minulého století pilnou snahou Václava Klimenta Klicpery, a sklepy prý taky nevyhovují dokonale svému účelu. A na konec prý Kozinka pánům várečníkům ani nepatřila. Čert ví, jak tomu všemu jest.

A dále — ďas ví — jak se mi do té staré poesie ohnivých čarodějnic plete vždy taková prosaická vzpomínka. Připadá mi po každé posledního dubna, hned s těmi čarodějnicemi, neboť souvisí zcela těsně s tím datem. Takové malé taškářství z malého města.

Prosím, neračte na mne naléhati, neračte vyzvídati, kde se to stalo. Za nic na světě nemohu to vyzraditi. Ne proto, že by hrozily ještě nějaké soudní následky. Věc udála se dávněji než před třiceti lety, je tedy promlčena. Po takové době ani vrah za jistých okolností nemůže být potrestán smrtí, nýbrž jen žalářem do dvacíti let.

Ani ohled ku přímým účastnicím neváže mne. Počítám-li, že nejmladší z nich bylo tehda k šedesáti, je zjevno, že by se byly musily dožiti věku téměř stoletého, aby se dočkaly dnešního mého odhalení. Věk takový však je nesmírnou vzácností, jak uvádí každá statistika.

Hlavně je to ohled k dobré pověsti města, jež bylo na řadu dní a neděl rozrušeno neslýchanou událostí a bezpříkladnou zlomyslností tajného pachatele. Zlomyslný ten čin — jak by mi někteří

pamětníci dosvědčili — byl všeobecně odsuzován — na promenádách a ve společnostech; v soukromí, v domácnostech a v hovorech mezi čtyřma očima setkával se arci s řehtavým souhlasem, se srdečným účastenstvím, s nelíčenou, až slzavou veselostí. Sám jsem viděl osoby druhdy zcela vážné a v hodnostech svých občanských a ouřadních přímo ztopořené, jak se smíchy ohýbaly, oči utíraly. Stará vesta: škodu kdo máš, o posměch se nestarej.

Bohužel, kterak škůdnictví lidské zmocňuje se k opovržitelným skutkům svým i prostředků, jež byly vynalezeny vlastně pro dobro a prospěch lidstva. Takovým vynálezem zajisté byly korespondenční lístky. A nikterak vynálezci jich nemůže býti přičítáno za vinu, že z jeho nevinné dorozumívací pomůcky vyvinula se po několika desítiletích nová metla člověčenstva, řádící v celém vzdělaném světě — pohlednice. Rovněž tak nenadál se důmyslný muž, že jeho vynálezu, takřka ještě teplého, bude použito zákeřníkem kteréhos malého města českého k činu nad pomýšlení opovážlivému.

Zkrátka, bylo to v nejútlejším věku dopisnic, když předposledního dubna k večeru proskočila městem pověst, že listonoš toho dne k poledni dodal značný počet korespondenčních lístků s přesnými adresami na líci a s neslýchaným textem na rubu. Tak neslýchaným, že nikdo se neopovážil opakovati slova nahlas. Za to tím horlivěji byla opakována pošeptmu.

Kterak se dostala věc na veřejnost? Kterak že bylo porušeno listovní tajemství? Inu, při korespondenčním lístku těžko mluviti o tajemství, a listonoš taky uměl čísti. A když se mu v hrsti octlo dvacet a více lístků, psaných touž rukou, adresovaných do předních rodin, obrátil jeden a přečetl si jej. Staframente, to je čistá věc! Obrátil druhý — týž obsah. Třetí, čtvrtý — desátý, dvacátý, stejná slova. Je pravda: chvíli byl na vahách, má-li dopisnice dodati. Ale pak uvážil: což on jest povolaným censorem? Pan poštmistr mu lístky odevzdal, a pan poštmistr jistě ví, co se posílati smí nebo nesmí. Ostatně tehdy snad ještě nebylo nařízení o zadržování lístků obsahu urážlivého. A konečně: tehda a ještě dlouho potom, než byla pošta „zerarisována“, platilo se za každý list po krejcaru, ba v lepších rodinách dávali po dvou. Má se listonoš všech těch řádných a mimořádných krejcarů zříci? A listonoš tedy všechny lístky svědomitě dodal.

Sluší poznamenati, že všady, než zaklepal, přečetl si opětně každý další lístek, a než tedy celou půlkopu roznesl, uměl obsah jejich z paměti. A tu musím s politováním poznamenati: listonoš nebyl dosti šetrný a mlčelivý, a pověděl, co četl. „Tajemství“ listovní ho tížilo. A bohužel, pověděl věc muži, který rovněž nebyl vzorem mlčelivosti — a do večera věděl celý — chci říci celé město, jakým pozváním byly poctěny dámy z nejvyšších kruhů ....ckých.

Kdysi později dostal se mi zvláštní náhodou jeden z těch lístků do rukou, bohužel kusý, na-

JAN FRANTIŠEK POSPÍŠIL

A JEHO CHOŤ

KATEŘINA, PO RODU PTAČOVSKÝCH

DLE DROBNOMALBY

Z POČÁTKU XIX. STOLETÍ.

K SEBRANÝM SPISŮM IGNÁTA HERRMANNA, DÍL I.,

JAN HOSTIVÍT A KATEŘINA POSPÍŠILOVI

NA SKLONKU ŽIVOTA
DLE PODOBIZEN Z POČÁTKU LET ŠEDESÁTÝCH.

JAN HOSTIVÍT * 30. KVĚTNA 1785, † 8. ŘÍJNA 1868
KATEŘINA * 26. ŘÍJNA 1788, † 4. ŘÍJNA 1864

tržený, že se nemohu domysliti závěrku pozvání. Ztratil se mi zas později, ale obsah utkvěl mi v paměti. A byl takovýto:

„Stará čarodenice!“

Sedni na koště a dostav se na sjezd všech krajských čarodenic posledního dubna o deváté večer. Sletíme se na Bílé věži a poletíme na Kunětickou Hůru. Znamení k výletu dá se hromovým . .“

Tu právě scházel cíp lístku.

Takto znělo podivné, ba příšerné pozvání, na němž místo podpisu byla narýsována muří noha. Vzal konečně čert pozvání, avšak listonoš řekl ještě více — vypočítal svědomitě, kde které „čarodenici“ dodal po lístku, a tak bylo známo nejen pozvání, ale i seznam všech pozvaných, a byly to příslušnice nejvyšší honorace domácí.

Zděšení a rozhořčení pozvaných bylo nesmírné. První stížnost letěla na poštu, ale pan poštmistr pokrčil rameny, omlouvaje se, že nemůže čísti celou poštu a že neměl ani potuchy, jakou strašnou urážku lístky obsahují. (Mimochodem poznamenávám: nikdo nevěřil, že by si pan poštmistr aspoň jeden takový lístek nebyl přečetl.)

Když interpelace na poště zůstala bezvýsledna — na věci vlastně nedalo se již nic změniti — nastoupena cesta vyšetřování, zatím arci jen soukromého. A ježto vedle příslušnic stavu občanského poctěny byly pozváním ke sletu čarodějnic také manželky některých nejvyšších hodnostů civilních i vojenských, zamířil sám pan podkrajský k panu purkmistrovi, aby se záležitosti rázně ucho-

pil. Jediná snaha ovládala všechny pozvané dámy: vypátrati pachatele a přísně ho potrestati. Okamžitě uvrhnouti ho v nejsmradlavější kobu Kropáčky, městské to věznice, a po stručném řízení na věčnou výstrahu třeba kolem jej lámati, ač je-li to možno.

Tajné vyšetřování svěřeno bylo policejnímu revisoru, nejvyššímu to funkcionáři a náčelníku městské policie, který naraziv povědomou svoji čepici s jablíčkem a chopiv se pádné hole se žlutým třapcem, vydal se na cestu po městě.

Kdyby jeho důmysl byl odpovídal přísnému, sebevědomému, ba karabáčnickému výrazu jeho tvrdé tváře a důležitosti celého jeho zjevu, snad by byl něco vypátral. Avšak panu revisorovi scházely všechny jemnější fiňáry, scházel mu pravý policejní čich, a tak nadešel večer a pan policejní revisor nevěděl pranic. Hledal pachatele, zatím však veřejné mínění šeptalo si, že taškářství spíše provedeno bylo pachatelkou. Žilať ve městě letnější svobodná dáma, jež vynikala břitkým vtipem, pohotovými odpovědmi v hovoru, neodolatelným napodobením chůze, mluvy, zvyků i zlozvyků rozličných notabilit, dáma hereckého nadání a ostré karakteristiky, dáma, za kterouž se plašili všichni galáni, když se objevila s larvou na maškarním plese, a od níž prchali, když larvu sňala. Tato dáma, kdysi zrádně opuštěná ženichem svým, mstila se rozmanitými jízlivostmi na celé společnosti lidské, a to s takovým vhodným výběrem předmětů své zlomyslnosti, volbou rafinovaných prostředků a s ta-

kovým zdarem útoků svých, že tak zvaná „širší veřejnost" byla vždy na její straně.

Skutečně pak písmo korespondenčních lístků jevilo neomylné příznaky ženské ruky, ale když někteří samodílní grafologové porovnávali velezrádná pozvání s písmem řečené dámy, neshledali žádné podobnosti. Bylo naprosto nemožno pronésti určité obvinění.

Podivno: zatím co „nejvyšší vrstvy" chvěly se malomocným rozčilením, širší publikum nejevilo žádného soucitu a politování. Snad proto, že každá z postižených měla nějaký vroubek? Že několikanásobná majetnice domu slynula bezpříkladným skrblictvím? Že paní majorka X. opovržlivě ohrnovala rty nad občanskou společností? Že paní doktorová Y. zarputile prohlašovala kasino za jediné shromaždiště slušných lidí? Že paní advokátová Z. okázalým způsobem projevovala neváżnost k mladému spolku sokolskému? Že paní statkářka či dokonce velkostatkářka Ž. nanejvýš posměšně se vyjádřila o té „české pakáži"? A že všechny dohromady tvořily pevný nepřátelský sbor proti všemu ostatnímu městu, bojujíce pomluvami, intrikami tajnými i zjevnými?

Ať tomu jakkoli, ale smíšků bylo mnohem, mnohem více, než těch zuřících a po pomstě volajících. A smáli se do pozdního večera dne 29. dubna, těšíce se na to, jak zejtra touhle dobou budou se na Bílé věži sletovati „krajské čarodenice".

Bylo dopoledne posledního dubna, když listonoš v týchž domech, kam včera dodával osudné

dopisnice, odevzdával dopisy v zavřených obálkách. Co v nich bylo, nevyčichal, ačkoli páchly silnou voňavkou. Avšak obsah aspoň jednoho z dopisů nezůstal tajností, onoho, jejž dostala paní doktorová Y. a s nímž se později důvěrné přítelkyni pochlubila. A dopis ten zněl:

„Blahorodá paní!

Nepozorována vyslechla jsem rozmluvu dvou osob, z níž jsem zvěděla, jak urážlivého pozvání se Vám včera dostalo. Záleží-li Vám na tom, abyste seznala osobu, od níž lístek pocházel a která chystá ještě jiný skandál, stůjte dnes večer pod umíráčkem proti Bílé věži. Udeřením deváté objeví se Vám. Budete velmi překvapena.

Vaše upřímná přítelkyně.

P. S. Zachovejte dopis v tajnosti a nikomu se o něm nezmiňujte."

Paní doktorová ukryla dopis v nejtajnější přihradu a zachovala se dle rady neznámé přítelkyně. Neřekla nikomu ani slova. Den a hodina dobře se hodily k té výzkumné výpravě. Všechna „promenáda" s náměstí převalila se na výběžek města, na Kozinku, odkud se lidé dívali na žhavé čarodějnice, „pouštěné" na okolních návrších, a kdo nešel na čarodějnice, byl beztoho doma. Prostranství̌čko mezi Bílou věží a sousedním chrámem bylo pusto a koutů tam tolik, že o úkryt nebylo zle. Večer byl neobyčejně tmavý, obloha jako saze, pod Bílou věží mohl fackovat.

Několik minut před devátou kmitla se temnou nocí postava ještě temnější a zmizela v koutě pod

umíráčkem gotického chrámu. Brzy potom jako mátoha mihla se postava jiná a splynula s tmou za pilířem nejbližším. A třetí, čtvrtá, pátá postava — beze zvuku a šustu, jako duchové, každá mizela v jiném koutě. A postav přibývalo.

Arci žádná z postav později přicházejících neměla potuchy, že by tu nebyla samojediná, že z hloubi temnoty a z koutů opěracích pilířů je pozorována několika páry očí. Avšak oněm, kdo tu stály již dříve, tajil se dech vždy více a každá z dalších tajemných postav rozmnožovala rozpaky všech předešlých. Co to vše znamená? Co se bude díti? A mnohá z ukrytých — ba, snad všechny rády by prchly, ale kdo ručí za to, že by nebyly stíhány, dopadeny, poznány? A tak bez dechu trvala každá na svém stanovišti. Strašidelně čněla do výše Bílá věž a minuty do nekonečna se protahovaly.

Konečně temnou nocí zazněl první úder hodinového kladiva — jasným zvukem padly čtyři čtvrti a mohutným, hlubokým, zádumčivým hlasem svým pak odpočítával veliký zvon devět v černou záplavu noci nad městem.

Sotva zazněly první rázy, připlížila se z úzké ulice za Bílou věží kočičími kroky mužská postava v širokém plášti, na hlavě čepici s jablíčkem, v ruce hůl, rozhlédla se pustým prostranstvíčkem a mířila dále, pod umíráček. Tu stanula, plášť se rozevřel, vysoko vztyčila se levice s lucernou, posud ukrytou, a světlo ozářilo postavu paničky, vyčkávající, co se bude díti.

„Jemnostpaní!" vyjelo z úst mužových hlasem sice tlumeným, ale v nesmírném překvapení. „Ale to nemůže být!"

„Kriste Ježíši, co pak, pane revisor?!" zvolala rovněž tlumeným hlasem panička, v níž vznikalo strašlivé tušení.

„Že byste vy byla ty lístky — —"

„Pane revisor!" zaúpěla panička pod tíhou projeveného podezření.

Z nejbližšího kouta ozval se šust. Pan revisor trhl sebou a spěchal tam s lucernou.

„Ježíš Marjá, jemnostpaní — vy taky?"

A jakoby temnoty, zaplavující posud jeho mozek, byly náhle proniknuty šlehavým, ozařujícím paprskem, poskakoval pan revisor od pilíře k pilíři, z kouta do kouta — v každém krčila se postava některé z paniček, sezvaných na dnešní výlet na Kunětickou Hůru. Nebyly arci všechny — scházely opatrnější a prozíravější z nich, jež nesedly na vějičku pozvání d n e š n í h o.

„Pane revisor, sfoukněte to světlo!" ozval se hlas ze skupiny postav, obklopujících náčelníka policie. A bylo nejvýš na čase, neboť od náměstí ozývaly se kroky.

Kdesi v nejtemnějším koutě nastalo krátké jednání; jednohlasně bylo usneseno, že toto dnešní dostaveníčko má býti zachováno v nejtajnější tajnosti. Pan revisor souhlasil, neboť poznával neklamně, že jakás neviditelná ruka také jej vedla za nos v tato místa. Dámy, jež měly u sebe náhodou tobolku, zpečetily usnesení královským darem. Ostat-

ní vyzvaly pana revisora, aby se u nich příležitostně stavil. A po desíti minutách bylo pod Bílou věží zase pusto jako jindy.

Přece však po nějakém čase proskakovalo městem, aniž kdo mohl říci, kdy a kde to sluch zachytil, že tajemný „slet čarodenic" byl přec jen konán, nikoli však na Bílé věži, nýbrž pod ní. Nevím podnes, co je na tom pravdy.

OBSAH.

47 Bde.
+ 30,– 2 Bde
DM 550,– 49 Bde.